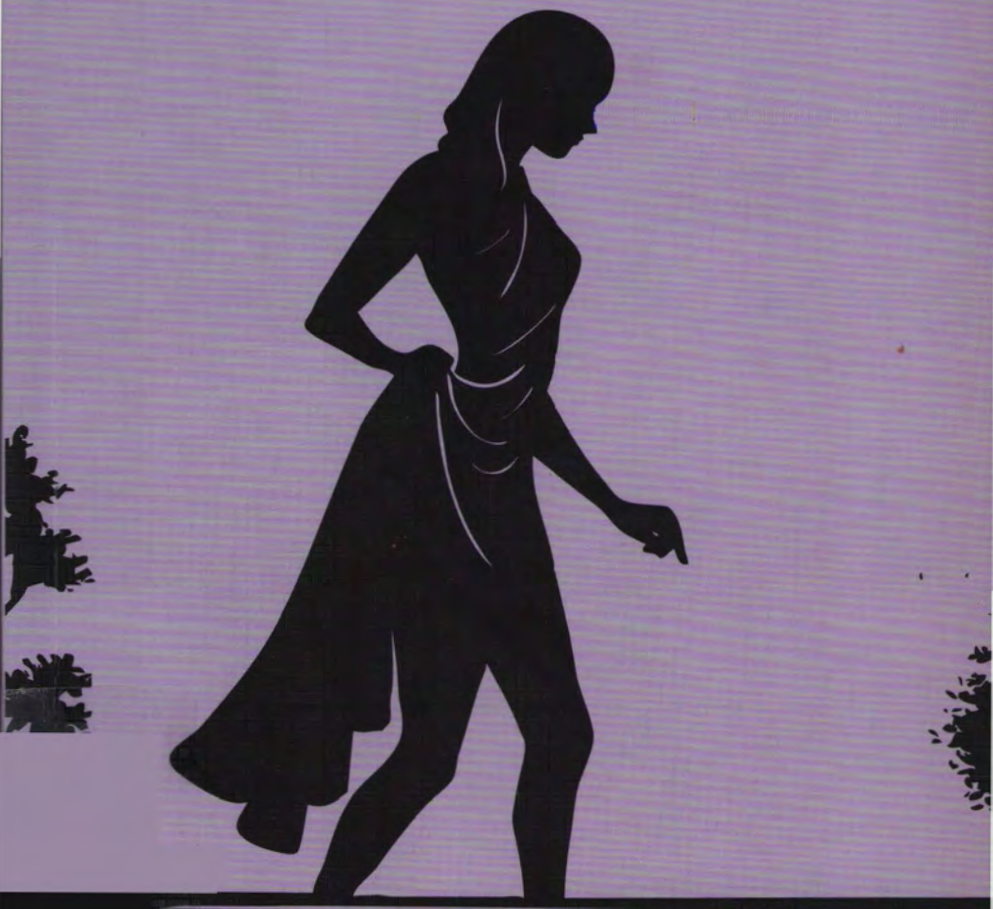
JAMES JOYCE

sanatçının yeniyetme halleri

ingilizce aslından çeviren: can gürses

AYRINTI

KLASİK

james joyce
sanatçının yeniyetme halleri

ingilizce aslından çeviren: can gürses

sunuş: can gürses

ayrıntı: 1421 / klasik dizisi: 55

sanatçının yeniyetme halleri / james joyce

kitabın özgün adı / a portrait of the artist as a young man

ingilizce aslından çeviren: can gürses

yayıma hazırlayan / mesut varlık

bu kitabın türkçe yayım hakları
ayrıntı yayınları'na aittir.

kapak illüstrasyonu / berat pekmezci

kapak ve görsel tasarım / gökçe alper

dizgi / hediye gümen

baskı: deren matbaacılık ambalaj san. ve tic. ltd. şti.
beylikdüzü osb mah. orkide cad. no: 9/z
merkez köyü / merkez bucağı / beylikdüzü / istanbul
tel.: (0212) 875 48 86-87
fax: (0212) 875 48 88
sertifika no.: 34011

birinci basım / isbn 978-605-314-467-0 /
sertifika no: 10704

ayrıntı yayınları basım dağıtım san. ve tic. a.ş.
hocapaşa mah. dervişler sok. dirikoçlar iş hanı
no: 1 kat: 5 sirkeci - istanbul
tel: (0212) 512 15 00 faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr
info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi
facebook.com/ayrintiyayinevi
instagram.com/ayrintiyayinlari

James Joyce

2 Şubat 1882'de Dublin'de doğdu. On kardeşin en büyüğü olan Joyce, ailesinin geçim sıkıntılarına ve yol açtığı taşınmalara rağmen en iyi Cizvit okullarında öğrenim gördü. Dublin'deki University College'de eğitimine felsefe ve modern diller dallarında devam eden Joyce, üniversitede sıra dışı yeteneğini sergiledi. 1900'de, üniversite öğrencisiyken Ibsen üzerine kaleme aldığı "Ibsen'in Yeni Tiyatrosu" makalesi *Fortnightly Review* dergisinde yayımlanarak dikkat çekti. Ibsen'den bu makale üzerine bizzat bir teşekkür mektubu aldı. Yine o günlerde ilk şiirlerini yazıyordu Joyce. 1902'de, mezuniyetinin ardından tıp okumak üzere Paris'e gitti. Ne var ki derslere katılmayı ihmal ederek kendini yazmaya verdi. Yazısında bir "estetik sistem" arayışına düştü. Annesinin son günlerinde yanında olmak için 1903'te Dublin'e döndü. 1904'te Joyce'un sonradan *Oda Müziği* ve *Dublinliler*'de derlenecek ilk şiirleriyle hikâyeleri *Irish Homestead* dergisinde yayımlandı. Aynı sene *Kahraman Stephen*'ı yazmaya başladı. 1904 yazında Galwayli Nora Barnacle'la tanıştı, onu sevdi ve beraber Continent'a gitmeye ikna etti; Pola'da Berlitz School'da İngilizce öğretmenliği yapacaktı. Birkaç ay Pola'da yaşayan genç çift, Joyce'un Trieste'deki Berlitz Dil Okulu'na tayin edilmesi üzerine 1905'te Trieste'ye taşındı. 1905'te oğulları Giorgio dünyaya geldi. Joyce, 1906'da taşındığı Roma'da kısa süreliğine banka veznedarı olarak çalıştı. 1907'de Trieste'ye döndü; aynı sene kızları Lucia doğdu. 1915'e dek ailesiyle birlikte merkezleri hep Trieste olacaktı.

Joyce'un ilk kitabı, *Oda Müziği*, Londra'da 1907 senesinde yayımlandı. Aynı sene hikâye kitabı *Dublinliler*'i tamamladı; kitap Joyce'un tüm mücadelesine rağmen İrlanda halkına hakaret ettiği yargısıyla İrlanda'da yayımlanamadı, ancak 1914'te İngiltere'de yayımlanabildi. Yine 1914'te, *Sanatçının Yeniyetme Halleri*, İngiliz dergisi *Egoist*'te tefrika edilmeye başladı. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, Joyce'u ve ailesini Zürih'e göçe mecbur bıraktı; 1919'da kadar orada yaşadılar. 1914'te Joyce, *Ulysses* romanı üzerinde çalışmaya başladı. 1915'te ilk ve tek oyunu *Sürgünler*'i yazmaya başladı. *Sanatçının Yeniyetme Halleri* 1916'da New York'ta kitaplaştı. *Sürgünler* ise 1918'de Londra'da yayımlandı. Ateşkesin ardından kısa süreliğine Trieste'de yaşayan Joyce, ailesiyle birlikte Zürih'e döndü. Joyce'un başyapıtı *Ulysses* 1918'de *Little Review* adlı bir Amerikan dergisinde tefrika edilmeye başlandıysa da kitap hakkında açılan dava sebebiyle 1920'de yayın durduruldu. Joyce ve ailesi, *Ulysses*'in yayımlanmasını sağlamak için Ezra Pound'un önerisiyle Paris'e yerleşti. Gerçekten de roman, 1922'de, Paris'te tam da Joyce'un doğum gününde yayımlandı; *Ulysses*, yazarına uluslararası şöhret getirdi. 1927'de *Pomes Penyeach* adlı şiir derlemesi Paris'te yayımlandı. 1931 senesinde Joyce ile Nora Barnacle Londra'da evlendiler. 1933'te Amerika'da *Ulysses*'in yayımlanmasına mahkeme izni çıktı; roman 1934'te New York'ta yayımlandı. Paris yıllarında yazdığı *Finnegan Uyanması* adlı son romanı 1939'da Londra'da yayımlandı. 1940'de Zürih'e dönme izni aldı. Zürih'e döndükten altı ay sonra, 13 Ocak 1941'de hayatını kaybeden Joyce, Fluntern Mezarlığı'na defnedildi. *Sanatçının Yeniyetme Halleri*'nin ilk taslağı olan *Kahraman Stephen*, Joyce'un ölümünün ardından 1944'te yayımlandı.

can gürses

6 Temmuz 1989'da İstanbul'da doğdu. Konuşmayı masal anlatarak söktü. 7 yaşında, ilk eseri Safiye Hanım'ın Yalnızlıkları'nı kaleme aldı; bu bir sinema senaryosuydu. Bu senaryoyu tiyatro oyunları, hikâyeler, şiirler takip etti.

Yatılı okuduğu VKV Koç Özel Lisesi'nden Cervantes'in *Don Kişot*'u, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı ve Bulgakov'un *Usta ile Margarita*'sı üzerinden ironi-yazar-toplum ilişkisini tartıştığı tezinden tam not alarak, International Baccalaureate (Uluslararası Diploma) ile 2007'de mezun oldu.

İngiltere'de The University of Kent'te Karşılaştırmalı Edebiyat ve Film bölümlerini Krzysztof Kieslowski'nin *Aşk Üzerine Kısa Bir Film*, *Mavi* ve *Veronique'in İkili Yaşamı* filmleri üzerinden gerçekliğin kurmacalığını tartıştığı tezi ile en yüksek ikinci dereceyle 2010'da bitirdi.

İskoçya'da The University of Edinburgh'ta Karşılaştırmalı Edebiyat dalındaki yüksek lisans eğitimini, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* ve Amin Maalouf'un *Afrikalı Leo* romanları üzerinden kimliğin Doğu-Batı ve ben-öteki parçalanmasını çözümlediği teziyle 2011'de tamamladı.

Üniversite yıllarında ilk romanı *En Güzel Günlerini Demek Bensiz Yaşadın* ile küçük ve büyük çocuklar için kaleme aldığı *İnce ile Uzun* adlı serinin üç kitabını yazdı.

Bilgi Üniversitesi'nde "Eleştirel Düşünce" ile "İngiliz Dili ve Edebiyatı" derslerini verdiği, *Bir+Bir* dergisindeki "Edebiyat Gardırobu" adlı köşesinde yazdığı dönem ikinci romanı *Kırık Beyaz*'ı tamamladı.

2013-2017 yılları arasında *Ölüyordum, Geçerken Uğradım* adlı üçüncü romanını kaleme aldı. *Ölüyordum, Geçerken Uğradım*, Fikir Kulüpleri Federasyonu tarafından 2019'da roman ödülüne lâyık görüldü.

2017-2019 yılları arasında James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanını *Sanatçının Yeniyetme Halleri* adıyla Türkçeleştirdi.

2018'de Ursula K. Le Guin'in *Late in the Day* adlı şiir kitabını *Günün Geç Vakitleri* adıyla dilimize çevirdi.

2019'da "Zamanın Ötesindeki Diyar" adını verdiği sinema senaryosu ve tiyatro metnini yazdı.

Dördüncü romanı *Bir Ömrün Takvimi*'ni yazıyor.

İstanbul'da yaşıyor.

Romanları: *En Güzel Günlerini Demek Bensiz Yaşadın* (2014), *Kırık Beyaz* (2015), *Ölüyordum, Geçerken Uğradım* (2017)

Küçük ve Büyük Çocuk Romanları: *İnce ile Uzun I- Acıbadem Kurabiyesi, İnce ile Uzun II- Büyümüş de Küçülmüş Deniz Kızı, İnce ile Uzun III- Kazablanka* (2015)

Çevirileri: *Günün Geç Vakitleri - Ursula K. Le Guin* (2019) *Sanatçının Yeniyetme Halleri - James Joyce* (2020)

içindekiler

sunuş

joyce'ça bir ingilizceden joyce'ça bir türkçeye /
can gürses.....7

sanatçının yeniyetme halleri

birinci bölüm.....19
ikinci bölüm.....85
üçüncü bölüm.....137
dördüncü bölüm.....193
beşinci bölüm.....227

sunuş

can gürses

joyce'ça bir ingilizceden joyce'ça bir türkçeye

Meselesi dil olan bir anlatıyı, yazıldığı dilden yabancı bir dile çevirmenin belki de tek yolu, yazılanı çevirmek yerine anlatılanı çevirmektir. *The Portrait Of The Artist As A Young Man*, Joyce'un üç kere yazdığı ilk romanıdır. Modern edebiyatın miladı kabul edilen bu roman, kendi dilini arayan bir çocuğun ancak kendi dilini yaratarak kendisi olabileceğine ve ancak kendi dilinde anlatarak özgürlüğüne kavuşabileceğine inanan bir yeniyetmenin ruhundaki sanatçıyı doğurma çabaları, sancıları, hezeyanlarıdır.

Başlangıçta eser, 1904'te kaleme alınmış otobiyografik bir hikâyedir ve yazar, ismini, görüşlerine pek değer verdiği kardeşi Stanislaus'un önerisiyle *A Portrait of the Artist* (*Sanatçının Portresi*) koyar. Joyce, bu hikâyeyi daha katmanlı bir hale dönüştürerek yeniden yazar ve ismini *Stephen Hero* (*Kahraman Stephen)* olarak değiştirir. Nihayetinde, hikâyesini, üslubunu 1914'te istediği kıvama getirir ve eserine nihai isim olarak *The Portrait of the Artist as a Young Man*'i seçer.

On yıllık yazım sürecinde, Joyce, dünya insanı olma mücadelesi verdiği yirmili yaşlarındadır; Pola'da, Roma'da,

Trieste'de, Zürih'te, Paris'te edebiyatıyla var olabilmenin tohumlarını atmaktadır. Sonradan *Oda Müziği*'nde derlenecek ilk şiirlerini, tiyatro oyunu *Sürgünler*'i ve ilk hikâye kitabı *Dublinliler*'i yazdığı ve sayısız sansürle karşılaştığı bu zorlu dönemde hep bir yandan ilk romanını evirir çevirir zihninde.

Joyce'un ilk romanını anadilinden uzakta yabancı memleketlerde yazması hem roman için hem de edebiyat için hayatidir. Zira Joyce'un ancak evden ayrılarak, uzakları ev belleyerek sanatçı olunabileceği inancının kökünde İrlanda'nın Katolik-politik baskıcı düzeni ve dahası kendisine ait olmayan bir 'anadil' vardır: İngilizce vardır.

"Konuştuğumuz dil benden evvel onun dili. *Ev, İsa, bira, usta* sözcükleri onun ağzında ve benim ağzımda nasıl da başka! Ben bu sözcükleri bir ruh huzursuzluğuna kapılmadan ne konuşabilirim ne de yazabilir. Onun böylesine tanıdık ve böylesine yabancı dili benim için daima sonradan edinilmiş bir söyleyiş olarak kalacak. Onun kelimelerini ne ben yaptım ne de kabul ettim. Sesim koyda tutuyor onları. Ruhum, onun dilinin gölgesinde kendisini yiyip bitiriyor."

Ruhu, Joyce'un hem en kıymetli varlığı hem de edebiyatının sonsuz konusudur. Öyle ki 1900 senesinde yazdığı ilk tiyatro oyunu *A Brillant Career* (*Parlak Bir Meslek*) için "Hayatımın ilk gerçek eserini kendi ruhuma adıyorum" diye yazar. Elinizdeki roman içinse Yeats'e, "Ruhun hareketlerini yansıtacak kadar akıcı bir üslup yakalayabilirim" der; ruhudur üslubunu şekillendiren. Ruhunu, kendi köküne ait olmayan İngilizcenin gölgesinden gene İngilizce aracılığıyla kurtaracaktır Joyce. Evet, ömrünce ne yazarsa İngilizce yazacaktır ama daima kendi dilinde,

varlığının yegâne kökü saydığı ruhunun dilinde yazacaktır. Joyce'ça bir İngilizceyi keşfedişidir işte elinizdeki bu roman. Hal böyleyken, Joyce'ça bir Türkçeyle çevrilmeye gayret edilmiştir. Bu uğurda Joyce'un dilindeki şiirin, cümlelerindeki müziğin, andan âna uçan anlatısının durmadan değişen kiplerinin, her bir duyguyla çalkalanan tonunun Türkçesi aranmıştır.

Önceden de değinildiği üzere Joyce, aynı hikâyeyi –kendi hikâyesini– farklı başlıklarla yazmıştır. Evvelce ismi *Sanatçının Portresi* olan eserini, dallandırıp budaklandırdıkça ismini de daha ironik ve daha olağan bir isimle, *Kahraman Stephen* ile değiştirmiştir. Hikâye kişisini, Stephen'ı tam bir anti-kahraman olmasına rağmen bir kahraman olarak sunma isteğinde yatan alaycılık, pek de hoşnut olmadığı kendi kişiliğiyle ve ilk gençliğiyle didişmelerinin bir aksidir. Romanın nihai halinde, başlığından Stephen'ın çıkarılması ve mevzubahis baş kahramanın daha muğlak, daha herhangi bir kişiye, ne bir kahraman ne de bir anti-kahraman olan Sanatçı'ya dönüşmesi, anlatılan kişinin kim olduğundan çok kim olacağının hikâyeyi anlamlandırmasından ileri gelir. Zaten, çocuklukla ilk gençlik arasındaki yeniyetme ruh hallerinin anlatıldığı Stephen'dan yazar çoğunlukla "o" diye bahseder.

Dile ve tek tek sözcüklere müthiş hassasiyeti olan Joyce'un kahramanına verdiği Stephen Dedalus ismi tesadüf değildir. Stephen'a –ve dolayısıyla okura– ismi, ilk Hıristiyan şehidi Aziz Istefanos'u çağrıştırır. Soyadı olan Dedalus ise Yunan mitolojisindeki bilinen ilk sanatçı Deadalus'a göndermedir. Girit kralınca, oğluyla birlikte bir labirente hapsedilen Deadalus labirentten

kendisine ve oğluna kanatlar yaparak kaçar. Roman boyunca kuşların uçuşuna öykünen Stephen'ın tüm özlemi, içine hapsedildiği sistemden kaçmaktır. Joyce'un başlıktan, kahramanının çokça benimsediği ironi ve anlam yüklü ismini çıkarması, beri yandan da hikâyenin geçtiği zamanlardaki kendisiyle arasına bir mesafe koyma ihtiyacındandır. Öyle ki roman boyunca Stephen, "ben" değil anlatılan kişidir. Ancak romanın sonunda, kimliğini seçtiğinde, "ben" olduğunda günlükleri aracılığıyla anlatıcıya dönüşecektir. Joyce, kendisini böyle bir başlıkla anlatılandan ayırmış ve fakat metin boyunca anlatıcı olarak kendi kimliğini belirsiz bırakmıştır; ne Stephen'dır Joyce ne de kendisi. Tam da böylelikle Sanatçı'nın kendisi olmuştur, kendi dilini bulmuş ve kendi dilinde anlatarak özgürlüğüne kavuşmuştur.

Romanın özgün nihai isminde bahsi geçen "young man" dilimize bugüne dek hep "genç adam" olarak çevrilmişse de esasında anlamının tam karşılığı "delikanlı"dır. Kahramanının çocuk yaşında başlayıp ilk gençliğinde sonlanan anlatının ancak sonunda karşımızda ne olacağına karar vermiş, kişiliğini bulmuş bir genç adam vardır. Gelin görün ki, anlatılan kahraman tam bir anti-kahraman olduğu, kusurlarından oyulduğu, olmamışlıklarıyla, oldu olacaklılıklarıyla resmedildiği için mizacı delikanlılıktan bir hayli uzaktır; tam anlamıyla bir "yeniyetme"dir. Joyce'ça bir Türkçede "young man"in en ideal karşılığının işte bu yüzden yeniyetme olacağı düşünülerek, Türkçenin imkânlarıyla özgün ismi kesintili, engebeli, katır kutur tınısından kurtarılarak, daha ferah ve sarih bir hale kavuşturulmuştur: *Sanatçının Yeniyetme Halleri.*

Yadırgamış olmanızın kuvvetle muhtemel olduğu bu yeni Türkçe isme karar aşamasını tüm ayrıntılarıyla siz kıymetli okurlarımızla paylaşmanın yeridir. Siz deyin karar süreci, biz diyelim ikna sürecini Çevirmen Can Gürses ile Yazar Can Gürses arasındaki Hacivat-Karagöz misali muhabbetten birebir takip edebilirsiniz:

Yazar CG: "Portre", Türkçe değil. Türkçesini bulmalı.

Çevirmen CG: "Portre" sözcüğünün Fransızca kökeni "portrée"den geliyor: "bir yükün taşınabildiği mesafe". Joyce da kendisi olma yükünü sanatçılığına taşıtıyor ve onu ta çocukluğuna, ilk gençliğine sürüklüyor. Bir diğer kökeninin de "kopyasını çıkarmak" mânâsındaki Latince "protraho"dan geldiği söyleniyor. Bu romanla kendisini kopya etmiyor mu Joyce da? Yeniyetmeliğinin ve o dönemi belirleyen dilinin ve kişiliğinin olmamışlığını, içindeki iyiliği kötülüğü, beceriksizliklerini, korkularını, gelgitlerini, arzularını, günahlarını, pişmanlıklarını romana kopya ederek kendi (hiç de alçakgönüllü olmayan) benliğini edebiyatı vasıtasıyla temize çekmiyor mu?

Yazar CG: Orası öyle elbette. Ama "portre", bizim kültürümüze ait bir kavram değil. Bizde yıllarca yasak olan bir anlatım biçimi. Bireyselliğe karşıyız, insanı cemaatin suretsiz bir parçası olarak görüyoruz. Oysa Joyce, bir bireyi, yeniyetme halleri üzerinden tasvir ediyor. Bir ruhun oluşum kitabı bu, anlatılan da ruhun halleri. Sanatçının portresi, ruhun halleriyle çiziliyor.

Çevirmen CG: Böyle bakıldığında ismin en iyi Türkçeleşmesi, *Sanatçının Yeniyetme Halleri.*

Yazar CG: Suret, portrenin bizdeki tam karşılığı esasında. Hem varlığın görünen yanı, beş duyu ile algılanan yönü demek, hem bir çehreden, ifadeden bahsediyor, hem

de bir şeyin, bu durumda varlığın kopyası anlamında. En mühimi de içinde varlığın kendi ötekisini, kendi gölgesini barındırıyor. Varlığın görünür yanıyla özünün arasında katedilen mesafe değil de nedir suret? Portrenin tüm anlamlarını karşılıyor işte. *Sanatçının Yeniyetme Sureti.* Bu olmalı ismi.

Çevirmen CG: Çokça eskitmiyor mu ismi?

Yazar CG: 1904-1914 arasında yazıldığına göre dengini bulmuş oluyor.

Çevirmen CG: *Sanatçının Yeniyetme Sureti.* Romanı sen yazmış olsaydın böyle koyabilirdin ismini ama unutma ki bu, Joyce'un eseri. Hem Joyce, "portre" sözcüğünü modern romanın öncüsü sayılan romanının ismine katarak, o güne dek çizilmiş tüm gelenekçi, klasik edebi portrelere de ironisiyle karşı gelmiş oluyor. Bu yüzden "portre" sözcüğünü korumak elzem. Hem "suret", onun modernliğini silip, arkaikleştiriyor. Bize göre eski bir tarihte yazılmış olsa da modern addedilen bir zamana ait roman.

Yazar CG: O halde romanın içindeki tüm yabancı dil kökenli sözcükleri olduğu gibi bıraksaydık. Öyle yapmadık. Bir başka kültüre ait bir sözcüğü, çevrildiği dilin kültürüne ait bir sözcükle karşıladık.

Çevirmen CG: Doğru, dilimizde İngilizcedeki karşılıkları taşımayan "portre"yi korumak o kadar da elzem değil; ancak biz her sözcüğün Joyce'ça Türkçesini aradık; Türkçesini yazmadık, Türkçede anlattık. Sözcüklerden çok anlamlarını Türkçeleştirdik. Ne var ki "portre" yerine "suret" dediğimizde sözcüğün Joyce'ça Türkçesini söylemekten ziyade Joyce'çayı Türkçeleştirmiş oluyoruz. Sözcüğün Joyce'çalığını yitiriyoruz. En doğrusu, en yalını, en

uygunu *Sanatçının Yeniyetme Halleri.* Çünkü bu başlık, Joyce'un dilini Joyce'ça yapan parçalı üslubunu da ilk bakışta bildiriyor. Bilinç akışıyla hatırladığı bir halden bir başka hale yolculuk, dahası savruluş bu roman. Haller arası med cezir. Epifanilerin, anda iz bırakan anlık olayların ruhtaki izdüşümlerinin, özün âniden ortaya çıkışlarının, ruhun parlak bir şekilde zuhur edişlerinin gelgiti. Yerine yerleştirilmemiş yapboz parçaları bu roman; parçaların ustaca aklımıza serpilişi.

Yazar CG: Birbirimizi bir güzel ikna ettiğimize göre tamamdır, Türkçe ismini koydu roman. Dilerim okurları da ikna edebilir bu diyalogumuz... Bu arada "yeni yetme" ayrı yazılıyor sözlükte. Bazı birleşik sözcükleri, sözlük ne derse desin ayırmak, o sözcüğün ezgisine, hissine, mânâsına aykırı oluyor. Yeniyetme de böyle bir sözcük. Yeniliğiyle her dem içre. Birarada gibi, el ele gibi.

Çevirmen CG: Bence de... Var mı ekleyeceğin?

Yazar CG: 28, 29 yaşlarımda üzerinde çalışırken beni kendimle derinden yüzleştiren bu çevirimi ruhlarındaki karanlıktan sanatla kurtulup, bir başına özgürleşebilenlere adıyorum.

Ocak'20, İstanbul

*Ve yorar aklını bilinmeyen sanatlarla.**
– Ovid, *Dönüşümler*, VIII, 188

---

* *Et ignotas animum dimittit in artes.*

sanatçının
yeniyetme halleri

birinci bölüm

Bir zamanlar, hem de pek hoş zamanlar yokuş aşağı inen bir inekçik varmış ve yokuş aşağı inerken bu inekçik, adına hamhum bebek dedikleri şirin mi şirin bir minik oğlana rastlamış...

Babası anlatmıştı ona bu hikâyeyi: bir camın ardından bakmıştı ona: kıllıydı yüzü.

Hamhum bebekti o. İnekçiğin indiği yollardan vaktiyle Betty Byrne geçmişti: limonlu lolipop satardı.

Ah o yaban gülleri
Serpilir küçücük yeşertide

Bu şarkıyı söylerdi. Bu, onun şarkısıydı.

Ah, o yeşil yabav güvveyi.

Yatağını ıslatırsan ısınırsın önce, sonra üşürsün gitgide. Annesi muşamba sererdi. Bir acayipti kokusu.

Annesinin kokusu babasından daha tatlıydı. Yavrusu dans etsin diye piyanoda gemici türküleri çalardı. Dans ederdi o da:

Lalalala lala
Lalala laliii
Lalala lala
Lalala lala.

Charles Amca ile Dante alkış tutardı. Anne babasından yaşlıydı onlar ki Charles Amca, Dante'den de yaşlıydı.

Dolabında iki fırçası vardı Dante'nin. Sapı bordo kadife olan Michael Davitt içindi; sapı yeşil kadife olansa Parnell için. Parnell, Dante'ye ne zaman pelür kâğıt getirse, Dante de ona kaçu* verirdi her seferinde.

Vanceler yedi numarada otururlardı. Oradaki anne baba başkaydı. Eileen'in anne babasıydı onlar. Büyüdüklerinde Stephen, Eileen'le evlenecekti. Masanın altına saklanmıştı. Annesi şöyle dedi:

– Stephen özür dileyecek.

Dante ise şöyle söyledi:

– Eğer dilemezse kartallar gelip, oyacaklar gözbebeklerini.

Oyacaklar gözbebeklerini
Özür dile,
Özür dile,
Oyacaklar gözbebeklerini.

* Kajulu lolipopun çocuk Stephenca'sı. (ç.n.)

Özür dile,
Oyacaklar gözbebeklerini,
Oyacaklar gözbebeklerini,
Özür dile.

* * *

Geniş oyun parkı oğlanlarla dolup taşıyordu. Hepsi bağrışıyordu; sınıf başkanları gür haykırışıyla onları kamçılıyordu. Solgun, serin bir akşamüstüydü ve futbolcuların her bir hamlesi ve küt diye düşmeleri üzerine yağlı deri küre, ağır bir kuş gibi kül rengi ışığa doğru havalanırdı. Çizginin ucunda duruyordu Stephen, başkanın görüş alanının dışında, kaba ayakların çelmesinden uzak, koştu koşacak gibi yaparak. Güruhun içinde gövdesini zayıf ve çelimsiz hissediyordu, gözleri de güçsüz ve sulanmıştı. Rody Kickham hiç böyle değildi: ilköğretim takım kaptanının o olacağı konuşuluyordu.

Rody Kickham iyi herifti fakat Pis Roche iğrençti. Rody Kickham'ın bacaklarında dizlikleri, yemekhanede ise zulası vardı. Pis Roche'un kocamandı elleri. Cumaları çıkan tatlıya battaniyeli köpek adını takmıştı. Ve bir gün ona sordu:

– Senin adın ne?

Stephen cevapladı:

– Stephen Dedalus.

Bunun üstüne Pis Roche şöyle dedi:

– Ne biçim isim o?

Stephen verecek bir cevap bulamayınca Pis Roche sordu:

– Baban kimin nesi?

Stephen'ın bir cevabı vardı:

– Beyefendidir kendisi.

Üstüne, Pis Roche sordu:

– Yargıç mı?

Çizginin kenarında kımıldanıyor, ara ara hafifçe koşuyordu. Elleri soğuktan morarmıştı. Kemerli, gri formasının ceplerinde tutuyordu ellerini. Ceplerini çevreliyordu kemer. Bu kemer aynı zamanda bir başka oğlanı dövmeye de yarıyordu. Bir gün biri Cantwell'e dedi ki:

– Seni kemerimle bir saniyede öyle bir haklarım ki!

Cantwell cevap vermişti:

– Git de kendi seviyende birini bul. Cecil Thunder'ı kamçıla da görelim. Bassın kıçına tekmeyi.

Hiç kibar bir söyleyiş değildi bu. Annesi, okulda kaba oğlanlarla konuşmamasını tembihlemişti ona. Ne cici anne! İlk gün kalenin avlusunda vedalaşırlarken oğlunu öpmek için şapkasının tülünü burnuna kadar kıvırmıştı: burnu ve gözleri kıpkırmızıydı. Ama o, annesinin ağladı ağlayacak halini fark etmemiş gibi yaptı. Çok cici bir anneydi o ama ağlayınca pek ciciliği kalmıyordu. Babası ise ona harçlık niyetine iki beşlik vermişti. Ve ona bir ihtiyacı olursa eve mektup yazmasını ve ne olursa olsun asla bir arkadaşını ispiyonlamamasını söylemişti. Sonra, kalenin kapısında rektör, esinti cübbesini uçuradursun, anne babasıyla el sıkışmıştı ve araba annesiyle babasını alıp götürmüştü. Arabadan el sallarken haykırmışlardı:

– Hoşça kal Stephen, hoşça kal!

– Hoşça kal Stephen, hoşça kal!

Bir kavganın burgacına yakalanmıştı; çakmak çakmak gözlerden ve çamur içindeki botlardan korkarak eğilmiş ve olan biteni oğlanların bacaklarının arasından izlemiş-

ti. Oğlanlar dövüşüyor, inliyordu; bacakları kenetleniyor, tekmeliyor, tepiniyordu. Derken Jack Lawton'ın sarı botları topu uçurunca diğer tüm botlar ve bacaklar topun peşinden koştu. O da peşlerinden kısa bir süre koştu ve durdu. Koşmayı sürdürmek yararsızdı. Zaten yakında tatil olacak, evlerine döneceklerdi. Akşam yemeğinden sonra etüt odasında masasının altına yapıştırdığı sayıyı yetmiş yediden yetmiş altıya çevirecekti.

Etüt odasında olmayı, dışarda soğukta olmaya yeğlerdi. Gökyüzü soluk ve donuktu ama kalenin ışıkları hâlâ yanıyordu. Hamilton Rowan'ın şapkasını hendeğe hangi pencereden atmış olabileceğini ve o zamanlar camların aşağısında çiçek tarhları olup olmadığını merak etti. Kaleden çağrıldığı günlerden birinde kahya ona kapının tahtasındaki askerlerden yadigâr kurşun deliklerini göstermiş ve cemaatin yediği kurabiyelerden vermişti. Kalenin ışıklarını görmek güzel ve sıcak bir duyguydu. Sanki bir kitabın bir sahnesindeydi. Leicester Manastırı da böyle olsa gerekti. Doktor Cornwell'in *İmla Kitabı*'nda da güzel cümleler vardı. Şiiri andırıyorlardı oysa sadece yazım kurallarını öğretmek için kurulmuş cümlelerdi.

Leicester Manastırı'nda öldü Wolsey,
Orda gömdü onu keşişler.
Bir bitki hastalığı iken pamukçuk,
Hayvan hastalığıdır kanser.

Şöminenin önündeki halıya uzanıp, başını kavuşturduğu ellerine yaslayıp bu cümleler üstüne düşünmek ne güzel olurdu. Sanki tenini soğuk, balçıklı bir su yalayıp geçmiş gibi ürperdi. Wells'in sırf küçük enfiye kutusunu

onun şişe dizilmiş baharatlı kestanesiyle değiştirmedi diye Stephen'ı tuvaletin lağım çukuruna itmesi alçakçaydı; dünyanın fatihiydi mübarek! Ne soğuk ve iğrenç bir suydu o! Biri bir keresinde büyük bir fareyi o kir tabakasına atlarken görmüştü. Anne, Dante'yle birlikte şöminenin başında oturmuş, Brigid'in çay getirmesini bekliyordu. Ayaklarını şöminenin demirine uzatmıştı; mücevherli terliği öyle ısınmıştı ve ortalığa öyle tatlı bir koku yaymıştı ki! Dante çok şey bilirdi. Ona, Mozambik Kanalı'nın yerini, Amerika'nın en uzun nehrini, aydaki en yüksek dağın ismini Dante öğretmişti. Peder Arnall, Dante'den de bilgiliydi çünkü o bir rahipti ancak hem babası hem de Charles Amcası, Dante'nin zeki ve eğitimli bir kadın olduğunu söylerdi. Dante yemekten sonra o sesi çıkarıp, elini ağzıyla örterdi: reflüsü vardı.

Uzaklardaki oyun parkından bir ses işitildi:

– Herkes içeri!

Ardından diğer sınıflardan da bağırışlar işitildi:

– Herkes içeri! Herkes içeri!

Alı al moru mor olmuş, çamura bulanmış oyuncular toplaştılar; o da içeri gireceğine memnun, peşlerinden gitti. Rody Kickham topu yağlı sırımından tutuyordu. Oğlanın biri son bir vuruş için topu istedi: fakat o, oğlana yanıt bile vermeden yürüdü gitti. Simon Moonan söylemişti ona yanıt vermemesini çünkü sınıf başkanının gözü üzerlerindeydi. Topu isteyen oğlan, Simon Moonan'a dönüp, şöyle söyledi:

– Neden lak lak ettiğini hepimiz biliyoruz. McGlade'in yaltağısın sen.

Yaltak, garip bir sözcüktü. O oğlan, Simon Moonan'ı böyle tanımlamıştı çünkü Simon Moonan ne yaparsa

yapsın başkana yaranamazdı. Yine de sözcük çirkin tınlıyordu. Bir keresinde ellerini Wicklow Oteli'nin tuvaletinde yıkamıştı; babası tıpayı zincirinden kaldırınca pis su musluk deliğinden akıp gitmişti. Suyun tümü yavaşça çekildikten sonra tıpkı öyle tınlamıştı: yaltak. Belki biraz daha gür.

Hem bunu hem de o tuvaletin beyazlığını hatırlamak onu önce üşütmüş sonra terletmişti. İki musluk vardı suyun aktığı: soğuk ve sıcak. Üşüdü ve biraz terledi sonra: muslukların üstünde ne oldukları yazılıydı. Çokça garip bir şeydi bu da.

Koridordaki esinti de üşütmüştü onu. Garip ve ıslağımsıydı. Neyse ki yakında gazı yakacaklardı; yanarken tatlı bir şarkıya benzeyen hafif bir ses çıkarırdı. Hep böyle olurdu: oğlanlar oyun parkında konuşmayı bir bıraksa işitebilirdiniz bu şarkıyı.

Aritmetik vaktiydi. Peder Arnall tahtaya zor bir işlem yazıp,

– Bakalım kim kazanacak? Haydi York! Haydi Lancaster! dedi.

Stephen elinden geleni yapıyordu ancak işlem çok zordu, kafası karışmıştı. Ceketinin göğsüne iğnelenmiş küçük ipek armanın üstündeki beyaz gül çırpınmaya başladı. Aritmetiği iyi değildi ama York kaybeder ümidiyle elinden geleni yaptı. Peder Arnall'un yüzü bir hayli karanlık görünüyordu, ne var ki öfkeli değildi; bilakis, gülüyordu. Derken Jack Lawton parmaklarını çıtlattı ve Peder Arnall gidip defterine baktı:

– Doğru! Bravo Lancaster! Kırmızı gül kazandı. Hadisene York! Sıra sende!

Jack Lawton, ondan yana şöyle bir baktı. Üzerindeki mavi denizci gömleğine iliştirilince küçük ipek armasındaki kırmızı gül iyice fiyakalı görünüyordu. Jack Lawton'la derslerdeki işlemleri ilk hangisinin çözeceğine dair tutuştukları iddiaları hatırlayan Stephen, yüzünün kızardığını hissetti. Bazı haftalar soruları önce bilen Jack olurken bazı haftalar da ilk o buluyordu yanıtları. Peder Arnall'un sesi eşliğinde bir sonraki işlem üzerinde çalışırken beyaz ipek arması çırpındıkça çırpınıyordu. Birden tüm hevesi kayboldu, yüzü serinlemişti. İşlemi çözemeyecekti ama pek de umurunda değildi. Beyaz güller, kırmızı güller: düşlemesi güzel renkler. Birincilik, ikincilik, üçüncülük kartlarının renkleri de çok güzeldi: pembe, krem ve eflatun. Eflatun, krem, pembe güller düşlemesi güzel güllerdi. Bu renklerde vahşi bir gül olabileceğini düşünürken aklına küçücük yeşertide açan vahşi gülleri anlatan şarkı geldi. Yeşil gül bulunmazdı ama. Dünyanın bir yerinde vardı belki de.

Zil çaldı ve tüm öğrenciler tek sıra halinde sınıflarından çıkıp, koridorları geçerek yemekhaneye gitti. Tabağındaki iki kalın tereyağına dalıp gitti ama nemli ekmeğini yiyemedi. Masa örtüsü nemliydi ve pörsümüştü. Yine de beyaz önlüklü sakar bulaşıkçının fincanına doldurduğu dumanı tüten açık çayı bir dikişte içti. Bulaşıkçının önlüğü de nemli miydi, daha doğrusu tüm beyaz şeyler soğuk ve nemli miydi? Pis Roche ve Saurin, ailelerinin teneke teneke gönderdiği kakaolarından içiyorlardı. Onlar bu çaydan asla içemezmiş; içse içse domuzlar içermiş böylesini. Denilenlere bakılırsa yargıçmış babaları.

Tüm oğlanlar Stephen'a tuhaf geliyordu. Hepsinin annesi, babası, farklı farklı giysileri ve sesleri vardı. Evde

olmayı, başını annesinin kucağına koyup uzanmayı özlüyordu. Gidemezdi: madem öyle, oyunların, derslerin, dualaların bitip uyku vaktinin gelmesini bekleyecekti.

Bir bardak daha sıcak çay içti. Fleming:

– Neyin var? Ağrın mı var, ne oluyorsun öyle? diye sordu.

– Bilmiyorum, dedi Stephen.

– Mideni mi bozdun? Yüzün sapsarı. Geçer geçer.

– Tabii, evet, dedi Stephen.

Oysa hasta olan midesi değildi. Eğer insan kalbini bozabiliyorsa, hasta olan kalbiydi. Kendisine nesi olduğunu soran Fleming düzgün çocuktu. Ağlamak istedi. Dirseklerini masaya koyarak kulaklarını açıp kapamaya başladı. Kulaklarını her açışında yemekhanenin gürültüsünü işitiyordu. Geceleyin geçen trenlerinki gibi bir kükremeydi bu. Kulaklarını kapattığı an, tren tünele girince nasıl kesilirse sesi, öyle kesiliyordu yemekhanenin de sesi. O gece Dalkey'de tren aynı öyle kükremiş ve gürültüsü ancak tünele girdiğinde kesilmişti. Gözlerini yumdu, tren ilerledi, bir kükrüyor bir susuyordu; gene kükrüyor gene susuyordu. Kükreyişini, sususunu sonra tünelden çıkınca gene kükreyişini ve gene sususunu işitmek pek hoştu.

Büyük sınıftan Paddy Rath, Jimmy Magee, sigara içme izni olan İspanyol ile yün kasketli Portekizli, yemekhanenin ortasındaki hasır halıdan iniyorlardı. Peşlerinden daha küçük öğrenciler ayaklandı. Her bir oğlanın başka bir yürüyüş tarzı vardı.

Oyun bahçesinin köşesine oturup, domino oynayanları izler gibi yaparken bir iki kez gazın anlık, küçük şarkısı kulağına çalındı. Sınıf başkanı, yanında birkaç oğlan

ve düğmelerini ilikleyen Simon Moonan ile kapıdaydı. Onlara Tullabeg hakkında bir şeyler anlatıyordu.

Sonrasında kapıdan uzaklaştı. Wells, Stephen'ın yanına gelip, şöyle dedi:

– Söyle bakalım Dedalus, uyumadan önce anneni öper misin?

Stephen yanıtladı:

– Öperim.

Wells diğerlerine dönüp,

– Ah işte, demiştim, alın size her gece uyumadan önce annesini öpen bir oğlan çocuğu!

Diğer oğlanlar oyunlarını bırakıp kahkahayı bastılar. Bakışları altında kırmızıya kesen Stephen:

– Öpmem, dedi.

Wells ise:

– Ah işte, demiştim, alın size her gece uyumadan önce annesini öpmeyen bir oğlan çocuğu!

Hep bir ağızdan güldüler gene. Stephen da onlarla birlikte gülmeyi denedi. Tüm vücudu yanıyordu; şaşkınlığa uğramıştı. Sorunun doğru cevabı neydi? İki cevabı da denemişti, yine de hâlâ gülüyordu Wells. Halbuki Wells doğru cevabı biliyor olmalıydı çünkü o dilbilgisinde üçüncü seviyedeydi. Stephen, Wells'in annesini gözünün önünde canlandırmaya çalıştı fakat gözlerini kaldırıp da Wells'in yüzüne bakmaya cesaret edemedi. Wells'in yüzü hoşuna gitmiyordu. Dün, sırf küçük enfiye kutusunu, şişe dizilmiş baharatlı kestanesiyle değiştirmedi diye kendisini tuvaletin lağım çukuruna iten Wells'ti; hani şu dünyanın fatihi. Çok alçakça bir davranıştı bu; herkes öyle olduğunu söylemişti. Ve su ne soğuk ve iğrençti! Biri bir keresinde büyük bir fareyi o kir tabakasına atlarken görmüştü.

Lağım çukurunun soğuğu tüm vücudunu sarmıştı; ders zili çalıp da sınıflar oyun alanlarını boşaltınca koridorun ve merdivenlerin soğuk havası kıyafetinin içine doldu. Hâlâ daha doğru cevabı arıyordu. Annesini öpmesi doğru muydu yanlış mı? Öpmek ne demekti? İyi geceler demek üzere yüzünü kaldırırdın, annen de yüzünü seninkine doğru indirirdi. Buydu öpüşmek. Annesi dudaklarını Stephen'ın yanaklarına bastırırdı, yumuşak olurdu dudakları ve yanaklarını ıslatırdı; ufak tefek bir de ses çıkarırdı: öp. İnsanlar neden bunu yüzlerinin her iki yanıyla yapardı?

Etüt odasında otururken sırasını kaldırıp, içine yapıştırdığı yetmiş yedi rakamını yetmiş altıyla değiştirdi. Noel tatiline daha çok vardı: ama o gün gelecekti çünkü dünya durmadan dönüyordu.

Coğrafya kitabının ilk sayfasında dünyanın bir resmi vardı: bulutların ortasında büyük bir top. Fleming'in bir kutu boya kalemi vardı ve bir gece serbest etüt saatinde dünyayı yeşile, bulutlarıysa bordoya boyamıştı. Dante'nin dolabındaki iki fırçayı andırıyorlardı; Parnell için olan yeşil kadife kaplı fırça ile Michael Davitt için olan bordo kadife kaplı fırça. Fleming'e resmi bu renklere boyamasını o söylememişti. Fleming kendi öyle boyamıştı.

Ders çalışmak niyetiyle coğrafya kitabını açtı; ne var ki Amerika'daki yerlerin isimlerini bir türlü öğrenemiyordu. Başka başka isimleri olan başka başka yerlerdi işte. Her biri başka bir ülkedeydi, bu ülkeler başka kıtalardaydı, kıtalar dünyadaydı, dünya ise kainattaydı.

Kitabın başındaki boş sayfayı çevirip oraya yazdıklarını okudu: kendisi, ismi, nerede olduğu.

Stephen Dedalus
İlkokul Öğrencisi
Clongowes Wood Okulu
Sallins
Kildare İli
İrlanda
Avrupa
Dünya
Kainat

O yazmıştı bunları; Fleming ise bir gece karşı sayfaya şakasına şöyle yazmıştı:

Stephen Dedalus'tur ismim,
İrlanda'dır memleketim.
Clongowes'dur evim
Ve cennettir beklentim.

Dizeleri tersten okudu ama o zaman şiir olmuyordu. Sonra ön sayfayı aşağıdan yukarıya, kendi adına doğru okudu. Oydu bu. Şimdi bir kez daha yukarıdan aşağıya okudu. Kainattan sonra ne vardı? Hiç. Peki ama kainatı saran, kainatın bitip, hiçliğin diyarının başladığı sınırı gösteren herhangi bir şey var mıydı? Duvar olamazdı ama her şeyin çevresini saran ince mi ince bir çizgi olabilirdi. Her şeyi ve her yeri düşünmek büyük işti. Yalnızca Tanrı başarabilirdi bunu. Bunun ne denli büyük bir düşünce olması gerektiğini düşündüyse de tek düşünebildiği Tanrı'nın kendisi oldu. Nasıl ki kendi ismi Stephen'sa, Tanrı da Tanrı'nın ismiydi. *Dieu,* Tanrı'nın Fransızca söylenişiydi ve bu da Tanrı'nın ismiydi; her kim Tanrı'ya dua

ederken *Dieu* dese Tanrı hemen dua edenin bir Fransız olduğunu anlardı. Başka dillerde başka isimleri vardı Tanrı'nın ve Tanrı, dünyanın dört bir köşesinden kendisine dua edenlerin dillerinden anlardı ve yine de hep aynı Tanrı kalırdı ve Tanrı'nın asıl adı Tanrı'ydı.

Böyle düşünmek onu çok yormuştu. Kafasını kocaman duyuyordu. Kitabın ön sayfasını çevirip, bordo bulutların arasındaki yeşil, yuvarlak dünyaya yorgun argın baktı. Yeşilin tarafında mı olmalıydı, bordonun tarafında mı? Dante bir gün Parnell için sakladığı fırçanın sapındaki yeşil kadifeyi makasla kesip çıkarmış ve Stephen'a Parnell'in kötü bir adam olduğunu söylemişti. Acaba evde bu konu hakkında tartışma çıkıyor muydu? Buna politika deniyordu. İki yüzü vardı: Dante bir taraftaydı, babasıyla Bay Casey ise karşı tarafta; annesiyle Charles Amcası taraf tutmazdı. Her gün bu konuda gazetede bir şeyler yazılırdı.

Politikadan pek anlayamamak ve kainatın nerede bittiğini bilememek onu üzüyordu. Kendini küçük ve güçsüz duyuyordu. Ne zaman şiir ve söz sanatında iyi olan öğrenciler gibi olacaktı? Gür sesleri, iri botları vardı onların, üstelik bir de trigonometri okuyorlardı. Kendisine çok uzak bir şeydi bu. Önce tatil gelecekti, ardından sonraki sömestr, sonra gene tatil, gene bir sonraki sömestr ve gene tatil. Tünellere girip çıkan trenler gibiydi bu durum; yemekhanede diğer oğlanların yerken çıkardıkları sesin kulaklarını açıp kapadığında bir belirip bir kaybolan gürültüsü gibiydi. Sömestr, tatil; tünel, dışarı; gürültü, durgunluk. Ne kadar, ne kadar uzaktı! En iyisi gidip uyumaktı. Önce kilisede dua, sonra yatak. Titredi, esnedi. Yorganın altında biraz ısındıktan sonra yatmak pek tatlı

gelecekti. Başta yatak, girilemeyecek kadar soğuk oluyordu. Başta ne kadar soğuk olacağını düşünüp ürperdi. Ama sonra ısınacak ve böylece uyuyabilecekti. Yorulmak ne güzel şeydi. Bir daha esnedi. Gece duası, sonra yatak: titredi ve yine esneyesi geldi. Birkaç dakika sonra her şey çok tatlı olacaktı. Soğuk çarşaflardan yayılan sıcaklığı hissetti, gitgide daha sıcak, daha sıcak ta ki sıcaklık her zerresine yayılacak, hiç olmadığı kadar sıcak olacak; hiç olmadığı kadar sıcak fakat şimdi titriyordu birazcık ve hâlâ esnemek geliyordu içinden.

Gece duası zili çaldı ve etüt odasından çıkmak üzere sıraya girenlerin arkasında sıraya girdi, hep beraber merdivenden inip, koridoru geçip kiliseye vardılar. Koridorlara koyu bir loşluk hâkimdi, kiliseye de öyle. Yakında her şey karanlığa ve uykuya bürünecekti. Kilise, gece soğuğuyla doluydu; mermerlerin rengi gece denizi rengindeydi. Deniz gece gündüz soğuk olurdu: ama bu gece her zamankinden de soğuktu. Babasının evinin yanındaki dalgakıranın altı hep soğuk ve karanlık olurdu. Ama ocakta şerbet için su kaynardı.

Kilisenin başrahibi, Stephen'ın tepesinde dua ediyordu. Stephen'ın hafızası cevapları biliyordu.

Ey Rabbim, aç ağzımızı
Ve dilimizden övgüler dökülsün sana
Yardımımıza gel, Ulu Tanrım!
Ey Rabbim, çaremiz ol tez zamanda!

Kilise gece soğuğu kokuyordu. Ama kutsal bir kokuydu bu. Pazar ayinlerinde kilisenin arka sıralarında diz çöken yaşlı köylülerin kokusu gibi değildi. Havanın, yağ-

murun, çimin, kerestenin kokusuydu bu. Yine de kutsal köylülerdi onlar. Dua ederkenki iç çekişlerini ve nefeslerini ensesinde duyardı. Arkadaşlarından birinin anlattığına göre Clane'de yaşarlarmış: küçük kulübeler varmış orada ve bir keresinde Sallins'ten gelen arabaların geçtiği yol üstündeki kulübenin yarı aralık kapısından, kollarında çocuğuyla bir kadın görmüş. O kulübede, koyu loşlukta ateşin karşısında, o sıcak karanlıkta, köylülerin, yağmurun, çimin ve kerestenin kokusunu soluyarak geçecek bir gece ne güzel olurdu. Fakat, ah, oradaki ağaçların arasındaki yollar nasıl da zifiri karanlıktır! Öyle ki kaybolurdunuz karanlıkta. Nasıl olabileceğini düşünmek korkutmuştu onu.

Kilisenin başrahibinin son duayı okuduğunu işitti. Ağaçların altındaki karanlığa karşı gelmek için o da bu duayı etti.

Yalvarırız sana, ziyaretimize gel, Ey Rabbim, gel ve yok et düşmanlarımızın tüm tuzaklarını. Buraları mesken tutsun kutsal meleklerin, huzurumuzu korusun ve lütfun İsa aracılığıyla daima üzerimizde olsun, ey Rabbim. Amin.

Yatakhanede soyunurken parmakları titredi. Parmaklarına acele etmelerini söyledi. Soyunmalı, sonra diz çöküp kendi duasını etmeli ve gaz kısılmadan yatağa girmeliydi ki öldüğünde cehenneme gitmesin. Çoraplarını yuvarlayarak çıkardı ve hızlıca gece entarisini giyip, titreyerek yatağının yanında diz çöküp, gazın kesildi kesileceğinden korkarak çabuk çabuk dua etti. Şöyle mırıldanırken omuzları titriyordu:

Babamla annemi kutsa Tanrım ve onları bana bağışla! Küçük kardeşlerimi kutsa Tanrım ve onları bana bağışla! Dante ve Charles Amca'yı kutsa Tanrım ve onları bana bağışla!

Haç çıkarıp, hızla yatağa girip, gece entarisinin uçlarını ayağının altına sıkıştırıp, soğuk beyaz çarşafların içinde tir tir titreyerek kıvrıldı. Olsundu, öldüğünde cehenneme gitmeyecekti; hem titreme de duracaktı. Bir ses, yatakhanedeki oğlanlara iyi geceler diledi. Başına çektiği yorganı aralayıp bir anlığına baktığında yatağının etrafını saran sarı perdelerin tamamen örtüldüğünü gördü. Işık sessizce sönmüştü.

Sınıf başkanının ayakkabıları uzaklaşmıştı. Nereye gidiyordu? Merdivenden inip, koridoru mu geçecekti yoksa yolun sonundaki odasına mı gidecekti? Karanlığı gördü. Geceleri orada gözleri sokak lambaları kadar büyük bir kara köpeğin gezindiği doğru muydu? Onun bir katilin hayaleti olduğu söyleniyordu. Korkunun derin ürpertisi vücudunu sardı. Kalenin karanlık girişini gördü. Eski giysiler giymiş yaşlı hizmetkârlar üst kattaki ütü odasındaydı. Uzun zaman önceydi. Yaşlı hizmetkârlar sessizdi. Ateş yanmasına rağmen avlu hâlâ karanlıktı. Birisi avludan geçip, merdivenleri tırmandı. Üstünde bir beyaz mareşal pelerini vardı; yüzü soluk ve tuhaftı; ellerini sıkıca gövdesine kenetlemişti. Yaşlı hizmetkârların tuhaf bakışlı gözlerine göz ucuyla baktı. Hizmetkârlar ona bakınca efendilerinin yüzünü gördüler, ardından pelerinine baktılar ve onun ölümcül bir yara aldığını anladılar. Oysa baktıkları yerde yalnızca karanlık vardı: yalnızca kara sessiz boşluk. Efendileri o ölümcül darbeyi, denizin öte-

sindeki Prag'ta savaşırken almıştı. Orada dikilmiş duruyordu; elleri sıkıca gövdesine kenetlenmiş, yüzü soluk ve tuhaf, üzerinde ise bir beyaz mareşal pelerini.

Bunu düşünmek ne ürpertici ve tuhaftı! Tüm karanlıklar soğuk ve tuhaftı. Orada soluk, yabancı yüzler vardı, gözleri sokak lambaları gibi kocamandı. Katillerin hayaletleriydi onlar, öldürücü darbelerini denizin ötesindeki savaş meydanlarında almış mareşallerdi. Ne demek istiyorlardı da yüzleri böylesine tuhaf bir hal alıyordu?

Yalvarırız sana, ziyaretimize gel, Ey Rabbim,
gel ve yok et...

Tatilde eve dönmek! Çok şahane olacaktı; oğlanlar öyle demişti. Erkenden uyanacağımız o kışa çalan sabah, kale kapısının dışındaki arabalara binmek. Arabalar çakıllı yollardan geçip giderken... Şerefine rektör!

Yaşa! Yaşa! Yaşa!

Arabalar şapelin önünden geçip giderken tüm kasketler yükseldi. Şen şakrak sürüyorlardı kırsala doğru. Arabacıların kırbaçları, istikametin Bodenstown olduğunu gösteriyordu. Oğlanlar neşelenmişti. Şen Çiftçi'nin çiftliğini geçtiler. Alkış üstüne alkış üstüne alkış. Clane boyunca sürdüler, alkış tutup alkış buldular. Köylü kadınlar yarı aralık kapılarında, adamlarsa orda burda duruyordu. Kışa çalan havadaki o tatlı koku: Clane'in kokusu: yağmur, kışvari hava, için için yanan tezek, kereste.

Tren öğrenci kaynıyordu: krema kaplamalı upuzun çikolatadan bir tren. Kondüktörler bir oraya bir buraya gidip geliyor, kapıları açıyor, kapıyor, kilitliyor, kilidi açıyordu. Lacivertten ve gümüştendi giysileri; ıslıkları bile

gümüşiydi ve anahtarları hızlı tempo bir müzik icra ediyordu: çlink çlink, çlink çlink.

Tren şaha kalkarak geçtiği ovalardan Allen Tepesi'ne vardı. Telgraf direkleri bir daha bir daha geride kalıyordu. Tren gittikçe gidiyordu. Biliyordu. Babasının evinde renkli fenerler ve yeşil dallardan ipler vardı. Pencerenin etrafında çoban püskülüyle sarmaşık vardı ve çoban püskülüyle sarmaşık, yeşil ve kırmızıydı, şamdanları çepeçevre sararlardı. Kırmızı çoban püskülüyle yeşil sarmaşık kuşatmıştı duvarlardaki eski portreleri. Çoban püskülüyle sarmaşık kendisi içindi, Noel içindi.

Ne tatlı...

Herkes birden. Evine hoş geldin Stephen! Karşılama sesleri. Annesi öpüyor onu. Doğru bir şey miydi bu? Şimdi bir mareşal babası: bir yargıçtan bile yüksek rütbede. Evine hoş geldin Stephen!

Sesler...

Kornişinde kayan perdelerin sesi, lavaboda şıpırdayan suyun sesi. Yatakhanede uyanmanın, giyinmenin, yıkanmanın sesi: öğrencilere muntazam görünmeleri gerektiğini anlatan sınıf başkanının bir aşağı bir yukarı çıkıp inerken ellerini çırpma sesi. Solgun günışığı bir tarafa toplanmış sarı perdeleri, dağınık yatağı gözler önüne sermişti. Yatağı çok sıcaktı, yüzüyle vücudu da öyle.

Kalkıp yatağın bir ucuna oturdu. Halsizdi. Çoraplarını giymeye davrandı. Berbat kaba bir duygusu vardı çorapların. Günışığı garip ve soğuktu.

Fleming:

– İyi hissetmiyor musun? diye sordu.

Bilemiyordu. Fleming dedi ki:

– Yatağa dön. McGlade'e iyi olmadığını söylerim ben.

– Hastalanmış.

– Kim?

– Söylersin McGlade'e.

– Yatağa dön.

– Hasta mı olmuş?

Oğlanlardan biri ona kolundan destek olurken, Stephen çorabını çıkardı ve sıcak yatağına döndü.

Donuk parıltısından memnuniyet duyduğu çarşafların arasında büzüldü. Ayine hazırlanan güruhun aralarında kendisi hakkında konuştuğunu işitti. Ne kaba bir davranış insanı lağım çukuruna itmek, diyorlardı.

Gitgide kesildi sesleri; gitmişlerdi. Başucunda bir ses:

– Dedalus, sakın ola bizi ispiyonlama; yapmazsın, değil mi?

Wells'in yüzüydü karşısındaki. Ona baktı; yüzünden korku okunuyordu.

– İstemeden oldu. Yapmazsın, değil mi?

Babası ona, her ne olursa olsun asla arkadaşlarını ispiyonlamamasını öğütlemişti. Başını sallayarak hayır dedi ve kendini iyi hissetti.

Wells:

– İstemeden oldu, şerefim üstüne yemin ederim. Şakacıktandı. Özür dilerim.

Yüz de ses de uzaklaşıp gitti. Korktuğu için özür dilemişti. Hastalığından korkmuştu. Bir bitki hastalığı iken pamukçuk, hayvan hastalığıdır kanser: başka bir hastalığı da olabilirdi. Oyun bahçesinde ikindi ışığında, çizginin ucunda kımıldanıp, ara ara hafifçe koşarken ağır bir kuşun kül rengi ışığa doğru havalandığı günlerden bu yana ne

çok zaman geçmişti. Leicester Manastırı ışıdı. Wolsey orada öldü. Kendileri gömdü onu keşişler.

Wells'in yüzü değildi bu seferki, sınıf başkanınınkiydi. Uydurmuyordu. Hayır hayır: gerçekten hastaydı. Uydurmuyordu. Başkanın elini alnında duydu; başkanın soğuk elinin aksine alnı sıcak ve nemliydi. Ancak bir sıçan böyle hissedebilirdi; yapışık, nemli ve soğuk. Her sıçanın dünyaya bakmak için iki gözü vardı. Kaypak yapış yapış bir kürk, zıplamak üzere kıvrılmış küçük mü küçük ayaklar, dünyaya bakmak için kara parlak gözler. Nasıl zıplanması gerektiğini anlayabiliyorlardı. Gelin görün ki sıçanların aklı trigonometriye sökmezdi. Öldüklerinde yan yatarlardı. O zaman kururdu kürkleri. Yalnızca ölü şeyler olurlardı artık.

Başkan gene başındaydı ve kendisine kalkması gerektiğini, kalkıp, giyinip, revire gitmesi gerektiğini bizzat Papaz Peder'in söylediğini anlatan ses de onun sesiydi. Olabildiğince çabuk giyinirken başkan dedi ki:

– Micheal Kardeş'e gitmeliyiz çünkü midemiz ağrıyor! Ne korkunç şeydir mide ağrısı!

Nezaketinden söylemişti bunları. Onu güldürmek için. Fakat o gülemiyordu çünkü yanakları, dudakları hepten titriyordu: hal böyleyken başkan kendi kendine gülmek durumunda kaldı.

Başkan bağırdı:

– Marş marş! Soğanayak! Sarımsakayak!

Beraber merdivenlerden indiler, koridoru, banyoyu geçtiler. Banyonun önünden geçerken belli belirsiz bir korkuyla, tezek renkli sıcak lağım çukurunu, sıcak nemli havayı, su şıpırtılarını, havluların ilaçvari kokusunu hatırladı.

Micheal Kardeş revirin kapısında duruyordu, sağındaki karanlık ecza dolabından ilaçvari bir koku yükseliyordu. Raflardaki şişelerden geliyordu koku. Sınıf başkanı, Micheal Kardeş'e durumu anlattı, Micheal Kardeş onu yanıtlarken kendisine efendim diye hitap etti. Kızılımsı saçlarında griler vardı, görünüşüyse bir tuhaftı. Onun her koşulda abi olması tuhaftı. Abi olduğu ve herkese benzemeyen bir görünüşü olduğu için kendisine efendim diyememek de tuhaftı. Yeterince kutsal değil miydi, niçin diğerleriyle arasındaki farkı kapatamıyordu?

Odada iki yatak vardı, yataklardan birinde bir oğlan yatıyordu: içeri girdiklerinde oğlan kendisine seslendi:

– Merhaba! Genç Dedalus'sun sen! N'aber?

– Güneş çoktan doğdu, dedi Micheal Kardeş.

Dilbilgisi üçten bir çocuktu bu; Stephen soyunurken Micheal Kardeş'ten bir dilim yağlı kızarmış ekmek istedi.

– Hadi ama! dedi.

– Seni kızartmak lâzım asıl! dedi Micheal Kardeş. Doktor gelir gelmez taburcu kâğıtlarını alacaksın.

– Öyle mi? dedi oğlan. Ama daha iyileşmedim ki.

Micheal Kardeş tekrarladı:

– Taburcu kâğıtlarını alacaksın dedim.

Eğilip ateşi harladı. Sırtı, fayton süren atlarınki gibi uzundu. Ciddiyetle maşayı silkeledi ve dilbilgisi üçten tanıdığı oğlana bakarak omuz silkti.

Ardından Micheal Kardeş dışarı çıktı ve bir süre sonra dilbilgisi üçten tanıdığı oğlan duvara dönüp uykuya daldı.

İşte böyleydi revir. Hastaydı o vakitler. Anne babasına yazıp haber vermişler miydi? Rahiplerden birinin bizzat gidip haber vermesi işleri daha çabuklaştırırdı. Yahut ailesine verilmek üzere kendisi bir mektup yazabilirdi.

Sevgili anneciğim,

Hasta oldum. Eve gelmek istiyorum. N'olur gel ve beni eve götür. Revirdeyim.

Can oğlun,
Stephen

Ne çok zaman geçmiş o günlerin üzerinden! Pencereden bakınca soğuk günışığını görebiliyordu. Acaba ölecek miyim diye düşündü. Güneşli bir günde de pekâlâ ölünürdü. Annesi gelmeden ölebilirdi. Oğlanların anlattığı gibi, Little öldüğündeki cenaze alayı bu sefer kendisi için toplanırdı şapelde. Tüm arkadaşları da siyahlar giyip, üzgün yüzleriyle cenazedeki yerlerini alırlardı. Wells de orada olurdu ama kimse yüzüne bakmazdı. Rektör de yaldızlı siyah cüppesiyle hazır bulunurdu; mihrabın üzerine ve tabutun çevresine uzun sarı mumlar dikilirdi. Tabutu ağır ağır taşıyarak dışarı çıkarır ve Stephen'ı ıhlamur ağaçlı meydanın az ilerisindeki o küçük cemaat mezarlığına gömerlerdi. İşte o zaman Wells yaptığına pişman olurdu. Ve çanlar ağır ağır çalardı.

Çanları duyabiliyordu. Brigid'in kendisine öğrettiği şarkıyı kendi kendine söylemeye koyuldu.

Çın çın! Kale çanı!
Elveda anneciğim!
Eski kilise avlusuna gömün beni
Yamacına büyük ağabeyimin.
Kara olmalı tabutum,

Altı melek arkamda,
Şarkı söyleyecek ikisi, ikisi dua edecek
İkisi ise ruhumu alıp götürecek.

Ne güzel ve hüzünlü bir şarkıydı bu! *Eski kilise avlusuna gömün beni* bölümünün sözcükleri ne de güzeldir! Bir çarpıntıdır aldı bedenini. Ne güzel ne hüzünlü! Sessizce ağlamak istedi ama kendisine değil: öylesine güzel ve hüzünlü olan sözcüklere, adeta bir nağme. Çanlar! Çanlar! Elveda! Ah, elveda!

Soğuk günışığı zayıflamıştı ve başucunda bir kâse et suyuyla Micheal Kardeş duruyordu. Buna sevinmişti çünkü boğazı hem yanıyordu hem de kuruydu. Öğrencilerin bahçede oynadıklarını işitebiliyordu. Okulda gün tıpkı kendisinin de derslere girdiği günlerdeki gibi olağan akıyordu.

Micheal Kardeş gidiyorken dilbilgisi üçten tanıdığı oğlan dönüp kendisine gazetelerdeki tüm haberleri anlatmasını istedi. Oğlan, Stephen'a adının Athy olduğunu, babasının bir sürü cins yarış atı olduğunu ve babasının canı istediğinde Micheal Kardeş'e iyi bahşişler verdiğini çünkü Micheal Kardeş'in çok düzgün biri olduğunu, kaleye gelen gazetelerdeki tüm haberleri kendisine anlattığını söyledi. Gazetede her türden haber olurdu: kazalar, batan gemiler, spor ve politika.

– Bugünlerde varsa yoksa politika, dedi. Seninkiler de politika konuşur mu?

– Evet, dedi Stephen.

– Benimkiler de.

Durup, biraz düşündükten sonra,

– Çok garip bir ismin var Dedalus. Benimki de garip; Athy. Benimki bir şehrin ismiymiş. Senin isminse Latince gibi.

Sonrasında şöyle sordu:

– Bilmece bilir misin?

Stephen yanıtladı:

– Pek bilmem.

Bunun üzerine Athy dedi ki:

– Bir tane sorsam bilebilecek misin bakalım. Kildare ülkesi neden bir adamın binici pantolonunun bacağına benzer?

Stephen yanıtın ne olabileceğini düşündükten sonra:

– Pas geçiyorum, dedi.

– İçinde "a thigh" vardır da ondan, dedi. Çaktın mı köfteyi? Athy, Kildare ülkesindeki bir şehirdir, "a thigh" ise baldırdır.

– Ha, anladım, dedi Stephen.

– Eski bir bilmecedir bu, dedi Athy de.

Bir dakika geçmemişti ki:

– Baksana! dedi.

– N'oldu? diye sordu Stephen.

– Biliyor musun, dedi, bu bilmeceyi başka türlü de sorabilirsin.

– Öyle mi? dedi Stephen.

– Aynı bilmece. Biliyor musun nasıl sorulur başka türlü?

– Hayır, dedi Stephen.

– Başka bir yolunu hayal edemiyor musun?

Böyle derken Stephen'a yorganının üzerinden uzanıp baktı. Sonra sırtını yastığa yaslayıp, şöyle dedi:

– Başka bir yolu var ama söylemeyeceğim sana.

Neden söylememişti? Yarış atı besleyen babası da Saurin'le Pis Roche'nin babaları gibi yargıç olsa gerekti. Kendi babasını, annesinin piyanoda çaldığı şarkılara eşlik edişini ve ondan ne zaman altı peni istese bir şilin verdiğinde babasının diğer oğlanların babası gibi yargıç olmadığına üzülüşünü düşündü. Madem öyle neden Stephen bu oğlanların gittiği okula gönderilmişti? Halbuki babası ona orada yabancılık çekmeyeceğini çünkü dedesinin elli yıl önce orada kurtarıcının önünde bir konuşma yaptığını anlatmıştı. O zamanların insanlarını giysilerinden tanırdınız. Stephen'a ağırbaşlı geliyordu o çağlar: Clongoweslu öğrencilerin sarı yelekler, pirinç düğmeli mavi kabanlar giydiği, tavşan postundan şapkalar taktığı, yetişkinler gibi bira içtiği ve tavşan avlamaları için tazı beslediği zamanlar acaba onlar mıydı diye düşündü.

Pencereye bakınca günışığının hafiflediğini gördü. Oyun bahçesinin üzerinde bulutlu kül rengi bir ışık olsa gerekti. Çıt çıkmıyordu oyun bahçesinden. Sınıfta ders işleniyor olmalıydı, belki de Peder Arnall öğrencilere bir efsane okuyordu.

Ona hiç ilaç vermemiş olmaları tuhaftı. Micheal Kardeş gelirken getirebilirdi belki. Revire düşenin berbat kokan şuruplar içtiği söylenirdi. Ama şimdi kendini daha iyi hissediyordu. Böyle böyle daha da iyi olacaktı. Bir kitap alabilirdi. Kütüphanede Hollanda'yı anlatan bir kitap vardı. Kitapta sevimli yabancı isimler ve bituhaf şehirlerle gemilerin resimleri vardı. Tüm bunlar insanı nasıl da mutlu ederdi!

Pencereye düşen ışık amma soluktu! Yine de hoştu. Ateş duvarda yükselip alçalıyordu. Dalgalar gibi tıpkı. Biri ateşe kömür atmıştı, seslerini işitmişti. Aralarında konu-

şuyorlardı. Dalgaların sesiydi bu. Yahut dalgalar kendi aralarında konuşuyorlardı yükselip alçalırken.

Aysız gecenin karanlığında dalgalanan denizi, yükselip alçalan uzun kara dalgaları gördü. Minik bir ışık, geminin yanaştığı rıhtımda pırıldadı: limanlarına giren gemiyi görmeye gelen birçok insanın suyun kıyısında toplaştığını gördü. Uzun boylu bir adam güvertede durmuş, düz kara diyara doğru bakıyordu: rıhtımda beliren ışık sayesinde Stephen, adamın yüzünü gördü, Micheal Kardeş'in kederli yüzünü.

Suların ötesinden, kederli gür bir sesle, elini insanlara doğru kaldırarak şöyle dediğini işitti:

– O öldü. Kilisede cansız bedenini gördük.

İnsanlar feryat figan ediyordu.

– Parnell! Parnell! Öldü!

Dizlerinin üstüne çöküp, kederle inlediler.

Derken Stephen, insanların yanından gururla ve sükunetle geçip, suyun kıyısında diz çöken Dante'yi gördü.

* * *

Kocaman bir ateş, servi boylu ve kıpkızıl, şöminede alevlenedururken, sarmaşıkların sardığı şamdanların aşağısına Noel sofrası kuruluyordu. Eve biraz geç dönmüşlerdi, oysa sofra hâlâ hazır değildi: göz açıp kapayana hazır olur, demişti annesi. Kapının açılıp, ellerinde gümüş kaplarda yemeklerle hizmetçilerin girmesini bekliyorlardı.

Hep beraberlerdi: ta pencerenin gölgesinde oturan Charles Amca, ateşin başındaki taburelerde oturan Dante ile Bay Casey ve ikisinin arasına oturup, ayaklarını bir başka tabureye uzatmış olan Stephen. Bay Dedalus, şö-

minenin üstündeki aynadan kendine baktı, bıyıklarının ucunu düzeltti ve ceketinin kuyruklarını ayırıp sandalyeye yayarak, sırtını harlanan ateşe verip, oturdu: ara sıra elini cebinden çıkarıp bıyıklarının ucunu düzeltiyordu. Bay Casey başını bir yana yaslamış, gülümseyerek, boğazını ovuşturuyordu. Stephen da gülümsedi çünkü Bay Casey'nin boğazında bir gümüş kesesi olmadığını artık biliyordu. Bay Casey'nin çıkardığı gümüşi sesle kendisini nasıl da kandırdığını düşünüp gülümsüyordu. Bay Casey'nin gümüş keseyi sakladığını düşündüğü avcunu açmaya çalıştığında parmaklarının kapalı kaldığını görmüştü: Bay Casey'nin Stephen'a dediğine göre bu üç parmağa kramp, Kraliçe Viktorya'ya doğum günü hediyesi hazırlarken girmişti.

Bay Casey boğazını parmaklarıyla tıpırdatırken Stephen'a uykulu gözlerle gülümsüyordu: derken Bay Casey kendisine dedi ki:

– Evet. Pekâlâ. Ah, ne güzel bir yürüyüştü, değil mi John? Evet... Acaba bu akşam yemeğinin herhangi bir gerçekleşme ihtimali var mı, çok merak ediyorum. Evet... Ah, pekâlâ, bugün Burun'da amma iyi oksijen depoladık!

Dante'ye dönerek şöyle dedi:

– Bugün hiç dışarı çıkmadınız mı Bayan Riordan?

Dante suratını asarak kestirip attı:

– Hayır.

Bay Dedalus ceketinin kuyruklarını toplayarak ayaklandı ve büfeye gitti. Kocaman, taş bir viski çanağı çıkarıp, ne kadar dolduğunu görmek için eğile doğrula, karafı ağır ağır doldurdu. Çanağı dolaba geri koyup, karaftan iki bardağa azıcık viski doldurdu, üzerlerine birazcık da su ilave ederek ellerinde bardaklarla ateşin başına döndü.

– Bir kap John, dedi, iştahını açsın diye.

Bay Casey bardağı dikip yanındaki şömineye koydu. Ve şöyle söyledi:

– Elimde değil, dostumuz Christopher'ı üretim yaparken düşünmeden edemiyorum...

Derken kahkaha ve öksürük krizine tutuldu ve ekledi:

– ... o herifler için o şampanyayı ürettiğini...

Bay Dedalus son perdeden kahkaha attı.

– Christy mi? dedi. Onun o kel kafasındaki siğillerin birinde bile bir tilki sürüsündekinden daha çok kurnazlık vardır.

Başını eğdi, gözlerini yumdu ve dudaklarını enikonu yaladıktan sonra bir otel sahibininkine benzer bir sesle konuşmaya davrandı.

– Hele bir konuşmaya başlasa ne tatlı dilleri vardır, bilmez misin? Gerdanı da pek nemli ve suludur, Tanrı yardımcısı olsun!

Bay Casey hâlâ kahkaha ve öksürük kriziyle boğuşuyordu. Stephen, babasının yüzündeki ve sesindeki otel sahibi ifadesini görüp işitince güldü.

Bay Dedalus gözlüklerini kaldırıp, ona eğilerek usulca ve içtenlikle sordu:

– Neye gülüyorsun kuzucuk?

Hizmetçiler gelip, yemekleri sofraya yerleştirdiler. Bayan Dedalus onlara katıldı, yerler ayarlandı.

– Şöyle otur, dedi annesi.

Bay Dedalus sofranın başına geçip dedi ki:

– Şöyle buyrun Bayan Riodan, John, sen de otur canım.

Charles Amca'nın oturduğu yere bakarak:

– İşte bayım, burada sizi bekleyen bir kuş var, dedi.

Hepsi yerlerini alınca, yemeğinin kapağını açacakken ellerini hızlıca geri çekerek:

– Haydi Stephen, dedi.

Stephen, yemek öncesi şükran duasını okumak üzere ayağa kalktı.

Ey Rabbim, kutsa bizi ve cömertliğinle bize sunduğun, İsa aracılığıyla kavuşmak üzere olduğumuz hediyelerini. Amin.

Hepsi haç çıkardı ve Bay Dedalus, memnuniyetle iç geçirerek, köşeleri parıl parıl damlacıklarla incilenmiş ağır kapağı kaldırıp yemeğini açtı.

Stephen, doldurup şişe geçirilerek mutfakta bekletilmiş tombul hindiye baktı. Babasının bunun için D'Olier Caddesi'ndeki kasapçı Dunn'a yirmi bir şilin ödediğini ve kasabın, ne kadar iyi olduğunu göstermek için tavuğu göğüs kemiğinden sık sık dürttüğünü biliyordu: böylece adamın sesini hatırladı:

– Bunu kaçırmayın, bayım. Bu gerçek bir efsane!

Clongowes'taki Bay Barett niçin sopasına hindi derdi acaba? Oysa çok uzaklardaydı Clongowes: ve hindinin, salamın, kerevizin o sıcak, ağır kokusu yükseliyordu tabaklardan; şöminenin ateşi de kıpkırmızı, alev alevdi ve şu yeşil sarmaşıkla kırmızı çobanpüskülü insanı öyle mutlu ediyordu ki, üstüne üstlük yemek bitince, etrafında mavimsi bir ateş eşliğinde, tepesinde küçük yeşil bir bayrakla o kocaman bademli, defne yapraklı erik tatlısı gelecekti.

Bu onun ilk Noel yemeğiydi; çocuk odasında, kendisinin de az beklemediği tatlının gelişini bekleyen kardeş-

lerini düşündü. Dik, derin yakalı gömleği ve Eton ceketi içinde kendini tuhaf ve antika hissediyordu: o sabah annesi onu kilise ayini için giyinmiş vaziyette salona indirdiğinde babası ağlamıştı. Kendi babasını hatırlamıştı çünkü. Charles Amca da böyle söylemişti.

Bay Dedalus tabağın kapağını masaya yerleştirip, iştahla yemeğe koyuldu. Sonra dedi ki:

– Zavallı Christy, dolandırıcılıktan neredeyse gövdesi çarpıldı.

– Simon, dedi Bayan Dedalus, Bayan Riordan'a salçadan hiç vermemişsin.

Bay Dedalus salçalığı kaptı.

– Vermemiş miyim? diye bağırdı. Acıyın bu köre Bayan Riordan!

Dante elleriyle tabağını kapatarak,

– Teşekkürler, almayayım, dedi.

Bay Dedalus, Charles Amca'ya dönerek,

– Sizin bir eksiğiniz var mıdır? diye sordu.

– Kuş sütüm bile var, Simon.

Ya siz John?

– Her şey iyi. Keyfinize bakın.

– Mary? Bak Stephen, bununla saçını kıvırcık yapabilirsin.

Salçadan bolca Stephen'ın tabağına döktükten sonra salçalığı tekrar yerine koydu. Ardından, Charles Amca'ya etin yumuşak olup olmadığını sordu. Charles Amca konuşamamıştı çünkü ağzı doluydu ama başını sallayarak evet demiş oldu.

– Dostumuzun papaza verdiği cevap çok iyiydi. Değil mi? dedi Bay Dedalus.

– O kadar dolu biri olduğunu bilmiyordum, dedi Bay Casey.

– *Tanrı'nın evini oy sandığına dönüştürmekten vazgeçtiğinizde ben de size olan borcumu öderim, sayın papaz.*

– Kendine Katolik diyen herkesin papaza vermesi gereken iyi bir cevap, dedi Dante.

– Suçu kendilerinde aramalılar, dedi Bay Dedalus tatlı tatlı. Aklı kıt biri bile onlara dikkatlerini yalnızca dine vermelerini öğütleyecektir.

– Din böyle bir şeydir, dedi Dante. İnsanları ikâz ederek görevlerini yerine getirirler.

– Biz Tanrı'nın evine seçim kampanyası dinlemeye değil, tüm tevazumuzla Yaradanımız'a dua etmeye gidiyoruz, dedi Bay Casey.

– Din böyle bir şeydir, diye sözünü yineledi Dante. Haklılar. Sürülerini yönlendirmeliler.

– Ve kilise kürsüsünden politik vaaz vermeliler, öyle mi? diye sordu Bay Dedalus.

– Aynen öyle, dedi Dante. Bu, halkın ahlakıyla ilgili bir mesele. Bir papaz, sürüsüne neyin doğru neyin yanlış olduğunu söylediği sürece papazdır.

Bayan Dedalus çatalını bıçağını bırakarak,

– Tanrı aşkına tüm yılın bari bugünü politika konuşmayalım, dedi.

– Haklısınız hanımefendi, dedi Charles Amca. Hadi Simon, bugünlük yetsin. Bir kelime daha etmeyesin.

– Tamam tamam, dedi Bay Dedalus geçiştirerek.

Ortadaki yemeğin kapağını bir hışım açarak, sordu:

– Evet bakalım, kim biraz daha hindi istiyor?

Kimse cevap vermedi. Dante:

– Tam bir Katolik'e yaraşır bir konuşma şekli!

– Bayan Riordan, rica ederim, dedi Bayan Dedalus, lütfen kapatalım bu konuyu.

Dante ona dönerek şöyle söyledi:

– Burada öylece oturup, kilisemle alay edilmesine kulak misafiri mi kalayım?

– Kimse kilisenin aleyhinde bir şey söylemiyor, dedi Bayan Dedalus, din politikaya alet edilmediği sürece tabii.

– İrlanda'nın piskoposları ve papazları ise konuşan, sözlerine itaat edilmelidir, dedi Dante.

– Bırakslnlar politikayı, dedi Bay Casey, aksi takdirde insanlar da kiliselerini bırakacak.

– Duyuyor musunuz dediklerini? dedi Dante, Bayan Dedalus'a dönerek.

– Bay Casey! Simon! dedi Bayan Dedalus. Kapatın artık bu konuyu.

– Çok yazık! Çok yazık! dedi Charles Amca.

– Ne? diye bağırdı Bay Dedalus. İngiliz halkı böyle buyurdu diye yalnız mı bırakacaktık onu?

– Liderlik değeri kalmamıştı artık, dedi Dante. Günahı ayan beyan ortadaydı.

– Hepimiz günahkârız hem de azılı günahkârlar, dedi Bay Casey, buz gibi.

– *Kederler sarsın rezalet çıkaranı!* dedi Bayan Riordan. *Ayıbını küçüklerime bulaştırıp, onları da rezil edecekse boynuna bir değirmentaşı bağlanıp, denizin derinliklerine atılsa azdır.* Böyle der Kutsal Ruh.

– Bana sorarsanız enikonu çirkin sözler, dedi Bay Dedalus serinkanlılıkla.

– Simon! Simon! diye çıkıştı Charles Amca. Çocuk burada.

– Evet evet, dedi Bay Dedalus. Yani demek istediğim... Nasıl da çirkindi trendeki hamalın sözleri. Neyse canım, geçti gitti. Hadi Stephen, uzat tabağını. Şimdi güzelce ye delikanlı.

Stephen'ın tabağına yemeği yığdıktan sonra Charles Amca ile Bay Casey'in tabaklarına büyük hindiler koyup, üzerlerine salça döktü. Bayan Dedalus azıcık yiyordu; Dante ise ellerini kucağında kavuşturmuş, oturuyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Bay Dedalus tencerenin dibini kazıyarak:

– Burada leziz bir parça kalmış. Papa'nın burnuna benziyor. İlgilenen bir hanımefendi ya da beyefendi olursa...

Çatalına sapladığı et parçasını kaldırıp gösterdi. Kimse çıtını çıkarmadı. Parçayı kendi tabağına koyarak şöyle dedi:

– Siz bilirsiniz. Teklif var ısrar yok. Hem zaten benim yemem daha iyi olacak çünkü son zamanlarda sağlığım hiç iyi değil.

Stephen'a göz kırptı ve tencerenin kapağını bir kenara koyarak yeniden yemeğe koyuldu.

O yerken ortalığı sessizlik kaplamıştı. Derken şöyle dedi:

– Hava da iyi gitti bugün. Çarşıda bir sürü yabancı vardı.

Kimse konuşmuyordu. Yine o konuştu:

– Geçen Noel'den daha çok yabancı vardı.

Başlarını tabaklarına eğmiş yüzlere baktı, hiçbir cevap alamadı, bir süre daha bekledi ve acıklı bir sesle:

– Noel yemeğimin tadı kaçtı, dedi.

– Kilisenin papazlarına saygı gösterilmeyen bir evde ne talih vardır ne de huzur, dedi Dante.

Bay Dedalus elindeki çatal bıçağını gürültüyle tabağına bıraktı.

– Saygı ha! dedi. Çenebaz Billy'ye mi yoksa Armagh'taki yağ tulumuna mı? Saygıymış!

– Kilisenin prenslerine, dedi Bay Casey, sakin bir alaycılıkla.

– Leitrim Efendi'nin arabacısına, tabii ya, dedi Bay Dedalus.

– Onlar Tanrı'nın sevgili kullarıdır, dedi Dante. Ülkeleri için birer gurur kaynağıdır.

– Yağ tulumu, dedi Bay Dedalus kabalıkla. Doğruya doğru, öyle dururken yüzü güzel. Ama onu soğuk bir kış gününde pastırmayı, türlüyü götürürken bir görseniz! Evlere şenlik!

Hayvanca bir ifade takınıp dudaklarını şapırdattı.

– Sahiden Simon, dedi Bayan Dedalus, Stephen'ın önünde bu şekilde konuşmamalısın. Hiç doğru değil.

– Büyüdüğünde tüm bunları hatırlayacak, dedi Dante öfkeden kudurmuş bir halde –evinde Tanrı'ya, dine ve papazlara karşı söylenen tüm bu sözleri hatırlayacak.

– İyi olur hatırlaması, dedi Bay Casey masanın ucundan bağırarak. O papazlarla yardakçılarının Parnell'in kalbini kıran ve onun ölümüne sebep olan sözlerini de hatırlamalı. Umalım ki büyüdüğünde asıl bunları hatırlasın.

– Orospu çocukları! diye bağırdı Bay Dedalus. İlk zayıf ânında derhal ihanet ettiler ona, lağım sıçanları gibi parçaladılar onu. Aşağılık köpekler! Benziyorlar da köpeğe. Tanrım, inanılmaz benziyorlar!

– Doğru olanı yaptılar, diye çığırdı Dante. Piskoposlarına, papazlarına itaat ettiler. Var olsunlar!

– Yılın tek bir gününü bile kavgasız geçirememiz ne üzücü, dedi Bayan Dedalus.

Charles Amca ılımlı bir edada ellerini kaldırarak şöyle söyledi:

– Hadi ama, hadi, hadi! Ne düşünürsek düşünelim öfkeyle, çirkinleşerek ifade etmeyelim. Hiç yakışmıyor bize.

Bayan Dedalus sessizce Dante'ye bir şeyler söylediyse de Dante yüksek sesle yanıtladı:

– Susmayacağım işte. Dönek Katoliklerin aşağıladığı ve adeta üstüne tükürdükleri kilisemi ve dinimi savunacağım elbette.

Bay Casey tabağını kabaca önünden itti, dirseklerini masaya koyarak, boğuk bir sesle ev sahibine seslendi:

– Söylesene, sana şu meşhur tükürme hikâyesini anlatmış mıydım?

– Anlatmadın John, dedi Bay Dedalus.

– Pekâlâ. Fevkalade öğretici bir hikâyedir. Bulunduğumuz Wicklow'da kısa bir zaman önce yaşanmış.

Sözünü kesip, Dante'ye dönerek, hafiften içerlemiş bir vaziyette şöyle söyledi:

– Size de şu kadarını söyleyeyim hanımefendi, eğer kastettiğiniz bensem, ben dönek bir Katolik değilim. Ben, tıpkı babamın, büyükbabamın ve büyükbüyükbabamın olduğu gibi bir Katolik'im; bizler dinimizi satmaktansa canımızdan olmayı yeğleriz.

– Öyleyse sözlerinizden daha da utanmalısınız, dedi Dante.

– Sen hikâyeyi anlat John, dedi Bay Dedalus, gülümseyerek. Bir dinleyelim bakalım, neymiş.

– Katolikmiş! diye çıkıştı Dante, alaycılıkla. Buraların en koyu Protestan'ı bile bu akşam tanıklık ettiğim şekilde konuşmazdı.

Bay Dedalus başını türkücüler gibi bir o yana bir bu yana sallamaya başladı.

– Bir kez daha söylüyorum; ben Protestan filan değilim, dedi Bay Casey, kıpkırmızı bir yüzle.

Mırıldanarak, başını sallamayı sürdüren Bay Dedalus ise genizden gelen bir sesle, hırlayarak şarkı söylemeye başladı:

Kiliseye hiç gitmeyen
Tüm Romalı Katolikler, gelin.

Keyfi yerine gelen Bay Dedalus, eline çatalını bıçağını alıp, yemeğe hazırlanırken Bay Casey'e şöyle diyordu:

– Artık dinleyelim şu hikâyeyi John. Yediklerimizi sindirmemize yarasın.

Stephen, kavuşturduğu ellerinin üzerinden tüm sofrayı izleyen Bay Casey'nin yüzüne sevgiyle baktı. Onun yamacında, ateşin yakınında oturup, karanlık, kızgın yüzüne bakmayı seviyordu. Yüzüne karşın kara gözleri asla kızgın değildi, sakin sesiyse tam dinlemelikti. Fakat neden bu kadar karşıydı papazlara? Dante haklı olsa gerekti. Ama babası, Dante'nin şımarık bir rahibe olduğunu ve erkek kardeşi incik boncuk karşılığında barbarlardan parayı koparınca manastırı hemen terk ettiğini anlatmıştı. Belki de buydu onu Parnell'a karşı bunca sert yapan. Stephen'ın Eileen'la oynamasını istemiyordu çünkü Eileen Protestan'dı ve Protestanlarla oyun oynadığında Kutsal

Bakire ile nasıl da alay ettiklerini kendi çocukluğundan biliyordu. *Fildişi Kule*, derlerdi adına, *Altın Ev*! Nasıl olur da bir kadın bir fildişi kule yahut altından bir ev olabilirdi? Kim haklıydı peki? Clongowes'da revirde geçirdiği akşamı hatırladı; karanlık sular, dalgakıranın ucundaki ışık ve haberi alınca kederle inleyen insanların feryadı.

Eileen'ın uzun beyaz elleri vardı. Bir akşamüstü beraber oynarlarken elleriyle Stephen'ın gözlerini kapatmıştı: uzun, beyaz, ince, serin, yumuşak. Fildişi buydu işte: serin, beyaz bir şey. Buydu *Fildişi Kule*'nin anlamı.

– Hikâye çok kısa ve çok tatlı, dedi Bay Casey. Arklow'da bir gündü, önderimizin ölümünden kısa bir zaman önce zemheri bir gündü. Tanrı rahmet eylesin.

Yorgun gözlerini yumup, bir süre durdu. Bay Dedalus ise tabağından bir kemik parçası alıp dişiyle eti kemirip,

– Yani öldürülmeden kısa bir zaman önce, dedi.

Bay Casey gözlerini açıp, iç geçirip, anlatmaya devam etti:

– Arklow'da bir gündü. Bir toplantı için oradaydık ve toplantı sonrası kalabalığı aşıp tren garına doğru yola koyulduk. Ne ıslıklar ne yuhalamalar; öylesini işitmemişsinizdir. Ağızlarına gelen tüm küfürleri saydırıyorlardı. Neyse, aralarında yaşlı bir kadın vardı, besbelli ayyaş cadalozun teki, tüm dikkati benim üzerimdeydi. Peşimden ayrılmayıp, çamurun içinde durmadan tepinip, sövüyordu: "*Papaz düşmanı! Paris sermayesi! Kurnaz tilki! Kitty O'Shea!*" diye bağırdı.

– Peki sen ne yaptın John? diye sordu Bay Dedalus.

– Çığırmasına izin verdim, dedi Bay Casey. Çok soğuk bir gündü, yüreğimi ısıtabilmek için (affınıza sığınarak söylemek gerekirse, hanımefendi) ağzıma bir tutam Tul-

lamore atmıştım; bu durumda elbette tek bir kelime dahi edemezdim çünkü ağzım tütün suyuyla doluydu.

– Sonra ne oldu, John?

– Ne olsun. Bıraktım gönlünce çığırsın *Kitty O'Shea* falan filan diye ta ki o hanımefendi için ağza alınmayacak bir söz edene dek. Ne bu Noel sofrasını ne kulaklarınızı ne de kendi ağzımı kirletmek isteyeceğim için ne dediğini söylemesem daha iyi.

Durdu. Başını dimdik kaldırarak sordu Bay Dedalus:

– O zaman ne yaptın John?

– Yapacağımı yaptım! dedi Bay Casey. O çirkin ihtiyar suratını suratıma dikip öyle söyleyince, hazır ağzım bir güzel tütün doluyken, suratına eğilip *Tüü!* dedim böyle.

Yanına dönüp tükürür gibi yaptı.

– *Tüü!* dedim böyle, dosdoğru gözlerinin içine.

Elini gözüne vurarak tiz bir acı feryadı kopardı.

– *Yüce İsa, Meryem ve Yusuf aşkına!* dedi kadın. *Kör oldum! Kör oldum ve boğuldum!*

Öksürük ve kahkaha nöbeti onu durdurmuştu. Tekrarladı sonra:

– *Hiçbir şey göremiyorum; kör oldum!*

Bay Dedalus arkasına yaslanıp, kahkahalarla gülerken Charles Amca başını iki yana salladı.

Dante korkunç öfkelenmişti; onlar gülerlerken şöyle sayıklıyordu:

– Harika! Hah! Gerçekten harika!

Kadının gözüne tükürmek hiç de harika bir şey değildi.

Acaba Bay Casey'nin söyleyemeyeceği ne demiş olabilirdi o kadın, Kitty O'Shea için? Stephen, Bay Casey'yi kalabalıklar içinden geçerken ve küçük vagonundan söy-

levler verirken hayal etti. Hapse bunun için girmişti; derken bir gece Çavuş O'Neill'ın evlerine geldiğini, avluda babasıyla kısık sesle bir şeyler konuştuğunu ve gerginlikten şapkasının kenarını kemirdiğini hatırladı. İşte o gece Bay Casey, Dublin'e trenle değil kapının önüne gelen bir arabayla gitmişti; babasının arabacıya Cabinteely sokağı hakkında bir şeyler dediğini işitmişti.

O da babası gibi İrlanda ve Parnell'in tarafındaydı: Dante de öyleydi zira bir gece meydanda *Tanrı Kraliçe'yi Korusun* çalan orkestradan bir beyefendinin kafasına şemsiyesiyle vurmuştu.

Bay Dedalus kibirle homurdandı.

– Ah John, dedi. Ruhban sınıfı daima üstündü. Bizler papaz boyunduruğunda talihsiz bir ırkız, hep öyleydik ve hep öyle kalacağız.

Charles Amca başını sallayarak:

– Çok fena! Çok fena! dedi.

Bay Dedalus yineledi:

– Papaz boyunduruğunda, Tanrı'nın terk ettiği bir ırk!

Büyükbabasının, sağındaki duvarda asılı olan portresini gösterdi.

– Şu ihtiyar delikanlıyı görüyor musun John? diye sordu. En zor günlerde bile iyi bir İrlandalıydı. Tarımsal reform hareketi yanlısı olduğu için ölüme mahkûm edilmişti. Şu ruhani dostlarımıza dair öyle güzel bir sözü vardı ki: Ömrüm boyunca birine bile evimi, soframı açmam.

Dante öfkeyle söze karıştı:

– Papaz boyunduruğunda bir ırksak bundan ancak şeref duymalıyız! Papazlar, Tanrı'nın gözbebeğidir. *Onlar dokunulmazdır,* der İsa çünkü onlar benim gözbebeğimdir.

– Öyleyse ülkemizi sevmeyelim mi? diye sordu Bay Casey. Bize liderlik etmek için dünyaya gelmiş adamın izinden gitmeyelim mi?

– Bir vatan haini o! dedi Dante. Vatan haini, ırz düşmanı! Papazlar ona yüz çevirmekte haklıydı. Papazlar daima tek gerçek dostu olmuştur İrlanda'nın.

– Sadıktılar, ha? dedi Bay Casey.

Masaya bir yumruk salladı, öfkeyle kaşlarını çatarak parmaklarını çıtlattı.

– Birlik zamanında İrlanda'nın piskoposları, piskopos Lanigan'ın Cornwallis Marki'sine bağlılığını duyurmasıyla bizlere ihanet etmedi mi? Piskoposlarla papazlar, Katolikler'in özgürleşmesi karşılığında ülkelerinin emellerini satmadı mı 1829'da? Kürsülerinde ve günah çıkarma odalarında İrlanda'nın bağımsızlığını savunanlara kara çalmadılar mı? Terrence Bellew MacManus'un küllerine saygısızlık etmediler mi?

Yüzü öfkeden alev alevdi; konuşulanlar onu öylesine etkilemişti ki, Stephen alevlerin kendi yüzüne de sıçradığını hissetti. Bay Dedalus, kaba bir aşağılamayla kahkahayı patlattı.

– Aman Tanrım, diye bağırdı, zavallı ihtiyar Paul Cullen'ı unuttum! Tanrı'nın bir başka gözbebeği!

Dante masaya eğilerek Bay Casey'e bağırdı:

– Haklıydı! Haklıydı! Onlar her zaman haklıydı! Tanrı, ahiret ve din her şeyden önce gelir.

Onun nasıl da hiddetlendiğini gören Bayan Dedalus, Dante'ye:

– Bayan Riordan, lütfen yanıt verip kendinizi üzmeyin, dedi.

– Tanrı ve din her şeyden önce gelir! diye haykırdı Dante. Tanrı ve din, dünyadan bile önce gelir!

Bay Casey yumruğunu kaldırdı ve masaya vurdu.

– Madem öyle, diye bağırdı boğuk bir sesle, İrlanda'ya Tanrı gerekmez.

– John! John! diye haykırdı Bay Dedalus, misafirinin ceketinin kolundan çekiştirerek.

Masanın ucundan gözlerini dikmiş bakan Dante'nin çenesi titriyordu. Bay Casey zorlukla sandalyesinde doğruldu, Dante'ye doğru eğildi, bir örümcek ağını bozarcasına tek eliyle önündeki havayı temizledi.

– Tanrı gerekmez İrlanda'ya! diye bağırdı. İrlanda'nın lüzumundan çok Tanrısı oldu. Çok oldu bu Tanrı!

– Kâfir! Şeytan! diye çığlığı bastı Dante; ayaklanmıştı, neredeyse yüzüne tükürecekti Bay Casey'nin.

Charles Amca ile Bay Dedalus, Bay Casey'i tutup yerine oturttular, akılcı bir şekilde onunla konuşmaya çalıştılar. Bay Casey ise koyu kıvılcımlar saçan gözlerini boşluğa dikmiş, şöyle tekrar ediyordu:

– Çok oldu bu Tanrı!

Dante bir hışım sandalyesini itip, sofrayı terk ederken yere düştüğüne üzülen peçete halkası kilimin üzerinde ağır ağır yuvarlandı ve bir koltuğun ayağının dibinde durdu. Bayan Dedalus hızla kalkıp, Dante'nin peşinden gitti. Kapının eşiğine gelen Dante şiddetle dönüp tüm odaya bağırırken öfkeden alevlenmiş yanakları, çenesi tir tir titriyordu:

– Cehennem kaçkını şeytan! Biz kazandık! Ezip geberttik onu! İblis!

Kapıyı çarpıp çıktı.

Bay Casey, tutulmuş kollarını kurtarıp, öne eğdiği başını ellerinin arasına alıp acıyla hıçkırdı.

– Zavallı Parnell! diye haykırdı. Benim cansız kralım!

Yüksek sesle ve acıyla ağladı.

Stephen, dehşet içindeki yüzünü kaldırdığında babasının gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördü.

* * *

Öğrenciler küçük gruplar halinde durmuş, konuşuyorlardı. Biri dedi ki:

– Lyons tepesi yakınında yakalanmışlar.

– Kim yakalamış peki?

– Bay Gleeson'la rektör yardımcısı. Arabadalarmış.

Aynı çocuk sözüne ekledi:

– Büyük sınıflardan biri söyledi bana da.

Fleming sordu:

– Ama neden kaçmışlar, söylesene?

– Ben nedenini biliyorum, dedi Cecil Thunder. Rektörün odasından para aşırmışlar.

– Kim yapmış?

– Kickham'ın kardeşi. Sonra da hepsi bölüşmüşler.

Ama resmen çalmaktı bu. Nasıl yaparlardı böyle bir şey?

– Sen de amma biliyormuşsun be Thunder! dedi Wells, biliyoruz herhalde neden tüydüklerini.

– Haydi, gerçeği söyle.

– Söylememem tembihlendi, dedi Wells.

– Of Wells, hadi ama, dedi hepsi. Bize söyleyebilirsin. Bizden sır çıkmaz.

Stephen işitebilmek için başını eğdi. Wells etrafı kolaçan edip gelen giden var mı, baktı. Sonra fısıltıyla:

– Kutsal emanetlerin saklandığı kilerde saklanan şarap var ya...

– Ee?

– Eesi içmişler o şarabı, ağızlarındaki kokudan anlaşılmış. Bunun üstüne de kaçmışlar. İşte böyle...

Konuşmayı başlatan çocuk şöyle dedi:

– Büyük sınıftaki çocuk da böyle anlattı.

Herkesi bir sessizliktir almıştı. Stephen, konuşmaktan korkarak, aralarında durmuş dinliyordu. Korkunun hastalıklı doğası onu yormuştu. Nasıl böyle bir şey yaparlardı? Karanlık sessiz kileri düşündü. Bürümcük halindeki cüppelerin sessizce dizildiği ahşap dolaplar vardı orada. İbadet yeri değildiyse de fısıltıyla konuşmak zorunda olduğunuz bir yerdi. Kutsal bir mekândı. Korudaki küçük mihrapta gerçekleşecek tören alayına gitmek üzere giyinmek için kilere geldiği yaz akşamını hatırladı. Tuhaf ve kutsal bir mekândı. Buhurdanı taşıyan oğlan, kapıya doğru bir o yana bir bu yana nazikçe sallıyordu elindekini; orta zincirinden yukarı kaldırdığı gümüşi kapağı kömürlerin sönmemesini sağlıyordu. Mangal kömürü deniyordu buna: oğlan buhurdanı nazikçe sallarken ağır ağır yanan kömür, zayıf, ekşi bir koku yayıyordu. Sonra hepsi yeleklerini giyip hazır olunca tası rektöre uzatarak beklemişti Stephen, rektör de içine bir kaşık dolusu buhur atmıştı; buhur, kırmızı kömürlerin üzerinde tıslamıştı.

Öğrenciler küçük gruplar halinde oyun bahçesinin şurasında burasında konuşuyorlardı. Oğlanlar, Stephen'ın gözüne küçük görünmüşlerdi: bunun nedeni, bir gün önce bir bisiklet yarışçısının kendisini yere sermesiydi,

dilbilgisi ikiden bir oğlandı. Oğlanın bisikleti onu hafifçe piste fırlatınca gözlükleri üç parçaya ayrılmış, ağzına çakıl taneleri dolmuştu.

İşte bu yüzdendi oğlanların ona küçülmüş ve uzakta, kale direklerinin incecik ve uzak, yumuşak kül rengi göğünse yüksek mi yüksek görünmesi. Futbol sahaları boştu çünkü kriket mevsimi geliyordu: kimine göre Barnes olacaktı kaptan, kimine göreyse Flowers. Tüm oyun sahalarında beysbol, bovling ve kriket oynuyorlardı. Yumuşak kül rengi göğe karışan kriket sopalarının sesi geliyordu şuradan buradan. Tik, tak, tok, tuk diyorlardı, bir çeşmeden taşmış yalağa yavaş yavaş damlayan su taneleri gibi.

Bir süredir sessizliğini koruyan Athy usulca şöyle dedi:

– Hepiniz yanılıyorsunuz.

Herkes merakla dönüp ona baktı.

– Neden?

– Sen biliyor musun?

– Kim söyledi sana?

– Anlat bize Athy.

Oyun bahçesinin ötesinde, yoluna çıkan taşları tekmeleyerek bir başına yürüyen Simon Moonan'ı gösterdi.

– Ona sorun, dedi.

Oğlanlar gösterdiği kişiden yana bakarak şöyle dediler:

– Neden o?

– O da mı işin içinde?

– Anlat bize Athy. Hadi. Madem biliyorsun...

Athy sesini alçaltarak konuştu:

– Neden kaçtıklarını biliyor musunuz? Size söyleyeceğim ama kimse bildiğinizi bilmeyecek.

Bir an için durdu, sonra gizemli bir edada:

– Bir gece meydanda Simon Moonan ve Filli Boyle'la yakalanmışlar.

Oğlanlar gözünün içine bakarak sordular:

– Yakalanmış mı?

– Ne yaparken?

Athy dedi ki:

– Birbirlerini becerirken.

Herkes sus pus kesilmişti. Athy konuştu:

– İşte bu yüzden.

Stephen oğlanların yüzüne baktı ama her birinin bakışı oyun bahçesinin ötesindeydi. Birine sormak istedi. Birbirini becermek ne demekti? Neden büyük sınıflardan beş çocuk böyle bir şey için kaçmak zorunda kalmıştı? Şaka herhalde, diye düşündü; Simon Moonan iyi giyimliydi, sonra bir gece yemekhanede futboldan sahaya dökülen kremalı şekerlemeleri göstermişti Stephen'a. Bective Rangers maçının olduğu geceydi, futbol topu tıpkı bir elma gibi yeşil ve kırmızıydı; içi açılınca içinden kremalı şekerlemeler dökülüyordu. Boyle ise bir gün filin iki dişi vardır diyeceğine iki fili vardır demişti ve bu yüzden kendisine Filli Boyle denir olmuştu; bazıları ise ona Bayan Boyle diyordu çünkü durmadan tırnaklarını törpülüyordu.

Eileen'ın uzun, ince, serin, beyaz elleri vardı çünkü o bir kızdı. Fildişi gibiydi elleri: yumuşaktı ama. Buydu işte *Fildişi Kulesi*'nin anlamı fakat Protestanlar bunu anlayamaz ve dalga geçerlerdi. Bir gün Eileen'ın yanında durup, gözlerini yere mıhlamıştı. Bir garson, direğe bayrak çekiyor, bir tilki teriyeri ise güneşli çimlerde koşuşturuyordu. Eileen elini, Stephen'ın elini gizlediği cebine sokmuştu ve böylece Stephen onun ellerinin serinliğini, inceliğini, yumuşaklığını duymuştu. İnsanın ceplerinin olmasının

komik şey olduğunu söylemişti Eileen: derken birden kaçıp gitmişti, kıvrımlı yokuştan aşağı gülerek koşmuştu. Kumral saçları güneşin altında altın gibi dalgalanmıştı. *Fildişi Kulesi. Tanrı'nın Evi.* Şeyler hakkında düşününce, anlıyordunuz ne olduklarını.

Peki ama neden yalaklı meydanda? İnsan oraya ancak bir şey yapmak isteyince giderdi. Kocaman kalın taşlar diziliydi orada ve sular ufacık deliklerden boyuna damlardı; tuhaf, bayatlamış bir su kokusu olurdu. Klozetlerin birinin kapısında, her iki elinde tuğla olan, Roma giysileri içinde sakallı bir adamın kırmızı kalemle yapılmış bir çizimi vardı; altında resmin ismi yazardı:

Balbus duvar örerken.

Oğlanın biri gırgır olsun diye çizmiş olsa gerekti. Komik bir suratı vardı ama gerçekten de sakallı bir adama benziyordu. Bir başka klozetin duvarındaysa çok güzel, sola yatık el yazısıyla şöyle yazıyordu:

*Jül Sezar, Benekli Göbek'i yazdı.**

Belki de orada olmalarının sebebi buranın gırgır için bir şeyler yapılan bir yer oluşuydu. Yine de Athy'nin söyledikleri ve söyleme biçimi çok tuhaftı. Gırgır geçmiyordu çünkü gerçekten de kaçmışlardı. Öbürleriyle birlikte oyun bahçesinin ötesine baktı ve korkmaya başladı.

Nihayet Fleming konuştu:

---

* Jül Sezar'ın *Commentarii de Bello Gallico* (Galya Savaşı Hakkında Notlar) eseriyle bir öğrenci *The Calico Belly* (Benekli Göbek) diyerek dalga geçmektedir. Sezar'ın kitabı Türkçede iki farklı çeviriyle bulunmaktadır, bkz. *İç Savaş*, Çev. Furkan Akdemir, Alfa Yayınları, 2007; *Notlar – Galya Savaşı Üzerine*, Çev. Samet Özgüler, Doğu Batı Yayınları, 2017. (y.h.n.)

– Yani şimdi onların yaptıkları yüzünden bizler de mi cezalandırılacağız?

– Geri dönmeyeceğim bir daha, göreceksiniz, dedi Cecil Thunder. Yemekhanede üç gün konuşma yasağı, dakika başı altı sekiz sopa.

– Evet, dedi Wells. Bizim ihtiyar Barret elindeki kâğıdı kıvırmak için yeni bir yöntem bulmuş, kimin ne kadar sopası kaldı bakıp göremiyorsun. Ben de geri dönmeyeceğim buraya.

– Evet, dedi Cecil Thunder, etüt öğretmeni de bu sabah dilbilgisi ikiye geldi.

– İsyan çıkaralım, dedi Fleming. Ne dersiniz?

Herkes susuyordu. Ortalık alabildiğine sessizdi; kriket sopalarını hâlâ duyabiliyordunuz ama öncekinden çok daha usulca: tik, tok.

Wells sordu:

– Onlara ne yapacaklar?

– Simon Moonan ve Filli dayak yiyecekler, dedi Athy. Büyük çocuklaraysa seçme şansı sunulacak: ya dayak ya uzaklaştırma.

– Hangisini seçecekler peki? diye sordu konuşmayı başlatan çocuk.

– Corrigan dışında hepsi uzaklaştırmayı seçti, diye yanıtladı Athy. Corrigan, Bay Gleeson tarafından dövülecek.

– Corrigan, o devasa çocuk mu? diye sordu Fleming. O iki Gleeson eder yahu!

– Ben biliyorum neden, dedi Cecil Thunder. Çünkü o haklı diğerleriyse haksız; dayağın etkisi zamanla geçer ama uzaklaştırma alan bir çocuk ömrü boyunca böyle

bilinir. Hem ayrıca Gleeson onun canını fazla yakmayacaktır.

– İşine gelir öylesi de ondan, dedi Fleming.

– Simon Moonan ya da Filli'nin yerinde olmak istemezdim, dedi Cecil Thunder. Yine de onların dayak yiyeceğine inanamıyorum. Belki iki dokuz yerler.

– Hayır hayır, dedi Athy. İkisi de en can alıcı yerden yiyecekler sopayı.

Wells dayak yiyormuş gibi yaparak yalvaran bir sesle:

– N'olur efendim, bırakın gideyim! dedi.

Athy sırıtarak ceketinin kollarını sıvazlarken şöyle diyordu:

Elden bir şey gelmez;
Olacak olan olacak
Şimdi indir donunu
Çıkar poponu

Oğlanlar gülüyordu ama Stephen, onların biraz korktuğunu hissediyordu. Yumuşak kül rengi göğün sessizliğinde işitebiliyordu bir orada bir buradaki kriket sopalarını: tak. İşitirken zarar gelmezdi bu sesten oysa bir vuruldun mu canın fena yanardı. Avuca yenilen cetvelimsi şey de ses çıkarırdı ama böyle değil. Oğlanlar onun balina kemiği ve deriden yapıldığını, içininse kurşun dolu olduğunu söylemişti: kim bilir nasıl acıtırdı insanın canını. Her tür sesin kendine özgü bir acısı vardı. İnce uzun kamışlar tiz bir ıslığı andıran sesler çıkarırdı, acaba onların acısı nasıl olurdu. Bunu düşünmek onu ürpertmiş ve üşütmüştü: Athy'nin söyledikleri de öyle. Peki ama bunda bu kadar çok gülünecek ne vardı? Ürpermişti:

çünkü insan ne zaman pantolonunu indirse ürperirdi. Duşa girmeden önce soyunurken de öyle olurdu. Acaba kim onları yarı yolda bırakmıştı, öğretmen mi yoksa oğlanın kendisi mi? Üf, nasıl öyle gülebilmişlerdi?

Athy'nin sıvanmış kollarına ve nasırlı, mürekkepli ellerine baktı. Bay Gleeson'ın kollarını nasıl sıvayacağını göstermek için sıvamıştı kollarını. Halbuki Bay Gleeson'ın yuvarlak, parlak manşetleri, temiz beyaz bilekleri, gürbüz beyaz elleri vardı; tırnakları da sivri ve uzundu. Kim bilir belki o da Bayan Boyle gibi törpülüyordu tırnaklarını. Fena halde uzun ve sivriydi tırnakları. Öylesine uzun ve zalim tırnaklara rağmen beyaz gürbüz elleri zalim değil nazikti. Zalim uzun tırnakları, kamışın uzun tiz sesini ve soyunmanın sonunda duyulan ürpertiyi düşünmenin korkusuyla titrese de temiz, güçlü ve nazik, beyaz gürbüz elleri düşünmenin sebep olduğu tuhaf, sakin bir huzur da duyuyordu. Cecil Thunder'ın dediklerini hatırladı; Bay Gleeson Corrigan'a fazla sert vurmayacaktı. Fleming de işine gelir öylesi de ondan demişti. Oysa sebebi bu değildi.

Oyun bahçesinin ötesinden bir ses yükseldi:

– Herkes içeri!

Başka sesler de ona katıldı:

– Herkes içeri! Herkes içeri!

Güzel yazı dersi boyunca kollarını kavuşturup dolmakalemlerin usulca çıkardıkları gıcırtıyı dinledi. Bay Harford volta atarak kâh öğrencilerin kâğıtlarına kırmızı kalemle küçük düzeltiler yapıyor kâh yanına oturduğu öğrenciye kalemi nasıl tutması gerektiğini gösteriyordu. Başlığı kendi kendine hecelemeye çalışmıştı oysa ne yazdığını biliyordu çünkü yazan, kitabın son cümlesiydi.

Tedbirsiz heves, akıntıya kapılmış gemiye benzer. Ancak harflerin çizgileri görünmez, varla yok arası iplikler gibiydi; ancak sağ gözünü sımsıkı kapatıp sol gözüyle bakınca baş harflerin tüm kıvrımlarını algılayabiliyordu.

Neyse ki Bay Harford çok efendi biriydi, asla öfkelenmezdi. Oysa diğer öğretmenler ürkünç öfkelere kapılırdı. Peki ama üst sınıftakilerin yaptıklarının cezasını niye onlar çekecekti? Wells'in dediğine göre kilerin dolabında saklanan kutsal şaraptan içmişlerdi; kimin içtiği, ağızlarındaki kokudan anlaşılmıştı. Belki de kaçırıp satmak için çalmışlardı kutsal ekmek kabını. Gecenin bir vakti sessizce oraya girip, karanlık dolabı açıp, bereket duası sırasında öğrencilerden biri buhurdanı sallar, Dominik Kelly ise bir başına koronun giriş bölümünü söylerken, çiçekler ve mumlar arasına iki yanından bulutvari tütsülerin yükseldiği mihraba Tanrı'nın yerleştirildiği o parıltılı altın şeyi çalmak korkunç bir günah olmalıydı. Elbette kutsal ekmek kabını çaldıklarında Tanrı içinde değildi. Gelgelelim ona dokunmak bile akıl almaz ve dehşetengiz bir günahtı. Huşu içinde düşünüyordu bunları; korkunç ve tuhaf bir günah: dolmakalemlerin ağır ağır gıcırdadığı sessizliğin içinde bunları düşünmek onu korkudan titretmişti. Dolaptan çıkarıp kutsal şarabı içmek ve ağız kokusundan yakalanmak da büyük günahtı: fakat bu o kadar dehşetengiz ve akıl almaz değildi. Yalnızca şarabın kokusundan insanın midesi biraz bulanabilirdi. Katıldığı ilk kutsal ayinde gözlerini kapatıp, ağzını açıp, dilini azıcık dışarı uzattığında rektör eğilip de ona kutsal ekmekten verirken, rektörün törende içtiği şarabın sindiği nefesinde baygın şarabi bir koku duymuştu. Ne güzel bir sözcüktü: şarap. İnsanın aklına koyu mor rengini

düşürüyordu çünkü beyaz tapınakları andıran Yunan evlerinin çevresinde yetişen üzümler de koyu mor renginde olurdu. Ancak rektörün nefesindeki baygın koku, ilk ayininde onun içini kaldırmıştı. İnsanın ilk ayini hayatının en mutlu günü olurdu. Bir keresinde birçok general Napolyon'a hayatının en mutlu gününün hangisi olduğunu sormuşlar. Önemli bir savaşı kazandığı yahut imparator olduğu günü söyleyecek diye beklemişler. Oysa Napolyon,

– Beyler, hayatımın en mutlu günü, ilk kutsal ayinimi gerçekleştirdiğim gündür, demiş.

Peder Arnall sınıfa girdi, böylece Latince dersi başladı ancak Peder, yerinden kımıldamadan, kavuşturduğu kollarını masaya yaslamış duruyordu. Ödev kâğıtlarını dağıttı ve hepsinin utanç verici olduğunu, muntazam bir şekilde yeni baştan yazılmaları gerektiğini söyledi. İçle rinde en kötüsü Fleming'inkiydi; mürekkep lekeleri nedeniyle sayfalar birbirine yapışmıştı: Peder, bir ucundan tutarak kâğıtları kaldırıp böylesi bir ödevin herhangi bir öğretmene teslim edilmesinin bir hakaret addedileceğini söyledi. Ardından Jack Lawton'dan deniz mânâsındaki *mare* fiilini çekmesini istedi, fakat Jack Lawton tekil şahıslardan çoğul şahıslara geçemedi.

– Kendinden utanmalısın, dedi Peder Arnall amansızca. Bir de sınıf lideri olacaksın!

Sonra bir başkasına, sonra başkasına ve başkasına sordu aynı soruyu. Bilen olmadı. Peder Arnall, cevap vermeye çalışan ve başaramayan her öğrenciyle birlikte gitgide sessizleşti. Fakat suratı asılmış, gözleri ise durgun sesine karşın alevlenmişti. En sonunda soruyu Fleming'e sordu;

Fleming de sözcüğün çoğulunun olmadığını söyledi. Peder Arnall birden kitabını kapadı ve Fleming'e bağırdı:

– Sınıfın ortasında diz çök! Tanıdığım en haylaz çocuklardan birisin. Siz de baştan yazın ödevinizi!

Fleming ağır ağır yerinden kalkıp, sınıfın en arkasındaki iki sıra arasında diz çöktü. Diğer öğrencilerse defterlerine kapanıp, yazmaya koyuldular. Sessizlik doldurdu sınıfı; Stephen, mahcubiyetle Peder Arnall'ın kızgın yüzüne bakınca yüzünün öfkeden birazcık kızardığını gördü.

Peder Arnall'ın öfkelenmesi de günah mıydı yoksa öğrencileri haylazlık edince, derslerine daha çok çalışmalarını sağlamak adına öfkelenme izni var mıydı yahut istemeden mi açığa vurmuştu öfkesini? Öfkelenme izni olsa gerekti çünkü bir rahip neyin günah olup olmadığını bilirdi ve günaha girmezdi. Peki ama ya yanlışlıkla günaha girseydi, kimden günah çıkarırdı? Günah çıkarmaya vaize gidebilirdi belki. Vaiz günaha girerse rektöre, rektör eyalet makamına, eyalet makamındaki de Cizvitler'in başkanına giderdi. Nizam deniyordu buna: ve Stephen, babasından tüm bu adamların akıllı olduğunu işitmişti. Cizvit olmasalardı dünyaca mühim insanlar olabilirlerdi. Stephen acaba Peder Arnall ve Paddy Barrett Cizvit olmasalardı ne olurlardı diye merak ediyordu. Ne olacaklarını tahayyül etmek zordu çünkü onları olduklarından başka hayal etmeyi gerektiriyordu, başka ceketler, başka pantolonlar, başka sakallar, bıyıklar ve şapkalarla.

Kapı sessizce açılıp kapanmıştı. Bir fısıltı dalgası gezindi sınıfta: etüt başkanı. Bir anlık ölüm sessizliği ve ardından cetvelin arka masaya gürültüyle çarpışı. Korkudan Stephen'ın kalbi yerinden çıkacaktı.

– Dayağa susamış birileri var mı burada Peder Arnall? diye haykırdı etüt başkanı. Herhangi bir tembel haylaz serseri var mı dayak isteyen?

Sınıfın tam ortasına geldi ve dizleri üstündeki Fleming'i gördü.

– Heyhey! diye bağırdı. Bu da kim? Niçin dizleri üstünde? Adın ne evlat?

– Fleming, efendim.

– Heyhey, Fleming! Tam bir haylaz. Gözlerinden belli. Peder Arnall, niçin diz çöktü bu çocuk?

– Berbat bir Latince ödevi verdi, onun için, dedi Peder Arnall. Üstüne üstlük gramer sorularının da hiçbirini bilemedi.

– Demek öyle! diye bağırdı etüt başkanı. Demek öyle! Doğuştan haylaz! Gözünün ucundan belli.

Elindeki cetvelimsi şeyi sıraya vurup haykırdı:

– Kalk Fleming! Kalk evlat!

Fleming ağır ağır kalktı.

– Elini uzat! diye bağırdı etüt başkanı.

Fleming elini uzattı. Cetvelimsi şey kuvvetli bir şaplak çıkararak eline indi: bir, iki, üç, dört, beş, altı.

– Öbür elin!

Cetvelimsi şey yine altı kuvvetli şaplakla diğer eline de indi.

– Diz çök! diye bağırdı etüt başkanı şimdi de.

Fleming ellerini koltuklarına sıkıştırarak diz çökerken yüzü acıdan gerilmişti oysa Stephen onun ne kadar sağlam elleri olduğunu iyi bilirdi çünkü Fleming ellerine hep reçine sürerdi. Fakat belki de cetvelimsi şeyin korkunç sesiydi ona büyük bir acı veren. Stephen'ın kalbi çarpıyor, çırpınıyordu.

– Hepiniz ödevinizin başına dönün! diye bağırdı etüt başkanı. Biz burada tek bir tembel haylaz serseri bile istemiyoruz, hele tembel haylaz serseri düzenbaz birini hiç istemiyoruz. Ödevinizin başına dedim size. Peder Dolan her gün gelip kontrol edecek sizi. Yarın da gelecek Peder Dolan.

Öğrencilerden birini elindeki cetvelimsi şeyle dürterek şöyle söyledi:

– Sen, evlat! Ne zaman gelecekmiş bakalım Peder Dolan?

– Yarın, efendim, diyen Tom Furlong'un sesiydi.

– Yarın, yarın ve yarın, dedi etüt başkanı. Bunu aklınıza iyice sokun. Bundan böyle her gün burada olacak Peder Dolan. Aklınıza iyice yazın. Sen evlat, kimsin?

Stephen'ın kalbi yerinden zıpladı.

– Dedalus, efendim.

– Niçin diğerleri gibi yazmıyorsun?

– Ben... benim...

Korkudan dili tutulmuştu.

– Niçin yazmıyor Peder Arnall?

– Gözlüklerini kırmış, dedi Peder Arnall, ben de onu muaf tuttum.

– Kırmak mı? Neler işitiyorum böyle? Ne demiştin adın için? diye sordu etüt başkanı.

– Dedalus, efendim.

– Buraya gel, Dedalus. Tembel küçük düzenbaz. Yüzünden okuyorum düzenbazlığını. Nerde kırdın gözlüklerini?

Stephen sendeleyerek sınıfın ortasına geldi, korku ve telaştan adamakıllı görmez olmuştu.

– Nerde kırdın gözlüklerini? diye tekrar etti etüt başkanı.

– Çakıllı yolda, efendim.

– Heyhey! Çakıllı yol demek! diye haykırdı etüt başkanı. Bilirim bu numarayı.

Stephen şaşkınlıkla gözlerini kaldırdığında bir an için Peder Dolan'ın hiç de genç olmayan beyazgri yüzüyle, iki yanından tüyler fışkıran kelce beyazgri kafasıyla, gözlüklerinin çelik çerçevesiyle ve gözlüklerinden uzanan, renkten muzdarip gözleriyle karşılaştı. Niye bu numarayı bilirim demişti ki?

– Tembel haylaz küçük serseri! diye bağırdı etüt başkanı. Gözlüklerim kırıldı! Eski usul numaralar bunlar! Derhal elini uzat!

Stephen gözlerini kapatıp, avcu yukarı bakacak şekilde boşluğa uzattı titreyen elini. Etüt başkanının elini düzleştirmek üzere parmaklarına dokunuşunu duydu; ardından vurmak üzere elini kaldırdığında cübbesinin kolunun hışırtısını. Kırılan bir sopanın çıkaracağı gür çatırtıya benzer kızgın yakıcı delici sızılı darbeyle titreyen eli ateşe atılmış bir yaprak gibi büzüldü: Ses ve acı, gözlerini kaynar gözyaşlarına boğmuştu. Tüm vücudu korkuyla sarsılıyordu, kolu ve büzüşmüş, yanmış, morarmış eli havada savrulan çelimsiz bir yaprak gibi titriyordu. Bir yakarış yükseldi dudaklarına, azad edilmek isteyen bir dua. Fakat gözlerini kavuran gözyaşlarına, acı ve korkuyla titreyen uzuvlarına rağmen alev alan gözyaşlarını ve boğazını yakan yakarışı yerinde tuttu.

– Öbür elin! diye kükredi etüt başkanı.

Stephen yaralanmış, titreyen sağ kolunu çekip sol elini uzattı. Kalkarken cübbenin kolu yeniden hışırdadı; gür

çarpma sesi ve acımasız çıldırtıcı sızılı yakıcı acıyla morarmış, titreyen avuçiçiyle parmakları yığılarak büzüldü. Kaynar yaşlar gözlerinden boşandı; utanç, ıstırap ve korkuyla yanarak sarsılan kolunu dehşet içinde çekerken bir acı nidası koyverdi. Vücudu korkudan felç olmuş titriyor, boğazındaki utanç ve öfkeyle yanan yakarışı ve gözlerinden yağan kaynar gözyaşlarının öfkeli göğsüne düşüşünü duyuyordu.

– Diz çök! diye bağırdı etüt başkanı.

Stephen hızla diz çökerken yaralı ellerini iki yanına bastırdı. Ellerinin darbe alıp şiştiğini ıstırapla düşününce ellerine, sanki bu eller kendisine değil de bir başkasına aitmişçesine acıdı. Diz çökerken, boğazındaki son hıçkırıkları sakinleştirmeye çalışarak iki yanına bastırdığı yakıcı sızılı acıyı duydu ve avuçiçleri yukarı bakacak şekilde ellerini boşluğa uzatışını, etüt başkanının titreyen parmaklarını düzleştirirkenki katı dokunuşunu, vurulmuş şişmiş kızarmış avuçlarının ve parmaklarının bir yığıntı gibi boşlukta çaresizce sarsılışını düşündü.

– Hepiniz ödevinizin başına, haydi, diye haykırarak çıkıyordu etüt başkanı.

Peder Dolan her gün gelip dayak isteyen tembel, haylaz serseri bir oğlan var mı yok mu bakacaktı. Her gün. Her gün.

Kapı ardından kapanmıştı.

Sessizleşen sınıf ödevlerini yapmaya devam ediyordu. Peder Arnall yerinden kalkıp, aralarında gezinerek, öğrencilere kibar sözlerle yardımcı oluyor, yaptıkları hataları düzeltiyordu. Sesi bir hayli nazik ve yumuşaktı. Sonra yerine döndü ve Fleming ile Stephen'a şöyle dedi:

– İkiniz de yerlerinize dönebilirsiniz.

Fleming ile Stephen ayağa kalkıp, yerlerine geçtiler. Utançtan kıpkırmızı kesilen Stephen, çabucak güçsüz ellerinin biriyle bir kitap açıp üzerine kapandı, yüzü neredeyse sayfanın içindeydi.

Hiç adil değildi bu, zalimlikti çünkü doktor ona gözlükleri olmadan okumamasını söylemiş ve daha o sabah babasına bir mektup yazarak, ondan yeni bir gözlük almasını rica etmişti. Peder Arnall da kendisine yeni gözlükleri gelinceye kadar çalışmasa da olabileceğini söylemişti. Hal böyleyken, üstüne üstlük sınıfta hep birincilik bilemedin ikincilik kartı almasına, Yorkluların lideri olmasına rağmen tüm sınıfın önünde düzenbazlıkla suçlanmak ve dayak yemek! Etüt başkanı bunun bir numara olduğunu nereden çıkarmıştı? Etüt başkanının, elini düzleştirmek için uzattığı parmaklarının dokunuşu başta öyle yumuşak ve metindi ki bir an için el sıkışacaklarını zannetmişti: ancak birden cüppesinin kolunun hışırtısını ve şangırtıyı işitmişti. Yetinmeyip hele bir de sınıfın ortasında diz çöktürmek zalimlikti, adaletsizlikti: dahası Peder Arnall aralarında ayrım yapmadan, ikisini aynı kefeye koyarcasına ikisine birden yerlerine geçebileceğini söylemişti. Öğrencilerin ödevlerini düzelten Peder Arnall'ın yumuşak, nazik sesini dinledi. Belki de pişman olmuştu şimdi, hoşgörülü davranmaya çalışıyordu. Ama olan adaletsizlikti, zalimlikti. Etüt başkanı papazdı ama zalimdi, adaletsizdi. Gribeyaz yüzü ve çelik çerçeveli gözlüğünün ardındaki renkten muzdarip gözleri zalimdi çünkü Stephen'ın elini metin, yumuşak parmaklarla dokunup düzleştirmesi daha iyi, daha güçlü vurabilmek içindi.

– İğrenç, aşağılık bir şey bu, dedi Fleming koridorda, öğrenciler sıra halinde yemekhaneye doğru ilerlerken, kendi hatası olmayan bir şeyden ötürü bir çocuğu dövmek, başka bir şey değil.

– Sahiden de gözlüklerini kazara kırdın değil mi? diye sordu Pis Roche.

Stephen'ın kalbi Fleming'in sözleriyle öyle dolmuştu ki yanıt vermedi.

– Tabii ki kazara! dedi Fleming. Ben yerinde olsam kaldıramazdım. Gider durumu rektöre anlatırdım.

– Evet, dedi Cecil Thunder hırsla, cetveli ta omzunun ardına dek kaldırıp öyle vurdu, buna hakkı yok.

– Çok canın yandı mı? diye sordu Pis Roche.

– Çok, dedi Stephen.

– Ben kaldıramazdım, diye tekrar etti Fleming. Ne Kelkafa'dan ne de bir başka Kelkafa'dan. Bu iğrenç aşağılık bir hainlik, başka şey değil. Ben olsam yemekten sonra dosdoğru rektöre gider, durumu anlatırdım.

– Evet, öyle yapmalısın. Evet, öyle yap, dedi Cecil Thunder.

– Evet, evet. Git ve sana yaptıklarını anlat Dedalus, dedi Pis Roche çünkü yarın gelip seni gene döveceğini söyledi.

– Evet evet. Gidip anlat rektöre, dedi herkes.

Dilbilgisi ikiden de onları dinleyenler vardı; içlerinden biri şöyle söyledi:

– Senato ve Romalı vatandaşlar, Dedalus'un haksız yere cezalandırıldığını bildirmiştirler.

Haksızlıktı, adaletsizlikti, zalimlikti bu: yemekhanedeyken aklına durmadan nasıl aşağılandığı geliyor ve bunun

acısını çekiyordu; derken yüzünde gerçekten de onu düzenbaz gösteren bir şey olup olmadığını merak etti; keşke küçük bir aynası olsaydı. Ama yüzünde böyle bir ifade olamazdı; yapılan haksızlık, zalimlik ve adaletsizlikti.

Paskalya'dan önceki oruç döneminde Çarşambaları verdikleri siyahımsı balık kızartmalarını ve üzerinde kürek izi olan patatesini yiyemedi. Evet, arkadaşlarının dediğini yapacaktı. Gidip rektöre haksız yere cezalandırıldığını anlatacaktı. Böyle bir şey tarihte mutlaka bir başkası tarafından, tarih kitaplarında bahsi edilen büyük bir insan tarafından yapılmış olsa gerekti. Rektör de kendisinin haksız yere cezalandırıldığını bildirecekti çünkü Senato ve Romalı vatandaşlar her zaman hakkını arayanların haksız yere cezalandırıldığını bildirmişti. Bu büyük insanlar, Richmal Magnall'ın Soruları'nda adı geçen adamlardı. Tarih hepten bu adamlar ve başardıkları hakkındaydı; Peter Parley'nin Yunan ve Roma Öyküleri de bunu anlatıyordu. Kitabın ilk sayfasında Peter Parley'nin resmi yer alıyordu. Kır üzerinden geçen bir yol vardı, yanında otlar, küçük çalılar: Peter Parley'nin Protestan papazları gibi geniş kenarlı bir şapkasıyla büyük bir asası vardı; çabuk çabuk geçtiği bu yoldan Yunanistan ve Roma'ya varacaktı.

Yapması gereken şey kolaydı. Tüm yapacağı, akşam yemeği bitince koridordan dosdoğru yürümek yerine sağdaki merdivenden kaleye tırmanmaktı. Sadece buydu yapması gereken: sağa dönecek, hızlıca merdivenleri tırmanacak ve böylece iki dakikada rektörün odasına açılan kulenin o alçak, karanlık, dar koridoruna varacaktı. Hem her oğlan başına gelenin adaletsizlik olduğunu söylemiş-

ti, Senato ve Romalı halktan bahseden dilbilgisi ikidekiler bile.

Ne olabilirdi? Derslikleri yemekhanenin üstünde olan büyük sınıftan oğlanların ayaklandıklarını ve aşağıya inen ayak seslerini duydu: Paddy Rath, Jimmy Magee, İspanyol, Portekizli, beşincisi ise Bay Gleeson'ın döveceği iri Corrigan'dı. Etüt başkanı bu yüzden ona düzenbaz demiş ve kendisini yok yere dövmüştü: ağlamaktan yorgun düşmüş gözlerini daha fazla ağlamamak için kasarak, oğlanların arasından geçen Corrigan'ın geniş omuzlarına ve kocaman sarkık kara kafasına baktı. Ama o bir şey yapmıştı, dahası Bay Gleeson ona sert vurmayacaktı: derken Corrigan'ın duşta ne kadar iri göründüğünü hatırladı. Derisi aynı banyonun dibinde biriken tezek renkli sığ bataklık suyu gibiydi; yanından geçerken ayakları ıslak zemin üzerinde gürültüyle şaplardı ve her adımında şişmanlıktan hep biraz sallanırdı kalçaları.

Yemekhane yarı yarıya boşalmıştı, öğrenciler sıra halinde yemekhaneden çıkıyordu. Merdivenden çıkabilirdi çünkü yemekhane kapısında ne bir papaz olurdu ne de başkan. Ama gidemezdi. Rektör, etüt başkanının tarafını tutar, bunun alışageldik bir öğrenci numarası olduğunu düşünürdü; bu durumda etüt başkanı sınıfa her gün gelirdi fakat gelişleri gitgide korkunçlaşırdı çünkü rektöre gidip kendisini şikâyet eden her çocuğa öfke saçardı. Oğlanlar Stephen'a gitmesini söylemişlerdi ama kendileri olsa gitmezlerdi. Zaten onlar unutmuştu bile olan biteni. Evet, en iyisi her şeyi unutmaktı hem belki de etüt başkanının her gün geleceği sırf laf olsun diyeydi. Evet, en iyisi saklamaktı çünkü insan kuvvetsiz ve küçük olunca işin içinden ancak böyle sıyrılırdı.

Masasındaki oğlanlar ayağa kalktı. O da ayaklandı ve aralarından geçerek sıraya girdi. Bir karara varmalıydı. Kapıya yaklaşıyordu. Eğer oğlanlarla beraber ilerlerse bir daha asla rektöre gidemezdi çünkü oyun bahçesinden bunun için çıkamazdı. Eğer rektöre giderse ve aynı şekilde dövülürse, tüm oğlanlar kendisiyle dalga geçer ve küçük Dedalus'un rektöre gidip etüt başkanını şikâyet etmesini konuşurdu.

Hasır halıdan inmişti ve işte kapı karşısındaydı. İmkânsızdı: gidemezdi. Etüt başkanının kel kafasını, renkten muzdarip zalim gözleriyle kendisine bakışını düşündü ve adını iki kez soran sesini işitir gibi oldu. Bir kere söylenen bir ismi nasıl olur da hatırlayamazdı? İlk sorduğunda kendisini dinlemiyor muydu yoksa ismiyle dalga mı geçiyordu? Tarihteki büyük adamların da kendisininki gibi isimleri vardı ve hiç kimse onlarla dalga geçmemişti. Eğer bir isimle dalga geçmek istiyorsa bu pekâlâ kendi ismi olabilirdi. Dolan: çamaşır yıkayan bir kadın ismi olmaya daha müsaitti.

Kapıya varmıştı, hızla sağa dönerek merdivenleri tırmandı; geri dönmeyi düşünemeden, kuleye çıkan o loş, karanlık, dar koridora varmıştı bile. Koridorun kapısının eşiğinden geçerken, bakmak için başını çevirmeye gerek duymadan, tüm oğlanların kendisini seyrettiğini gördü.

Dar karanlık koridordan, cemaat odalarının küçük kapılarından geçti. Dikkatle kasvetli karanlığın içinde sağına soluna bakındı ve bunlar portreler olsa gerek diye düşündü. Öyle karanlık ve sessizdi ki; gözleri de öylesine zayıf, yorgun ve yaşlarla doluydu ki tam olarak göremedi. Yine de onların, yanlarından geçerken kendisine sessizce tepeden bakan azizlerin ve büyük adamların portreleri

olduğunu düşündü. Aziz Ignatus Loyola elinde tuttuğu açık kitabın *Ad Majorem Dei Gloriam** sözünü işaret ediyor, Aziz Francis Xavier göğsünü işaret ediyor, Lorenzo Ricci başında sınıf başkanlarından birininkini andıran beresiyle duruyor, kutsal gençliğin üç azizi Aziz Stanislaus Kostka, Aziz Aloysius Gonzaga ve kutsal John Berchamns –üçünün de genç yüzleri zira çok gençlermiş öldüklerinde– ile Peder Peter Kenny, üzerinde kocaman bir pelerinle bir sandalyede oturuyor.

Girişin yukarısındaki sahanlığına vardı, etrafına bakındı. Burası Hamilton Rowan'ın geçtiği ve askerlerin kurşun izlerinin mıhlandığı yerdi. Yine burasıydı yaşlı hizmetkârların beyaz mareşal pelerini giymiş hayaleti gördüğü yer.

Yaşlı bir hizmetkâr sahanlığın öbür yanını süpürüyordu. Stephen ona rektörün odasını sordu, yaşlı hizmetkâr da öte uçtaki kapıyı işaret etti ve Stephen odaya doğru yürüyüp, kapıyı çalıncaya dek ardından baktı.

Kapı açılmamıştı. Bir kez daha, bu kez daha güçlü bir şekilde vurdu kapıya. İçerden gelen boğuk sesi duyduğunda kalbi yerinden çıkacaktı:

– Girin!

Tokmağı çevirip kapıyı açtı ve el yordamıyla yeşil çuha kaplı ikinci kapının tokmağını aradı. Buldu, itip açtığı kapıdan içeri girdi.

Rektör, masasına oturmuş, yazıyordu. Masanın üzerinde bir kafatası vardı; oda eski deri koltuklarınkine benzer garip, ağır bir kokuyla doluydu.

---

* Tanrı'nın eşsiz gücü adına. (ç.n.)

Bulunduğu yerin ciddi havası ve sessizliği sebebiyle kalbi hızla çarpıyordu: önce kafatasına, ardından rektörün sevecen yüzüne baktı.

– Evet küçük adam, dedi rektör, ne oldu?

Stephen, boğazına takılan şeyi yuttu ve şöyle konuştu:

– Gözlüklerimi kırdım, efendim, dedi.

Rektör şaşkınlıkla ağzını açarak:

– Aa! dedi.

Ardından gülümseyerek şöyle devam etti:

– Gözlüğümüzü kırdığımız zaman eve yazıp yenisini isteriz.

– Yazdım efendim, dedi Stephen, Peder Arnall da gözlüklerim gelene kadar dersten muaf olacağımı söyledi.

– Doğru demiş!

Stephen boğazındaki o şeyi yine yutkundu, bacaklarının ve sesinin titremesine engel olmaya çalıştı.

– Fakat efendim...

– Evet?

– Bugün sınıfa Peder Dolan geldi ve derste öğrendiklerimizi

yazmadığım için beni dövdü.

Rektör, Stephen'a suskunlukla baktı; Stephen yüzüne sıçrayan kanı, gözlerini dolduran yaşları duydu.

Rektör:

– İsmin Dedalus'tu, değil mi? diye sordu.

– Evet efendim.

– Gözlüklerini nerde kırmıştın?

– Çakıllı yolda, efendim. Bir öğrenci bisiklet evinden çıkarken çarpıştık düştüm, gözlüklerim öylece kırıldı. Öğrencinin ismini bilmiyorum.

Rektör gene suskunlukla Stephen'a baktı. Derken gülümsedi ve şöyle söyledi:

– Demek bir hata olmuş; eminim Peder Dolan öyküyü tam bilmiyordu.

– Ama ben ona gözlüklerimin kırıldığını söyledim efendim, o da bana vurdu.

– Eve yazıp yenisini istediğini söylemiş miydin? diye sordu rektör.

– Hayır, efendim.

– Tamam işte, dedi rektör, Peder Dolan durumu anlamamış belli ki. Ona, seni birkaç gün için derslerden muaf tuttuğumu söyleyebilirsin.

Stephen, titremesinin konuşmasına engel olacağı düşüncesiyle çabuk çabuk konuşuyordu:

– Tamam efendim ama Peder Dolan yarın gelip beni gene döveceğini söyledi.

– Anlaşıldı, dedi rektör, bir hata olmuş, ben bizzat Peder Dolan'la konuşurum. Tamam mı?

Stephen, gözlerinin yaşlarla dolduğunu duyarak mırıldandı:

– Ah, tamam efendim, çok teşekkür ederim.

Rektör, masanın kafatası duran kenarından doğru elini uzattı, Stephen'ın elini içine yerleştirdiği bu avuçiçi serin, nemliydi.

– İyi günler öyleyse, dedi rektör, çektiği eliyle selam vererek.

– İyi günler efendim, dedi Stephen da.

O da selam verdi ve sessizce odadan çıktı, kapıları da dikkatle ve usulca kapadı.

Ne vakit sahanlıktaki yaşlı hizmetkârı geçip, o loş, dar, karanlık koridora vardı daha hızlı daha hızlı yürür oldu.

Gitgide daha da hızlanarak, aceleci bir heyecanla geçti kasvetli karanlığı. Kolunu yolun ucundaki kapıya çarptı, merdivenden çabuk çabuk indi, iki koridordan da koşar adım geçti ve nihayet dışarıdaydı.

Öğrencilerin oyun bahçesindeki bağrışmalarını işitebiliyordu. Koşmaya başladı, artan bir hızla çakıllı yolu geçti ve nefes nefese üçüncü sınıfların oyun bahçesine vardı.

Oğlanlar onu koşarken görmüştü. Etrafında toplaştılar; anlatacaklarını işitebilmek için birbirlerini itekliyorlardı.

– Anlat hadi! Anlat!

– Ne dedi?

– İçeri girdin mi?

– Ne söyledi?

– Hadi anlat! Anlatsana!

Stephen onlara rektöre söylediklerini ve rektörün yanıtını anlattı, havadisi işiten oğlanlar şapkalarını havaya fırlatıp haykırdılar:

– Yaşasın!

Yere düşen şapkalarını yakalayıp bir kez daha, bu kez daha yükseğe fırlatıp bağırdılar:

– Yaşasın! Yaşasın!

Ellerini birbirlerine kenetleyip, Stephen'ı üstüne oturttular ve ellerinden kurtuluncaya kadar onu öyle, ellerinin üstünde taşıdılar. Stephen ellerinden kurtulup, yere indiğinde her bir yöne koşuşturup, şapkalarını gene havaya fırlatarak, ıslık çalıp, fırıl fırıl dönerek haykırdılar:

– Yaşasın!

Kelkafa Dolan için üç yuh çektiler, Conmee içinse üç alkış patlattılar ve onun Clongowes'un gelmiş geçmiş en düzgün rektörü olduğunu söylediler.

Alkışlar yumuşak külrengi havaya karışıp söndü. Şimdi yalnız başınaydı Stephen. Mutlu ve özgürdü: ama hiçbir şekilde Peder Dolan'a karşı böbürlenmeyecekti. Sakin ve itaatkâr kalacaktı: hatta keşke bir şey yapıp ona kibirli değil, aksine şefkatli davranacağını gösterebilseydi.

Hava yumuşak, külrengi ve nemliydi; akşamın eli kulağındaydı. Havada akşam kokusu vardı; kırsalda Binbaşı Bartonlara yürüyüşe çıktıklarında soyup yemek üzere turp söktükleri tarlaların kokusu, kameriyenin az ötesindeki meşe palamutlarıyla kaplı küçük korunun kokusu...

Oğlanlar türlü türlü kriket vuruşu deniyordu. Yumuşak, külrengi sessizlikte topların seslerini işitebiliyordu: buradan oraya, sessizliğe karışan kriket raketlerinin sesi: Tik, tak, tok, tuk: bir çeşmeden taşıp, yalağa yavaş yavaş damlayan su taneleri gibi.

ikinci bölüm

Charles Amca öylesine kara bir tütün içiyordu ki sonunda yeğeni sabah keyfini bahçenin ucundaki küçük kulübede gerçekleştirmesi önerisinde bulunmak durumunda kaldı.

– İyi fikir Simon. Hay hay Simon, dedi yaşlı adam sakince. Sen nerede istersen. Kulübe iyi gelecektir bana: daha sıhhatli olur.

– O iğrenç, berbat tütünü nasıl içebildiğini anlıyorsam ne olayım. Barut gibi şey, mübarek.

– Çok lezizdir Simon, dedi yaşlı adam. Çok sakinleştirici ve yatıştırıcıdır.

Hal böyleyken her sabah Charles Amca kulübesine çekilir oldu ama önce başının arkasındaki saçları özenle tarayıp briyantinler, ardından fırçaladığı silindir şapkasını takardı başına. O, tütününü tüttürürken, kulübenin kapısının pervazının ötesinden silindir şapkasıyla piposunun yuvarlak kısmı seçilebilirdi. Kedi ve bahçe ıvır zıvırlarıyla paylaştığı kokuşmuş kulübeyi, kendi deyişiyle kameriyesini aynı zamanda bir müzik odası olarak da kullanıyordu: her sabah en sevdiği şarkılardan birini, halinden memnun bir edada mırıldanırdı: *Ah bir kame-*

riye yap bana ya da *Mavi gözler, altın saçlar* veya *Blarney koruları* şarkılarından birini söylerken bukle bukle gri-mavi dumanlar piposundan yükselerek temiz havaya karışırdı.

Blackrock'taki ilkyaz günleri boyunca Charles Amca, Stephen'a arkadaşlık etmişti. Charles Amca güneşle beslenmiş bir teni, sert yüz hatları, beyaz favorileri olan zinde bir yaşlı adamdı. Haftaiçleri, Carysfort Caddesi'ndeki evle, ailenin alışveriş ettiği kasabanın ana caddesindeki dükkânlar arasında mekik dokurdu. Tezgâhın önündeki açık kutu ve fıçılarda ne varsa bol bol avuçlarına doldurduğu Stephen, amcasına eşlik etmeyi çok severdi. Yeğeninin avuçlarını iri bir salkım üzüm ve talaşla yahut üç dört Amerikan elmasıyla cömertçe doldururken dükkân sahibi yapmacık gülümserdi; ne zaman Stephen isteksiz görünse, amcası kaşlarını çatıp şöyle derdi:

– Buyrun beyefendi. İşitiyor musunuz acaba beni? Bağırsaklarınızı memnun edeceksiniz.

Alışveriş listesindekilerin temini tamamlanınca ikisi çıkıp parka gider ve Stephen'ın babasının eski dostu Mike Flynn'i bir banka oturmuş, kendilerini beklerken bulurlardı. Böylece başlardı Stephen'ın parkın çevresindeki koşusu. Mike Flynn tren istasyonunun tarafındaki kapıda durup, Stephen'ın, ondan istediği usulde, başı dik, elleri iki yanına kenetlenmiş vaziyette dizlerini kaldırıp indirerek koşuşunu göz ucuyla takip ederdi. Sabah antrenmanı bitince antrenör yorumlarda bulunur, bazen de eski püskü mavi bez ayakkabılarıyla komik bir halde birkaç metre koşarak yorumlarını görselleştirirdi. Şaşkınlığa tutulmuş çocuklar ve bakıcıları küçük bir çember oluşturup onu izler ve hatta Mike Flynn'la Charles Amca oturup atletizm ve politika

konuşurken onları dinlerdi. Babasından, Mike Flynn'ın dönemin en iyi koşucularını yetiştirdiğini dinlemiş olmasına rağmen Stephen, çoğunlukla antrenörünün tütün saran lekelenmiş uzun parmaklı ellerine eğilmiş sarkık, kirli sakallı yüzüne güvensizlikle; birden tütün sarmayı kesip, ellerinden kalkıp, tütün taneleri ve telleri keseye geri düşerken, mavi uzaklığa boş bir bakışla dalan nemli, fersiz, mavi gözlerine acıma ile bakardı.

Eve dönüş yolunda Charles Amca sık sık kiliseye uğrar, kutsal su çanağı Stephen'ın erişemeyeceği yükseklikte olduğundan, yaşlı adam elini sokup, suyu haç çıkararak Stephen'ın üstüne ve girişin zeminine çabuk çabuk serpiştirirdi. Dua ederken kırmızı mendilinin üzerine diz çöker, önemli deyişlerin her sayfanın altında açıklandığı, parmak izleriyle kararmış dua kitabını sessizce okurdu. Stephen, Charles Amca'sının dindarlığını içinde duymasa da, büyük amcasına saygısından yanında diz çökerdi. Büyük amcasının böyle ciddi ciddi ne hakkında dua ettiğini sıklıkla merak ederdi. Kim bilir belki araftaki ruhlar için, belki mutlu bir ölümün huzuru için, belki de Cork'ta har vurup harman savurduğu büyük servetin bir kısmını geri göndermesi için dua ediyordu Tanrı'ya.

Pazar günleri Stephen, babası ve büyük amcasıyla birlikte açık havada yürüyüşe çıkardı. Yaşlı adam, nasırlarına rağmen cevval bir yürüyüşçüydü; çoğunlukla on-on iki mil yol katederlerdi. Stillorgan isimli minik köyde yollar ayrılırdı. Ya sola, Dublin dağlarına doğru giderler ya da Goatstown yolunu takip ederek Dundrum'a, oradan da Sandyford'dan eve dönerlerdi. Yorgun argın yürürken yahut yol kenarındaki pis bir meyhanede soluklanırken, büyükleri yüreklerinin meselesi olan konulardan, İrlanda

siyasetinden, Munster'dan, aile efsanelerinden konuşurlardı ve Stephen tüm bunları can kulağıyla dinlerdi. Anlamadığı sözcükleri ezberleyinceye dek kendi kendine yineleyip dururdu: o sözcükler aracılığıyla gerçek dünyayı görür gibi olurdu. O dünyadaki hayatta kendisinin de yer alma zamanı sanki böylece yaklaşırdı ve Stephen, gizliden gizliye kendisini bekleyen, ne olduğunu az çok kavrayabildiği o büyük role hazırlanırdı.

Akşamlar ona kalırdı: yırtık pırtık bir *Monte Kristo Kontu* çevirisine dalardı. Çocukluğu boyunca işittiği, yücelttiği tüm karanlık ve korkunç kimseler, hep aklının bir köşesindeki, intikam peşindeki o karanlık karakterde vücut bulurdu. Geceleri salondaki masanın üstünde kâğıt çiçeklerden, renkli pelür kâğıtlardan, altın ve gümüş yaldızlı çikolata kâğıtlarından harikulâde bir ada mağarası kurardı. Allı pullu halinden bıkıp bu manzarayı bozduğunda güneşli pencere kafesleri ve Mercedes'iyle parıl parıl Marsilya dolardı aklına. Blackrock'un dışında, dağlara çıkan yolda, güllerle bezeli bir bahçe içinde beyaz badanalı küçük bir ev vardı: bu evde bir başka Mercedes'in yaşadığını anlatır dururdu kendi kendine. Evinden uzaklaştığında ya da evine dönerken ne kadar mesafenin kaldığını hep o eve göre ölçerdi: hayalinde maceradan maceraya atılır, en az kitaptakiler kadar müthiş macerasının sonuna doğru yaşlanmış ve hüzünlenmiş halde bulduğu kendisini, ay ışığı düşmüş bir bahçede, yıllar yıllar önce aşkını hafife alan Mercedes'le birlikte durmuş, acıklı ve gururlu bir inkâr ifadesiyle şöyle derken görürdü:

– Madam, ben asla misket üzümü yemem.

Aubrey Mills adında bir oğlanla dost olup, onunla birlikte bir maceracılar çetesi kurmuştu. Diğer çocuklar

bellerinde küçük, hançervari değnekler taşırken, Abbey belinde bir bisiklet lambası, yakasında ise bir düdük taşırdı. Okuduklarından, Napolyon'un sade giyim zevki hakkında bilgi sahibi olan Stephen ise süssüz kalmayı seçmişti; böylece emir vermeden önce yaverine akıl danışma zevkini çoğaltmıştı. Çete, yaşlı kadınların bahçelerine baskınlar yapar yahut kaleye inip, ot bürümüş kaba kayalıkların üstünde savaşırdı; sonrasında genizlerinde kumsalın bayat kokuları, yüzlerinde ve saçlarındaysa yosunların leş kokulu yağları ile yorgun avareler misali eve dönerlerdi.

Aubrey ile Stephen'ın sütçüleri ortaktı ve bazen hep beraber, sütçünün arabasıyla ineklerin otladığı Carrickmines'a giderlerdi. Adamlar süt sağarken, oğlanlar sırayla uysal kısrağa binip, çayırda tur atarlardı. Sonbaharın gelişiyle inekler çayırdan alınıp eve götürüldü: Pis kokulu yeşil göletleri, topak topak gübreleri, buharı tüten kepek dolu yalaklarıyla Strandbrook'taki pis ahırlar daha ilk bakışta Stephen'ın yüreğini acıtırdı. Pazar günleri kırlara çıktığında gözüne öylesine güzel görünen ineklerden tiksinir; sütlerine bile bakamaz olurdu.

Bu sene Eylül'ün gelişi Stephen'ın canını sıkmamıştı zira Clongowes'a geri dönmeyecekti. Mike Flynn'ın hastaneye kaldırılmasıyla park antrenmanları sona ermişti. Aubrey okulda oluyordu, akşamları da ancak bir iki saat boş vakti oluyordu. Çete dağılmıştı; artık ne gece baskınları vardı ne de kayalıklarda savaş. Zaman zaman Stephen, akşam sütü dağıtılan arabayla gezerdi: bu serin gezintiler ahırların pis hatırasını temizlerdi, böylece sütçünün ceketinde inek kılı yahut ot tohumu görünce tiksinti duymazdı. Araba ne zaman bir evin önünden geçse, köşe

bucak ovalanmış mutfağı yahut yumuşak bir ışıkla aydınlatılmış holü, hizmetkârın testiyi nasıl tutacağını, kapıyı nasıl örteceğini görmeye çabalardı. Her akşam süt dağıtmak için yollarda araba sürmenin, tabii eğer ellerini sıcacık tutacak eldiveni ve cebinde kocaman bir paket zencefilli kurabiyesi olacaksa, yeterince tatlı olabileceğini düşündü. Fakat yüreğine dokunan, parkta koşarken bacaklarının âniden çökmesine sebep olan o önbilgi, antrenörünün tütün saran lekelenmiş uzun parmaklı ellerine eğilmiş sarkık, kirli sakallı yüzüne güvensizlikle bakarken duyduğu o önsezi, herhangi bir gelecek hayalini yok ediyordu. Adını koyamadığı bir şekilde babasının sıkıntıda olduğunu ve Clongowes'a geri gönderilmemesinin sebebinin de buna dayandığını anlıyordu. Bir süredir evde yaşanan küçük değişimlerin farkındaydı; değişmez sandığı bu şeylerin değişimi, Stephen'ın çocukça algıladığı dünyaya dair düşüncelerinde küçük sarsıntılara yol açmıştı. Ruhunun karanlıklarında ara sıra uyanan hırslar, dışarı vurulmak istemiyordu. Rock Road'un tramvay rayları üzerinde ilerleyen kısrağın toynaklarının takırtılarını ve arkasında sallanan büyük güğümün tıkırtılarını işitirken, dış dünyanınkine benzeyen bir alacakaranlık aklını karanlığa gömüyordu.

Mercedes'e döndü ve arpacı kumrusu gibi onun görüntüsünü düşünürken, tuhaf bir huzursuzluk kanına süzüldü. Bazı bazı bir ateş yükseliyordu içinde ve akşamları Stephen'ı bulvar boyunca bir başına dolanmaya sürüklüyordu. Huzurlu bahçeler, pencerelerdeki sevecen ışıklar, huzursuz kalbine şefkat gösteriyordu. Oynayan çocukların sesi onu öylesine rahatsız ediyordu ki sersem sesleri, Clongowes'ta hissettiğinden bile daha şiddetli bir

şekilde kendisini ötekilerden başka hissetmesine sebep oluyordu. Canı oynamak istemiyordu. Ruhunun durmadan dikkatle seyrettiği o hayali imgeyle gerçek dünyada da karşılaşmak istiyordu. Onu nerede, nasıl aramalıydı, bilmiyordu: fakat içine öyle doğuyordu ki kendisinden aleni bir eylem beklemeksizin, o, gelip kendisini bulacaktı. Sanki önceden tanışıyormuşçasına ve sözleşmişçesine sessizce gerçekleşecekti buluşmaları, belki bir geçidin önünde belki daha gizli bir yerde. Yalnız olacaklardı, karanlıkla ve sessizlikle kuşatılacaklardı: ve o olağanüstü şefkat ânında Stephen dönüşüme uğrayacaktı. Mercedes'in gözleri önünde, soluklaşarak elle tutulamaz bir şey olacak ve bir anda dönüşümü gerçekleşecekti. O mucizevi anda içindeki tüm zayıflık, utangaçlık ve tecrübesizlik akıp gidecekti.

* * *

İki devasa sarı kamyon bir sabah kapının önünde durmuş, içinden çıkan adamlar eşyaları boşaltmak üzere paldır küldür eve dalmışlardı. Ön bahçeden apar topar dışarı çıkarılan, hasır tutamları ve ip parçalarıyla sarılmış eşyalar kapıdaki devasa kamyonlara yüklenmişti. Her şey düzgünce yerleştirilince kamyonlar gürültüyle hareket etmişti: gözleri kızarmış annesinin yanında otururken Stephen, vagonun camından, kamyonların debelenerek Merrion Yolu boyunca ağır ağır ilerlediğini görmüştü.

Oturma odasındaki şömine o akşam bir türlü yanmıyordu, bu yüzden Bay Dedalus, ateş demirini şöminenin parmaklıkları arasından uzatıp ateşi harlamaya çalıştı. Charles Amca, az eşyalı, kilimsiz odanın bir köşesinde

sızmıştı, yanı başındaki duvara aile portreleri dayanmıştı. Masanın üzerindeki lamba, kamyoncu adamların ayaklarıyla çamurlanmış ahşap zemine zayıf bir ışık düşürüyordu. Stephen, babasının yanında taburede oturmuş, uzun ve tutarsız bir monolog dinliyordu. Başta hemen hemen hiçbir şey anlamıyordu ancak konuşma ilerledikçe babasının düşmanları olduğunu ve bir tür kavga çıkacağını anladı. Kendisinin de bu kavgaya katılması gerekeceğini ve bir görev yükleneceğini hissetti. Blackrock'un rahatlığından, tatlılığından birden uzaklaşmak, kasvetli sisli şehre geçmek, evlerinin şimdiki çıplak, neşesiz hali kalbini ağırlaştırmıştı: bir kez daha geleceğe dair bir önsezi yahut önbilgi doğmuştu içine. Hizmetkârların neden koridorlarda kendi aralarında fısıldaştıklarını ve babasının niçin sırtını şömineye verip, halının üzerinde dikilip, kendisine oturup yemeğini yemesini öğütleyen Charles Amca'yla gür sesle konuştuğunu anlamıştı.

– Hâlâ şansım var, Stephen, dostum, dedi Bay Dedalus, ölgün ateşi ateşli bir enerjiyle harlarken. Henüz ölmedik, evlat. Yüce İsa adına hayır (Tanrı beni bağışlasın), ölmedik daha.

Dublin yeni ve karmaşık bir histi. Charles Amca'nın aklı öylesine dağılmıştı ki küçük alışverişler için bile şehre gönderilmez olmuştu; yeni eve yerleşmenin yarattığı kargaşa Stephen'ı Blackrock'takinden daha özgür hissettiriyordu. Başlarda mahallenin etrafında utangaçça turlamakla yetinirken ya da en fazla yan sokaklardan birinin yarısına kadar gidip gelirken, ne vakit aklında şehrin kabataslak bir haritasını çizebildi, işte o vakit cesurca ana caddelerin birinden ta gümrük dairesine dek

yürüdü. Rıhtımlardan, iskelelerden zorlanmadan geçerken suyun yüzeyindeki kalın, sarı köpüğün içinde kıpırdaşan mantarların çokluğuna, hamal kalabalığına, gürleyen arabalara, rüküş kılıklı gür sakallı polislere şaşkınlıkla baktı. Kimi duvarlara yığılan kimi gemi ambarlarından vinçlerle sarsılarak çıkarılan yük balyaları ona hayatın enginliğini ve garipliğini hatırlatıyor ve bu duygu içindeki, ona bahçe bahçe dolaşıp Mercedes'i aramasını söyleyen huzursuzluğu uyandırıyordu. Bu hareketli yeni hayatın orta yerinde kendini Marsilya'da hayal edebilirdi halbuki ne gök aydınlıktı ne de şarap dükkânlarının camlarını ısıtan güneş vardı. İskeleyi, nehri, basık göğü seyrederken içinde belli belirsiz bir tatminsizlik kök salıyordu fakat yine de günlerce kendisinden kaçan birinin peşine düşmüşçesine bir orada bir burada dolaştı durdu.

Bir iki kez annesiyle birlikte akraba ziyaretinde bulundu: Noel için ışıklandırılıp, süslenmiş birçok cıvıl cıvıl dükkânın önünden geçmiş olsalar da hayata küsmüş suskunluğu onu bırakmıyordu. Bu küskünlüğün irili ufaklı pek çok sebebi vardı. Yeniyetme olduğu ve engel olamadığı aptalca dürtülerinin kurbanı olduğu için kendisine kızıyordu; dünyayı sefil ve ikiyüzlü görmesine sebep olan, kapanan talihlerine de kızıyordu. Halbuki bu kızgınlık hiçbir şeyi değiştiremiyordu. Gördüğü ne varsa sabırla aklının bir köşesine kaydediyor, böylece kendisini kızgınlığından ayırıyor ve insanı utandıran tadına gizlice varıyordu.

Teyzesinin mutfağında arkalıksız bir sandalyede oturmuştu. Teyzesi, kuzinenin arkasındaki verniklenmiş duvara asılı, yansıtıcılı lambanın ışığında dizine yaydığı akşam gazetesini okuyordu. Tebessüm ede ede gazetede-

ki bir resme uzun uzun baktıktan sonra düşünceli bir edada şöyle söyledi:

– Güzeller güzeli Mabel Hunter!

Resmi incelemek için parmak ucunda durmuş lüleli bir kız tatlı bir sesle:

– Neyin içinde o öyle, çamurun mu? diye sordu.

– Pandomimada, canımıniçi.

Çocuk, lüleli başını annesinin koluna yasladı, resme dalıp gitmiş vaziyette, büyülenmişçesine mırıldandı:

– Güzeller güzeli Mabel Hunter!

Büyülenmişçesine, gözleri o cilveli, alaycı gözlere daldı ve bir kez daha hayranlıkla mırıldandı:

– Ne kadar da olağandışı bir varlık, değil mi?

Ve sokaktan dönen oğlan, yüklendiği kömürle çarpık çurpuk bastığı ayaklarını sertçe yere vurarak yürürken kızın sözlerini işitti. Yükünü hızla yere attı ve resme bakmak üzere kızın yanına koşturdu. Fakat kız, asude başını kaldırıp da oğlanın bakmasına izin vermedi. Oğlan da kızarmış, kararmış elleriyle gazeteyi köşelerinden hırpalayarak çekiştirdi, göremediği için söylenerek kızı omuzlayıp ittirdi.

Stephen eski, kara pencereli evin üst katındaki dar mı dar kahvaltı odasında oturuyordu. Kuzinenin alevleri duvarda oynaşıyordu; pencerenin ötesinde ruhani bir alacakaranlık, nehrin üzerinde büyüdükçe büyüyordu. Kuzinenin karşısında yaşlı bir kadın çay pişirmekle meşguldü, çayı demlerken kısık bir sesle papazla doktorun dediklerini anlatıyordu. Son zamanlarda kendisinin de kadında fark ettiği belli başlı değişimlerden, tuhaf bulduğu yanlarından ve sözlerinden bahsetti. Stephen oturmuş, kadının sözlerini dinlerken göz ucuyla da kömürlerin

içinde açılan macera yollarını, kemerleri, mahzenleri, dolambaçlı tünelleri, çentikli mağaraları takip ediyordu.

Âniden kapının eşiğinde bir şey olduğunu fark etti. Kapı aralığının karanlığında bir kurukafa asılı duruyordu. Maymuna benzeyen cılız bir yaratık, ateş başında konuşanların sesine gelmişti. Kapıdan inleyen bir ses yükseldi kapıdan:

– Josephine mi o?

Hayhuy halindeki yaşlı kadın neşeyle kuzine başından yanıt verdi:

– Hayır, Ellen. Stephen.

– Ah... Ah, iyi akşamlar Stephen.

Selama karşılık veren Stephen, kapı eşiğindeki yüzün sersem bir gülüşle kaplandığını gördü.

– Bir isteğin mi var, Ellen? diye sordu ateş başındaki yaşlı kadın.

Fakat kız soruyu yanıtlamadan şöyle dedi:

– Ben Josephine sanmıştım. Seni Josephine sandım Stephen.

Bu dediğini birkaç defa tekrarladıktan sonra hafifçe kıkırdadı.

Harold's Cross'ta bir çocuk partisinin orta yerinde oturuyordu. Sessiz, tetikte halini huy edinmişti, oyunlarda da az yer alır olmuştu. Üzerleri kraker kırıntılarıyla dolu çocuklar gürültüyle dans edip kudururken, her ne kadar onların neşesine katılmaya çalışsa da Stephen kendini türlü türlü şen şekilli şapkalar takmış kalabalığın içinde kasvetli bir tip olarak duyuyordu.

Ne vakit şarkısını söyleyip, odanın huzurlu bir köşesine çekildi, o vakit yalnızlığının tadını çıkarmaya başladı. Akşamın başlarında ona yanlış ve sıradan gelen neşe,

şimdi tüm duyularından sevinçle geçerek kanındaki ateşli çalkantıları ötekilerin bakışlarından saklayan ferah bir hava gibi geliyordu ona; kızın bakışları, müziğe kapılmış, kahkahalar eşliğinde dans edenlerin arasından onun bulunduğu köşeye ulaşmış, kalbini övgüyle, alayla, merakla, heyecanla dolduruyordu.

Avluda, en geçe kalmış çocuklar üstlerini başlarını giyiyorlardı: parti sona ermişti. Kız sırtına bir şal almıştı, beraber tramvaya doğru yürürlerken tazecik, sıcacık nefesinin buğusu, süslü başının üzerinden keyifle uçuyor, ayakkabıları ise buz tutmuş yolda kaygısızca tıkırdıyordu.

Son tramvaydı bu. İnce-uzun boz atlar bunu biliyor ve uyarı edasında berrak geceyi çıngıraklarıyla dürtüyordu. Biletçi, sürücüyle konuşuyordu, ikisi de ara sıra lambanın yeşil ışığı altında uyukluyordu. Tramvayın boş koltuklarına birkaç renkli bilet saçılmıştı. Yola yaklaşan yahut yoldan uzaklaşan hiçbir ayak sesi yoktu. İnce-uzun boz atların burunlarını birbirlerine sürtmesinden ve çanlarını çıngırdatmasından başka gecenin huzurunu bozacak tek bir ses çıkmıyordu.

Atlara kulak vermiş gibiydiler, Stephen üst basamakta, kızsa alt basamaktaydı. Kız defalarca Stephen'ın bulunduğu basamağa çıkıp sonra gene kendininkine inmişti konuşmaları sırasında; bir iki kez de üst basamaktayken Stephen'ın çokça yakınında durmuş, aşağıya inmeyi unutmuş, sonra tekrar inmişti. Kız kıpırdandıkça suyun gelgitine kapılmış bir mantar gibi dans ediyordu kalbi. Şapkasının altından bakan gözlerinin kendisine ne söylediğini işitiyordu ve belirsiz bir geçmiş zamanda, gerçekte yahut hayalde, masallarını daha önceden işittiğini biliyordu. Havasına hava katan güzel elbisesi, fuları ve

uzun siyah çoraplarıyla kızın kendisini kışkırttığını gördü ve tüm bu şeylere binlerce kez kapılmış olduğunu anladı. Ancak içinden bir ses dansa tutulmuş yüreğinin cümbüşünü bastırarak kendisine sordu, sahip olabilmek için yalnızca elini uzatıp alması gereken hediyesini alacak mıydı? Aklına, Eileen'la birlikte otelde direğe bir dizi bayrak çeken garsonlara, güneşli çimlerde koşuşturan tilki teriyere bakmaları, derken Eileen'ın kahkahalarıyla çınlattığı kavisli patikayı koşarak inişleri geldi. Bugün, tıpkı o günkü gibi gözünün önündeki sahnenin sakin izleyicisiymiş gibi olduğu yerde ilgisizce duruyordu.

– O da kendisini tutmamı istiyor, diye düşündü. Bu yüzden geldi benimle birlikte tramvaya. Bulunduğum basamağa geldiğinde kolayca tutabilirdim onu: gören kimse de olmazdı. Tutup öpebilirdim.

Ama ne tuttu ne de öptü onu: kimsesiz kalmış tramvayda tek başına otururken biletini lime lime edip, oluklu basamağa kasvetle dikti gözlerini.

Ertesi gün üst katın çıplak odasındaki masasında saatlerce oturdu. Önünde yeni bir dolmakalem, yeni bir şişe mürekkep ve yeni zümrüt rengi bir defter duruyordu. Alışkanlıkla ilk sayfanın üst tarafına Cizvit parolasının baş harflerini yazmıştı: T.E.G.A. [Tanrının Eşsiz Gücü Adına] Sayfanın ilk satırında yazmaya çalıştığı şiirin başlığı vardı: E___'den C___'ye. Böyle başlamanın doğru olduğuna inanıyordu; Lord Byron'ın toplu şiirlerinde de buna benzer başlıklar görmüştü. Bu başlığı yazıp, altına da süslü bir çizgi çekince hayallere daldı ve defterin kabına şekiller çizmeye başladı. Kavgalı geçen Noel yemeğinin ertesi sabahı Bray'deki masasına oturmuş, babasının

ikinci hisse senedi ihbarının arkasına Parnell hakkında bir şiir yazmaya çalışırkenki halini hatırladı. Fakat o zaman beyni bu konuyla cebelleşmeyi reddedip geri çekilince, o da sayfayı sınıf arkadaşlarının isimleri ve adresleriyle doldurmuştu:

Roderick Kickham
John Lawton
Anthony MacSwiney
Simon Moonan

Şimdi de yazmayı beceremeyeceğini hissediyordu ancak olay üzerine derin düşüncelere dalınca güveni yerine gelmişti. Düşünme süresince sıradan ve önemsiz saydığı her şey sahnenin dışında kalmıştı. Ne tramvayın kendisi ne tramvay sürücüsü ne de atlara dair en ufak bir iz kalmıştı: kendisi de kız da canlı kanlı belirmemişti. Dizeler yalnızca geceden, ılık rüzgârdan ve ayın el değmemiş parıltısından bahsediyordu. Yapraksız ağaçların altında sessizce dururlarken adı konulmamış bir keder saklıydı baş kahramanların yüreklerinde; vedalaşıp öpüşme vakti gelince ise, birinin esirgediği öpücüğü ikisi birden verdi. Bu bölümün ardından Daima Tanrı'ya Şükret düsturunun baş harfleri D.T.Ş. yazılmıştı sayfanın aşağısına. Defteri sakladıktan sonra annesinin yatak odasına giden Stephen annesinin aynasında uzun uzun yüzünü inceledi.

Ne var ki bu uzatmalı aylaklığın ve özgürlüğün vakti dolmak üzereydi. Bir akşam babası eve, yemek boyunca anlata anlata bitiremediği ağız dolusu haberle geldi. Step-

hen gün boyu babasının eve dönmesini beklemişti çünkü yemekte kuşbaşı et olacaktı ve biliyordu ki babası, ekmeğini yemeğin suyuna banmasına izin verecekti. Clongowes bahsi açılınca ağzının tadı kaçmıştı, tabağı tiksinç bir kir tabakasıyla kaplanmıştı.

– Tosladık birbirimize, dedi Bay Dedalus dördüncü kez, tam yolun köşesinde.

– Öyleyse, dedi Bayan Dedalus, ayarlayabilecektir herhalde. Yani Belvedere'yi.

– Elbette ayarlayacaktır, dedi Bay Dedalus. Söylememiş miydim onun baş yönetici olduğunu?

– Onu Hıristiyan kardeşlerin yanına gönderme fikrine hiçbir zaman yatmamıştı aklım, dedi Bayan Dedalus.

– Canı cehenneme Hıristiyan kardeşlerin! dedi Bay Dedalus. Paddy Stink'le mi yoksa Mickey Mud'la mı gitsin? Yok yok, Cizvitler'le başladık onlarla devam etsin. İlerde ona yardımları dokunur. Bunlar insana iyi iş imkânı sağlar.

– Bir hayli de zenginler, değil mi Simon?

– Öyleler. İyi yaşıyorlar. Clongowes'taki sofralarını gördün. Dövüş horozu gibi besleniyorlar.

Bay Dedalus tabağını Stephen'a doğru itti ve kalanları onun bitirmesini söyledi.

– Evet Stephen, dedi, artık derslerine dört elle sarılmalısın, ahbap. Harika, uzun bir tatil geçirdin.

– Eminim bundan böyle çok çalışacak, dedi Bayan Dedalus, hele de Maurice olacaksa yanında.

– Aman Yarabbim, unuttum Maurice'i, dedi Bay Dedalus. Gel buraya Maurice! Gel seni şapşal yaramaz! Biliyor musun, seni kedi, k-e-d-i, nasıl yazılır öğreneceğin

bir okula göndereceğim. Bir de sana cep mendili alacağım ki burnunu kuru tutasın. Sence de çok eğlenceli değil mi?

Maurice önce babasına sonra ağabeyine bakıp sırıttı. Bay Dedalus, gözlüğüne gözlerini yerleştirip, sert bir edada oğullarına baktı. Stephen, babasının bakışına yanıt vermeyerek ekmeğiyle oynadı.

– Aklıma gelmişken, dedi Bay Dedalus sonunda, rektör, daha doğrusu başkan, Peder Dolan'la aranızda geçen hikâyeyi anlattı. Terbiyesiz bir hırsız olduğunu söyledi.

– Öyle söylememiştir, Simon!

– Öyle söyleyen o değil! dedi Bay Dedalus. Fakat tüm olayı detaylıca anlattı. Konuşuyorduk işte, laf lafı açtı. Bu arada dernekteki işi kim almış biliyor musun? Neyse, sonra anlatayım onu sana. Ne diyordum, bayağı dostane sohbet ediyorduk, derken bana arkadaşımız hâlâ gözlük takıyor mu diye sordu ve başladı hikâyeyi anlatmaya.

– Rahatsız mı olmuş, Simon?

– Rahatsız mı! Aksine! *Küçük yiğit delikanlı!* dedi Stephen için.

Bay Dedalus başkanın dobra, genizden gelen ses tonunu taklit ederek söyledi bunu.

– Ben yemekte bu konuyu açınca Peder Dolan'la bir hayli güldük. *Ayağını denk alasın Peder Dolan*, dedim *yoksa genç Dedalus sana dayak cezası verecek.* Amma güldük. Hahaha!

Bay Dedalus karısına dönüp, kendi doğal sesiyle şöyle dedi:

– Bak, oğlanları nasıl bir ruh haline sokuyorlar orada. Hayatta da diplomaside de Cizvitlik gibisi yoktur!

Tekrar başkanın sesine bürünerek sözlerini yineledi:

– Yemekte herkese anlattım olan biteni. Peder Dolan'la ben, sonra hep beraber kahkahalarla güldük. Hahaha!

* * *

Yedinci Pazar Yortusu gecesi için hazırlanan oyunun vakti gelip çatmıştı; Stephen giyinme odasının penceresinden dışarıya, bir ipe sıra sıra dizilmiş Çin fenerlerinin bulunduğu küçük çimenliğe bakıyordu. Misafirlerin gelişini, merdivenlerden inip, tiyatroya geçişini izledi. Şık giysiler giymiş garsonlar, yaşlı Belvedereliler, tiyatronun girişinde gruplar halinde dolanıyor, gelen misafirlere yerlerini gösteriyorlardı. Bir fenerin âniden ışıldamasıyla bir papazın gülümseyen yüzünü seçebilmişti.

Kutsanmış Ekmek mihraptan kaldırılmıştı ve ön sıralar, mihraptaki kürsüyle sıralar arasında alan açmak üzere geriye taşınmıştı. Duvara dayanmış halterler, lobutlar vardı, gülleler bir köşeye yığılmıştı: karman çorman kahverengi çıkınlardaki sayısız jimnastik pabucunun, süveterinin, atletinin oluşturduğu tümseğin ortasında irikıyım bir yarış atı, sahneye çıkmak için sırasını bekliyordu. Geniş, bronz, altın uçlu bir tabla, mihraba dayanmış, jimnastik yarışlarının sonunda sahnenin ortasına taşınıp, kazanan takımı sergilemek üzere bekliyordu.

Yazı becerisiyle ünlenen Stephen, beden eğitimi sekreteri olarak seçilmiştiyse de programın ilk bölümünde görevi yoktu ancak ikinci bölümü oluşturan oyunda baş rollerden birini, gülünç bir pedagogu canlandırıyordu. Artık Belvedere'deki ikinci yılının sonuna gelmiş ikinci

sınıf öğrencisi Stephen, bu role boyu bosu ve ciddi tavırları nedeniyle seçilmişti.

Beyaz jimnastik giysileri içinde bir grup küçük oğlan pıtır pıtır indiler sahneden, kutsal eşyaların bulunduğu bölümden geçerek kiliseye girdiler. Kutsal eşyaların bulunduğu oda da kilise de hevesli öğretmenler ve öğrencilerle doluydu. Tıknaz, tombul başçavuş, ayağıyla yarış atının atlama tahtasını test ediyordu. Karmaşık lobutlarla özel bir gösteri sunacak olan cılız genç adam, üzerinde uzun paltosu ve paltosunun ceplerinden dışarıyı gözetleyen yaldızlı lobutlarıyla durmuş, merakla etrafını seyrediyordu. Bir başka takım sahneye çıkmaya hazırlanırken tahta güllelerin kof tıkırtısı işitildi: bir başka sahnedeyse heyecanlı etüt başkanı, oğlanları kaz sürüsü misali koşturuyor, cübbesinin kollarını gergin bir biçimde savuruyor, yavaş hareket edenlere acele etmeleri için bağırıyordu. Napolili köylülerin oluşturduğu küçük topluluk, kilisenin ucundaki merdivenlerde adımlarını çalışıyor, kimisi kollarını başlarının üzerinde çevirirken, kimisi kâğıt menekşeleriyle dolu sepetlerini sallayarak, reverans yapıyordu. Kilisenin karanlık bir köşesinde, mihrabın İncil okunan yanında, tombul bir yaşlı hanım, kat kat eteğini yaymış, diz çöküyordu. Ayaklandığında pembe bir elbise giymiş, altın renkli lüleli bir peruk takmış, başına da eski moda hasır şapka geçirmiş, kaşlarını siyah kalemle boyamış, pudraladığı yanaklarına özenle allık sürmüş kadın fark edildi. Usul usul bir fısıltı, bu genç kız biçimli kadının kim olduğunu anlama merakıyla kilisede gezindi. Sınıf başkanlarından biri, gülümseyerek ve başını sallayarak karanlık köşeye yaklaştı ve tombul yaşlı hanıma selam verdikten sonra kibarca şunları söyledi:

– Bu gördüğüm genç ve güzel bir hanımefendi mi yoksa yanınızda getirdiğiniz bir oyuncak bebek mi, Bayan Tallon?

Ardından, şapkasının altından gülümseyen boyalı yüze bakmak için eğildi ve haykırdı:

– Yo! Vallahi de billahi de minik Bertie Tallon bu!

Stephen bu sırada pencere kenarındaki yerinden, yaşlı hanımla papazın gülüştüklerini ve kendi başına dans edecek küçük çocuğun arkasından hayranlıkla fısıldaşan çocukları işitti. Sabırsızlık etmeden duramadı. Perdenin ucunu bıraktı, üstünde durduğu sıradan indi ve kiliseden çıktı.

Okul binasını geçti, bahçenin bitişiğindeki barakada durakladı. Karşıdaki tiyatrodan seyircilerin boğuk sesleriyle askeri bandonun âniden arsızca çarpışan sesleri yükseliyordu. Cam çatıdan yükselen ışık, tiyatroyu, hantal evlerin arasına demirlenmiş, fenerlerin dayanıksız telleriyle kıyıya bağlanmış, şenlikli bir Nuh'un Gemisi gibi gösteriyordu. Tiyatronun yan kapısı birdenbire açılınca bir ışık oku çimenlere doğru atıldı. Gemiden âniden müzik fışkırdı, bir valsin girişiydi: yan kapı kapandığında dahi dinleyici müziğin ritmini hafifçe işitebilirdi. Rehavet ve uysallıkla akan giriş melodilerinin uyandırdığı his, tüm gün içinde taşıdığı huzursuzluğunun ve az önceki sabırsızlığının sebebini, o anlatılamaz duyguyu çağrıştırıyordu. Huzursuzluğu bir ses dalgası gibi yayılıyordu içinden: akan müziğin gelgitinde Nuh'un Gemisi yol alıyor, fenerli tellerini peşisıra sürüklüyordu. Derken küçük bir topçu atışını andıran gürültü hareketi kesti. Gülle takımının sahneye girişini karşılayan alkış sesiydi bu.

Barakanın sokağa yakın olan öbür ucunda pembe bir ışık zerresi karanlıkta belirdi; Stephen ışığa doğru yürüdükçe baygın, rayihalı bir koku duydu. İki oğlan kapının sundurmasının altında durmuş, sigara içiyordu; daha yanlarına varmadan Heron'u sesinden tanıdı.

– İşte geliyor asil Dedalus! diye bağırdı gırtlaktan gelme sesiyle. Hoş geldin sadık dostumuz!

Bu merhabalaşma, Heron'un Doğulular gibi selam verip, değneğiyle yere vurmasının ardından neşesiz, hafif kahkaha çınlamalarıyla sona erdi.

– İşte geldim, dedi Stephen, kekeleyerek ve bakışlarını Heron'dan arkadaşına çevirerek.

Heron'un arkadaşı ona yabancıydı fakat karanlıkta, yanan sigara uçlarının yardımıyla bir gülüşün ağır ağır turladığı, soluk, züppece bir yüz seçebiliyordu; paltolu, uzun bir gövde ve keskin kenarlı bir şapka. Heron onları birbirlerine tanıştırmakla uğraşmak yerine şöyle dedi:

– Ben de tam arkadaşım Wallis'e bu gece okul müdürü yerine rektörü canlandırmak amma şamata olur, diyordum. Müthiş iyi bir şaka olurdu.

Heron, Wallis'e rektörün bilgiçlik taslayan hallerini beceriksizce taklit etmeye kalkışıp, beceriksizliğine kahkahalarla gülerek bir de Stephen'dan istedi denemesini.

– Haydi Dedalus, diye teşvik etti onu, sen müthiş yaparsın onu. *Kiliseye uymayanlar, kâfirden ve meyhaneciden farksız görülmelidir.*

Sigarası ağızlığına sıkışan Wallis biraz kızgınca bir tavır takınınca taklit engellenmiş oldu.

– Lanet olsun bu ağızlık bozuntusuna, deyip, ağzından çıkardı, gülümsedi, hoşgörüyle kaş çattı. Hep böyle sıkışıp kalıyor. Sen ağızlık kullanır mısın?

– Ben sigara içmem, dedi Stephen.

– İçmez, dedi Heron. Dedalus örnek bir gençtir. İçki içmez, gezip tozmaz, kızlara kur yapmaz, hiçbir şeyi lanetlemez yahut her şeyi lanetler.

Stephen başını salladı ve rakibinin, kuş gibi gagalı, hareketli ve kızarmış yüzüne gülümsedi. Vincent Heron'un hem yüzünün tıpkı bir kuş yüzü gibi olmasını hem de isminin bir kuş ismi gibi olmasını sık sık yadırgardı. Tüylü bir ibiğe benzeyen karman çorman, soluk bir saç düşerdi alnına: alnı dar ve kemikliydi; soluk renkli, ifadesiz, fırlak ve birbirlerine olabildiğince yakın olan gözlerinin arasında ince, kemerli bir burun kendini gösterirdi. Rakipler, okuldan arkadaştı. Sınıfta yan yana oturur, kilisede beraber diz çöker, dualardan sonra yemeklerde beraber sohbet ederlerdi. Birinci sınıftakiler özelliksiz ahmaklar olduğundan, Stephen ile Heron neredeyse o yıl boyunca okulun başkanları olmuşlardı. Rektörden kendileri ya da başka bir öğrenci için bir günlük izin istemeye hep onlar çıkardı.

– Bu arada, dedi Heron birden, senin pederi içeri girerken gördüm.

Stephen'ın yüzündeki gülümseme soldu. Ne zaman bir arkadaşı ya da öğretmeni babasından bahsetse sakinliğini kaybederdi. Ürkek bir sessizlikle Heron'un diyeceklerini işitmeyi bekledi. Oysaki Heron, onu dirseğiyle dürterek:

– Sinsinin tekisin, Dedalus! dedi.

– Nedenmiş? diye sordu Stephen.

– Ağzında bakla ıslanmaz sanır insan ama korkarım sen tam bir sinsisin.

– Neden bahsettiğini sorabilir miyim? dedi Stephen terbiyeli bir edayla.

– Elbette sorabilirsin, dedi Heron. Gördük onu, değil mi Wallis? Kız da dehşet güzelmiş hani. Pek de meraklı! *Peki Stephen hangi rolde oynayacak Bay Dedalus? Öyleyse Stephen şarkı söylemeyecek mi Bay Dedalus?* Senin peder gözlüğünün ardından kıza öyle bir baktı ki sanırım o da çaktı. Ben olsam hiç aldırmazdım vallahi. Kız dehşet bir şey, değil mi Wallis?

– Hiç fena değil, dedi Wallis sakince, ağızlığını bir kez daha ağzının bir köşesine yerleştirirken.

Bir yabancının yanında bu nezaketsiz sözleri işitmenin yarattığı anlık öfke oku Stephen'ın aklından fırladı. Onun için bir kızın merakında, ilgisinde alay edilecek hiçbir şey yoktu. Gün boyu Harold's Cross'taki tramvayın basamaklarındaki veda edişlerinden, içini dolduran karamsar duygulardan ve bunun üstüne yazdığı şiirden başka hiçbir şey düşünmemişti. Tüm gün onunla karşılaşmayı düşlemişti; oyuna geleceğini biliyordu. O bildik, huzursuz karamsarlık, tıpkı parti gecesindeki gibi sinesini sarmıştı ne var ki duygularını şiire akıtamamıştı. O günle bugün arasındaki iki yılda edinilmiş büyüme ve bilgi tecrübesi böylesi bir dışavurumu engelliyordu: böylece tüm gün içinde çalkalanan kasvetli hassasiyet akımının karanlık güzergâhlarıyla burgaçları, sınıf başkanının esprileri ile küçük, boyanmış oğlanın sebep olduğu sabırsızlık hamlesi de eklenince onu iyice bitap düşürmüştü.

– Senin de artık kabul edeceğin üzere, diye sözüne devam etti Heron, bu kez seni adamakıllı yakaladık. Bundan böyle bana asla aziz numarası yapamayacaksın.

Neşesiz, hafif bir kahkaha çınlaması dudaklarından çıktı ve evvelki gibi eğilerek, şakadan ayıplarcasına değneğiyle Stephen'ın baldırına hafifçe vurdu.

Stephen'ın öfkesi çoktan geçmişti. Ne gururu okşanmış ne de kafası karışmıştı; tek isteği bu alayın sona ermesiydi. Başta ona aptalca bir nezaketsizlik gibi gelen sözlerden pek az alınmıştı çünkü biliyordu ki zihnindeki maceralar onların sözleriyle bozulamazdı: rakibinin yapmacık gülüşü onun yüzüne de yansımıştı.

– Kabul et! diye tekrarladı Heron, baldırını gene değneğiyle dürterek.

Bu dürtükleme şakadandı fakat bir önceki kadar hafif değildi. Stephen derisinin sızladığını ve acısız da olsa azıcık yandığını duydu; arkadaşının şakacı tavrına karşılık vermek için uysal bir halde başını eğerek, günah işlediğini kabul eden Tövbe Duası'nı ezberden okumaya koyuldu. İyi bir kapanış oldu zira Heron da Wallis de bu saygısızlığa hoşgörüyle güldüler.

İtiraf yalnızca Stephen'ın dudaklarından çıkıyordu, dudakları sözlerini söylerken âniden bir hatıra tarafından, tam Heron'un sırıtan dudaklarının köşesindeki belli belirsiz, zalim gamzeleri fark ettiği, baldırına vurulan değneğin bildik hissini duyduğu ve o tanıdık uyarı sözcüğünü işittiği an sanki büyü yapılmışçasına bir başka sahneye taşınmıştı:

– Kabul et!

Altıncı sınıfta okuduğu okul yılının ilk döneminin sonlarına doğruydu. Hassas doğası nedeniyle hayatın sefil ve hiç de kutsal olmayan yanlarının kamçılarından canı yanıyordu. Dublin'in donukluğu yüzünden ruhu hâlâ huzursuz ve karamsardı. İki yıllık hayalperestlik nöbetinden çıkıp

kendini yepyeni bir gerçeğin ortasında bulmuştu; onu derinden etkileyen her olay ve kişi ya aklını başından alıyor ya da cesaretini kırıyordu ve ister aklını başından alsın, ister cesaretini kırsın, başına gelen her şey onu tedirgin, olumsuz düşüncelerle dolduruyordu. Okuldan arta kalan zamanı, insanı darmadağın eden yazarların, kendi kaba saba yazılarına dönüşmek üzere beyninde mayalanan alaycı ve keskin dilli sözlerinin eşliğinde geçiriyordu.

Kompozisyonlar ana işiydi; her Salı, evden okula yürürken, yolda karşılaştıklarına bakarak kaderini okur, kendini önünden yürüyen kişinin rakibi sayar ve adımlarını sıklaştırarak önündekini belli bir hedefe ulaşacakmışçasına geçmeye çalışır ya da adımlarını kaldırım taşlarının aralarındaki boşluğa bakarak itinayla atar ve bu haftanın en iyi yazanı olup olmayacağını tartışırdı kendi kendine.

Bir Salı günü, başarıları kabaca engellenmişti. İngilizce öğretmeni Bay Tate, kendisine parmağını sallayarak, dobra dobra şöyle söyledi:

– Bu öğrencinin kompozisyonunda sapkınlık var.

Bir sessizlik çökmüştü sınıfın üstüne. Bay Tate bu sessizliği bozmak yerine ziyadesiyle kolalanmış gömleğinin yakasıyla kolları ağır ağır hışırdarken çapraz tuttuğu bacaklarının arkasında kavuşturduğu elleriyle sessizliği olduğu yere mıhladı. Stephen başını kaldırıp da bakmadı. Tazecik bir ilkbahar sabahıydı ve gözleri hâlâ sızılı ve güçsüzdü.

Bay Tate'ten yükselen kısa, sesli bir kahkaha sınıfı biraz olsun rahatlattı.

– Belki sen de bilmiyordun, dedi.

– Neresinde? diye sordu Stephen.

Bay Tate kâğıtlara daldırdığı eliyle bulduğu kompozisyonunu ona uzattı.

– İşte. Yaradanımız ve ruh hakkında. Hmm... hmm... hmmm... Ahha! *Asla yakınlaşma şansı bulamadan.* Al sana sapkınlık.

Stephen mırıldandı:

– *Asla erişme şansı bulamadan* demek istemiştim.

Bu bir boyun eğişti ve Bay Tate, yatıştırılmış bir vaziyette kompozisyonu rulo yapıp, Stephen'a uzatarak, şöyle dedi:

– Ah... *erişme sansı*, demek. O zaman başka.

Fakat sınıf bu kadar çabuk yatışmamıştı. Dersten sonra kimse Stephen'la bu konuyu konuşmadığı halde kendisine yönelmiş belirsiz, genel, kötücül bir sevinç seziyordu.

Herkesin önünde azarlandığı bu günden birkaç gece sonra elinde bir mektup, Drumcondra Yolu'nda yürüyorken bir ses kendisine seslendi:

– Dur!

Döndüğünde sınıfından üç çocuğun alacakaranlıkta kendisine doğru yürüdüğünü gördü. Seslenen Heron'du, iki yaverinin arasında ilerlerken, her adım başı elindeki ince sopayla havayı yarıyordu. Hemen arkadan gelen arkadaşı Boland'ın yüzü geniş bir sırıtışla kaplıyken, birkaç adım gerilerinden gelen Nash ise hızdan sersemlemiş, kocaman kırmızı kafasını sallıyordu.

Oğlanlar Clonliffe Yolu'na sapar sapmaz kitaplardan ve yazarlardan konuşmaya başladılar; okudukları kitapları, evlerinde, babalarının kitaplığında kaç kitap olduğunu anlatmaya koyuldular. Stephen şaşkınlıkla dinliyordu onları çünkü Boland dangalağın tekiydi, Nash'se sınıfın haylazıydı. Dahası, en sevdikleri yazarlardan konuştuktan

sonra Nash, Captain Marryat'ın gelmiş geçmiş en büyük yazar olduğunu açıkladı.

– Uydurma! dedi Heron. Dedalus'a sor. En büyük yazar kim, Dedalus?

Stephen sorudaki alaycılığı sezerek sordu:

– Düzyazıda mı demek istiyorsun?

– Evet.

– Newman, bana kalırsa.

– Kardinal Newman mı? diye sordu Boland.

– Evet, diye yanıtladı onu Stephen.

Stephen'a dönen Nash'in çilli yüzündeki sırıtış iyice yayılmıştı.

– Kardinal Newman'ı beğeniyor musun Dedalus?

– Birçokları Newman'ın düzyazı üslubunun en iyisi olduğunu söyler, diye açıkladı Heron arkadaşına. Ama tabii şair değildir.

– Peki en iyi şair kimdir Heron? diye sordu Boland.

– Lord Tennyson elbette, dedi Heron.

– Ah, tabii ki Lord Tennyson, dedi Nash. Bizim evde onun tüm şiirlerinin toplandığı kitap var.

Bunun üstüne Stephen kendine sessizce verdiği yeminleri unutarak patladı:

– Tennyson şair mi? Kafiye yapmaktan başka şey bilmez ki!

– Hadi oradan! dedi Heron. Herkes Tennyson'ın en büyük şair olduğunu bilir.

– Peki sence en büyük şair kim, diye sordu Boland, Stephen'a.

– Byron elbette, dedi Stephen.

Heron'un başlatmasıyla üçü birden alaycı bir kahkahaya tutuldu.

– Neye gülüyorsunuz? diye sordu Stephen.

– Senin Byron'ın en büyük şair olduğunu söylemene! dedi Heron. Cahillerin şairidir o.

– O zaman çok iyi bir şair olmalı! dedi Boland.

– Sen çeneni kapasan iyi edersin, dedi Stephen, cesurca ona dönerek. Şiirden anladığınız tek şey bahçedeki tuğlalara yazdıklarınız, hani şu cezalanmanıza sebep olacaklar.

Boland'ın bahçedeki tuğlalara, evine çoğunlukla bir tayın sırtında dönen sınıf arkadaşı hakkında şu beyiti yazdığı söyleniyordu:

Tyson revan olmuşken dörtnala Kudüs yoluna
Düşüp yaraladı atı Alec Kafoozelum'u.

Bu hücum, iki işbirlikçiyi susturmuştu fakat Heron devam etti:

– Bir de şu var ki Byron hem kâfir hem de ahlaksızdır.

– Ne olursa olsun, diye bağırdı öfkesi burnundaki Stephen.

– Byron kâfir de olsa ahlaksız da senin için fark etmez, öyle mi? dedi Nash.

– Sen ne bileceksin bunları? diye bağırdı Stephen. Hayatında tek bir dize okumamışsın, derste yaptırılan çeviriler dışında; Boland da öyle.

– Byron'ın kötü bir herif olduğunu biliyorum, dedi Boland.

– Ne duruyorsun, yakala bu dinsizi, diye bağırdı Heron.

Kaşla göz arasında Stephen'ı tutmuşlardı.

– Geçen gün Tate aklını başına toplatmıştı, diye devam etti Heron, kompozisyonundaki sapkınlık üzerine.

– Yarın ona anlatacağım, dedi Boland.

– Öyle mi? dedi Stephen. Ağzını açmaya korkarsın sen.

– Korkarım demek?

– Evet. Ödün kopar.

– Haddini bil! diye bağıran Heron, sopasıyla Stephen'ın bacaklarına vurdu.

Saldırılarının işaretiydi bu. Nash, Stephen'ın kollarını arkadan tuttu; Boland'sa oluğa düşmüş uzun, kök lahanayı aldı. Sopa vuruşları ve budaklı kökün darbelerine karşı boğuşan, debelenen Stephen dikenli telli çite doğru sürüldü.

– Byron'ın iyi biri olmadığını kabul et.

– Etmem.

– Et.

– Etmem.

– Et.

– Etmem. Etmiyorum.

Sonunda, birtakım öfkeli hamleler sonrası kendini kurtardı. İşkencecileri kahkahalar ve alaylarla Jones'un Yolu'na doğru tüydüler; Stephen'sa mahvolmuş, kırmızıya kesmiş, nefes nefese bir halde kör topal peşlerine düştü; gözyaşlarından yarı körleşmişti, yumruklarını delicesine sıkıyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Dinleyicilerinin nazik gülüşleri eşliğinde hâlâ Tövbe Duası'nı okurken ve o kötülük hatırasının sahneleri zihninden keskince ve hızlıca geçerken neden işkencecilerine karşı kin beslemediğini soruyordu kendine. Korkaklıklarının ve zalimliklerinin hiçbir zerresini unutmadığı halde bu anı onda herhangi bir öfke uyandırmıyordu. Kitaplarda rastladığı tüm o ateşli sevgi ve nefret

tanımlamaları ona gerçekdışı görünürdü. O gece bile, iki büklüm, Jones'un Yolu'ndan eve dönerken içinde bir kuvvetin, âniden kabuk bağlamış öfkenin kabuğunu, bir meyvenin yumuşak, olgun kabuğunun soyuluşu kadar kolayca soyduğunu hissetmişti.

Sundurmanın ucunda iki arkadaşıyla durmuş, boş boş ikisinin konuşmasını, biraz da tiyatrodan gelen alkış tufanını dinliyordu. Kız da diğerleriyle birlikte tiyatrodaydı, belki de Stephen'ın ortaya çıkmasını bekliyordu. Kızın görünüşünü gözünün önüne getirmeye çalıştı, başaramadı. Tek hatırlayabildiği başına sardığı kukuletaya benzeyen şalı ve hem davet eden hem cesaretini kıran kara gözleriydi. Acaba o Stephen'ın düşüncelerini fethettiği gibi Stephen da onun düşüncelerini fethetmiş miydi? Derken, o kapkaranlıkta, gözlerden uzakta, parmak uçlarını onun avuçiçine uzatmıştı, tüy gibi, dokunmaz bir dokunuşla. Kızın parmaklarının dokunuşu daha da hafif, daha da sürekliydi: dokunuşlarının hatırası beyninden ve bedeninden görünmez, sıcak bir dalga gibi aktı.

Bir çocuk sundurmanın altından koşarak yanlarına geldi. Heyecan içinde ve nefes nefeseydi:

– Hey Dedalus! diye bağırdı. Doyle sana feci kızdı. Hemen içeri gitmelisin ve oyun için giyinmelisin. Elini çabuk tutsan iyi edersin.

– Gelir şimdi, dedi Heron haberciye, kibirle ve tane tane, canı ne zaman isterse.

Oğlan Heron'a dönüp, yineledi:

– Ama Doyle korkunç kızgın.

– Doyle'a en içten dileklerimle birlikte cehenneme kadar yolu olduğunu söyler misin rica etsem? oldu Heron'un yanıtı.

– Neyse, artık gitsem iyi olacak, dedi böyle gurur meselelerine pek aldırmayan Stephen.

– Ben olsam gitmezdim, dedi Heron, giden ne olsun. Bizim yaşımızdaki öğrencilere böyle veletlerle haber yollanmaz. Kızgınlığını seveyim! Onun o köhne oyununda rol alman yeter de artar bile.

Son zamanlarda rakibinde gözlemlediği bu kavgacı yoldaşlık havası Stephen'ı sakin itaatkârlık huyundan alıkoyamamıştı. Ona ergenliğin kusurlu beklentisi gibi görünen bu yoldaşlığın samimiyetinden şüphe ediyor ve bu delikanlılığına güvenemiyordu. Zihni, elle tutulamaz hayallerin peşindeyken, kapıldığı hayallerden tereddüt etmesine sebep olan babasının, öğretmenlerinin kendisine her şeyden evvel bir beyefendi olmasını, her şeyden evvel iyi bir Katolik olmasını söyleyen seslerini işitiyordu. Bu sesler uğultuya dönüşmüştü şimdi. Jimnastik salonunun açıldığını işittiğinde bir başka ses de kendisine güçlü, adam gibi ve sağlıklı olmasını söylüyordu; ulusal kalkınma hareketi okulda hissedilmeye başladığında yine bir başka ses kendisine vatanına sadık kalmasını ve vatanının dilini ve geleneklerini koruyup, canlandırması gerektiğini söylüyordu. Bu aşağılık dünyada, öngördüğü üzere, dünyevi bir ses ona babasının kaybettiği itibarını yeniden kazanması için çalışması gerektiğini tembihlerken, okul arkadaşlarının sesleriyse düzgün bir adam olmasını, diğerlerini suçlamalardan korumasını, cezalarının bağışlatılmasına uğraşmasını ve tatil günlerinin sayısını arttırması için elinden geleni yapmasını söyleyecekti. Tüm bu uğultulu seslerin yankılarıydı, kapıldığı hayallerden tereddüt etmesine sebep olan. Yalnızca bir süreliğine kulak veriyordu bu seslere fakat ancak onların uzağında mut-

luluğa kavuşabiliyordu, çağrılarından uzakta, bir başınayken ya da hayali arkadaşlarından biriyle beraberken.

Kilisenin, kutsal eşyaların saklandığı bölümünde tombul, zinde yüzlü bir Cizvit'le eski püskü, mavi giysisiyle yaşlı bir adam, boyalar ve tebeşirlerle dolu bir kutu ile uğraşıyorlardı. Boyanmaları tamamlanan oğlanlar orada burada dolanıyor yahut tuhaf bir eğretilikte duruyor, temkinli bir halde kaçak parmak uçlarıyla yüzlerini yokluyorlardı. Okula ziyarete gelen, odanın orta yerinde duran genç bir Cizvit, ellerini ceplerinin en derinine dek sokmuş, bir ritim tutturmuş, topuklarından parmakuçlarına, sonra tekrar geriye doğru yaylanıyordu. Küçük kafasının parlak kızıl bukleleriyle yeni tıraş edilmiş yüzü, cübbesinin ve ayakkabılarının kusursuz edepliliği ile ahenk içindeydi.

Bu yaylanan biçimi seyrederken ve kendince papazın alaycı gülümsemesini açıklamaya çalışırken birden Stephen'ın aklına, Clongowes'a gönderilmeden önce babasından duyduğu bir söz geldi: bir Cizvit'i kılık kıyafetinden tanırdınız. Ve tam o anda babasının zihniyle papazın alaycı gülüşü arasında bir benzerlik olduğunu düşündü: sessizliği gürültülü konuşmalarla, şakalaşmalarla bozulan, gaz alevlerinin, yağların keskin kokusuyla dolan bu kutsal odanın da papazın şahsi odasının da kutsallığını kaybettiğinin farkındaydı.

Yaşlı adam alnına kırışıklıklar çizer, çenesini siyaha ve maviye boyarken, kendisine gür sesle ve tane tane konuşmasını öğütleyen tombul, genç Cizvit'i dikkatsizce dinledi. Bandonun *The Lily of Killarney*'i çaldığını işitebiliyordu; bu da demek oluyordu ki birkaç dakika içinde perde açılacaktı. Sahne korkusu duymuyordu fakat üstlendiği rol onu utandırıyordu. Bazı sözlerini hatırlayınca boyalı ya-

nakları birden kızarıverdi. Tüm seyircilerin içinden kızın kendisini seyreden ağırbaşlı, albenili gözlerini gördü ve onları görmek tüm tereddütlerini aldı götürdü, iradesini sağlamlaştırdı. Bir başka mizaç ona ödünç verilmişti sanki: içine doluşan heyecan ve gençlik, onun karamsar güvensizliğini dönüştürmüştü. Bir an için çocukluğun gerçek kılığına bürünmüş gibiydi: diğer oyuncuların kanatları arasında dururken, dekor iki kuvvetli papaz tarafından eğri büğrü, kaba saba sarsıntılarla yukarı çekilirken herkesin coşkusuna o da ortak oldu.

Kaşla göz arasında kendini sahnede, cafcaflı gaz ışığı ve loş sahnenin ortasında, boşluktaki sayısız yüzün karşısında buldu. Provalarda ona mânâsız, cansız görünen oyun, birdenbire bir can bulmuştu. Oyun sanki kendi kendini oynuyor, o ve diğer oyuncularsa rollerini yerine getirerek oyuna yardımcı oluyordu. Son sahnede perde kapanınca boşluğun alkışla dolduğunu işitti ve yan taraftaki bir çatlaktan, karşısında oynadığı basit biçimin, mucizevi bir biçimde birçok ışıyan yüzün oluşturduğu boşluğun parçalanıp, kalabalık gruplar halinde dağıldığını gördü.

Hızlıca sahneden ayrıldı, şaklaban kostümünden sıyrıldı ve kiliseden geçerek okulun bahçesine çıktı. Oyun bittiğine göre sinirleri yeni bir macerayı sayıklıyordu. Bu maceraya yetişecekmiş gibi acele etti. Tiyatronun tüm kapıları açılmış, seyirciler dışarı çıkmıştı. Nuh'un Gemisi'nin palamarları olarak hayal ettiği tellerde bir iki fener, neşesizce titreşerek gece esintisinde sallanıyordu. Telaşla, avını elinden kaçırmamak hırsıyla, bahçe merdivenlerini çıktı, kalabalığın içinde zar zor ilerleyerek, dışarıya akın

edenleri izleyen, insanlarla selamlaşan, el sıkışan iki Cizvit'i geçti. Acelesi varmış gibi davranarak, pudralı başıyla geçtiği gülücükler, bakışlar ve dürtüşlerin farkında değilmişçesine gergin gergin ilerledi.

Merdivenleri aştığında ilk lambanın altında ailesini, kendisini beklerken buldu. Şöyle bir bakınca insanların her birinin tanıdık olduğunu ve öfkeyle merdivenlerden koşturduklarını gördü.

– George'un Yolu'na gidip bir haber bırakmam gerek, dedi babasına bir çırpıda. Arkanızdan gelirim ben de eve.

Babasının sorularını beklemeksizin yolun ötesine koşup, tepeden son sürat inmeye koyuldu. Nereye gittiğini pek bilmiyordu. Gurur, umut, tutku ezilmiş baharatlar gibi kalbinden beyninin gözlerine çıldırtıcı tütsü dumanları yayıyordu. Acı dolu gözlerine doğru yükselen yoğun, çıldırtıcı dumanlar, hava tekrar açıklığına ve soğukluğuna kavuşuncaya dek başının üstünde uçup durdu.

Gözleri hâlâ bir zar tarafından perdelenmişse de artık yanmıyordu. Onu sık sık öfkeden ya da küskünlükten kurtaran o güce benzeyen bir güç adımlarını sakinleştirmişti. Olduğu yerde dikilip, morgun hüzünlü sundurmasına ve yanındaki karanlık parke taşlı yola baktı. Yolun yanındaki duvarda *Lotts* sözcüğünü gördü ve sakince, ekşimiş ağır havayı soludu.

– At sidiğiyle çürümüş saman bu, diye düşündü. Soluması güzel bir koku. Kalbimi sakinleştirecek. Kalbim şimdi bir hayli sakin. Geri döneyim.

* * *

Stephen, Kingsbridge istasyonunda bir tren vagonunun köşesinde bir kez daha babasının yanında oturuyordu. Babasıyla beraber gece treniyle Cork'a gidiyorlardı. Tren, buharlar yayarak istasyondan çıkarken yıllar evvelki çocukça hayretini ve Clongowes'taki ilk gününde tüm olan biteni hatırladı. Artık hayrete kapılmıyordu. Yanından kayıp giden kararan toprakları, her dört saniyede bir hızlıca penceresinden geçen sessiz telgraf direklerini, bir koşucu tarafından geri fırlatılmış ateş zerrecikleri gibi karanlığın içinde titreşen, bir iki sessiz bekçinin beklediği pırıltılı ufak istasyonları görüyordu.

Babasının, ölmüş bir dosttan bahsederken iç çekişleriyle yahut matarasından aldığı bir iki yudumla böldüğü, birden asıl ziyaret sebebini hatırladığında yarım bıraktığı Cork ve gençlik anılarını şefkat duymaksızın dinledi. Dinliyor fakat acıma duyamıyordu. Ölmüşlerin imgeleri hepten yabancıydı ona, Charles Amca'nınki hariç, kaldı ki o bile hafızasından ağır ağır siliniyordu. Ama babasının mallarının açık arttırmayla satılacağını ve mülksüzleşmesiyle beraber dünyanın, Stephen'ın hayallerini edepsizce yalanladığını biliyordu.

Maryborough'a geldiklerinde uykuya dalmıştı. Uyandığında tren Mallow'u geçmiş, babası ise karşı koltuğa uzanıp, uyumuştu. Şafağın donuk ışığı köyleri, insansız tarlaları ve sayfiye evlerini kaplamıştı. Sessiz köyleri izlerken yahut ara sıra babasının derin iç çekişlerini, uykulu kıpırdanmalarını işitince uykunun dehşetiyle büyülendi. Görünmez uyuyanlar mahallesi içini tuhaf bir ürküntüyle doldurdu, sanki ona zarar vereceklermiş gibi: bir an önce günün doğması için dua etti. Ne Tanrı'ya ne de bir azize yönelen duası, vagon kapısının çatlağından içeri

dolan, ayağına dek uzanan serin sabah esintisinin etkisiyle titremeyle başlamış trenin ısrarcı ritmine uydurmak için bulduğu abuk sabuk söz dizileriyle sona ermişti; sessizce, dört saniyelik aralarla, telgraf direkleri, müziğin dört nala koşturan notalarını tam zamanında gelen ölçülerle sürdürüyordu. Bu hiddetli müzik, korkusunu dindirmişti; pencereye yaslanıp, gözkapaklarının yeniden kapanmasına izin verdi.

Günün ilk saatlerinde tıngır mıngır vardılar Cork'a, Stephen da uykusunu Victoria Oteli'nin bir odasında tamamladı. Parlak, sıcak günışığı pencereden içeri akıyordu, trafiğin gürültüsü işitilebiliyordu. Babası aynanın karşısında durmuş, sürahinin üzerinden boynunu uzatmış, büyük bir dikkatle saçına, yüzüne, bıyığına bakıyor ve daha iyi görebilmek için sürahiyi yan çeviriyordu. Bir yandan da kendi kendine, ilginç bir şive ve ifadeyle usulca şarkı söylüyordu:

Gençlik ve deliliktir
Genç adamları evlendiren,
Onun için, sevgilim, ben
Duramam gayrı buralarda.
Dermanı olmayana, elbet,
Dayanılmalıdır, elbet,
Onun için gidiyorum ben
Amerikalara.

Güzeldir benim sevgilim,
Sevimlidir benim sevgilim:
İyi viski gibidir
Taze olduğunca;

Ama şayet yaşlanmışsa
Ve donuklaşmışsa
Solar ve ölür
Çiğ gibi dağlarda.

Penceresinin dışındaki sıcak, güneşli şehrin farkındalığı ve babasının inceden nağmelerle süslediği sesinin tuhaf hüzünlü mutlu havası önceki gecenin sıkıntılı ruh halinin tüm sisini alıp götürmüştü Stephen'ın zihninden.

– Diğer tüm şarkılarından çok daha güzel bu.

– Öyle mi? diye sordu Bay Dedalus.

– Ben sevdim, dedi Stephen.

– Bir hayli eski bir parça, dedi Bay Dedalus, bıyığının uçlarını burarak. Of, bir de Mick Lacy'den dinlesen! Zavallı Mick Lacy! Küçük geçişleri olurdu, araya kattığı zarif nağmeler, bende ne gezer. Benim diğer şarkıları da en iyi o söylerdi.

Bay Dedalus kahvaltı için sucuklu lapa söylemişti; kahvaltı boyunca garsonu şehir haberleri hakkında sorguya çekti. Ayrı telden çalarak konuşuyorlardı, bir isim geçince garson otel sahibini anlatmaya, Bay Dedalus'sa babasını ya da büyükbabasını anlatmaya başlıyordu.

– Umarım Queen's College'ı başka yere taşımamışlardır, dedi Bay Dedalus zira orayı benim delikanlıya göstermek isterim.

Mardyke boyunca ağaçlar çiçek açmıştı. Kolejin bahçesine girdiler, çenebaz kapıcı onları avludan geçirdi. Fakat çakıl taşlı yoldan geçişleri her beş on adımda bir kapıcının bir sözüyle duraksamaya uğruyordu.

– Demek öyle... Zavallı Pottlebelly de mi öldü?

– Evet beyefendi. Öldü, beyefendi.

Bu duraksama anlarında Stephen bu iki adamın arkasında eğreti bir halde durup, konuşulanlardan bezmiş vaziyette ağır yürüyüşün kaldığı yerden devam etmesi için sabırsızlanıyordu. Avluyu geçtiklerinde sabırsızlığı telaşlı bir heyecana dönüştü. Açıkgöz ve kuşkucu bildiği babasının nasıl olup da kapıcının kölece davranışlarıyla oyuna geldiğine şaşıyordu; sabahını şenlendiren canlı güneyli konuşmaları şimdi kulaklarını tırmalıyordu.

Anatomi dersliğine girdiklerinde Bay Dedalus, kapıcının yardımıyla, baş harflerini kazıdığı sırasını aramaya koyuldu. Stephen dersliğin karanlığıyla, sessizliğiyle ve tatsız tuzsuz resmi ders havasıyla her zamankinden de bunalmış bir halde geride durdu. Önündeki sırada koyu, lekeli ahşaba defalarca kazınmış *Fetüs* sözcüğünü okudu. Bu âni işaret kanını dondurdu: dört bir yanında kolejin olmayan öğrencilerinin varlığını duydu ve onlarla arkadaşlık etmekten çekindi. Babasının sözcüklerinin canlandırmaya güçsüz kaldığı hayatlarının tasavvuru, sıraya kazınmış sözcükten fırlayıp karşısına dikildi. Geniş omuzlu, bıyıklı bir öğrenci, büyük bir ciddiyetle çakısıyla sıraya harfleri kazıyordu. Diğer öğrencilerse kâh başında dikilmiş kâh yanında oturmuş, eserine gülüyorlardı. Biri dirseğini dürttü. İriyarı öğrenci ona döndü; kaşları çatıktı. Bosbol gri giysiler giymişti, taba rengi botları vardı.

Stephen çağrılıyordu. Tasavvurundan mümkün olduğunca uzaklaşabilmek için tiyatronun basamaklarından aceleyle indi ve babasının baş harflerine dikkatle yakından bakarken kızaran yüzünü gizledi.

Ne var ki, avludan geçerek geriye, kolej kapısına doğru yürürken o sözcük ve görüntü gözlerinin önüne sıçrıyordu. O güne dek kendi zihninin yabani ve kişisel hastalığı

saydığı şeye dair dış dünyada bir iz bulmak onu dehşete düşürmüştü. Son zamanlarda kurduğu canavarca hayaller hafızasına üşüştü. Onlar da âniden ve şiddetle yalnızca birkaç sözcükten ortaya çıkmışlardı. Onlara kısa sürede teslim olmuş ve zekâsını alçaltmalarına izin vermiş, hep nereden, hangi canavarca imgeler ininden geldiklerini sorgulamış, kendisini ezip geçerlerken, kendisini başkalarına karşı daima zayıf ve aciz bulmuş ve kendi kendisini huzursuz ve hasta etmişti.

– Hah, işte! Hem içki hem meyve sebze bulabileceğimiz bir yer! diye haykırdı Bay Dedalus. Sık sık bu tip yerlerden bahsetmişimdir, değil mi Stephen? İsimlerimiz mimlenmişken ne çok takılırdık buralarda, bütün tayfa, Harry Peard, ufarak Jack Mountain, Bob Dyas, Maurice Moriarty, Fransız, Tom O'Grady, sana bu sabah bahsettiğim Mick Lacy, Joey Corbet ve Tantilesli zavallı, küçük, iyi yürekli Johnny Keevers.

Mardyke yolundaki ağaçların yaprakları, günışığında kıpırdaşıp, fısıldaşıyordu. İçlerinden birinin uzun, yeşil bir kriket çantası taşıdığı, atlet ve spor ceket giymiş çevik bir grup erkekten oluşan bir kriket takımı geçti yanlarından. Sessiz bir yan sokakta, üniformaları eskimiş beş müzisyenden oluşan bir Alman bandosu, hurdaya dönmüş müzik aletleriyle yoldan geçen gecekondu çocuklarıyla acelesiz haberci çocuklara müzik çalıyordu. Beyaz başlıkla önlük giymiş bir hizmetçi kız, kızgın güneşin altında kireçtaşı gibi ışıldayan bir pervazın üzerindeki saksı çiçeklerini suluyordu. Açık bir başka penceredense notaları gitgide yükselerek tizleşen piyano sesi geliyordu.

Stephen, babasının yanından yürürken daha evvel dinlediği öyküleri dinliyor, gene babasının dört bir yana

dağılmış yahut ölmüş eğlence düşkünü gençlik arkadaşlarının isimlerini işitiyordu. Hafif bir bulantıyla iç geçirmişti yüreği. Belvedere'deki kendi çelişkili halini hatırlamıştı; özgür bir çocuk, kendi otoritesinden korkan bir lider, hayatının iğrençliğiyle ve zihnindeki başkaldırılarla savaşan gururlu, hassas, şüpheci bir kimse. Sıranın lekeli tahtasına kazınan harfler gözlerini ona dikmiş, bedensel çelimsizliğiyle ve nafile hevesleriyle dalga geçerek, çılgın, pis sefahat hayallerinden ötürü onu kendisinden tiksindiriyordu. Ağzındaki tükürük yutulamayacak kadar acılaşmış, iğrençleşmişti ve o hafif bulantı beynine doğru tırmandığından gözlerini kapatıp, karanlıkta yürüdü.

Babasının sesini hâlâ işitebiliyordu.

– Kendi ayaklarının üzerinde durduğunda Stephen -ki bunun bir gün olacağını tahmin ediyorum– unutma, ne yaparsan yap, efendi kimselerle ahbap ol. Gençken, diyorum ya, eğlenmesini bildim. İyi, düzgün dostlarla takıldım hep. Hepimizin elinden bir iş gelirdi. Birimiz iyi şarkı söyler, birimiz iyi rol yapar, birimiz iyi espri yapar, birimiz iyi kürek çeker yahut iyi tenis oynar, birimiz iyi öykü anlatırdı, falan filan. Her zaman devam etmenin bir yolunu bulurduk, kendimizi eğlerdik, hayatın az da olsa tadını çıkarırdık ve hiçbirimiz daha kötü bir hayata savrulmadık. Hepimiz efendi adamlardık, Stephen –en azından öyle olduğumuzu umuyorum– ve sapına kadar iyi, dürüst İrlandalılardık. İşte, senin de böyle, ciğeri sağlam kimselerle dostluk kurmanı istiyorum. Seninle arkadaşın gibi konuşuyorum, Stephen. Katı babayı oynamam gerektiğine inanmıyorum. Bir oğlun babasından korkması lâzım geldiğine de inanmıyorum. Hayır; ben sana, bü-

yükbabanın ben gençken bana davrandığı gibi davranıyorum. Baba-oğuldan çok abi-kardeş gibiydik biz. Beni sigara içerken yakaladığı ilk günü unutamam. Bir gün South Terrace'ın ucunda benim gibi büyümüş de küçülmüş oğlanlara beraber, sırf ağzımızın kenarına sigara sıkıştırdığımız için kendimizi yetişkin adamlar zannediyorduk. Derken bizim peder geçti yanımızdan. Tek bir söz söylemedi, durmadı bile. Ancak ertesi gün Pazardı, birlikte yürüyüşten dönüyorduk, eve yaklaştığımızda sigara tabakasını çıkarıp şöyle dedi: *Bu arada Simon, senin sigara içtiğini bilmiyordum*: ya da bunun gibi bir şey. Tabii, durumu idare etmek için elimden geleni yaptım. *Eğer bir şey içmek istiyorsan, bunlardan birini denesene. Amerikalı bir kaptan dün gece Queenstown'da bana bunlardan hediye etti.*

Stephen, babasının hıçkırırcasına, gözyaşlarıyla kahkahalara tutuluşuna kulak verdi.

– O günlerde Cork'un en yakışıklısı oydu, Tanrı için! Kadınlar sokakta geçerken durup arkasından bakarlardı.

Hıçkırığın, babasının boğazından gürültüyle geçtiğini işitti ve asabi bir itkiyle gözlerini açtı. Âniden gözlerine dolan günışığı, göğü ve bulutları koyu pembe ışıklarla dolu gölvari, kasvetli yığınlardan oluşan olağanüstü bir dünyaya dönüştürdü. Beyni hasta ve güçsüzdü. Dükkânların tabelalarında yazan harfleri hayal meyal seçebiliyordu. Canavarca yaşama biçimi nedeniyle kendisini gerçekliğin sınırlarının ötesine itmiş gibiydi. Gerçek dünyaya ait hiçbir şey, içindeki çıldırtıcı haykırışlarının bir yansıması olmadığı sürece, ona dokunmuyor, ona bir anlam ifade etmiyordu. Dünyevi yahut insani hiçbir seslenişi yanıtlayamıyordu, yazın, sevincin, arkadaşlığın çağrısına karşı

da dilsiz ve duyarsızdı, babasının sesi onu yormuş, kederlendirmişti. Düşüncelerinin kendisinin olduğunu bile güçlükle ayırt edebiliyordu, ağır ağır şunları tekrar etti kendine:

– Ben Stephen Dedalus'um. Adı Simon Dedalus olan babamla birlikte yürüyorum. İrlanda'da, Cork'tayız. Cork bir şehir. Kaldığımız oda Victoria Oteli'nde. Victoria, Stephen ve Simon. Simon, Stephen ve Victoria. Bunların hepsi özel isim.

Âniden çocukluğun anısı loşlaştı. Bir iki canlı ânı hatırlamak istedi ama yapamadı. Yalnızca isimleri hatırlayabiliyordu: Dante, Parnell, Clane, Clongowes. Dolabında iki fırça bulunduran yaşlı bir kadından coğrafya öğrenmiş küçük bir oğlan. Okuması için evden gönderilir. Okulda ilk ayinine katılır, kriket kasketinin içinden ince lokum yer, revirdeki küçük yatak odasının duvarında sıçrayıp, danslar eden mum ışığını izlerken öldüğünü, siyah ve altın renkli cüppesiyle rektörün ölüm duasını okuduğunu, ıhlamur ağaçlı ana caddedeki küçük cemaat mezarlığına gömüldüğünü hayal eder. Fakat o zamanlar henüz ölmez. Parnell ölür. Ölü için ne dua okunur kilisede ne de cenaze alayı uğurlar onu. Kendisi ölmez ama güneşte bırakılmış bir film gibi solar. Uzundur var olmadığı için ya kaybolmuş ya da varoluşun dışına seyahate çıkmıştır. Onun varoluşun dışına böyle bir şekilde çıktığını düşünmek ne tuhaftır; ölümle değil, güneşin altında solarak ya da kaybolup, evrenin bir yerinde unutularak! Ufak bedeninin yeniden belirdiğini görmek ne tuhaftır: külrengi kemerli pantolonu ve gömleğiyle küçük bir çocuktur o. Elleri ceplerinde, pantolonu dizlerinde lastik şeritlerle sıkılmış.

Malların satıldığı günün akşamında Stephen, babasının peşinden uysalca şehrin o barından bu barına sürüklendi. Bay Dedalus market satıcılarına, kadın erkek tüm garsonlara, bir kuruş için başının etini yiyen dilencilere hep aynı hikâyeyi anlattı; eski bir Corklu olduğunu, Dublin'de, Cork aksanından kurtulmak için otuz yıl uğraştığını, yanındaki bu Peter Pickackafax'ın kendisinin en büyük oğlu olduğunu ama onun yalnızca Dublinli bir serseri olduğunu anlattı durdu.

Newcombe'daki, Bay Dedalus'un fincanının tabakta gürültüyle tıkırdadığı ve Stephen'ın bir gece önce babasının çok içtiğinin bu utanç dolu göstergesini sandalyesini çekerek, öksürerek ört bas etmeye çalıştığı kahve dükkânından sabahın erken saatlerinde çıkmışlardı. Rezaletler birbirini kovalıyordu: market satıcılarının mânâlı gülümsemeleri, babasının kırıştırdığı garson kızların kırıtışları, cilveleri ve babasının arkadaşlarının cesaret veren sözleri. Ona tıpkı büyükbabasına benzediğini söylemişlerdi, Bay Dedalus da bu çirkin benzerliği kabul etmişti. Konuşmasındaki Cork aksanını gün yüzüne çıkarmışlar ve ona Lee'nin Liffey'den daha güzel bir nehir olduğunu kabul ettirmişlerdi. Latince'sini sınamak isteyen bir tanesi ona Dilectus'tan kısa bölümler çevirtmiş ve *Tempora mutantur nos et mutamur in illis* demenin mi yoksa *Tempora mutantur et nos mutamur in illis* demenin mi daha doğru olduğunu sormuştu. Başka bir tanesi de, Bay Dedalus'un adına Johnny Cashman dediği çevik bir ihtiyar, Dublin kızlarının mı yoksa Cork kızlarının mı daha güzel olduğunu sorarak şaşkına uğratmıştı onu.

– Onun yaradılışı öyle değil, dedi Bay Dedalus. Üstüne varma! Aklı başında, düşünceli bir çocuktur o, kafasını o tarz saçmalıklarla yormaz.

– Demek babasının oğlu değil, dedi ufak tefek ihtiyar.

– Tam olarak bilemiyorum, dedi Bay Dedalus, kendini beğenmiş bir edada gülümseyerek.

– Senin baban, dedi ufak tefek ihtiyar Stephen'a, o günlerde Cork'un en cüretkâr çapkınıydı. Biliyor muydun bunu?

Stephen gözlerini yere kaçırarak, içine sürüklenivermediği bu barın çinili parkelerini inceledi.

– Aklına abuk sabuk fikirler sokma, dedi Bay Dedalus. Yaradan'ına bırak onu.

– Tabii canım, hiç aklına abuk sabuk fikirler sokar mıyım onun! Ben onun büyükbabası olacak yaşta adamım. Kaldı ki ben zaten bir büyükbabayım, dedi ufak tefek ihtiyar, Stephen'a. Biliyor muydun bunu?

– Öyle misin? diye sordu Stephen.

– Öyleyim ya, ne sandın, dedi ufak tefek ihtiyar. Sunday's Well'de iki tosuncuk torunum var. Söyle bakalım! Sence yaşım kaçtır? Büyükbabanı kırmızı kabanıyla avda, at üstünde gördüğüm zamanları hatırlıyorum. Sen daha doğmamıştın.

– Yaa, daha düşüncen bile yoktu... dedi Bay Dedalus.

– Öyle ya, dedi ufak tefek ihtiyar. Dahası, ben senin büyükbüyükbaban ihtiyar John Stephen Dedalus'u bile hatırlıyorum; ne öfkeli ve kavgacı adamdı. Al işte! Sana bir hatıra!

– Üç kuşak eder böylece –dört hatta, dedi bir başkası. Demek, Johnny Cashman, yüzyıldır hayattasın.

– Pekâlâ, sana doğruyu söyleyeceğim, dedi ufak tefek ihtiyar. Ben sadece yirmi yedi yaşındayım.

– Olduğumuzu hissettiğimiz yaştayızdır Johnny, dedi Bay Dedalus. Hadi bitir şu elindekini de bir tane daha söyleyelim. Hey, Tim misin Tom musun, bize aynısından getir. Tanrım, ben taş çatlasa on sekiz hissediyorum kendimi. Oğlumun yaşı, yarı yaşım bile değil ve her zaman ben ondan çok daha yaman bir herifim.

– Orada dur bakalım, Dedalus. Bana kalırsa arka plana çekilme zamanın gelmiş, dedi daha evvelce de konuşan beyefendi.

– Tanrı aşkına, hayır! diye tutturdu Bay Dedalus. Şarkı yarışına tutuşabilirim onunla, engelli atlama yarışına da, ava çıkıp tazıların peşinden de koşarım onunla, tıpkı otuz yıl önce Delikanlı Kerry ile yaptığım gibi, kaldı ki o zamanların en iyisiydi o.

– Yaparsın yapmasına ama o seni geçer, dedi ufak tefek ihtiyar, alnına vurarak ve bir dikişte bitirmek üzere kadehini başına dikerek.

– Neyse, benim umudum en az babası kadar iyi bir adam olmasıdır. Son sözüm budur, dedi Bay Dedalus.

– Dediğin gibiyse her şeyi yapar, dedi ufak tefek ihtiyar.

– Tanrı'ya şükür Johnny, çok yaşadık ve hemen hiç kimseye zarar vermedik.

– Aksine çokça iyilik ettik Simon, dedi ufak tefek ihtiyar ciddi bir şekilde. Tanrı'ya bin şükür ki çok yaşadık ve bir o kadar da iyilik ettik.

Stephen, babasıyla iki kafadarı geçmişlerinin hatırasına içerken, tezgâhtan üç kadehin yükselişini izledi. Bir gelecek yahut yaradılış uçurumu Stephen'ı onlardan ayı-

rıyordu. Zihni sanki daha yaşlıydı onlarınkinden: onların mücadelelerinin, mutluluklarının, pişmanlıklarının üzerinde daha genç bir dünyaya ait bir ay gibi donuk donuk parlıyordu. Ne yaşama arzusu ne de gençlik onların kanını kaynattığı gibi kaynatıyordu kanını. Ne dostluğun sevincini tanıyordu ne haşin erkek sağlığının coşkusunu ne de ataya saygı duyuşu. Buz gibi, zalim ve sevgisiz bir ihtirastan başka hiçbir şey kımıldamıyordu ruhunda. Çocukluğu ölü ya da kayıptı, ruhunun basit sevinçlere kapılabilme yeteneği de böylece yitip gitmişti; şimdi hayatın ortasında ayın meyvesiz kabuğu gibi sürükleniyordu.

Yorgunluktan mı bu solukluğun
Semaya tırmanıp bakıp durmaktan mı yeryüzüne
Gezinmekten mi olmadan bir yol arkadaşın

Shelley'nin bu dizelerini kendi kendine tekrarladı. İnsanın zavallı acizliğine karşılık insanlığın dışındaki uçsuz bucaksız hareket döngüsü onu ürpertti ve böylece kendi insani ve aciz kederlerini unutuverdi.

* * *

Stephen'ın annesi, kardeşi ve kuzenlerinden biri durgun Foster Place'ın köşesinde beklerken Stephen'la babası merdivenleri çıkıp, dağ bekçisinin arz-ı endam ettiği kemeraltına gittiler. Büyük avluyu geçip, vezneye vardıklarında Stephen, İrlanda bankasının müdürüne kendisine otuz üç İngiliz Sterlini verilmesi için gereken makbuzu uzattı; sergi ve kompozisyon ödülü olarak kazandığı bu para hızlıca

banknotlar ve madeni paralar halinde kendisine ödendi. Soğukkanlılık taslayarak parayı cebine yerleştirdi ve babasıyla çene çalan canayakın veznedarı, elini sıkıp, kendisine gelecekte parlak bir kariyer dileme isteğinden mahrum etti. Seslerine tahammül edemiyor, yerinde duramıyordu. Ne var ki veznedar sıradakilere bakmak yerine hâlâ daha zamanların değiştiğinden bahsediyor, bir çocuğa parayla verilebilecek en iyi şeyin eğitim olduğunu söylüyordu. Bay Dedalus biraz da avluda oyalandı, tavana bakarak, kendisini dışarı çıkarmaya çabalayan Stephen'a bulundukları yerin eski İrlanda parlamentosunun avam kamarası olduğunu anlattı.

– Tanrı yardımcımız olsun! dedi dindar bir edayla, o günlerin adamlarını düşünsene Stephen; Hely Hutchinson, Flood, Henry Grattan, Charles Kendal Bushe, bir de şimdiki asilzadelere bak, İrlanda halkının içerdeki ve dışardaki liderlerine. Tanrı için, ölülerini bile on dönümlük mezarlığa, eskilerin yanına gömmezdim. Yok Stephen, yok dostum, tatlı ve kutlu Temmuz ayının güzel bir Mayıs sabahında dolaşmaya çıkmak gibi olurdu bu.

Delici Ekim rüzgârı bankanın etrafını sarmıştı. Çamurlu yolun köşesinde duran üç kişinin avurtları çökmüş, gözleri sulanmıştı. Stephen incecik giysileri içindeki annesine baktı ve birkaç gün önce Barnardo'nun vitrininde yirmi sterlinlik bir manto gördüğünü hatırladı.

– Bu da halloldu, dedi Bay Dedalus.

– En iyisi yemeğe gitmek, dedi Stephen. Nereye gidelim?

– Yemek mi? dedi Bay Dedalus. Pekâlâ, gidelim madem, değil mi?

– Çok tuzlu bir yer olmasın, dedi Bayan Dedalus.

– Underdone'a ne dersiniz?

– Tamam. Sakin olur orası.

– Gelin o zaman, dedi Stephen hızlıca. Tuzluysa da varsın olsun.

Stephen, onların önünden, kesik, sinirli adımlarla yürürken gülümsüyordu. Stephen'a ayak uydurmaya çalışırken onlar da onun hevesliliğine gülümsüyorlardı.

– Uslu bir genç gibi ağırdan al biraz, dedi babası. Maratona çıkmadık, değil mi?

Göz açıp kapayana geçen eğlence mevsimi süresince kazandığı para, Stephen'ın parmakları arasından süzülüp gitti. Koli koli meyveler, şekerlemeler, kuruyemişler geldi şehirden. Her gece ailesi için alışveriş listesi oluşturdu ve her gece üç-dört kişiyi *Ingomar*'ı veya *Lyons'lu Hanımefendi*'yi seyretmek üzere tiyatroya davet etti. Ceketinin ceplerinde misafirleri için Viyana çikolatası taşıdı; pantolonunun cepleri ise avuç avuç gümüş ve bakır parayla şişmişti. Herkese hediyeler aldı, odasını yeniledi, kararlar aldı, kitaplarını raflardan indirip, yeniden yerleştirdi, her tür fiyat listesini inceledi, her aile üyesinin bir görev yüklendiği aile içi bir topluluk tasarısı hazırladı, ailesi için ödünç para bankası açtı, ihtiyacı olanlara para verdi ve böylelikle makbuz yazmanın ve alacağı faizleri hesaplamanın tadına vardı. Yapacak bir şey bulamadığındaysa bir tramvaya atlayıp şehri bir uçtan bir uca dolaştı. Derken zevk mevsimi son buldu. Pembe emaye kutunun dibi göründü, yatak odasının tahta kaplaması ise bitmemişliği, kötü boyanmışlığıyla kaldı.

Ev halkı olağan yaşam biçimine döndü. Artık annesi, parasını çarçur ettiği için onu azarlayacak yer bulamıyordu. Stephen da okuldaki eski hayatına döndü ve tüm o

roman yazma girişimi tuzla buz oldu. Aile içi topluluk tasarısı çökmüş, ödünç para bankasının kasaları ve defterleri zarara uğrayarak kapanmış, kendine koyduğu yaşam kuralları yürürlükten kalkmıştı.

Niyeti amma aptalcaydı! Kendini kapsamayan hayatın aşağılık gelgitlerine karşı düzen ve zarafetten oluşan bir dalgakıran inşa ederek, davranışlara ve halihazırdaki çıkarlara kurallar koyarak, yeni evlatlık ilişkileri kurarak içindeki o kuvvetli, dinmek bilmez gelgitlere set çekmeye çabalamıştı. Nafile. Hem içerden hem dışardan sular bariyerleri kırıp taşmıştı: gelgitleri unufak olmuş mendireğin üzerinde bir kez daha şiddetle itişmeye başlamıştı.

Kendini soyutlamasının yararsızlığını da açıkça görüyordu. Ne yaklaşmaya çabaladığı hayatlara bir adım olsun yaklaşabilmişti ne de onu annesinden ve kardeşlerinden ayıran sıkıntılı utancı, kini aşabilmişti. Kendini onlarla aynı kanda duymakta zorlanıyor, sanki aralarında gizemli bir üvey akrabalık, üvey evlatlık, üvey kardeşlik olduğunu hissediyordu.

Ona başka her şeyi anlamsız ve yabancı duyuran kalbinin ateşli özlemlerini dindirmek için yanıp tutuşuyordu. Ölümcül bir günah işliyor olmasını, hayatının bir dalavere ve yapmacıklık dokusuna dönüşmesini hemen hiç umursamıyordu. Üzerine kara kara düşündüğü şu içini kaplayan kötülükleri kavramak için duyduğu yabani arzunun ötesinde hiçbir şey kutsal gelmiyordu ona. Gözüne çarpan görüntüleri kirletme coşkusuyla sabırla kurduğu gizli hengâmelerin utanmaz ayrıntılarından kötümserlikle bunalıyordu. Gece gündüz dış dünyanın eciş bücüş imgeleri arasında geziniyordu. Gündüzleyin ona vakur ve masum görünen bir kadın sureti geceleyin uy-

kunun dolambaçlı karanlığının içinden, şehevi bir cerbezeyle başkalaşmış yüzü ve hayvani bir zevkle parlayan gözleriyle ona doğru geliyordu. Ancak gündüz gözüne, karanlık zevk aleminin loş hatırası ona yoğun, onur kırıcı günahkârlık hissiyle acı veriyordu.

Aylaklığına döndü. Tüllere sarılmış sonbahar akşamları onu sokaktan sokağa savurdu, yıllar önce Blackrock'un sakin sokaklarına savurduğu gibi. Fakat artık düzenli ön bahçeler ya da pencerelerden süzülen sevecen ışıklar Stephen'a şefkatli bir etki akıtmıyordu. Yalnızca ara sıra, arzusunun durakladığı zamanlarda, onu tüketen zevk yumuşak bir rehavete yer açtığında belleğinden Mercedes'in imgesi salınarak geçiyordu. Yine o dağlara çıkan yolun üzerindeki küçük beyaz evi, gül dolu bahçeyi görüyor ve orada, yıllar sürmüş ayrılık ve maceradan sonra ay ışığı düşmüş bahçede onunla birlikte durmuşken takınacağı acıklı ve gururlu inkâr ifadesini hatırlıyordu. Böyle anlarda Claude Melnotte'un tatlı konuşma üslubu dudaklarına yükselip, huzursuzluğunu yatıştırıyordu. O zamanlar dört gözle beklediği buluşmaya ve o zamanlarki umuduyla şimdiki umudu arasında yatan korkunç gerçekliğe rağmen artık uzağında kalan zayıflık, çekingenlik ve tecrübesizlikle dolu hayallerindeki o kutsal karşılaşmaya dair körpe bir önsezi duyuyordu.

Böyle anlar gelip geçiyor ve onu tüketen şehvet gene birdenbire içini ateşe veriyordu. Dudaklarından dizeler geçiyor, derdini anlatamayan haykırışlarla söylenemeyen acımasız sözler beynine akın edip bir çıkış yolu arıyordu. Kanı kaynıyordu. Karanlık, çamurlu sokaklarda bir aşağı bir yukarı dolanıp, patikaların, kapı aralarının kasvetine dikkatle bakıp, şevkle seslere kulak kesiliyor-

du. Sinsi sinsi dolanan sersemlemiş bir canavar gibi kendi kendine inliyordu. Kendi türünden biriyle günaha girmek istiyordu, başka bir varlığı kendisiyle günaha girmeye zorlamak ve onunla birlikte mest olmak istiyordu. Karanlıktan gelen, içini basan ve yalnızca kendisiyle dolduran bir seli andıran kurnaz ve hırıltılı bir varlığın, başında dayanılmaz bir şekilde hareket ettiğini hissediyordu. Hırıltısı, uykudaki bir kalabalığın hırıltısı gibi kulaklarını kuşatmıştı; kurnaz akıntıları Stephen'ın varlığına sızıyordu. O, bu sızıntının acısını çekerken elleriyle dişleri kasılarak kenetlenmişti. Hem kendisinden kaçan hem de kendisini kışkırtan o baygın çelimsiz biçime doğru, onu kavrama isteğiyle kollarını uzattı sokaklarda: çok ama çok uzundur boğazında düğümlenen hıçkırık, dudaklarından çıktı. Acı çekenlerin cehenneminden çıkan bir çaresizlik feryadı gibi koptu bu hıçkırık boğazından ve şiddetli bir yakarış gibi, insafsız bir terk ediliş çığlığı gibi, idrar sızan bir duvarda okuduğu müstehcen bir karalamanın yankısından başka bir şey olmayan bir çığlık gibi söndü.

Dar, pis sokaklardan oluşan bir labirente sapmıştı. İğrenç ara sokaklarda boğuk sesli kargaşa ve kavgaların, sarhoşların yaya yaya söyledikleri şarkıların patlak verdiğini işitti. Yılmadan ilerledi, çıktığı Yahudi mahallesi miydi? Uzun, capcanlı elbiseler içindeki kadınlar ve kızlar evden eve, sokağın bir ucundan öbür ucuna geçiyorlardı. Rahatları yerinde, parfümleri her bir yerdeydi. Bir titremedir aldı Stephen'ı; gözleri karardı. Bulanık bakış açısından sarı sıcak gaz alevleri buğulu göğe yükseliyor, bir mihrabın önündeymişçesine yanıyorlardı. Kapıların önünde ve ışıklandırılmış geçitlerde bir ayin için dizilmiş

izlenimi veren gruplar toplanmıştı. Bambaşka bir dünyadaydı: Yüzyıllık uyuklamasından uyanmıştı.

Yolun ortasında kıpırtısız dururken, kalbi patırtıyla çarpıyordu. Uzun pembe elbiseli genç bir kadın, Stephen'ı alıkoymak için elini onun koluna uzatarak gözlerinin içine baktı. Neşeyle şöyle söyledi:

– İyi geceler Willie tatlım!

Kadının odası sıcak ve şendi. Yatağın yanındaki gepgeniş koltukta, bacakları iki yana açılmış kocaman bir bebek oturuyordu. Kadın elbisesini çıkarırken rahat görünebilmek için dilini çözmeye uğraşaduran Stephen bir yandan da kadının mis kokulu başının gururlu, kendisinin farkında hareketlerini gözlüyordu.

Odanın ortasında sessizce dururken kadın yanına gelip, onu neşeyle, usulca kucakladı. Dolgun kollarıyla onu sıkıca kendisine çekti; Stephen kendisine yönelmiş yüzün ciddi sakinliğiyle yükselip alçalan göğsünün sıcak dinginliğini duydu ve sinirleri boşalıp ağlamaya başladı. Sevincin ve ferahlığın gözyaşları zevk dolu gözlerinde parıldadı, dudakları aralandı ancak konuşmadı.

Kadın çıngırdayan elini saçlarına uzatıp, ona küçük serseri dedi.

– Bir öpücük ver.

Dudakları onu öpmek için eğilmeyecekti. Kadının kendisini sımsıkı kavrayan kolları arasında kalmak, yavaş yavaş, yavaş yavaş okşanmak istiyordu. Onun kollarında kendini birden daha güçlü, daha korkusuz ve daha kendinden emin hissediyordu. Ne var ki dudakları eğilmeyecekti onu öpmek için.

Derken kadın başını eğip, dudaklarını onunkilerle buluşturdu; Stephen, kadının hareketlerinin anlamını

kendisine bakan candan gözlerinden okuyordu. Bu, onun için çok fazlaydı. Gözlerini yumup, kendisini ona teslim etti, bedenen ve ruhen, dünyaya dair bilincinde olduğu tek şey kadının usulca açılan dudaklarının yoğun baskısıydı. Dudaklarına olduğu kadar beynine de baskı yapan bu dudaklar hayal-meyal bir konuşmanın aracıydı sanki; iki dudağın arasında bilinmeyen, çekingen bir baskı vardı, günahın baygınlığından yoğun, sesten yahut kokudan yumuşak.

üçüncü bölüm

Aralığın aceleci alacakaranlığı, palyaço gibi cambazlık ederek gelmişti can sıkıcı günün peşinden, Stephen sınıfın can sıkıcı penceresinden dışarıyı seyreder ve midesinin kazındığını hissederken. Akşam yemeğinde etli türlü olsaydı keşke: yoğun, baharatlı, unlu salçaya kepçe kepçe doldurulacak turp, havuç, patates püresiyle yağlı sığır eti. Boca et hepsini içime, diye nasihat ediyordu midesi.

Kasvetli gizli bir gece olacaktı. Gece çöker çökmez sefil genelev mahallesinin dört bir yanını sarı lambalar aydınlatacaktı. Dolambaçlı bir yol izleyerek gitgide daha çok yaklaşacaktı korku ve neşe titreyişlerine ta ki birdenbire ayakları onu karanlık bir köşe başına getirinceye dek. Geceye hazırlanan orospular evlerinden henüz çıkıyor olacaktı, uyku sonrası tembel tembel esneyecek ve saçlarını tutam tutam tokalayacaklardı. Arzusunun âni devinimini veya yumuşak, parfümlü etlerinden günaha düşkün ruhuna gelecek âni çağrıyı bekleyerek sakince yanlarından geçecekti. Ancak bu çağrıyı sinsi sinsi beklerken, arzusunun eliyle küçük düşürülmüş duyuları onları yaralayan, utandıran şeyleri şevkle kaydedecekti; gözleri, örtüsüz bir

masada kalmış yuvarlak bir kadeh izini, hazır olda durmuş iki askerin fotoğrafını, kulakları, cicili bicili bir tiyatro programını, yaya yaya sarf edilen selamlaşma jargonunu:

– Selam Bertie, ne muzurluklar var gene aklında?

– Sen misin kuşum?

– On numara. Tazecik Nelly bekliyor seni.

– İyi geceler kocacığım! Ayaküstü mü uğradın gene?

Karalama defterindeki denklem uzadıkça uzayan bir kuyruğa dönüşmüştü, gözleri de tavuskuşu gibi bakıyordu; karekköklerin ve katsayıların gözleriyle yıldızları temizlenince yeniden ağır ağır katlanıp kapandı. Bir belirip bir yok olan karekökler ve katsayılar açılıp kapanan gözlerdi; açılıp kapanan gözlerse bir doğup bir sönen yıldızlardı. Uçsuz bucaksız yıldızlı hayat döngüsü yorgun zihnini dış çeperlerine doğru şişiriyor, iç merkezine doğru sıkıyordu ve uzaklardan gelen bir müzik ona bu dışarı ve içeri gelgitlerde eşlik ediyordu. Müzik mi? Gitgide yaklaşınca müzik, sözleri ayrımsadı, Shelley'nin yorgunluktan solmuş, yol arkadaşı olmadan gezinen aydan bahsettiği dizeleriydi. Yıldızlar ufalanmaya başladı, incecik bir yıldız tozu bulutu boşluktan döküldü.

Can sıkıcı ışık iyice zayıflayarak düşüyordu bir başka denklemin yavaş yavaş, kat kat açılarak uzayan kuyruğunu yaymaya başladığı kâğıda. Kendi ruhunun ta kendisiydi kendisini kat kat, günahbegünah açarak yanan yıldızlarının yaylım ateşini yayan ve yine kendi içine katlanarak kapanan, ağır ağır solan, ışıklarını, ateşlerini söndüren. İşte sönmüşlerdi hepten: o soğuk karanlık doldurmuştu kaosu.

Soğuk, aklı başında bir kayıtsızlık sardı ruhunu. İlk vahşi günahında içinden bir canlılık dalgasının çıkıp

gittiğini hissetmiş ve bu aşırılığın bedenini ve ruhunu sakat bırakacağından korkmuştu. Halbuki o canlılık dalgası Stephen'ı kendi içinden çıkarıp, kucağında taşımış ve güçten düşünce aldığı yere bırakmıştı: ne beden ne de ruh sakatlanmıştı, daha ziyade aralarında karanlık bir barış sağlanmıştı. Şevkinin kendi kendini söndürdüğü kaos, onun kendisi hakkında sahip olduğu soğuk, kayıtsız bilgiydi. Ne biri birçok kez ölümcül günahlar işlemişti, biliyordu bunu, sadece ilk günahı için bile sonsuza dek lanetlenme tehlikesi içindeyken, takip eden her yeni günahta suçunu ve cezasını katlıyordu. Günleri, çalışmaları, düşünceleri günahlarının kefaretini ödeyemezdi; kendisini günahlarından arındırabilecek lütuf kaynakları ruhunu tazelemeyi bırakmıştı. Bir dilenciye verdiği sadaka karşılığında kutsama sözleri almaktan kaçınsa da umutsuzca da olsa bir nebze hakiki lütuf kazanmayı en fazla böylece umabilirdi. Adanmışlık duygusu suya düşmüştü. Ruhunun kendi yıkımına susadığını bile bile dua etmek neye yarardı? Bir çeşit gurur, bir çeşit korku onu bir kez olsun Tanrı'ya dua etmekten alıkoyuyordu, oysa uykusunda canını alma ve kendisine merhamet dileme fırsatı bırakmadan ruhunu cehenneme savurabilme gücüne yalnızca Tanrı'nın sahip olduğunu biliyordu. Günahının hissettirdiği gururu, Tanrı'dan sevgisizce korkusu ona kusurunun, her şeyi gören ve her şeyi bilene karşı yapay bir sadakat gösterisiyle affedilemeyecek kadar ağır olduğunu söylüyordu.

– Pekâlâ Ennis, bildirmem gerekir ki sen bir baş taşıyorsun, tıpkı sopamın taşıdığı gibi! Rasyonel olmayan sayının ne olduğunu söyleyemeyeceğini mi anlatmaya çalışıyorsun yani?

Verilen beceriksiz yanıt, sınıf arkadaşlarına duyduğu küçümsemenin gözlerini alevlendirmişti. Ötekilerden ne utanıyor ne de korkuyordu. Pazar sabahları kilise kapısının önünden geçerken, kilisenin dışında şapkasız, dörder dörder gruplar halinde duran, hiçbir şey göremeseler de işitemeseler de ayine ruhen katılan müminlere buz gibi bir bakış atardı. Gözlerini kör eden dindarlıkları ve ta dua ettikleri mihraptan gelen ucuz saç yağlarının mide bulandıran kokusu iğrendirirdi onu. İkiyüzlülük günahına o da diğerleri gibi alçalıyor, insanları kolaylıkla tavlayan masumiyetinin onlarda bulunduğuna inanamıyordu.

Yatak odasının duvarında ışıklandırılmış bir kâğıt asılıydı; Kutsal Bakire Meryem Cemiyeti kolejindeki görevinin belgesiydi bu. Cumartesi sabahları cemiyet kilisede küçük bir dua, ilahi okumak, vaaz dinlemek üzere buluştuğunda mihrabın sağında kalan yastıklı diz çökme sırasında çocukların yanıtlarını yönetirdi. Sahip olduğu mevkinin sahteliği canına dokunmuyordu. Bazı anlarda saygıdeğer koltuğundan kalkıp hepsinin önünde beş para etmezliğini itiraf edip kiliseyi bir seferde terk etme itkisine kapılsa da yüzlerine şöyle bir bakmak onu dizginlemeye yetiyordu. Kehanetlerle dolu ilahilerdeki imgeler, budala gururunu yatıştırıyordu. Meryem'in zaferleri ruhunu esir alıyordu: Tanrı'nın Meryem'in ruhuna hediye ettiklerinin eşsizliğini sembolize eden çoban düdüğü, mürrüsafi, akgünlük, asil soyunu sembolize eden pahalı giysiler, insanlar arasında çağlar boyu süregiden kültünü sembolize eden geçaçan bitkisi ile nazlıtomurcuk ağacı. Törenin bitişine doğru vaaz verme sırası ona gelince, kendini ele vermeyen bir sesle okurken vicdanını ilahinin nağmesiyle teskin ederdi.

Quasi cedrus exaltata sum in Libanon et quasi cupressus in monte Sion. Quasi palma exaltata sum in Gades et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi uliva speciosa in campis et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi et quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.

Kendisini Tanrı'nın himayesinden uzaklaştıran günahları, Stephen'ı günahkârların sığınağına yaklaştırmıştı. Meryem'in gözleri ona yumuşak bir merhametle bakıyor, nazenin bedeninin üzerinde usulca parıldayan tuhaf bir ışığa benzeyen kutsallığı, ona yaklaşan günahkârı küçümsemiyordu. Günahlarından kurtulmak, onu harekete geçiren dürtülere tövbe etmek isteyecektiyse bu ancak Meryem'in şövalyesi olma arzusundan ileri gelecekti. Bedeninin kudurmuş şehveti kendisini tüketip de utanç içindeki ruhu yeniden onun cenneti ve barışı anlatan aydınlık, nağmeli gündüz yıldızının evine girecektiyse, hâlâ üzerinde kirli ve rezil sözlerin kırıntısı kalmış olan dudakları usulca onun ismini fısıldarken müstehcen bir öpücüğün tadını duyacaktı.

Ne garip şeydi bu. Bunun nasıl olabileceğini anlamaya çalıştı fakat sınıfa çöken alacakaranlık düşüncelerini kapladı. Zil çaldı. Hoca bir sonraki derste işlenecek denklemleri işaretleyip çıktı. Stephen'ın yanındaki Heron nağmesiz nağmesiz mırıldanmaya başladı.

Benim müthiş dostum Bombados.

Bahçeden dönen Ennis şöyle söyledi:

– Çocuk rektöre gidiyor.

Stephen'ın arkasındaki uzun boylu çocuk ellerini ovuşturarak:

– Yaşasın. Bütün bir saati asabiliriz. İki buçuğa kadar gelmez. Döndüğünde ona ilmihal hakkında sorular sorabilirsin, Dedalus.

Arkasına yaslanmış, defterine boş boş bir şeyler çiziktiren Stephen kendisi hakkındaki konuşmayı dinledi; Heron ara sıra konuşmaya şunun gibi müdahalelerde bulunuyordu:

– Kapatın çenenizi. Kesin gırgırı!

Kilise öğretilerinin katı yollarını sonuna dek izlemekten ve yalnızca kendi mahkûmiyetini daha derinden hissetmek için ücra sessizliklere sızmaktan çorak bir zevk duyması da pek tuhaftı. Aziz James'in bir emre karşı gelen tümüne karşı gelmiştir diyen sözünü abartılı sayardı ta ki kendi halinin karanlığından el yordamıyla çıkmanın yollarını arayana dek. Şehvetin kötücül tohumundan diğer tüm ölümcül günahlar meydana gelmişti: kendisiyle gururlanıp, diğerlerini hor görme, parayı yasadışı zevke erişmek adına açgözlülükle harcama, erdemlerine sahip olamayacağı insanlara karşı haset duyma, dindarlara iftira atma, pisboğazlık, arzularını besleyip büyüten tatsız öfke patlamalarına hâkim olamama, bütün varlığıyla ruhunun ve bedeninin uyuşukluk batağına saplanma.

Sırasında oturmuş, serinkanlılıkla rektörün kurnaz, haşin yüzüne bakarken aklı kendisine meraklı sorularla zarar veriyordu. Eğer bir adam gençliğinde bir lira çalmışsa ve bunu uçsuz bucaksız bir servete dönüştürmüşse ne kadarını geri vermekle yükümlüdür; çaldığı bir lirayı mı yoksa faiziyle birlikte bir lirayı mı yahut elindeki tüm

servetini mi vermelidir? Eğer acemi biri vaftiz sırasında söyleyeceklerini suyu dökmeden önce söylerse çocuk vaftiz olmuş sayılır mı? Maden suyuyla yapılan vaftiz geçerli midir? Nasıl olur da ilk İncil'de iyi yüreklilere cennet vaat edilirken, ikincisinde uysallara toprak sahibi olacakları sözü verilir? Eğer Yüce İsa bedeni ve kanıyla, ruhu ve kutsallığıyla ekmekte ayrı şarapta ayrı mevcutsa niçin dini ayinler hem ekmek hem şarap üzerine kuruludur? Kutsanan şarap sirkeleşip, ekmek de çürüyünce Yüce İsa hem Tanrı hem insan olarak hâlâ içlerinde mevcut kalır mı?

– İşte geldi! İşte!

Sınıfından bir oğlan pencereden rektörün geldiğini görmüştü. Tüm defterler açılmış, tüm başlar sessizce eğilmişti. Rektör sınıfa girip kürsüdeki yerini aldı. Arkasındaki uzun boylu oğlan attığı hafif tekmeyle Stephen'ı başka türden bir soru sormaya itekledi.

Rektör ders çıkaracakları bir dini öğretiyi sormadı. Masanın üzerinde ellerini kavuşturarak şöyle dedi:

– İnziva günleri, Francis Xavier'in şerefine bu Çarşamba öğleden sonra başlayacak. Cumartesi ise kutlaması gerçekleşecek. İnziva, Çarşambadan Cumaya dek sürecek. Cuma günü, dua sonrası tüm öğleden sonra günah çıkarılacak. Bazılarınızın özel papazları varsa öyle kalmaları iyi olacaktır. Cumartesi sabahı saat dokuzda tören ve toplu ayin gerçekleşecek. Cumartesi serbestsiniz. Pazar da tabii. Cumartesi de Pazar da tatil olunca kiminiz Pazartesinin de tatil olabileceği düşüncesine kapılabilir. Bu hataya düşmeseniz iyi edersiniz. Mesela Lawless böyle bir hataya düşecekmiş gibi geldi bana...

– Ben mi Efendim? Niçin Efendim?

Rektörün gaddar gülüşünden sınıfa küçük bir sessiz neşe dalgası yayıldı. Stephen'ın kalbi korkudan ağır ağır kuruyan bir çiçek gibi sararıp solmaya başladı.

Rektör sözüne ciddiyetle devam etti:

– Sanırım hepiniz okulunuzun hamisi olan Aziz Francis Xavier'in hayat hikâyesine aşinasınız. Kendisi köklü ve şanlı bir İspanyol ailesindendi ve hatırlarsınız ki Aziz Ignatius'un ilk müritlerindendi. Paris'te tanıştıklarında Francis Xavier üniversitede felsefe profesörüydü. Bu genç ve parlak asilzade, bu edip, yüce kurucumuzun fikirlerine tüm kalbi ve ruhu ile katıldı ve sizin de bildiğiniz üzere kendi arzusuyla Aziz Ignatius tarafından Hintliler'e vaaz vermeye gönderildi. Doğuda ülke ülke gezdi, Afrika'dan Hindistan'a, Hindistan'dan Japonya'ya giderek insanları bir bir vaftiz etti. Bir ayda on bine yakın putperesti vaftiz ettiği söylenir. O kadar ki tüm bu insanları vaftiz ederken her birinin başının üstüne kaldırmaktan sağ kolu güçsüz düşmüş. Çin'e gidip daha birçok ruhu Tanrı'ya kazandırmak niyetindeydi fakat Shangchuan Adası'nda hummadan hayatını kaybetti. Muhteşem bir azizdi Aziz Francis Xavier! Tanrı'nın muhteşem bir askeriydi!

Rektör bir an için duraladı, ardından titreyen ellerini birbirine kavuşturup, devam etti:

– Ondaki iman, dağları yerinden oynatırdı. Bir ayda on bin ruhu Tanrı'ya kazandırmak ne demek! Düzenimizin düsturuna sadık, gerçek bir fatih: *ad majorem Dei gloriam*!* Cennette büyük gücü olan bir azizdi, unutmayın: derdimizde bize aracılık edecek, ruhlarımızın selameti adına duamızı kabul ettirecek, günaha girdiysek

* Tanrı'nın yüksek şerefine. (y.h.n.)

tövbe etmemizi sağlayacak zarafette bir üstün güce sahipti. Muhteşem bir azizdi Aziz Francis Xavier! Ruhların muhteşem balıkçısı!

Birbirine kavuşturduğu ellerinin titremesi durmuştu; ellerini alnına dayadı, bir sağına bir soluna çevirdiği koyu, haşin gözleriyle serçe dinleyicilerine baktı.

Sessizlikte gözlerinin koyu ateşi, alacakaranlığı kızıl bir aleve dönüştürdü. Stephen'ın kalbi çok uzaklardan samyelinin yaklaştığını hisseden bir çöl çiçeği gibi sararıp solmuştu.

* * *

– *Yalnızca nihai olanı hatırlayın, böylece asla günaha girmezsiniz*– bu sözler, İsa yolundaki küçük kardeşlerim, Vaizler Kitabı, yedinci bölüm, kırkıncı ayetten alınmıştır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin.

Stephen, kilisenin en ön sırasında oturuyordu. Peder Arnall mihrabın solundaki masada oturmuştu. Omuzlarının üstünde ağır bir pelerin vardı; solgun yüzü çekilmiş, sesi de nezleden çatallaşmıştı. İhtiyar efendisinin bu pek tuhaf bir şekilde yeniden belirişi Stephen'ın aklına Clongowes'taki hayatını getirdi: çocuklarla dolup taşan gepgeniş oyun bahçeleri, lağım çukuru, ıhlamur ağaçlı meydanın az ilerisindeki, gömüleceğini düşündüğü küçük mezarlık, revirdeki hasta yatağından seyrettiği ateşin duvardaki dansı, Michael Abi'nin kederli suratı. Ruhu, bu hatıralar ona geri dönünce, yeniden bir çocuğun ruhuna dönüşmüştü.

– Bugün burada toplanmamızın nedeni, benim sevgili İsa yolundaki kardeşlerim, o pek meşgul ve telaşlı

dünyamızdan kısacık bir an için uzaklaşıp, gelmiş geçmiş en muhteşem azizlerden, Hintlilerin havarisi, okulumuzun aziz hamisi olan Aziz Francis Xavier'i anmak ve kutlamaktır. Yıllardan beri, sevgili küçüklerim, sizlerin hatırlayabileceği hatta benim bile hatırlayabileceğimden çok daha eski zamanlardan beri, okulumuzun öğrencileri her yıl bu kilisede, koruyucu azizlerinin şölen gününden evvel yıllık perhizlerini gerçekleştirmek için toplanır. Zaman geçmiş ve değişikliklere yol açmıştır. Diyelim son yıllarda olan hangi bir değişiklik gelmez ki aklımıza? Daha birkaç yıl önce bu ön sıralarda oturan öğrencilerimizin çoğu artık belki uzak diyarlarda, kavurucu tropik ülkelerdeler, belki kendi uzmanlıklarının gerektirdiği işlerle meşguller, belki seminerdeler, belki denizleri aşıyorlar, belki de yüce Tanrı tarafından hizmetlerini sunmak üzere şimdiden başka bir hayata çağrıldılar. Bununla birlikte yıllar iyi kötü değişiklikleri beraberinde getirerek gelip geçerken, büyük bir aziz, Katolik İspanya'nın en büyük evlatlarından birinin adını ve şanını bütün çağlara ulaştırmak için kutsal annemiz olan Kilise'nin ayırdığı şölen gününün öncesinde yıllık inzivalarını tekrarlayan öğrenciler tarafından anılıyor.

– Şimdi söyleyin bakalım nedir bu *inziva* sözünün anlamı ve niçin Tanrı'nın ve tüm insanların nazarında gerçek bir Hıristiyan hayatı sürmeye can atan herkesin en hayırlı gördüğü eylemdir? İnziva, sevgili çocuklarım, vicdanımızın ahvalini gözlemlemek, kutsal dinimizin hikmeti üzerine düşünmek ve neden bu dünyada var olduğumuzu daha iyi anlamak uğruna hayatımızın dertlerinden, gündelik dünyanın kaygılarından bir süreliğine uzaklaşmak mânâsına gelir. Bu bir iki gün boyunca siz-

leri dört konuda düşündürmek niyetindeyim. İlmihal derslerinizden de bildiğiniz üzere bunlar ölüm, yargılanma, cehennem ve cennettir. Önümüzdeki birkaç gün içinde bu dört meseleyi iyice kavramaya çalışacağız ki çıkardıklarımız ruhumuza daimi bir fayda sağlasın. Ve unutmayın ki sevgili çocuklarım, bu dünyaya tek bir şey için gönderilmişiz: Tanrı'nın kutsal isteklerini yerine getirerek ölümsüz ruhlarımızı kurtarmak. Geriye kalan her şey değersizdir. Gereken tek şey ruhumuzun kurtuluşudur. Ölümsüz ruhunu kaybetmenin acısını duyan biri tüm dünyayı kazansa neye yarar? Ah, sevgili çocuklarım, inanın bana bu sefil dünyada böylesi bir kaybı telafi edecek hiçbir şey yoktur.

– Anlayacağınız, sevgili çocuklarım, sizlerden birkaç günlüğüne aklınızdaki dünyevi düşüncelerden, derslerden, zevklerden, hırslardan uzaklaşıp, tüm dikkatinizi ruhunuzun haline vermenizi isteyeceğim. İnziva sırasında hepinizden sessiz ve dindar bir tutum sergilemenizi ve tüm nahoş zevklerden kaçınmanızı bilmem hatırlatmamda hacet var mı? Yaşça büyük öğrenciler de bu geleneği ihlal etmeyeceklerdir; bilhassa Kutsal Bakire Meryem Cemiyetimizin başkanlarıyla görevlilerinden kutsal melekler cemiyetimizden arkadaşlarına iyi örnek olmalarını beklediğimi söylemeliyim.

– Gelin Aziz Francis'in anısına bu inzivayı bütün kalbimiz ve aklımızla yerine getirelim. O vakit Tanrı da yıl boyu lütuflarını çalışmalarınızdan esirgemeyecektir. Fakat her şeyin ötesinde ve öncesinde bu inziva yıllar sonra, belki okuldan mezun olduktan bile sonra, bambaşka çevrelerdeyken dönüp bakınca sevinç ve minnetle hatırlayacağınız, dindar, onurlu, azimli bir Hıristiyan hayatının

temellerini atma şansına eriştiğiniz bugünler için Tanrı'ya şükranlarınızı sunacağınız bir deneyim olsun. Olur da, ki olması muhtemeldir, aranızda şimdi şu sıralarda ifade etmesi ne kadar güç de olsa Tanrı'nın kutsal lütuflarından uzak düşme şanssızlığına uğramış, ıstıraplı günahlar işlemiş zavallı ruhlar varsa, canı gönülden inanıyorum ve dua ediyorum ki bu inziva o ruhların yaşamında bir dönüm noktası olsun. Azimli hizmetkârı Francis Xavier'in erdemleri aracılığıyla Tanrı'ya yalvarıyorum ki bu ruhlar içtenlikle tövbe etsin ve bu yılki Aziz Francis gününde gerçekleşecek kutsal tören, Tanrı ile o ruhlar arasında kalıcı bir uzlaşmaya vesile olsun. Adil olanla olmayan, aziz olanla günahkâr olan için de bu inziva eşit derecede unutulmaz olsun.

– İsa yolundaki sevgili küçük kardeşlerim bana yardım edin. Dindar dikkatinizle, adanmışlığınızla, gözle görülür tutumunuzla yardım edin bana. Aklınızdan tüm dünyevi düşünceleri kovun ve yalnızca nihai olanı, ölümü düşünün ve yargılanmayı, cehennemi, cenneti düşünün. Vaiz bölümünde denir ki bunları hatırlayan kişi, bir ömür günah işlemez. Bunları hatırlayan kişi hep bunlarla düşünüp davranacaktır. Dünyadaki hayatında bunca fedakârlıkta bulunduğu için katbekat fazlasının kendisine sonraki hayatında, o sonsuz krallıkta sunulacağına inanarak ve dahası bunu bilerek iyi bir hayat yaşayacak, rahat bir ölüme kavuşacaktır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına tüm kalbimle dilerim ki sevgili çocuklarım, bu kutsamaya hepiniz nail olasınız. Amin.

Sessiz eşlikçileri ile eve yürürken sanki yoğun bir sis tabakası aklını kuşatmıştı. Dağılmasını ve sakladığı şeyi ortaya çıkarmasını sersemlemiş bir vaziyette bekledi.

Akşam yemeğini huysuz bir iştahla yedi ve yemek bittiğinde, yağlı tabaklar masada kimsesiz kaldığında ayağa kalkıp, pencereye gidip, ağzının köşesinde kalan yağı diliyle temizledi. Avını mideye indirdikten sonra dudaklarını yalayan bir hayvanın durumuna düşmüştü demek. Sona varmıştı: zayıf bir korku zerreciği aklının sisini delmeye koyuldu. Başını pencerenin camına yaslayıp, kararan sokağı seyre daldı. Şekiller donuk ışığın içinden bir o yana bir bu yana atıldı. İşte buydu hayat dedikleri. Dublin sözcüğünün harfleri aklına bütün ağırlığıyla çöküp, hantal, yabani bir ısrarla birbirlerini şuraya buraya itekledi, kaba saba. Ruhu katılaşıp donmuş iğrenç bir yağa dönüşüyor, aptalca korkularının kasvetli tehditkâr alacakaranlığının her zamankinden de derinine batıyorken ruhuna ait olan bedeniyse kaygısız ve itibarsız bir vaziyette durmuş, kararmış gözlerle çaresiz, tedirgin ve insani bir şekilde dışarıyı gözleyerek, gözlerini üzerinden ayırmayacak hantal bir Tanrı arıyordu.

Ertesi gün, ruhunu kaygısız umutsuzluğundan usulca uyandırarak ölüm ve yargılanma getirdi. Vaizin boğuk sesi ruhuna ölüm üflerken korkunun belli belirsiz zerresi ruhun dehşetine dönüştü. Acısıyla kıvrandı bunun. Ölüm ürpertisinin ellerine ayaklarına dokunduğunu, kalbine doğru süründüğünü hissetti, ölümün zarı gözlerini perdelerken beynin parlak bölümlerinin lamba gibi tek tek sönüşünü, deriye sızan son bir ter damlasını, ölen uzuvların takatsizliğini, tıkanıp, birbirine dolanan, tükenen sözcükleri, biraz daha biraz daha zayıflayarak çarpan kalbi, yenik düştü düşecek nefesi, boğazında hıçkırıp iç çeken, hırıldayıp zangırdayan zavallı nefesi, zavallı biçare insan ruhunu. Yardım eden kimse yok! Kimse yok! O,

bir başına, teslim olduğu bedeni ölüyor. Mezara dek beraberiz! Çivileyin cesedi ahşap bir kutuya. Taşıyın onu yanaşmaların sırtında. İnsanların gözü önünden alıp saplayın onu topraktaki uzun bir çukura, mezara ki çürüsün, sürüngen solucan yığınını beslesin ve silinip süpürülsün koca göbekli aceleci farelerce.

Dostları başucunda ağlaşırken, günahkârın ruhu yargıya tabi tutuluyordu. Bilinçliliğinin son dakikalarında, ruhun gözleri önünden tüm dünyevi yaşamı geçiyordu, fakat ruh bunların üzerine düşünecek vakti bulamadan beden ölüvermişti ve ruh, hâkimin karşısında dehşet içinde kalakalmıştı. Ne zamandır merhametini üzerinden esirgemeyen Tanrı artık adaletin gereğini yapacaktı. Hanidir sabır göstermiş, suçunu kabul edip, tövbe etmesi için günahkâr ruha zaman tanımış, bu süre boyunca canını bağışlamıştı. Ne var ki zaman dolmuştu. Zaman, günah işleyerek, keyfederek, Tanrı'yla ve O'nun kutsal kilisesinin öğütleriyle alay ederek, O'nun yüceliğine başkaldırarak, O'nun emirlerine itaatsizlik ederek, kendi kardeşini aldatarak, günah üstüne günah işleyerek ve tüm bu yozlaşmışlığını insanların nazarından saklayarak harcanmıştı. Ama artık zaman yoktu. Şimdi sıra Tanrı'daydı: ve O ne kandırılabilir ne de aldatılabilirdi. Artık her günah saklandığı yerden meydana çıkacaktı; ilahi iradeye karşı gelen tüm hainlikler, yozlaşmış zavallı huylarımızın iki paralık halleri, ufacık bir kusur, en iğrenç gaddarlık. Neye yarardı büyük bir imparator, büyük bir komutan, muhteşem bir kaşif, bilginlerin en bilgesi olmak? Tanrı'nın hükmü karşısında herkes birdi. O, iyiyi ödüllendirir, kötüyü cezalandırırdı. Sadece bir an yeterdi bir insan ruhunun yargıya tabi tutulması için. Bedenin ölümünden sonra

ruhun tartılması için bir an yeterdi. Hususi mahkeme sonlanınca ruh ya mutluluğu mesken tutar, ya Araf'ın hapishanesine tıkılır ya da inleye inleye cehenneme fırlatılırdı.

Bununla da kalmazdı. Tanrı'nın adaletinin doğruluğu insanlığa kanıtlanmalıydı: hususi mahkemeden sonra görülmesi gereken genel bir mahkeme daha vardı. Son gün gelip çatmıştı. Kıyamet günü kapıdaydı. Cennetin yıldızları rüzgârın savurduğu incir ağacından düşen incirler gibi yeryüzüne düşüyordu. Güneş, kainatın o müthiş aydını, kıldan dokunmuş bir çuvala dönmüştü. Ay kan kırmızıydı. Gök kubbe dürülmüş bir parşömendi. Azizlerin prensi, baş melek Mikail tüm ihtişamı ve dehşetiyle gökyüzünde belirmişti. Bir ayağı denizde bir ayağı karada, meleklere özgü borusuyla zamanın arsız ölümünü çalıyordu. Meleğin üç infilakı kainatı kaplamıştı. Mevcuttu şimdiki zaman ve geçmiş zaman fakat bundan böyle olmayacaktı gelecek zaman. Son infilakta, evrensel insanlığın tüm ruhları, zengini yoksulu, kibarı sıradanı, bilgesi aptalı, iyisi kötüsü, Jehoshaphat vadisine doluşuyor. Var olmuş her insan evladının ruhu, var olacakların ruhları, Adem'in tüm oğullarıyla kızları, o yüce günde toplanıyor. Ve işte o yüce yargıç geliyor, heyhat! Artık ne Tanrı'nın alçakgönüllü kuzusu, ne Nasıralı İsa o, ne acıların adamı, ne de iyi yürekli çoban; geliyor bulutların kanadında, yüce kuvveti ve kudretiyle, yanında dokuz melekten mürekkep bir koro, melekler ve baş melekler, beriki melekler, güçler ve erdemler, hükümdarlar ve tahakkümler, kerubi ve serafi; her şeye kâdir Tanrı, ebedi Tanrı. Dile geliyor: ve sesi uzayın en uç sınırından, dipsiz uçurumun en derinine işitiliyor. Yüce Yargıç'ın kararı neyse o olacak ve bu kararın temyizi olma-

yacak. Adil olanları yanına çağırıp, onlara krallığının kapılarını açacak; onları, onlar için hazırlanmış sonsuz mutluluğa buyur edecek. Adil olmayanları gözünün önünde istemeyecek, incinmiş haşmetiyle haykıracak: *Uzaklaşın benden, ey lanetliler, şeytanlar ve melekleri için hazırlanmış o sonsuz ateş sizi bekler.* Nasıl da can çekişecek sefil günahkârlar! Dost dosttan, evlat ana babasından, koca karısından ayrı düşecek. Zavallı günahkâr uzatıyor kollarını dünyevi hayatta ona candan bağlı kalanlara, saf dindarlığıyla alay edenlere, onu doğru yola iknâ etmek için nasihat edenlere, iyi kalpli bir ağabeye, sevecen bir ablaya, onu canıgönülden sevmiş anaya babaya. Oysa artık çok geç: yargıç bu rezil, lanetlenmiş ruhlara yüz çeviriyor, onları iğrenç, şeytani kişilikleriyle gözler önüne seriyor. Siz ikiyüzlüler, siz gündüz külahlı gece silahlılar, siz dünyaya gülücükler dağıtırken ruhu pis bir günah batağı olanlar, nasıl üstesinden geleceksiniz o korkunç günün?

Ve bu gün, ölüm günü, yargılanma günü, gelecek, mutlaka gelecek, gelmek zorunda. İnsan ölmek ve ölümden sonra yargılanmakla vazifelendirilmiştir. Ölüm mutlaktır. Ne zaman ve nasıl geleceği ise müphemdir; bilinmez, bitmek bilmez bir hastalık mı yoksa beklenmedik bir kaza mı sebep olacak, Tanrı'nın oğlu en umulmadık anda çıkagelir. Hal böyleyken hazır olunmalı her an, bilerek ölünebileceğini şu an. Ölüm, sonumuzu getirecek bize. İlk atalarımızın günahıyla yeryüzüne gelen ölüm ve yargılama, dünyevi varoluşumuzu sonlandıran, her ruhun, ne bir dostun ne bir ağabeyin ne ana babanın ne de bir ustanın yardımına erişerek, sevaplarından başka hiçbir şeyden yardım alamadan, tek başına, titreye titreye geçmek zorunda olduğu kapılardır. Bu düşünce aklımızdan bir

an olsun çıkmazsa asla günaha girmeyiz. Günahkârın kâbusu olan ölüm, ömrü boyunca doğru yoldan şaşmamış, sabah akşam dua ederek, sık sık kutsal törenlere iltihak ederek, hayırlı ve merhametli davranışlar sergileyerek görevlerini yerine getirmiş olan için mübarek bir andır. Dindar ve inançlı bir Katolik için, adil bir insan için, ölüm bir kâbus sebebi değildir. Büyük İngiliz yazarı Addison değil midir ölüm döşeğindeyken kötü kalpli Warwick'i çağırıp, bir Hıristiyan'ın sonunu nasıl karşıladığını göstermek isteyen? Odur, yalnızca odur, dindar ve inançlı Hıristiyan'dır kalbinden şunlar geçen:

Ey mezar, nerede senin zaferin
Ey ölüm, nerede zehrin?

Söylenen her söz Stephen içindi. Onun o gizli ve iğrenç günahına yönelmişti Tanrı'nın tüm gazabı. Vaizin bıçağı, hastalanmış bilincini derinden deşmişti; ruhunun günahla iltihaplandığını hissediyordu. Evet, haklıydı vaiz. Tanrı hamlesini yapacaktı. İninde bir canavar misali ruhu kendi pisliğine çekilmişken, meleğin borusunun infilakları onu günahın karanlığından çekip, aydınlığa taşımıştı. Meleğin haykırdığı kararın sözleri, küstah huzurunu derhal mahvetmişti. Son günün rüzgârı aklını uçurmuştu; günahları, hayalindeki zümrüt gözlü fahişeler, kasırgadan kaçışan dehşet içinde fareler gibi ciyaklıyor, bir tutam saçın gölgesine üşüşüyordu.

Ev yolundaki meydanı geçerken bir kızın ince kahkahası, yanan kulaklarını doldurdu. Nahif, şen ses kalbinde borunun infilakından daha büyük bir kuvvetle çarptı; gözlerini kaldırmaya cüret edemeyerek, arkasını dönüp,

birbirine dolanmış ağaççıkların gölgesini izleyerek yoluna devam etti. Vurgun yemiş kalbinden yükselen utanç tüm benliğine hücum ediyordu. Emma'nın görüntüsü gözlerinin önüne geldi, onun bakışları altında utanç seli kalbinden sil baştan taştı. Bir bilseydi zihninin onu nelere maruz bıraktığını, vahşi şehvetinin masumiyetini nasıl hor görüp, parçaladığını! Yeniyetme aşkı mıydı bu? Şövalyelik miydi? Şiir miydi yoksa? Sefahat alemlerinin aşağılık ayrıntılarının kokuşmuşluğu burnuna geliyordu: şöminenin bacasında sakladığı, kuruma bulanmış bir tomar resim karşısında bazen arsızca bazen utana sıkıla, lakaytlıkla yatıp, saatlerce hem fikren hem fiilen günah işleyişleri, maymunumsu yaratıklar ve zümrüt gözlü fahişelerle süslediği canavarca hayalleri, suçlarını itiraf etmenin zevkiyle yazdığı, günlerce cebinde saklayıp, gecenin karanlığından faydalanarak bir tarlanın köşesine, menteşesiz bir kapı eşiğine yahut çitlerin arasına, belki bir kız yürürken gizlice okur umuduyla bıraktığı o edepsiz, uzun mektupları. Çılgın! Çılgın! Gerçekten yapmış olabilir miydi tüm bunları? Edepsiz hatıralar beyninde yoğunlaştıkça soğuk bir ter basıyordu alnını.

Utancın acısı geçince, ruhunu adi güçsüzlüğünden kurtarmaya çalıştı. Tanrı da Kutsal Meryem de ona öyle uzaktı ki: Tanrı fazla yüce ve haşin, Kutsal Meryem'se fazla saf ve kutsaldı. O da kendini engin bir diyarda, Emma'nın yamacında durmuş, tevazu ile ağladığını, diz çöküp onu, manşetinin başladığı dirseğinden öptüğünü hayal etti.

O geniş diyarın körpe, duru akşam göğünün altında, bulutun biri solgun yeşil cennet denizinde batıya doğru sürüklenirken, hataya düşmüş çocuklar beraberce duruyorlar. Hataları, yüce Tanrı'yı derinden incitmiş, halbuki

hatayı yalnızca iki çocuk işlemiş, gelin görün ki güzelliği göz dikilmesi tehlikeli olan dünyevi güzelliğe benzemeyen, daha ziyade simgesi olan seher yıldızı gibi ışıklı ve ezgili olanı incitmemiş. Onlara çevirdiği gözlerinde ne alınganlık var ne sitem. Ellerini birleştiriyor ikisinin ve kalplerine şöyle söylüyor:

– El ele verin, Stephen ile Emma. Cennette ne güzel bir akşam yaşıyoruz. Hata da işleseniz siz benim çocuklarımsınız. Kalpleriniz birbirini seviyor. El ele tutuşun, benim sevgili yavrularım, beraber mutluluğa erişeceksiniz ve kalpleriniz birbirini sevecek.

Kilise, örtülmüş kepenklerden sızan donuk kızıl ışıkla dolmuştu; kepengin son sırasıyla pencere kanadı arasındaki aralıktan soluk bir ışık oku mızrak gibi atılmış ve mihrabın üzerindeki meleklerin savaşlarla yıpranmış zincirli zırhları misali parlayan pirinç kakmalı şamdanlara düşüyordu.

Kiliseye, avluya, okula yağmur yağıyordu. Sonsuza dek sessizce yağabilirdi. Su gıdım gıdım yükselir, önce çimlerle ağaççıkları, sonra ağaçlarla evleri ve ardından anıtlarla dağ doruklarını örterdi. Tüm hayat sessizce boğulurdu: kuşlar, insanlar, filler, domuzlar, çocuklar: dünyanın hurda enkazında sessizce yüzen cesetler.

Olabilirdi. Neden olmasın?

– *Cehennem ruhunu genişletti ve ağzını sınırsızca açtı* –bu sözler İşaya'nın kitabının beşinci babı, on dördüncü ayetinden, benim İsa yolundaki sevgili küçük kardeşlerim. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin.

Vaiz, cüppesinin cebinden zincirsiz bir saat çıkarıp, bir süre sessizce kadranına baktıktan sonra saati yine sessizce önündeki masanın üstüne koydu.

Dingin bir usulde konuşmaya koyuldu.

– Adem ile Havva, benim sevgili çocuklarım, bildiğiniz üzere ilk atalarımızdı ve hatırlayacağınız üzere Tanrı onları, Şeytan ve isyankâr meleklerinin düşüşünden sonra cennette boş kalan yerleri doldurmak için yarattı. Şeytan, bize anlatıldığı kadarıyla sabahın oğluydu, nurlu ve kudretli bir melekti; fakat düştü: düştü ve düşüşüyle cennetteki meleklerin üçte biri de düştü: düştü ve isyankâr melekleriyle beraber cehenneme sürüldü. Günahı neydi bilinmez. Dinbilimciler, bunun kibir günahı olduğunu söyler, bir anlığına aklından geçen günahkâr bir düşünce: *non serviam: itaat etmeyeceğim.* O an onun felaketi olmuştur. O bir anlık günahkâr düşüncesiyle yüce Tanrı'yı incitmiş ve Tanrı onu cennetinden kovup, sonsuza dek cehenneme atmıştır.

– Derken Tanrı, Adem'le Havva'yı yaratmış ve Cennet'e yerleştirmiştir, Damascus ovasına, günışıkları ve renkleriyle göz kamaştıran, bereketli bitkilerle dolup taşan o harika bahçeye. Verimli toprak cömertliğini sunmuştur ikisine: hayvanlar ve kuşlar gönüllü hizmetlileridir: etimizin hastalığın, yoksulluğun, ölümün varisçisi olduğundan bihaber: muhteşem ve eli açık bir Tanrı onlar için ne yapabilirse yapılmıştır. Tek bir şart koşmuştur onlara Tanrı: O'nun sözüne itaat. Yasak ağacın meyvesini yememeliymişler.

– Heyhat, benim sevgili çocuklarım, onlar da düştüler. Bir zamanlar nur saçan bir melek olan, sabahın oğlu Şeytan, derken menfur bir zebaniye dönüştü ve yeryüzündeki canavarların en kurnazı olan iblis suretini aldı. Özendi onlara. Topraktan meydana gelen insanın, kendi günahı yüzünden kaybettiklerini miras edinmesine ta-

hammül edemedi. Evvela kadına, zayıf yaradılışlıya musallat oldu, verdiği sözlerle cerbezesinin zehrini onun kulağına akıttı –Yarab, ne büyük hakaretti bu söz!– eğer o ve Adem yasak meyveyi yerlerse Tanrılar gibi, yo hayır, bizzat Tanrı olacaklardı. Havva, baştan çıkarıcının hilelerine teslim oldu. Elmayı yedi, yemekle kalmayıp Adem'e de verdi ki Adem'in ona diretebilecek faziletli cesareti yoktu. Şeytan'ın zehirli dili işini bilmişti. Düştüler.

– Derken Tanrı'nın sesi işitildi o bahçede, yarattığı insandan hesap soruyordu: ve Mikail, cennet meleklerinin prensi, ateşten kılıcıyla günahkâr çifti Cennet Bahçesi'nden alıp dünyaya, hastalığın, mücadelenin, zalimliğin, hayal kırıklığının, alın teriyle ekmeğini kazanma çabasının, zorluğunun dünyasına sürdü. Fakat o durumda bile ne kadar da merhametli davrandı Tanrı! Alçalmış, zavallı atalarımıza, günü geldiğinde, onları günahlarından arındıracak ve bir kez daha Tanrı'nın çocukları, cennet krallığının varisleri kılacak O'nu göndereceğine söz verdi: ve O, düşmüşlerin kurtarıcısı, Tanrı'nın Tek Evladı, en kutsal üçlünün ikinci kişisi ve ebedi tebliği olacaktı.

– O geldi. Saf bakire Meryem'den doğmaydı. Yahudiye'de bir yoksul inek ahırında doğmuş, esas görev vakti gelinceye dek, otuz dokuz sene boyunca mütevazı bir marangoz olarak çalışmıştı. Sonrasında, sevgiyle dolu olan bu adam, insanları yeni İncil'e kulak vermeye çağırmıştı.

– Kulak vermişler miydi? Evet, vermişlerdi ancak dinledikleri bir kulaklarından girip öbür kulaklarından çıkmıştı. Alelade bir suçluymuşçasına yakalanıp, eli kolu bağlandı, aklı kıtmışçasına alaya alındı, bir hayduda yer açması için bir süreliğine arka plana atıldı, beş bin kırbaç

yedirilip, dikenli taçla taçlandırıldı, Yahudi ayaktakımı ve Romalı askerlerce sokaklarda itilip kakıldı, elbiselerinden soyulup, asıldığı darağacına vücudu çakıldı, Efendimizin yaralı vücudundan durmaksızın su ve kan aktı.

– Fakat o zaman bile, o dayanılmaz acı sırasında dahi Merhametli Kurtarıcımız insanlığa acıdı. O halde, Calvary tepesinde, kapısından geçen için cehennemin kapılarını yürürlükten kaldıracak kutsal Katolik kilisesini kurdu. Kiliseyi, o meşhur ninnideki kayaya kurdu; lütfuyla, kutsal varlıklarla, kurbanlarla donattığı kilisesine itaat edecek insanların sonsuz hayata kavuşacağına, fakat onlar için yapılan her şeye rağmen kötülüğünde ısrarcı olacakların bahtınaysa sonsuz bir işkence olan cehennemin düşeceğine ant içti.

Vaizin sesi kesildi. Duraladı, bir anlığına avuçiçlerini birleştirdi, sonra ayırdı. Ve kaldığı yerden devam etti:

– Şimdi gelin, bir an durup, kırgın Tanrı'nın adaletinin, günahkârlara ebedi ceza olarak yarattığı şu lanetlenmişlerin mesken tutacağı yerin nasıl olabileceğini kavramaya çalışalım. Cehennem bir darboğazdır, karanlık ve berbat kokan bir hapishane, zebanilerle kayıp ruhların mesken tuttuğu, ateşin ve dumanın kuşattığı bir yerdir. Bu hapishanenin darlığı, Tanrı'nın koyduğu kurallarca sınırlandırılmayı reddedenleri cezalandırmak için bilhassa tasarlanmıştır. Dünyevi hapishanelerde zavallı mahkûmun en azından bir hareket alanı vardır; hem hücresinin dört duvarı arasında hem de hapishanenin kasvetli de olsa avlusunda. Cehennemde hiç öyle midir? Orada, lanetlenmişlerin çokluğu sebebiyle mahkûmlar, duvarlarının dört bin mil kalınlığında olduğu söylenen o korkunç hapishanede üst üste yığılır; Aziz Anselm benzerlikler

hususunda kaleme aldığı kitabında der ki, lanetlenmişler öylesine sımsıkı bağlanmış ve çaresiz bırakılmışlardır ki gözlerini kemiren bir kurdu tutup atabilecek kadar bile kımıldayamazlar.

– Sonsuz bir karanlıkta yatarlar. Zira, hatırlayın, cehennem ateşi ışığa geçit vermez. Tanrı'nın emriyle, nasıl Babil'deki ocak ısısını duyurmasa dahi ışığını mütemadiyen korur, cehennemin ateşi de sıcaklığının yoğunluğunu korur, mütemadiyen karanlıkta yanar ancak. Sonu gelmez bir karanlık fırtınasıdır bu; yanan kükürdün kara alevleri, kara dumanları içinde vücutlar, bir zerrecik bile hava alamadan birbiri üzerine yığılmış, kalmıştır. Firavunlar diyarına musallat olan tüm felaketlerin içinde en felaketinin karanlık olduğu söylenir. Ne üç günü, sonsuza dek sürecek bir cehennem karanlığına ne isim verilir, söyleyin?

– Bu dar ve karanlık hapishanenin korkunçluğunu perçinleyen bir şey de o berbat kokudur. Son günün akıl almaz yangını yeryüzünü istifra ettirecek ve dünyanın tüm pisliği, tüm çerçöpü ve cürufu, denir ki kocaman kokuşmuş bir lağıma dönüşecek cehenneme akacaktır. Devasa miktarlarda yakılan kükürt de cehennemi dayanılmaz bir kokuyla dolduracaktır; lanetlenmişlerin vücutlarından öyle bir koku yayılacaktır ki, Aziz Bonaventure'ün dediğine göre, birinin yaydığı koku bile tüm dünyayı zehirlemeye yetecektir. Dünyamızın o tertemiz havası uzun süre kapalı kalırsa solunamaz, pis bir hal alır. İşte, cehennemin havası öyledir. Çürümeye ve doğaya karışmaya bırakılmış berbat, kokuşmuş bir ceset, pislik sızan pelteleşmiş bir kütle düşünün. Böyle bir cesedin alevlerin kurbanı halinde yanan kükürdün ateşiyle kavruluşunu, yoğun mide bulandıran menfur çürüme buharları çıkarışını düşünün.

Şimdi de bu bayıltıcı kokunun milyonlarca ve milyonlarca katını, kokuşmuş karanlıkta üst üste yığılmış milyonlarca ve milyonlarca pis kadavradan çıkışını düşünün; dev bir çürüyen insan mantarı. Tüm bunları tek tek düşünün, belki o zaman cehennemin korkunç kokusuna dair bir fikir edinebilirsiniz.

– Gelin görün ki, ne kadar korkunç olursa olsun, lanetlenmişlerin tabi kılındığı en büyük fiziksel acı bu kokuyla da kalmaz. Zalimin türdaşlarına reva gördüğü en büyük işkence ateş işkencesidir. Parmağınızı bir saniyeliğine mumun alevine tutun, ateşin acısı neymiş duyarsınız. Dünyevi ateşi Tanrı, insanlar istifade etsin, hayatın kıvılcımını içlerinde duyursun, faydalı sanatlarda yardımcıları olsun diye yaratmışken cehennemin ateşini Tanrı, tövbe etmeyen günahkârı işkence ederek cezalandırmak için bir başka cinste yaratmıştır. Bizim dünyevi ateşimiz, alev alan maddenin tutuşma hızına bağlı olarak daha hızlı yahut daha yavaş etki eder; insan dehası ateşi körükleyecek yahut engelleyecek kimyasal bileşenler icat etmeyi başarmıştır. Fakat cehennemde yanan sülfürlü kükürt, tarifsiz bir hiddetle sonsuza ve sonsuza dek yanmak üzere özel olarak tasarlanmıştır. Dahası, bizim dünyevi ateşimiz yanarak yok ederken, yani ne kadar yoğunsa yakıp kül etmesi o kadar kısayken, cehennemin ateşi ise yaktığını yok etmeme özelliğine sahiptir, yani ne kadar hiddetle ve akıl almaz bir yoğunlukla yanarsa yansın, sonsuza dek yanmaya ve yakmaya devam eder.

– Bizim dünyevi ateşimiz, ne kadar hiddetli ve yayılmış olursa olsun, belli bir noktaya kadar sirayet edebilir; oysa cehennemdeki ateşten göl sınırsız, kıyısız, dipsizdir. Bir asker tarafından itirafa mecbur bırakılan Şeytan'ın, eğer

koca bir dağ, alevler içindeki cehennem okyanusuna atılırsa bir parça mum misali bir saniye içinde yanıp kül olacağını bizzat söylediği kayıtlarda mevcuttur. Dahası, bu korkunç yangın, lanetlenmişlerin vücutlarını yalnızca dışardan etkilemekle kalmayacak, her bir ruhu kendi cehennemine dönüştürecek ve bu sınır tanımaz ateş, insanın tüm hayati zerrelerine sirayet edecektir. Ah, ne korkunç bir kaderdir şu kötü yola düşmüşlerinki! Damarlarda kan kaynayarak haşlanırken, kafatasında ise beyin haşlanmaktadır, göğüs kafesindeki kalp yanarak patlarken, bağırsaklar kızgın bir lapa yığını olmuştur, cılız gözlerse yalazlanıp, erimiş bilyeler gibidir.

– Mamafih, bu ateşin kuvveti, niteliği ve sınırsızlığı hakkında ne söyledimse yoğunluğuna kıyaslandığında hiç kalır; bu öyle bir yoğunluktur ki ruhun ve vücudun cezalandırılması için ilahi olanca seçilmiş bir tasarım aracıdır. Bu ateş doğrudan Tanrı'nın öfkesinden meydana gelir; kendiliğinden değil ilahi intikamın aracı olarak hareket eder. Nasıl ki vaftiz suyu ruhu ve bedeni arındırır, cezalandırıcı işkence ateşleri de hem ruha hem de ete eziyet eder. Etin her duyusu ile ruhun her melekesi işkence çeker: gözler delinmesi imkânsız zifiri karanlıkla, burun iğrenç kokularla, kulaklar çığlıklar ulumalar ve lanetlemelerle, dil pis cisimler, cüzamlı çürümüş isimsiz boğucu iğrençliklerle, el, kızgın kancalar, mızraklar ve ateşin zalim diliyle. Duyulara uygulanan çeşitli işkenceler aracılığıyla ebedi ruhun özü de her şeye kâdir Tanrı'nın incinmiş yüceliğince ebediyete yayılan ve Tanrı'nın öfkesinin nefesiyle her an biraz daha kuvvetlenen, cehennemi tutuşturan küme küme kızgın alevin ortasında ebediyen işkenceye maruz kalır.

– Son olarak göz önünde bulundurmanızı istediğim bir başka husus da, bu cehennemi hapishanenin işkencesinin diğer lanetlenmişlerin varlığıyla nasıl da artacağı. Kötülüğün yeryüzündeki varlığı öylesine zehirlidir ki bitkiler bile, sanki içgüdüyle, onları öldürecek yahut zarar vereceklerden kaçınır. Cehennemde tüm kanunlar tersyüz edilmiştir: ne aile ne ülke ne bağlar ne ilişkiler düşüncesi kalmıştır. Lanetliler birbirlerine ulur, birbirleriyle çığrışır, işkenceleri ve öfkeleri kendileri gibi işkence çeken ve öfke saçan başkalarının varlığıyla yoğunlaşır. İnsanlık namına hatırlanan hiçbir şey kalmamıştır. Acı çeken günahkârların haykırışları devasa cehennemin en uzak köşesine bile ulaşır. Lanetlenmişlerin dilleri Tanrı'ya küfürler yağdırır, kendileriyle beraber acı çekenlere nefret saçar, günahlarında kendilerine suç ortaklığı etmiş olanları lanetler. Eski zamanlarda akrabasını öldüren, kanlı elini babasına kaldıran kişi bir horoz, bir maymun ve bir yılanla birlikte bir çuvala konulup, denizin derinliklerine atılarak cezalandırılmış. Bugünlerde bizlere zalimce görülen bu kanunu yürürlüğe sokanların niyeti, katili nefret dolu ve tehlikeli yaratıklarla aynı cenaha koymaktı. Halbuki o budala yaratıkların öfkesinin sözü mü edilir günah işlerken kendilerine yardımcı olmuşlarla, kendilerini günaha kışkırtmışlarla, sözleriyle akıllarındaki şeytani düşüncenin ilk tohumlarını atmışlarla, ahlakdışı önerileriyle kendilerini günaha sürüklemişlerle, bir bakışlarıyla kanlarına girip, akıllarını çelmişlerle cehennemde aynı kefeye düşmüş lanetlenmişlerin kavrulmuş dudaklarından, parçalanmış boğazlarından saçan nefret dolu öfkenin yanında? Suç ortaklarına sırtlarını

döner, onları azarlar ve lanetlerler. Ne var ki çaresiz ve umutsuzdur halleri: tövbe etmek için artık çok geçtir.

– Her şeyin sonunda şeytanların bu lanetlenmiş ruhlara, onların kanlarına girmişlerle aynı şekilde aklı çelinmişlere çektirdiği dehşet işkenceyi düşünün. Bu şeytanlar lanetlenmişlere iki yoldan azap verir: varlıklarıyla ve suçlarını yüzlerine vurmalarıyla. Bu şeytanların korkunçluğunu tahayyül dahi edemeyiz. Sienalı Aziz Catherine bir keresinde bir şeytan görmüş ve bu hadiseyi kaleme almıştır; bu ürkünç canavarla bir kez daha yüz yüze gelmektense hayatının sonuna dek kızgın kömürler üzerinde yürümeyi yeğleyeceğini yazar. Vaktiyle güzel mi güzel melekler olan bu şeytanlar, eskiden ne kadar güzellerse artık o kadar iğrenç ve çirkin olmuşlardır. Mahvetmek için cehenneme sürükledikleri kayıp ruhlarla alay edip, onları yuhalarlar. Cehennemde vicdanın sesi halini alan o iğrenç zebanilerdir. Neden günaha girdin? Neden kötü ruhluların aklını çelmesine izin verdin? Neden dinibütün davranışlarına, hayırlı eylemlerine yüz çevirdin? Günah ortamlarından neden uzak durmadın? Neden kötüleri hayatından çıkarmadın? Neden iffetsiz, cenabet alışkanlıklarını bırakmadın? Neden günah çıkardığın papazın öğütlerini kulak ardı ettin? Neden ilk, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, yüzüncü kez düştükten sonra bile kötü huyların için tövbe edip seni günahlarından arındırmak üzere bekleyen Tanrı'ya dönmedin? Artık pişmanlık zamanı doldu. Mevcuttu şimdiki zaman ve geçmiş zaman, fakat bundan böyle olmayacak gelecek zaman! Gizli gizli günah işleyerek, miskinliğe, kibre teslim olarak, gayrimeşru olana tamah ederek, hayvani yanının çağrılarına boyun eğerek, çayır çimende koşan hayvanlar gibi yaşayarak, yo

hayır, onlardan bile beter yaşayarak çünkü onlar hayvandır ne de olsa ve yoksundurlar onlara yol gösterecek mantıktan, kullandın zamanını: Mevcuttu geçmiş zaman fakat bundan böyle olmayacak gelecek zaman. Tanrı seninle birçok sesle konuştu fakat sen işitmedin. Kalbindeki o kibri, öfkeyi ezemedin, haram malını elinden çıkarmadın, kutsal kilisenin kaidelerine itaat etmedin, dini görevlerini yerine getirmedin, kötü arkadaşlarından vazgeçmedin, şeytana uymanın tehlikesinden sakınmadın. Gaddar işkenceciler işte böyle konuşur, alay ederek, kınayarak, nefretle, tiksintiyle. Tabii, tiksintiyle! Zira onlar bile, şeytan olsalar dahi, melek doğalarıyla uyumlu bir günah işlediler, aklın isyanıydı onlarınki: kaldı ki onlar, o iğrenç şeytanlar bile tiksinti ve nefretle yüz çevirir, Kutsal Ruh'un tapınağını hakaretler ederek kirleten alçalmış insanın asıl kendi kendini hakaretlerle kirlettiği o ağza alınmaz günahları tasavvur edince.

– Ah benim İsa yolundaki sevgili küçük kardeşlerim, dilerim bu sözleri işitmek zinhar kaderimiz olmaz! Zinhar olmasın kaderimiz, budur dileğim! Tanrı'ya tüm kalbimle yalvarırım ki bugün bu kilisede olan hiç kimse o korkunç son hesap gününde, Yüce Yargıç'ın emriyle gözünün önünden def edeceği o zavallıların arasına katılmasın, hiç kimsenin kulaklarında o dayanılmaz reddediliş cümlesi yankılanmasın: *Defolun yöremden, sizi melunlar, şeytan ve melekleri için hazırlanan o hiç sönmeyen ateştir yeriniz!*

Kilisenin koridorundan geçerken bacakları titriyor, kafa derisi sanki bir hayalet dokunmuşçasına ürperiyordu. Merdivenleri çıktı, suları akan, başsız, şekilsiz manto ve yağmurlukların, gözüne darağacına asılmış caniler gibi

göründüğü koridoru geçti. Her adımında halihazırda ölmüş olduğundan, vücudunun kılıfı olan ruhunun çekilip alındığından, paldır küldür boşluğa fırlatıldığından korkuyordu.

Ayakları yere sağlam basamıyordu, külçe gibi sırasına oturdu, rastgele bir kitap açıp, inceledi. Her söz onun için yazılmıştı! Doğruydu. Tanrı her şeye kâdirdi. Şimdi onu çağırabilirdi Tanrı; o, çağrıldığının bilincine varacak zamanı bulamadan oturadururken çağrılabilirdi. Tanrı onu çağırmıştı. Sahiden mi? Nasıl? Sahi mi? Alevlerin gözü dönmüş dillerinin yaklaştığını, boğucu havanın girdabını hissetmişçesine eti çekilmiş, kurumuştu. Ölmüştü. Evet. Yargılanmıştı. Bir ateş dalgası vücudunu yalayıp geçti: henüz ilkiydi bu. İşte, bir tane daha. Beyni yanmaya başlıyordu. Bir tane daha. Çatlayan kafatasında barınan beyni kaynıyor, fokurduyordu. Kafatasından taç misali alevler, feryat eden sesler gibi patlıyordu:

– Cehennem! Cehennem! Cehennem! Cehennem! Cehennem!

Sesler hemen şurasındaydı:

– Cehennemde yanıyor.

– Vaizin anlattıkları adamakıllı içinize işlemiş bakıyorum.

– Hem de nasıl! Sayesinde ecel terleri döktük.

– Size layık olan da bu: hatta dahası gerek sizi çalıştırabilmek için.

Bitkinlikle arkasına yaslandı. Ölmemişti. Tanrı bağışlamıştı onu. Hâlâ o çok iyi bildiği okulunun dünyasındaydı. Bay Tate ile Vincent Heron pencereden dışarıya bakıyor, konuşuyor, şakalaşıyor, kasvetli yağmuru seyrediyor, başlarını kıpırdatıyorlardı.

– Umarım düzelir hava. Birkaç arkadaşımla bisikletle Malahide taraflarına gitmeyi planlamıştık. Ama şimdi yollar dizboyu çamurdur.

– Bakarsınız düzelir hava, efendim.

İyi bildiği o sesler, sıradan sözler, sesler kesilip de sessizlik, usulca otlayan sığırların sesiyle dolmuşken, diğer oğlanlar öğle yemeklerini huzurla hapır hupur yerken sınıfın aldığı dinginlik, ağrıyan ruhuna ninni olmuştu.

Hâlâ vakti vardı. Ey Meryem, günahkârların sığınağı, arabulucusu ol onun! Ey Lekelenmemiş Bakire, kurtar onu ölümün girdabından!

İngilizce dersi tarihi sözlerle başlamıştı. Asil kişiler, gözdeler, dalavereciler, piskoposlar, isimlerinin perdesinin ardında dilsiz hayaletler gibi geçti. Hepsi ölmüştü: hepsi yargılanmıştı. Neye yarardı dünyaya sahip olmak, eğer kaybedecekse insan ruhunu? Nihayet idrak etmişti: karıncavari insanların kardeşçe didindiği bir huzur ovasıydı insan hayatı, ölülerin sessiz tepeciklerin altında uyuduğu. Sıra arkadaşının dirseğinin kendisine dokunuşu kalbine dokunmuştu: öğretmenin sorusuna yanıt vermek için konuşurken, kendi sesi kulağına tevazu ve tövbekârlığın huzuruyla dolu çalındı.

Ruhu tövbekârlığın huzurunun derinliklerine çökerken artık korku acısı çekmiyor, ruhuyla birlikte mahcup bir dua gönderiyordu derinlere. Ah evet, henüz hâlâ canını kurtarabilirdi; yürekten tövbe edecek ve bağışlanacaktı, ardından, yukardakiler, cennettekiler bakacaktı geçmişini telafi etmek için yapacaklarına: bütün bir hayat, hayatın her saati. Beklemesi gerekecekti yalnızca.

– Her şey, Tanrım! Her şey, her şey!

Bir haberci gelmiş, kilisede günah çıkarılmaya başlandığını haber veriyordu. Dört oğlan sınıftan çıktı: koridordan geçen başkaları da vardı. Gergin bir ürperti kalbini sarmıştı, hafif bir rüzgârdan kuvvetli değildi, yine de, sessizce acı çekerek dinleyince sanki kalbinin kaslarına kulağını dayamış gibiydi, öylesine yakın ve ürkekti ki odacıklarının çırpıntısını işitebiliyordu.

Kaçış yoktu. İtiraf etmeliydi, günahbegünah neler yaptığını ve düşündüğünü söze dökmeliydi. Ama nasıl? Nasıl?

– Peder, ben...

Günah çıkarmak: bunun düşüncesi cılız etine doğru soğuk, parlak bir kılıç gibi kaydı. Fakat orada, okulun kilisesinde olamazdı. Her şeyi itiraf edecekti, işlediği ve düşündüğü günahların tümünü, samimiyetle: ancak okul arkadaşlarının içinde değil. Oradan çok uzakta karanlık bir yerde utancını mırıldanacaktı; okulun kilisesinde günah çıkarmaya cesaret edemediğine gücenmemesi için Tanrı'ya tevazu ile yalvardı: tam bir ruh sefilliğiyle, yeniyetme hallerini bağışlaması için sessizce yakardı O'na.

Zaman geçti.

Kilisenin ön sırasına oturdu. Dışarda gün ışığı yitti yitecekti, güneş, donuk kırmızı kepenklerden ağır ağır çekilirken, son günün güneşi çekiliyormuş, tüm ruhlar hesap vermek için toplanıyormuş gibiydi.

– *Gözlerinin önünden sürüldüm.* Bu söz, benim İsa yolundaki sevgili küçük kardeşlerim, İlahiler Kitabı, on üçüncü bap, yirmi birinci ayetten alınmıştır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına; amin.

Vaiz yumuşak, canayakın bir usulde konuşmaya başladı. Yüzü sevecendi, ellerinin parmak uçlarını nazikçe

birbirine birleştirerek kırılgan bir kafes meydana getiriyordu.

– Bu sabah, cehennem üzerine düşünürken, kutsal kurucumuzun manevi alıştırmalar kitabında mekânın mahiyeti olarak tanımladığı şeyi gerçekleştirmeye uğraştık. Muhayyilemizde o korkunç mekânın fiziki yapısını ve cehenneme gideceklerin maruz kalacağı tüm fiziksel işkenceyi aklımızın duyularıyla tasavvur etmeye çabaladık. Bu akşamsa bir süreliğine cehennemin ruhsal işkencelerinin doğası üzerine kafa yoracağız.

– Hatırlayın ki günah, ikiyüzlü kötülüktür. Yozlaşmış yanımızın, hayvani içgüdülerimizin, kaba ve hayvani olanın telkinlerine razı gelişin, erdemli yanımızın öğütlerine, saf ve kutsal olan her şeye, bizzat Kutsal Tanrı'ya yüz çevirmenin özüdür. Bu sebeptendir ki ölümcül günah cehennemde iki farklı yöntemle cezalandırılır: fiziksel ve ruhsal işkence.

– Şimdi, bütün bu fiziksel acıların en büyüğü kaybetme acısıdır, öyle büyük bir acıdır ki bu, diğer tüm acıların toplamından bile şiddetlidir. Kilisenin en yüce doktoru olan Aziz Thomas, ki kendisi melek doktor diye bilinir, bu en fena lanetlenmenin insan zekâsının kutsal ışıktan yoksun kalışını, temayülünün Tanrı'nın iyiliğinden inatla kaçınışını beraberinde getirdiğini söyler. Hatırlayın ki Tanrı mütemadiyen iyi olandır, haliyle böyle bir varlığı kaybetmek, ebedi bir acı olsa gerektir. Yaşamımız sürerken böylesi bir kaybı açıkça kavrayamayabiliriz, halbuki cehennemdeki lanetlenmişlerin en büyük işkencesi, bu acıyı bütünüyle idrak edebilmeleridir; bu kayba kendi günahlarının sebep olduğunu ve onu sonsuza dek kaybettiklerini anlarlar. Ölümün ilk soluğunda, etin bağları

paramparça olur ve ruh, derhal Tanrı'ya doğru uçar. Ruh Tanrı'ya meyleder zira onun varoluşunun merkezinde Tanrı yer alır. Hatırlayın, benim sevgili küçük çocuklarım, ruhlarımız hep Tanrı'ya kavuşmak ister. Tanrı'dan geliriz, Tanrı sayesinde yaşarız, Tanrı'dır ait olduğumuz: biz O'nunuz, başkasının olamamacasına O'nunuz. Tanrı her bir insan ruhunu ilahi bir sevgiyle sever ve her bir insan ruhu o sevgide yaşar. Başka türlüsü mümkün olabilir mi? Aldığımız her nefes, beynimizdeki her düşünce, hayatın her ânı, Tanrı'nın bitmez tükenmez iyiliğinden kaynaklanır. Çocuğundan ayrılmak zorunda kalmış bir annenin acısı, evinden yurdundan sürülmüş bir adamın acısı, dostundan koparılmış dostun acısı böylesine büyükken kim bilir kendisini hiçlikten hayata katarak var etmiş ve onu sınırsız bir sevgiyle sevmiş olan fevkalâde iyi kalpli ve sevgi dolu Yaradan'ın huzurundan ayrı düşmek zorunda kalmış biçare ruhun acısı, ıstırabı nicedir. Demektir ki en yüce iyiden, Tanrı'dan ayrılmanın acısını çekmek, bu ayrılığın ıstırabını duymak, bu durumun değişemeyeceğini bilmek, can bulmuş bir ruhun karşı karşıya kalabileceği en büyük işkence budur: *poena damni,* kaybetme acısı.

– Cehennemdeki lanetlenmişlere eziyet çektirecek ikinci acı ise vicdan acısıdır. Nasıl ki ölmüş vücutlar çürüdükçe kurtlanır, kayıp ruhlar da çürümüş günahlarına dair duyduğu daimi pişmanlıktan vicdan azabı çekerek kurtlanır; meydana gelen bu kurt, Üçüncü Masum Papa'nın deyişiyle üç iğneli kurttur. Bu zalim kurt, ilk iğnesini geçmiş zevklerin hatırasına saplar. Ah, ne korkunç bir hatıraya dönüşecekler şimdi! Her şeyi heba edecek o alev gölünde kibirli kral, sarayının ihtişamını; kötü zekâlı adam, kitaplarını ve araştırma malzemelerini; sanat düşkünü kişi,

mermerlerini, resimlerini ve başkaca sanat hazinelerini; büyük bir incelikle hazırlanan yemeklerle ve seçilmiş şaraplarla donatılan yemek sofrasının zevklerine müptela kişi, muhteşem ziyafetlerini; cimri, zulasında sakladığı altınlarını; hırsız, haram servetini; gözünü öfke ve hınç bürümüş acımasız katil, tadına vara vara yaptığı vahşi, kanlı işleri; iffetsiz zina düşkünleri, onlara keyiften keyif beğendirmiş, ağza alınmayacak kadar iğrenç zevklerini hatırlayacak. Tüm bunları hatırlayınca kendilerinden ve günahlarından iğrenecekler. Zira kim bilir ne zavallıca görünecek bu günahlar cehennem ateşinde asırlar ve asırlarca acı çekmeye mahkûm edilmiş ruhlara. Kim bilir nasıl da kudurup, hiddetlenecekler dünyevi süprüntüler, birkaç kuruş, beyhude rütbeler, bedensel refah, sinirleri gevşetme uğruna cehennemin mutluluğunu kaybettiklerini düşününce. Elbette pişman olacaklar: işte o zaman saplayacak vicdanın kurdu ikinci iğnesini; işlenen günahların geç kalmış, boşuna tasası. İlahi adalet, o sefil yaratıkların düşüncelerinin işledikleri günaha takılı kalmasına yol açacak, dahası, aziz Augustine'in belirttiği gibi, Tanrı onlara günahı kendi gözlerinden gösterecek ve böylece günah onlara, Tanrı'nın gözlerine göründüğü gibi tüm korkunç kötülüğüyle görünecek. Günahlarının her bir iğrençliğinin farkına varacak, tövbe edecek ve fakat artık çok geç olacak; vaktiyle karşılarına çıkmış olan tüm iyi fırsatlar için hayıflanacaklar. İşte bu vicdanın kurdunun en derin, en zalim ve nihai iğnesi olacak. Vicdan diyecek ki: Vaktin vardı, pişman olma fırsatın vardı ama olmadın. Ailen seni dinibütün yetiştirdi. Kilisenin ayinleri, duaları, afları sana yardımcı olmak içindi. Tanrı'nın temsilcisi sana vaazlar vermek, yoldan sapınca seni uyarmak, hele sen bir itiraf

ve tövbe ettin mi sayısız, felaket günahın dahi olsa seni bağışlamak için vardı. Ama hayır. Tövbe etmedin. Kutsal dininin vaizlerini küçümsedin, günah çıkarmaya yüz çevirdin, günahın batağında gitgide daha derine, daha derine yuvarlandın. Tanrı sana seslendi, seni tehdit etti, sana yalvardı ki O'na dönesin. Ne utançtır bu, ne sefalet! Kainatın hükümdarı senden, çamurdan bir yaratıktan, O'nu, seni yaratanı sevmeni ve kanunlarına uymanı istiyor. Fakat hayır. Sen oralı bile olmuyorsun. İşte şimdi, eğer hâlâ gözyaşın kaldıysa ağlayıp tüm cenneti sele boğsan dahi o tövbe denizi, fani ömründe candan pişmanlıkla bir damla gözyaşı dökmüş olsaydın o bir damla gözyaşının sana kazandıracağını kazandıramaz. Tövbe edebilmek için sadece bir anlığına dünyaya dönme isteğiyle yakarırsın: boşuna. O zaman geçmiştir: bir daha gelmemecesine geçmiştir.

– İşte, cehennemdeki biçarelerin kalplerinin özünü kemiren o engerek, vicdanın üç iğnesi bunlardır; sebep oldukları cehennemi öfke ile dolarak aptallıkları için kendilerine, mahvlarına yol açan şeytani yol arkadaşlarına, hayattayken kanlarına giren, şimdiyse kendileriyle alay ederek sonsuza dek işkence eden şeytanlara ve dahi iyiliğini ve sabrını küçümseyip, hafife aldıkları oysa şimdi adaletinden ve erkinden kaçamadıkları Yüce Varlık'a lanet ederler.

– Lanetlenmişlerin maruz kalacağı bir diğer ruhsal acıysa temdittir. Dünyevi hayatında, insanın elinden birçok kötülük gelse de kötülüklerin hepsini birden yapamaz zira nasıl ki çoğunlukla zehir zehrin panzehri oluyorsa kötülük diğerini düzeltip, etkisiz hale getirebilir. Halbuki cehennemde bir işkence, bir diğerini etkisiz hale getire-

ceğine, kuvvetini arttırmasına sebep olur: üstelik dâhili melekeler, harici duyulara kıyasla çok daha kusursuz olduğundan, ruh daha çok acı çeker. Nasıl ki her harici duyu onun için hazırlanmış işkenceyle kıvranıyorsa, her dâhili meleke de öyledir; tasavvur melekesi korkunç imgelerle, hassasiyet melekesi birbirini izleyen özlem ve öfkelerle, zihin ve idrak o korkunç hapishanede hüküm süren karanlıktan da zifiri bir karanlıkla acı çeker. Günahın habisliğini ve Tanrı'nın günaha olan nefretini aklımızda tutmadıkça güçlükle kavrarız ki şeytani ruhları ele geçirmiş olan melanet, her ne kadar aciz de olsa, sınırsız uzamdadır, bitimsiz müddettedir, ürkünç haldedir.

– Temdit acısına zıt olsa da onunla birlikte var olan bir diğer acıysa yoğunluk acısıdır. Cehennem, şeytanların merkezidir ve bildiğiniz üzere merkezde yer alan nesneler uzak noktalarda yer alanlara kıyasla daha yoğundur. Orada, cehennemin acılarını yatıştıracak yahut yumuşatacak hiçbir karşıtlık yahut harman yoktur. Hatta, içlerinde iyilik barındıran nesneler cehennemde kötüleşir. Başka yerlerde dert sahibine teselli olan yol arkadaşları, orada bitimsiz bir işkence kaynağıdır: başlıca iyilik kaynağı sayılıp kavuşmaya can atılan bilgiden orada cahillikten edildiğinden daha çok nefret edilir; yaradılışın efendisinden tutun da ormandaki en naçizane bitkiye kadar herkesin istekle aradığı ışık orada tiksintiyle karşılanır. Bu hayatta acılarımız ne çok uzun sürelidir ne de çok şiddetlidir zira insan doğası onların üstesinden ya itiyatlarıyla gelir ya da onları kendi ağırlıkları altında ezerek yok eder. Oysa cehennemin zulümleri itiyatla aşılamaz. Korkunç bir yoğunluğa sahip olmakla kalmayıp sürekli değişirler; her acı, bir diğerinin kıvılcımıdır, ken-

disini tutuşturanı çok daha ateşli alevlerle harlar. İnsan doğası bu yoğun ve çeşitli işkencelere yenik düşerek yok olamaz zira kötü ruhlar mütemadiyen mevcuttur; böylelikle çekilen acı da katlandıkça katlanır. Sınırsız uzamda zulüm, akıl almaz yoğunlukta acı, sonu gelmez çeşitlilikte işkence –işte bunlar, günahkârlarca öfkelendirilmiş yüce efendimizin talepleridir; yoz bedenin şehevi ve hakir zevkler uğruna hiçe saydığı, kale almadığı cennetin kutsallığı böylesini gerektirir, Tanrı'nın kuzusunun günahkârların kefareti için dökülen, aşağının da aşağısı tarafından horgörülen kanı bunun böyle olmasını diretir.

– O korkunç yerdeki işkencelerin sonuncusu ve en beteri cehennemin ebediyetidir. Ebediyet! Ah, bu ürkünç ve uğursuz sözcük. Ebediyet! İnsan zihni nasıl anlayabilir bunu? Hatırlayınız, bu, acının da ebediyeti demektir. Cehennemin acıları bunca korkunç olmasaydı bile ebediyen sürecekleri için bitip tükenmeyeceklerdi. Bitmek bilmemelerine rağmen, bildiğiniz üzere, aynı zamanda dayanılmaz yoğunlukta, tahammül edilemez çokluktadır. Bir böceğin sokmasının verdiği acıyı ebediyen çektiğinizi düşünün, nasıl da dayanılmaz olsa gerektir. Öyleyse, bir düşünün hele, cehennemin katmerli işkencelerine ebediyen katlanmak nasıl olur? Sonsuza dek! Ebediyen! Ne bir sene ne bir asır; ebediyen. Bunun korkunç anlamını tahayyül etmeye çalışın. Deniz kıyısındaki kumları birçok kez görmüşsünüzdür. Minik taneleri ne de incedir! Bir çocuğun oynarken eline doldurduğu bir avuç kumda kaç miniminnacık tane vardır? Şimdi de bir kum dağı hayal edin, milyonlarca mil yüksekliğinde, yeryüzünden en uzak cennetlere uzanıyor, milyonlarca mil de genişliği var, en uzak yerlere varıyor, kalınlığı da milyonlarca

mil: bu sayısız kum taneciğinden oluşan devasa kütlenin ormandaki yapraklar, aziz okyanustaki su taneleri, kuşların tüyleri, balıkların pulları, hayvanların tüyleri, havanın muazzam enginliğindeki atomları kadar, bir o kadar daha çoğaldığını hayal edin. Her milyonuncu senenin sonunda küçük bir kuşun bu dağa gelip, gagasında minnacık bir kum tanesi taşıdığını düşünün. Kaç asır gerekir kuşun, kum dağının bir avucunu taşıması için, kaç zaman gerekir tüm kumu alıp götürmesi için? Yine de, o heyula zaman diliminin sonunda bile ebediyetin bir ânı sürmektedir. Milyonlarca, trilyonlarca senenin sonunda bile ebediyet henüz başlamıştır. Tüm kum taneleri taşındıktan sonra o dağ yeniden yükseldiğinde ve o kuş gelip yeniden kumları tane tane taşıdığında bile dağ, gökteki yıldızlar, havadaki atomlar, denizdeki su zerreleri, kuşların tüyleri, balıkların pulları, hayvanların tüyleri kadar sayıda yeniden yükselip, yeniden yok olduğunda bile, o derecesiz genişlikteki dağın tüm o sayısız yükseliş ve yok oluşunun sonunda bile ebediyetin bir ânı bile bitmemiştir, o zaman bile, öyle bir sürenin sonunda, zamanlar zamanlar sonra, sırf düşüncesinin bile başımızı döndürdüğü gerçek şudur ki, o zaman bile ebediyet henüz başlamıştır.

– Bir keresinde kutsal bir azize (tahminimce kendisi bizim atalarımızdandı) cehennemi görmek lütfedilmiş. Kocaman, karanlık ve devasa bir saatin tiktakları dışında çıt çıkmayan bir avlunun ortasında duruyormuş gibi hissetmiş orada. Tiktak sesleri hiç kesilmiyormuş; azize tiktak sesleri şu sözcüklerin bitimsiz tekrarı gibi çınlamış: daima, asla; daima, asla. Daima cehennemdesin, cennette asla; Tanrı'nın huzurundan daima sürülmüşsün, şad

eden vuslata asla erişememecesine; daima alevlerde kavruluyorsun, böceklerce kemirilip, harlanmış mızraklarca yoklanıyorsun, bu acılardan asla kurtulamamacasına; daima vicdanının azarlarına, hafızanın çilesine, aklının karanlığına ve çaresizliğine katlanıyorsun, asla kaçamamacasına; kandırdıklarının ıstırabını şeytani bir hazla seyreden iğrenç şeytanlara daima sövüp sayıyor, kutsanmış ruhların ışıltılı giysilerini asla göremiyorsun; bir an için, yalnızca bir an için bu korkunç can çekişten muaf tutulup, bu cehennemi yangından kurtulmak için Tanrı'ya daima yakarıyorsun, bir an ne ki asla Tanrı'nın bağışlamasına layık görülmeyeceksen de; daima acı çekiyor, asla tat alamıyorsun; daima lanetleniyor, asla kurtarılmıyorsun; daima, asla; daima, asla. Of, ne ürkünç bir ceza! Sonu gelmez bir can çekişle, bedenen ve ruhen bitmeyen bir eziyetle, bir damla umut ışığı olmaksızın, bir anlığına dahi ara almaksızın, derecesiz kapsamda acıyla, sınırsız yoğunlukta ıstırapla, sonsuza dek süren, sonsuz çeşitlilikte bir azapla, mahvettiğini yok etmemecesine ebediyen süren bir işkenceyle, ruhu yiyip bitirirken eti lime lime eden bir kıvranışla dolu bir ebediyet, bir ebediyet ki her bir saniyesi başlı başına bir ebediyet, kederin ebediyeti. Ölümcül günahlarla ölenlere, her şeye kâdir ve adil Tanrıca uygun görülen korkunç ceza işte budur.

– Tabii, adildir Tanrı! İnsan kadar düşünebilen insan, tek bir ağır günah karşılığında Tanrı'nın insanı ebedi cehennem ateşleriyle cezalandırmasına akıl sır erdiremez. Etin iğrenç algılanışından ve insan zekâsının karanlığından körleşmiş olduklarından böyle düşünürler zira ölümcül günahın müthiş şerrini kavramaktan acizdirler. Böyle

düşünürler zira affedilebilir addedilen günahların bile ne kadar korkunç ve iğrenç olduğunu kavrayamazlar, öyle ki her şeye kâdir Yaradan, yalnızca tek bir affedilebilir günaha, bir yalana, öfkeli bir bakışa, gönüllü bir tembellik ânına izin vermesinin karşılığında dünyadaki tüm kötülüğe, sefalete, savaşlara, hastalıklara, hırsızlıklara, suçlara, ölümlere, cinayetlere bir son verebilecek olsa bile vermezdi çünkü günah, ister düşüncede olsun ister eylemde, Tanrı'nın kanununu ihlal etmek demektir ve Tanrı eğer bu ihlalciyi cezalandırmayacak olsaydı Tanrı olmazdı.

– Bir günah, zekânın kibirli isyanının bir ânı, İblis'in ve melekler topluluğunun üçte birinin şerefini iki paralık etti. Bir günah, aptallığın ve güçsüzlüğün bir ânı, Havva ile Adem'i cennetten edip, yeryüzüne ölümü ve ıstırabı getirdi. O günahı telafi etmek için Tanrı'nın Tek Evladı yeryüzüne indi, yaşadı, acı çekti ve en acılı ölümle, üç saat boyunca çarmıha gerili kalarak bu dünyadan göçtü.

– Ey benim İsa yolundaki küçük kardeşlerim, söyleyin şimdi, bizler bu iyi yürekli Kurtarıcı'yı incitmeli, O'nun örselenmesine sebep mi olmalıyız? O örselenmiş ve ezilmiş cesedi bir kez daha mı çiğnemeliyiz? Öylesine acı ve sevgi dolu olan yüze tükürmeli miyiz? Hain Yahudiler gibi, zalim askerler gibi biz de mi iyiliğimiz için o korkunç keder cenderesinden tek başına geçen kibar ve merhametli Mesih'le alay etmeliyiz? Her günah sözü, O'nun hassaslığında açılmış bir yaradır. Her günahkâr eylem, O'nun başını delen dikendir. Bile isteye boyun eğdiğimiz her cenabet düşünce, o kutsal ve sevgi dolu kalbe mıhlanmış keskin bir mızraktır. Yok, olamaz. Yüce efendimizi böylesine derinden incitecek, ebedi bir acıyla

cezalandıracak, Tanrı'nın Oğlu'nu yeniden çarmıha gerip, O'nunla alay edecek davranışlarda bulunmak hiçbir insanoğlu için mümkün olamaz.

– Duam odur ki bu yetersiz sözlerim bugün eğer aranızda varsa, Tanrı'dan merhamet bekleyenlerin faziletini sağlamlaştırsın, müteredditlere kuvvet versin, yoldan sapmış zavallı ruhları yeniden fazilet yoluna erdirsin. Duam benimle dua etmenizdir, böylece günahlarımız için tövbe etmemizdir. Şimdi sizlerden, hepinizden, bu mütevazı kilisede Tanrı'nın huzurunda diz çöküp, tövbe duasının sözlerini tekrar etmenizi isteyeceğim. O orada, sığınağında insanlık aşkına yanarken ıstırap çekenleri teselli etmeye hazır. Korkmayın. Ne çoklukta, ne korkunçlukta günahlar işlemiş olsanız da tövbe ettiğiniz takdirde bağışlanacağınızı bilin. Hiçbir gelip geçici utancın sizi durdurmasına izin vermeyin. Tanrı hâlâ günahkârın ebedi ölümünü değil, doğru yolu bulup yaşamasını dileyen merhametli Efendi'dir.

– O sizi kendisine çağırıyor. Sizler, O'na aitsiniz. O sizi yoktan var etti. Ancak bir Tanrı'nın sevebileceği gibi sevdi sizleri. Ona karşı günah işlemiş dahi olsanız o sizi kollarını açmış, bekliyor. O'na gel, zavallı günahkâr, zavallı mağrur, yanlışa düşmüş günahkâr. Kabul zamanıdır şimdi. Vakit geldi.

Vaiz ayağa kalktı, mihraba dönerek, kiliseye düşen kasvetli karanlığın içinde, sığınağın önündeki basamağa çöktü. Kilisedeki herkesin diz çökmesini çıt çıkmayıncaya dek bekledi. Ardından, başını kaldırarak, tövbe duasını dize dize, coşkuyla söyledi. Oğlanlar da onu dize dize yanıtladılar. Stephen, dili damağına yapışmış vaziyette, başını öne eğerek canıgönülden dua etti.

– Ey Tanrım! –
– Ey Tanrım! –
– Bütün kalbimle af dilerim –
– Bütün kalbimle af dilerim –
– seni incittiğim için –
– seni incittiğim için –
– günahlarımdan nefret ediyorum –
– günahlarımdan nefret ediyorum –
– nefret ettiğimden çok daha kuvvetle diğer tüm kötülüklerden –
– nefret ettiğimden çok daha kuvvetle diğer tüm kötülüklerden –
– çünkü onlar seni gücendiriyor, Tanrım –
– çünkü onlar seni gücendiriyor, Tanrım –
– Başka kim böylesine layık olabilir –
– Başka kim böylesine layık olabilir –
– içimdeki tüm sevgiye –
– içindeki tüm sevgiye –
– sebatla kararlıyım ki –
– sebatla kararlıyım ki –
– kutsal lütfunun yardımıyla –
– kutsal lütfunun yardımıyla –
– bir daha asla incitmeyeceğim seni –
– bir daha asla incitmeyeceğim seni –
– ve ıslah edeceğim hayatımı –
– ve ıslah edeceğim hayatımı –

* * *

Akşam yemeğinden sonra ruhuyla baş başa kalabilmek için odasına çıktı: her adımda ruhu iç çekiyordu sanki;

her adımda ruhu da ayaklarıyla birlikte merdivenleri tırmanıyor, o ağdalı kasvet bölgesinden geçerken, her tırmanışta içini çekiyordu.

Kapının önündeki sahanlıkta duraladı, ardından, porselen tokmağı yakalayıp, hızlıca kapıyı açtı. Korkuyla bekledi, ruhu güçsüz düşerken sinesinde, kapının eşiğinden geçerken ölüm alnına dokunmasın, karanlığı mesken tutmuş zebaniler kendisini kontrolleri altına almasın diye sessizce dua etti. Kapkara bir mağaranın girişindeymişçesine kıpırtısız bekledi kapının eşiğinde. Yüzler vardı orada, gözler: bekleme ve seyir halinde.

– Elbette adımız gibi emindik, gün ışığına çıkması kaçınılmaz olduğu halde kendisini ruhani yetkiliyi tespit etmek için çabalaması gerektiğine iknâ etmeye çabalamayı oldukça zor bulacağına ve elbette çok iyi biliyordu ki...

Mırıldanan yüzler bekliyor ve seyrediyordu: mırıltılı sesler mağaranın karanlık kabuğunu dolduruyordu. Ruhen ve bedenen derinden korkuyordu, yine de başını cesurca dikleştirerek kesin adımlarla odaya giriverdi. Koridor, oda, aynı oda, aynı pencere. Kendine sakince, karanlıktan yükselen bir fısıltıya benzeyen o sözlerin hiçbir anlamı olmadığını anlattı. Bu sadece, açık kapısıyla, kendi odasıydı.

Kapıyı kapattı, süratle yatağına yürüyerek, yanında diz çöküp, yüzünü elleriyle kapadı. Elleri soğuk ve nemliydi; uzuvları ürpertiyle sızlıyordu. Yaşadığı bedensel huzursuzluk, ürperti ve yorgunluk, düşüncelerini bozguna uğratarak, dört bir yanını kuşattı. Niçin orada akşam duasını okuyan çocuklar gibi diz çökmüştü? Ruhuyla baş başa kalmak, vicdanını irdelemek, günahlarıyla yüzleş-

mek, ne zaman, nasıl ve niçin işlendiklerini hatırlayıp, arkalarından ağlamak için. Ağlayamıyordu. Günahlarını hafızasında toplayamıyordu. Yalnızca ruhunun ve bedenin ağrıdığını, tüm varlığının, hafızasının, iradesinin, zekâsının, etinin uyuşup, bitap düştüğünü duyuyordu.

Aklını karıştırmak, bilincini bulutlandırmak, korkak, günahla çürümüş etin kapılarında onu kınamak, şeytanların işiydi bunlar: çekingenlikle Tanrı'ya zayıflığını bağışlaması için yalvararak yatağa sürüklendi, battaniyeye sakladığı yüzünü elleriyle örttü. Günah işlemişti. Cennetin aleyhinde, Tanrı'nın huzurunda öyle derin günahlar işlemişti ki Tanrı'nın çocuğu denilmeye layık değildi.

Sahiden de o, Stephen Dedalus, tüm bunları yapmış olabilir miydi? Cevaben içini çekti vicdanı. Evet, yapmıştı, gizlice, iğrenç bir şekilde, tekrar tekrar ve pişmanlık nedir bilmeyen günahkârlığıyla pişkinleşmiş, ruhu bir canlı ahlaksızlık yığınıyken, mihrabın önünde kutsallık maskesini giymeye cüret edebilmişti. Nasıl olmuştu da Tanrı onu vurup öldürmemişti? Cüzzamlı günahları etrafını kuşatmış, nefesleri yüzünde, dört bir yanından üzerine düşüyordu. Uzuvları dertop olmuş, gözkapakları kenetlenmiş bir halde dua ederek tüm bunları unutmaya çabaladı: ne var ki ruhunun duyularını zapt edemiyordu, gözleri sımsıkı kapalı da olsa, günah işlediği yerleri bir bir görebiliyordu; kulaklarını şiddetle kapattığı halde işitebiliyordu. Tüm arzusu işitmemek ve görmemekti. Arzusunun gerilimiyle sarsılıncaya ve ruhunun duyuları sürgüleninceye dek bu arzusu sürdü. Bir an için sürgülenip, ardından yeniden açıldılar. Gördü.

Sert otlar, devedikenleri, küme küme ısırganotlarıyla dolu bir tarla. Bakımsız, sert ve kalın bitki tepelerinin

arasında ezilmiş tenekelerle katı dışkı kıvrımları, pıhtıları saçılmıştı. Küf yeşili dikenlerin pisliğinden doğru baygın bir bataklık ışığı yükseliyordu. Şeytani bir koku, ışık kadar baygın ve pis, tenekelerden ve kabuk tutmuş bayat gübrelerden yukarıya doğru sünepece kıvrımlanıyordu.

Yaratıklar vardı tarlada; bir, üç, altı: bir oraya bir buraya kımıldanıyordu yaratıklar. İnsan yüzlü keçimsi yaratıklar, alınları boynuzlu, hafiften sakallı, kauçuk gibi kurşuni. Uzun kuyruklarını sürüyerek bir oraya bir buraya gidip gelirken, şeytanın garazı katı gözlerinde ışıldıyordu. Zalim kötülüğün sırıtışı, kemikli, ihtiyar yüzlerini kurşuni bir ışıkla yalımlıyordu. Biri, yırtık pazen yeleğini kaburgasına doğru kenetlemişti, bir diğeri durmadan sakalının ot kümesine takılışından yakınıyordu. Tıkırdayan tenekelerin arasından sürüdükleri uzun kuyruklarıyla, otların içinde bir oraya bir buraya dolanırken, tarla boyunca halkalar halinde hışırtıyla ağır ağır dönerken, salyasız dudaklarından hafif bir ses çıkıyordu. Ağır halkalar halinde hareket ediyor, gitgide daha yakınlaşıyor, çevresini kuşatmak için daha da yakınlaşıyor ve çevresini kuşatıyorlardı, dudakları o hafif dili dökerek, uzun, hışırtılı kuyrukları bayat boka bulanmış vaziyetteyken, korkunç yüzlerini yüzüne sokarak...

İmdat!

Yüzünü ve boynunu kurtarmak için battaniyeyi çılgınca fırlatıp attı. Bu, onun cehennemiydi. Tanrı, günahları için tesis edilen cehennemi görmesine müsaade etmişti: şehevi keçimsi zebanilerle dolu, kokuşmuş, hayvani, uğursuz bir cehennem. Kendisi için! Kendisi için!

İğrenç koku boğazına dolarak, iç organlarını tıkayarak ayaklanmalarına sebep oldu; yatağından fırladı. Hava!

Cennet havası! İnleyerek, bulantıdan bayıldı bayılacak vaziyette sendeleyerek pencereye ulaştı. Musluğun başında bir kıvranmadır aldı onu, buz tutmuş alnını çılgınca tutarak, ıstırap içinde kustu, kustu.

Nöbet durulunca bitap vaziyette pencereye yürüdü, pencerenin kanadını kaldırıp, bir köşesine oturup, dirseğini pervaza dayadı. Yağmur çekilmişti; bir uçtan bir uca yayılan ışık dumanı arasında şehir kendine sarımsı pustan yumuşak bir koza örüyordu. Gökyüzü durgundu, solgun da olsa aydınlıktı, yağmurlarla ıslanmış çalılıkları andıran havayı solumak tatlıydı: huzurun, yanardöner ışıkların ve uysal kokunun ortasında kalbiyle sözleşti.

Dua etti:

– O bir kere kutsal görkemiyle yeryüzüne inmek istemişti ancak biz günaha girdik: bu yüzden daha sonra güvenli bir şekilde ziyaretimize gelemedi ancak yüceliğini örterek, nurunu karartarak geldi zira O, Tanrı'ydı. Kuvvetli değil zayıf bir halde gelen Kendisi seni gönderdi, Kendisi'nin yerine, bir canlının bizlere yaraşan güzelliği ve ihtişamı ile. Senin yüzün ve suretin, sevgili annemiz, Ebediyet'i anlatır bizlere, güzelliğin göz dikilmesi tehlikeli olan dünyevi güzelliğe benzemez, daha ziyade simgen olan seher yıldızı gibi ışıklı ve ezgilidir; saflığı solur, cenneti anlatır, huzur aşılarsın bizlere. Ey sabahın müjdecisi! Ey hacının güneşi! Yol göster bize bugüne dek gösterdiğin üzere. Karanlık gecede, kasvetli ıssızlıkta İsa Efendimiz'e çıkan yolu göster bize, eve çıkan yolu göster.

Gözleri yaşlarla kısılmıştı, tevazu ile göğe bakarken, kaybettiği masumiyetine ağladı.

Akşam çöktüğünde evden çıktı, nemli karanlığın ilk dokunuşuyla ardından kapanan kapının sesi, dualar ve gözyaşlarıyla yatıştırdığı vicdanını bir kez daha sızlattı. İtiraf et! İtiraf et! Vicdanı gözyaşlarıyla, dualarla yatıştırmak yetmezdi. Kutsal Ruh'un elçisinin önünde diz çökmeli ve dürüstçe tövbe ederek saklı günahlarını bir bir anlatmalıydı. Kapının alt tahtası, bir kez daha onu içeri buyur etmek üzere eşiğe sürtünmeden evvel, mutfakta akşam yemeği için hazırlanmış sofrayı bir kez daha görmeden evvel diz çöküp, itirafta bulunmalıydı. Oldukça kolaydı yapacağı.

Vicdanın ağrısı dindi ve o karanlık sokaklar boyunca aceleyle yürüdü. Bu sokakta ne de çok kaldırım taşı vardı, şehirde ne çok sokak vardı ve dünyada ne çok şehir vardı. Oysa sonsuzluğun sonu yoktu. Ölümcül günah işlemişti. Bir kereliği bile ölümcül günahtı. Göz açıp kapayana olup biterdi. Nasıl oluyordu da bu kadar çabuk olabiliyordu? Görerek yahut gördüğünü düşünerek. Gözler, görmeyi istemeden de olsa, görüveriyordu. Göz açıp kapayana oluyordu işte. Vücudun o kısmı anlıyor muydu, ne? Yılan, tarlanın en kurnaz hayvanı. Kaşla göz arasında arzu etmesi yetmiyormuş gibi her göz kırpışta arzusunu yinelediğine göre anlıyor olmalıydı. Seziyor, anlıyor, arzuluyor. Ne korkunç şey! Kim yapmıştı onu öyle, hayvanca anlayıp, hayvanca arzulayan vücudunun o hayvani kısmını? Kendi ruhundan daha aşağı bir ruh tarafından harekete geçirilen kendisi miydi insanlık dışı bir şey mi? Hayatının körpe iliğinden beslenen, şehvetin balçığıyla semiren uyuşuk, yılanvari hayat düşüncesinden ruhu bunaldı. Of, niçin böyle olmuştu? Niçin?

Kendisini, her şeyi ve herkesi yaratan Tanrı'nın önünde küçük düşüren düşüncelerin gölgesine sindi. Çılgınlık. Kim böyle bir şey düşünebilirdi? Karanlığın ve kendini küçük düşürüşlerinin içine korkuyla sinip, sessizce koruyucu meleğine, beynine fısıldayıp duran şu iblisi kılıcıyla kovması için dua etti.

Fısıltısı kesildi, o an açıkça kavradı ki kendi vücudu üzerinden ruhu da gönüllülükle düşüncede, sözde ve eylemde günaha girmişti. İtiraf et! Her bir günahını itiraf etmeliydi. Yaptıklarını nasıl söze dökebilecekti rahibin karşısında? Buna mecburdu, mecburdu. Nasıl yapmıştı tüm bunları utançtan ölmeden? Yahut nasıl yapmıştı tüm bunları utanmadan? Çılgın, iğrenç bir çılgın! İtiraf et! Ah, edecekti evet, yeniden özgür ve günahsız olabilmek için! Belki de biliyordu rahip anlatacaklarını. Ah, sevgili Tanrı!

Onu bekleyen şeyden kaçınıyormuş gibi olmasın diye bir an için bile durmaktan korkarak, can atarak yol aldığı şeye varmaktan korkarak iyi ışıklandırılmamış sokakları arşınladı, arşınladı. Tanrı'nın sevgiyle baktığı bir ruhun erdemi ne güzel olsa gerekti!

Kaldırım boyunca sepetlerinin önünde pasaklı kızlar oturuyordu. Islak saçları alınlarına sarkıyordu. Onları, çamurun içine çömelmiş halde görmek güzel değildi. Halbuki Tanrı ruhlarını görüyordu onların; eğer ruhları erdemliyse göz kamaştırırdı ve Tanrı onları o halde görmeyi çok severdi.

Harap edici bir aşağılanma rüzgârı ruhundan sevimsizce esmişti nasıl da düştüğünü düşününce, şu ruhların Tanrı'nın nazarında daha canayakın olduğunu hissedince. Rüzgâr üzerinden esip geçti, Tanrı'nın sevgisinin bir daha çok, bir daha az ışıldadığı bir sürü, bir sürü başka

ruhun üzerinden esti, bir daha parlak bir daha karanlık yanıp sönen yıldızlar gibi. Bir ruh kaybolmuştu, cılız bir ruh: onunki. Yanacak gibi olup, söndü sonra unutuldu, kayboldu. Sonuç: kara soğuk bomboş virane.

Nerede olduğunun bilinci suları çekilen bir deniz gibi döndü ona, ışıksız, hissiz, cansız, uçsuz bucaksız bir zamanın sonunda. Sefil sahne etrafında örüldü: olağan şiveler, dükkânlarda yanan kandiller, balık, alkol ve ıslak talaş kokuları, gidip gelen adamlar, kadınlar. Yaşlı bir kadın, elinde yağdanlık, karşıdan karşıya geçmek üzere. Eğildi ve sordu ona, acaba yakınlarda bir kilise var mıydı.

– Kilise mi efendim? Evet efendim. Katedral Sokağı kilisesi.

– Katedral?

Elindekini diğer eline geçirip, eliyle tarif etti: kadın, kokuşmuş, pörsümüş sağ elini şalının püsküllerinin altından uzatırken ona doğru eğildi, sesiyle hüzünlendi ve sakinleşti.

– Teşekkür ederim.

– Rica ederim, efendim.

Yüksekteki mihrabın üzerindeki mumlar sönmüştü ama alevinin kokusu hâlâ loş nefin altında süzülüyordu. Dindar çehreli sakallı işçiler yan kapıdan bir tente çıkarıyorlar, zangoç da onlara sakin hareketleri ve sözleriyle yardımcı oluyordu. Müminlerin birkaçı hâlâ oldukları yerden ayrılamamış, yan mihrapların önünde dua ediyor, yahut günah çıkarma odalarının yakınındaki sıralara diz çöküyordu. Çekingenlikle onlara yaklaştı ve son sıraya diz çöktü, içerdeki huzur, sessizlik ve kokulu gölgeler için şükran doluydu. Diz çöktüğü sıra dar ve yıpranmıştı, yanında diz çökenler İsa'nın alçakgönüllü müritleriydi.

İsa da yoksulluğa doğmuştu, bir marangoz dükkânında çalışmış, tahta kesip sistireleyerek; ilk kez Tanrı'nın krallığını yoksul balıkçılara anlatmıştı, tüm insanlara kalben uysal ve alçakgönüllü olmayı öğretmişti.

Başını ellerine doğru eğdi, kalbinden uysal ve alçakgönüllü olmasını istedi, belki böylece o da yanında diz çökenler gibi olabilir, duaları da onlarınki gibi kabul görebilirdi. Onların yanında dua ediyordu etmesine ama zorlanarak. Ruhu günahla kirlenmişti, İsa'nın, Tanrı'nın gizemli üslubuyla yanına öncelikle çağırdığı marangozların, balıkçıların, ağaçları kesip biçimlendirerek, ağlarını sabırla onararak mütevazı zanaatlarıyla hayatlarını sürdüren yoksul ve basit insanların sade güven duygusuyla bağışlanmayı istemeye cüret edemiyordu.

Koridordan uzun boylu biri geldi, tövbekârlar hareketlendi: son anda, çabucak bir bakışla, upuzun ak sakalı ve kahverengi kılığını gördü bir Fransisken rahibinin. Papaz odaya girip, kuytudaki yerini aldı. Tövbekârların ikisi ayaklanıp, her iki yandan günah çıkarma odasına girdiler. Ahşap kepenk çekildi ve bir sesin cılız mırıltısı sessizliği bozdu.

Kanı damarlarında mırıldanmaya başladı, hakkında çıkan hükmü duyurmak için uykusundan uyandırılıp, çağrılan günahkâr bir şehir gibi mırıldanıyordu. İnsanların evlerini aydınlatan ufak tefek kıvılcımlarla toz halinde küller düştü yavaşça. Isındıkça ısınan havadan rahatsız, kıpırdanıp, uyandılar uykularından.

Kepenk açılmıştı. Tövbekâr, odanın bir yanından çıktı. Öte yandaki açılmıştı. Bir kadın, sessizce ve ustaca ilk tövbekârın diz çöktüğü yere girdi. O cılız mırıltı yeniden başladı.

Hâlâ çıkıp gidebilirdi kiliseden. Ayağa kalkar, bir ayağını diğerinin önüne ata ata usulca çıkar, sonra koşar koşar, hızla koşardı kapkara sokaklarda. Hâlâ kaçabilirdi utançtan. İşlediği o günah olmasaydı da ne günah olursa olsaydı! Cinayet olsaydı! Ufak tefek alevli kıvılcım düşüp her zerresine dokundu; utanç verici düşünceler, utanç verici sözler, utanç verici davranışlar. Utanç, durmadan düşen ışıl ışıl küller misali dört bir yanını sarmıştı. Bunu söze dökmek! Boğulan, çaresiz ruhu yok olsa yeriydi.

Kepenk yine açılmıştı. Bir tövbekâr odanın öte yanından çıktı. Yakındaki kepenk çekilmişti. Diğer tövbekârın çıktığı yere şimdi bir başka tövbekâr giriyordu. Yumuşak fısıl fısıl bir ses, odadan yükselen buğu bulutçuklarının içinde süzülüyordu. Kadın olandı: yumuşak fısıl fısıl bulutçuklar, yumuşak fısıl fısıl buğu, fısıl fısıl, bir var bir yok.

Sıranın alışap kolunun altında, gizlice, yumruğuyla göğsüne vurdu, acizane. Tüm oradakilerle ve Tanrı'yla bir olacaktı. Komşusunu sevecekti. Onu yaratan ve seven Tanrı'yı sevecekti. Diz çöküp, diğerleriyle beraber dua edecek ve mutlu olacaktı. Tanrı onu, onları izleyecek ve her birini sevecekti.

Kolaydı iyi olmak. Tanrı'ya kulluk etmek tatlı ve hafifti. İyisi mi bir daha asla günah işlemesin, daima Tanrı'nın çocuğu kalsındı çünkü Tanrı küçük çocukları çok severdi, O'na gelmenin çilesini çekenleri. Günah işlemek korkunç ve üzücü bir şeydi. Ancak gerçekten af dileyen zavallı günahkârlara karşı merhametliydi Tanrı. Ne kadar doğruydu bu! Bu hakikaten iyilikti.

Birdenbire açıldı kepenk. Tövbekâr çıktı. Sırada o vardı. Dehşet içinde ayağa kalktı, kör misali odaya yürüdü.

Nihayet vakit gelmişti. Sessiz loşluğun içinde diz çöküp, gözlerini tepesinde asılı duran beyaz haça dikti. Tanrı onun ne kadar pişman olduğunu görebilirdi. Bir bir anlatacaktı tüm günahlarını. İtirafı uzun, çok uzun olacaktı. İşte o zaman kilisedeki herkes bilecekti ne yaman bir günahkâr olduğunu. Bilsinlerdi. Gerçek buydu. Fakat Tanrı, eğer pişman olursa kendisini bağışlayacağına söz vermişti. Pişmandı. Ellerini kavuşturup, beyaz biçime doğru kaldırdı, kararmış gözleriyle dua ediyordu, her zerresi titreyen bedeniyle dua ediyordu, kaybolmuş bir yaratık gibi başını bir öne bir arkaya sallayarak, inleyen dudaklarıyla dua ediyordu.

– Beni bağışla! Bağışla! N'olur bağışla!

Kepenk tık diye açıldı, kalbi yerinden sıçradı. İhtiyar bir papazın bir eline dayayıp, öte tarafa çevirdiği yüzü parmaklıkların ardındaydı. Stephen haç çıkardı ve papazdan, günahları için kendisini bağışlamasını istedi. Ardından, boynunu eğerek, korku içinde Tövbe Duası'nı okudu. *En ağır hatam* kısmına gelince soluk soluğa durakladı.

– Son günah çıkarışından beri ne kadar zaman geçti, evladım?

– Uzun zaman, peder.

– Bir ay mı evladım?

– Daha uzun, peder.

– Üç ay mı evladım?

– Daha uzun, peder.

– Altı ay?

– Sekiz ay, peder.

Başlamıştı. Papaz sordu:

– O zamandan bu zamana neler hatırlıyorsun?

Başladı günahlarını itirafa: katılmadığı ayinler, etmediği dualar, söylediği yalanlar.

– Daha başka, evladım?

– Öfkeye kapılma, başkalarını kıskanma, açgözlülük, kibir, itaatsizlik.

– Daha başka, evladım?

– Tembellik.

– Daha başka, evladım?

Çaresi yoktu. Mırıldandı:

– Ben... kirli günahlar işledim, peder.

Papaz başını çevirmedi.

– Kendi kendine mi, evladım?

– Ve... başkalarıyla.

– Kadınlarla mı, evladım?

– Evet, peder.

– Evli kadınlar mıydı, evladım?

Bilmiyordu. Günahları dudaklarından bir bir döküldü, iltihaplanmış, sızıntılı bir yarayı andıran ruhundan utanç damlaları halinde döküldü, pis bir ahlaksızlık akıntısı gibi. Son günahlar da ağır mı ağır, pis mi pis sızıp aktılar. Anlatacak bir şey daha kalmamıştı. Boynunu eğdi, yapmıştı işte.

Papaz sessizdi. Derken sordu:

– Yaşın kaç, evladım?

– On altı, peder.

Papaz birkaç kez eliyle yüzünü ovuşturdu. Ardından, alnını eline yaslayıp, parmaklıklara doğru eğildi, gözleri hâlâ kendisine bakmayarak, ağır ağır konuştu. Sesi yorgun ve yaşlıydı.

– Çok gençsin, evladım, dedi, sana yalvarırım kurtul bu günahtan. Korkunç bir günah bu. Hem bedeni öldürür

hem ruhu. Pek çok suçun, talihsizliğin bizatihi sebebidir. Kurtul, evladım, Tanrı aşkına. Şerefsiz bir şey bu, erkeklikte yeri yoktur. Asla bilemezsin bu sefil huyun seni nerelere sürükleyeceğini, yahut nerede karşına çıkacağını. Sen bu günahı işlediğin müddetçe, benim zavallı evladım, Tanrı'nın nazarında bir kuruşluk değerin olmaz. Yüce Meryem'e dua et ki yardım etsin sana. O sana yardım edecektir, evladım. Bu günah aklına dolar dolmaz Kutsal Annemize dua et. İnanıyorum ki böyle yapacaksın, değil mi? Tüm bu günahlar için pişmansın. Eminim öylesin. Ve şimdi Tanrı'ya, O'nun da kutsal lütfuyla, bir daha asla O'nu o sefil günahla incitmeyeceğine söz vereceksin. Bu hayati sözü Tanrı'ya vereceksin, değil mi?

– Evet, peder.

Yaşlı ve yorgun ses, titreyen, kavrulan kalbine tatlı bir yağmur gibi yağdı. Nasıl da tatlı ve hüzünlüydü!

– Sözünü tut, zavallı evladım. Şeytan seni kötü yola sokmuş. Bedenini lekelemen için seni baştan çıkarmaya çalıştığında sür onu cehennemine –o ki Efendimiz'den nefret eden kirli bir ruhtur. Şimdi lütfen Tanrı'ya söz ver bu rezil mi rezil günahtan kurtulacağına dair.

Gözyaşlarından ve Tanrı'nın merhametinin ışığından körleşmiş bir vaziyette boynunu eğdi, bağışlanmanın o ağır sözlerini dinledi ve bağışlanmasının ispatı olarak papazın elini Stephen'ın başının üstüne kaldırdığını gördü.

– Tanrı seni kutsasın, evladım. Benim için dua edesin.

Kefaretini söylemek için diz çöktü, karanlık nefin bir köşesinde dua ediyordu: duaları, beyaz bir gülün kalbinden yükselen koku misali, arınmış kalbinden cennete yükseldi.

Çamurlu sokaklar şendi. Eve doğru uzun adımlarla ilerlerken dört bir yanına sinen, gözle görülmez bir lütfun uzuvlarını hafifleştirdiğinin farkındaydı. Her şeye rağmen yapmıştı işte. Günah çıkarmıştı, Tanrı da onu bağışlamıştı. Ruhu bir kez daha paklanmış, kutsanmıştı, kutsal ve mutlu kılınmıştı.

Tanrı isteyince ölmek ne de güzel olacaktı. Tanrı istediğince, bir ömür huzur, erdem ve başkalarına hoşgörüyle dolu bir hayat sürmenin lütfu ile yaşamak ne de güzel olacaktı.

Mutfaktaki şöminenin yamacına oturdu, mutluluktan konuşmaya cesaret edemiyordu. O âna dek hayatın bunca güzel ve huzurlu olabileceğini bilmezdi. Lambaya asılı yeşil dörtgen kâğıt ince bir gölge meydana getiriyordu. Büfenin üzerinde bir tabak sosisle muhallebi duruyordu; rafta da yumurta. Kilise kolejindeki ayin sonrası edeceği kahvaltı içindi bunlar. Muhallebi, yumurta, sosis ve fincan fincan çay. Aslında ne basit, ne güzeldi hayat! Bir ömür vardı önünde.

Bir düşün içinde uyuyakaldı. Bir düşün içine uyandı, baktı sabah olmuş. Uyanan bir düşün içinde, sabahın sessizliğinde okula yürüdü.

Tüm oğlanlar oradaydı, yerlerinde diz çökmüşlerdi. O da aralarına girip, diz çöktü, mutluluk ve çekingenlikle. Mihrap, kokulu beyaz çiçeklerle donatılmıştı: sabah ışığında bu beyaz çiçeklerin üzerindeki mumların solgun alevleri duru ve dingindi, ruhu gibi Stephen'ın.

Sınıf arkadaşlarıyla beraber mihrabın önünde diz çöktü, ellerden örülmüş canlı raya katılmış, onlarla beraber mihrabın örtüsünü tutuyordu. Papaz, kutsanmış

ekmek kabını bir öğrenciden diğerine uzatırken titriyordu elleri, ruhu titriyordu.

– *Corpus Domini nostri.**

Gerçek miydi bu? Orada öyle, günahsız, çekingen diz çöküyordu: birazdan ekmeği dilinin üzerinde tutacak ve Tanrı, arınmış gövdesine sinecekti.

– *In vitam eternam.*** *Amen.*

Başka bir hayat! Zarafet, erdem ve mutluluk dolu bir hayat! Gerçekti. Uyanacağı bir düş değildi bu. Geçmiş, geçmişti.

– *Corpus Domini nostri.*

Kutsal ekmek kabı ona ulaşmıştı.

* Efendimiz'in bedeni... (ç.n.)

** (taşır bizi) ebedi yaşama. (ç.n.)

dördüncü bölüm

Pazar günü Kutsal Üçlü'nün hikmetine adanmıştı; Pazartesi Kutsal Ruh'a, Salı Koruyucu Melekler'e, Çarşamba Aziz Joseph'e, Perşembe En Kutsal Mihrap Ayini'ne, Cuma Çilekeş İsa'ya, Cumartesi ise Kutsal Bakire Meryem'e.

Her sabah kutsal bir tasvirin yahut hikmetin huzurunda kendini yeni baştan kutsuyordu. Günleri, her düşünce ve eylem ânını bir kahraman edasında Papa'nın yolunda gerçekleştirmek amacıyla erken bir ayinle başlıyordu. Körpe gündüz havası kararlı dindarlığını bilerdi; çoğunlukla yan mihrapta dua edenlerin arasında diz çökerken, papazın mırıltılarını en âlâsından dua kitabından takip ederken, bir an için başını kaldırır, biri eski biri güncel ahidi temsil eden iki mumun arasındaki karanlığa yerleştirilmiş figüre bakar ve kendini bir yeraltı mezarlığı ayininde diz çökerken hayal ederdi.

Günlük yaşamı ibadetlere göre düzenlenmişti. Onca vurucu yakarış ve dua aracılığıyla araftaki ruhlar için cömertçe yüzyıllarca gün, ay ve yıl biriktiriyordu, ne var ki o olağanüstü meşru kefaret dolusu yılları kolaylıkla kazandığını duyuran ruhsal başarı onun dua etme şevki-

ni tam olarak doyuramıyordu zira acı çeken ruhlar için ettiği dualarla cezalarını ne kadar hafiflettiğini asla bilemezdi; cehennemi ateşten tek farkı ebedi olmaması olan arafta kefaretinin bir zerrecik nemden daha faydalı olmayabileceği korkusuyla ruhunu her gün lüzumundan fazla görevin gittikçe dallanıp budaklanan döngüsüne sürüyordu.

Hayattaki mevkisinin gerektirdiği görevleri gözeterek planladığı gününün her bölümü, kendi manevi dirim merkezinin etrafında dönüyordu. Sanki sonsuzluğa doğru çekiliyordu hayatı; her bir düşüncesi, sözü, hareketi, bilincinin her bir saniyesi cennette ışıltıyla titreşiyor gibiydi: zaman zaman bu titreşimlerin anlık akisleri öyle canlı olurdu ki adanmış ruhunun devasa bir yazarkasaya parmaklar misali bastığını, ederinin derhal cennet olduğunu görürdü; bir sayı değildi bu eder, narin bir tütsü dumanı yahut nahif bir çiçekti.

Elinden düşürmediği tespihinin -yürürken çekebilmek için sokağa çıkarken bile pantolonunun cebinde taşırdı- taşları da kendilerini dünyaya ait olamayacak denli hayali bir özden meydana gelmiş, renksiz, kokusuz, isimsiz çiçeklerden bir taca dönüştürürdü. Her gün tespih dualarının üçünü de okurdu ki ruhu bu üç dini erdemde de güçlensin: onu yaratan Baba'ya imanda, onu kurtaran Oğul'a umutta, onu kutsayan Kutsal Ruh'a sevgide; ve üç kere okuduğu bu üçlü duayı Üç Kişi'ye, Meryem yoluyla, Meryem'in şen, kederli ve şanlı hikmetleri adına sunuyordu.

Haftanın yedi günü de Kutsal Ruh'un yedi hediyesinden biri ruhuna insin, geçmişte günbegün işlediği yedi ölümcül günahı temizlesin diye dua ederdi; her bir hedi-

ye için belirlenmiş günlerde dua ederken duasının kabul olacağına inanç duyardı, fakat yadırgadığı bir şey vardı ki o da hikmetin, irfanın ve ilmin doğaları gereği çokça farklı olmalarına rağmen üçü için de tek dua olmasıydı, her biri için ayrı ayrı dua edilmesi gerektiğini düşünürdü. Ne var ki gelecekte ruhani gelişimi sayesinde günahkâr ruhu güçsüzlüğünden koparılıp, En Kutsal Üçlü'nün Üçüncü Kişisi tarafından aydınlatıldığında bu güçlüğün ortadan kalkacağına inanıyordu. O'na karşı günah işlemenin bağışlanamaz olduğu, adına, cehennemi ateşin alazlı dillerinin rengindeki cübbeleriyle papazların yılda bir ayin düzenlediği o ebedi, gizemli saklı Varlık'ın, simgeleri bir güvercinle kudretli bir rüzgâr olan Görünmez Şefaatçi'nin mesken tuttuğu o yüce karanlık ve sessizliği düşününce buna ürpertiyle, daha da inanıyordu.

Okuduğu din kitaplarında Teslis'in Üç Kişisi'nin doğaları ve akrabalıklarının üstü kapalı bir şekilde ima edildiği imgelemleri –Baba ebediyete uzanan İlahi Mükemmeliyeti üzerine, aynada izlercesine düşünüp taşınır ve nihayetinde ebediyen var olacak Ebedi Oğul ile Baba ve Oğul'u ebediyen sürdürecek Kutsal Ruh'un babası olurdu– aziz anlaşılmazlıklarına rağmen Stephen'ın aklı bunların, Tanrı'nın ebediyen, henüz o daha dünyaya gelmeden, hatta dünya bile var olmamışken kendisini sevdiği gerçeğinin basitliğine yattığından çok daha kolay yatıyordu.

Sevgi ve nefret tutkularının isimlerinin kutsal bir şekilde hem sahnede hem de kürsüde zikredildiğini işitmiş, bu isimlerin kutsal bir şekilde ifade edildiği kitapları okumuştu, fakat niye ruhu onları hiç barındırmamıştı içinde yahut dudaklarından niye dökülmemişti bu isim-

ler inançla? Âni bir öfke zaman zaman Stephen'ı kuşatırdı, ne var ki onu kalıcı bir tutkuya dönüştürmeye vakıf olamaz, kendini hep bu duygudan çıkıverirken bulurdu, bedeni kolaylıkla dış bir deriden yahut kabuktan sıyrılıyormuşçasına. İncecik, karanlık, mırıl mırıl bir varlığın kendi varlığına sızdığını hisseder, insafsız bir şehvetle onu kovardı: böylece o da avcundan kayıp gider, Stephen'ın zihnini net ve kayıtsız kılardı. Öyle görünüyor ki bu, onun ruhunda barındırabileceği tek sevgiydi, tek nefretti.

Fakat Tanrı'nın Kendisi, onun yegâne ruhunu ebediyen ilahi sevgisiyle sevmiştiyse artık sevginin hakikiliğine inanmazlık edemezdi. Ağır ağır, ruhu ruhani ilimle zenginleştikçe, dünyanın, Tanrı'nın kudretinin ve sevgisinin uçsuz bucaksız, ahenkli bir ifadesi olduğunu gördü. Hayat her ânıyla ve hissiyatıyla, ağacın incecik dalındaki tek bir yaprağın görüntüsüyle mesela, ilahi bir hediyeye dönüştü, ruhu şükredip, teşekkür etmeliydi Bahşedene. Sağlam özü ve tüm çetrefilliğiyle dünya, ruhu için yalnızca ilahi güçün, sevginin ve evrenselliğin teorisi olarak vardı. Doğanın ruhuna bahşettiği bu ilahi anlamın hissi öylesine yekpare ve sorgulanamaz mînvaldeydi ki yaşamayı sürdürmesinin gerekliliğini bir türlü anlayamıyordu. Herhalde ilahi gayenin bir parçasıydı bu, işlevini sorgulamaya cüret edemiyordu, o ki ilahi gayeye karşı diğerlerinden daha derin, daha çirkin günahlar işleyendi. Her zaman her yerde var olan o tek ebedi mükemmel hakikatin farkındalığıyla uysallaşmış ve küçülmüş ruhu, dindarlığın sorumluluklarına yeniden girişti, ayinler, dualar, dini törenler, çile çekmelerle ancak böylece sevginin o muhteşem esrarı üzerine kafa yormaya başlayalıberi ilk defa içinde yeni bir hayatın doğuşunu ve ruhun özündeki erdemin sıcaklığına

benzer sıcak bir devinim hissetti. Dini sanatta tasvir edilen o esriklik hali, iki yandan göğe yükselmiş eller, bayıldı bayılacak birininkini andıran aralık dudaklar ve gözler, onun gözünde küçük ve bitkin düşmüş, dua eden ruhun imgesine dönüşmüştü.

Ruhsal aşkınlığın tehlikeleri konusunda önceden uyarılmıştı, o ise kendisinin en küçük, en ikincil ibadetlerden bile çekilmesine izin vermiyordu; tehlikelerle dolu bir azizliğe erişmek yerine, çektiği daimi çileyle günah dolu geçmişini temize çekmek için uğraşıyordu daha ziyade. Her bir duyusunu sıkı denetim altında tutuyordu. Görme duyusunu köreltmek amacıyla sokakta bakışları yerde yürümeyi, ne sağına ne soluna gözünün kaymasını, hele arkasına hiç bakmamayı kural bellemişti. Gözleri kadınların gözleriyle temastan kaçınıyordu. Zaman zaman, birdenbire bitmemiş bir cümlenin ortasında yahut kitabını kapatınca, iradesinin âni gayretiyle engel olurdu gözlerinin bakmasına. İşitme duyusunu köreltmek içinse o vakitler çatallaşmış olan sesini asla denetlemiyordu, ne şarkı söylüyor ne ıslık çalıyor ne de ona acı veren, sinirlerini bozan, rahatsız eden seslerden, mesela tahtada bilenen bıçak sesinden, ocağın küreğiyle küllerin toplanma sesinden, halının süpürülme sesinden kaçmaya yelteniyordu. Koku alma duyusunu köreltmekse çok güçtü zira kötü kokulara karşı, ister dış dünyaya ait gübre, zift gibi kokular olsun, ister üzerinde birçok meraklı deney ve karşılaştırma yaptığı kendi vücuduna ait kokular olsun, bir tiksinti duymadığını fark etmişti. Nihayet koku alma duyusunun hoşnutsuzlukla karşıladığı kokunun uzun süre beklemiş sidik kokusunu andıran bir tür bozuk balığımsı koku olduğunu buldu ve ne zaman karşısına çıksa

kendini bu nahoş kokuya katlanmaya mecbur etti. Tat alma duyusunu köreltmek içinse sofrada katı davranışlar belirledi kendine, kilisenin tüm oruçlarını en ince ayrıntısına dek gözlemledi, aklından başka yemeklerin lezzetlerini çıkarmak için dikkatini başka yönlere çekmeye çalıştı. Bulma gayretinde dokunma duyusunu köreltmeye çalışırken ustalaştı. Yatakta asla bile isteye yönünü değiştirmedi, olabilecek en rahatsız şekillerde oturdu, her bir kaşıntıya ve ağrıya sabırla tahammül etti, ateşin uzağında durdu, ayinlerde İncil okunduğu vakitlerin dışındaki tüm vakitlerde dizlerinin üzerinde durdu, soğuk hava soğuktan sızlatsın diye boynunu, yüzünü ıslak bıraktı, tespih çekmediği vakitlerde koşucu misali kollarını gövdesinin iki yanına sımsıkı yapıştırdı, ellerini ne cebine koydu ne de belinde kavuşturdu.

Ölümcül günahlar hiç mi hiç cezbetmiyordu onu. Ne var ki çetrefil din eğitiminin ve kendisine uyguladığı sınırlamaların neticesinde bile kendisini çocukça ve değersiz kusurların insafına kalmış bulmak onu şaşırttı. Annesinin aksırışları karşısında yahut duası sırasında rahatsız edildiğinde duyduğu öfkeyi bastırmakta, okuduğu duaların, tuttuğu oruçların faydası pek azdı. Rahatsız olduğu şeye karşı öfkesini salma dürtüsünü dizginleyebilmek için muazzam bir çaba sarf etmeliydi iradesi. Öğretmenlerinde çokça gözlemlediği anlamsız öfke patlamalarının görüntüleri, kâh seğiren kâh kenetlenmiş dudaklar, alı al moru mor suratlar aklına geldikçe alçakgönüllü olma çabalarına karşın yıldırıyordu onu. Hayatını başkalarının hayat akışıyla kesiştirme çabasıysa oruçtan, duadan çok daha zordu, tüm bunları kendisini tatmin etmek için yapıyor oluşu onun daimi kusuruydu,

ruhunda bir kuruluk duygusuyla beraber artan şüphelere, tereddütlere sebep oluyordu. Ruhu, kimsesizlik döneminden geçiyordu öyle ki kutsal törenler bile kurumuş kaynaklara dönüşmüştü onun için. Günah çıkarmaları, evhamlı ve tövbekârlığı tamamlayamamış kusurları için bir kaçış kanalıydı. Aşai Rabbani'deki kabul töreni ona Kutsal Ayin'in bitişinde kendi kendine gerçekleştirdiği ruhsal ayinlerdeki bakir teslim oluşun huşu dolu anlarını sunmamıştı. Bu törenlerde kullandığı Aziz Alphonsus Liguori tarafından yazılmış eski, unutulmuş kitabın yazıları silikleşmiş, yaprakları sararmıştı. İlahilerdeki tasvirler kilise azasının dualarıyla iç içe geçerken bu kitabı okumak, ruhunda şevkli sevginin ve bakir karşılıkların solmuş dünyasını canlandırıyordu. İşitilmesi güç bir ses sanki ruhunu okşuyor, ona isimler, zaferler anlatıyordu, sanki nişanlanmak üzere yükselmesini söylüyordu ve geri dönmesini, ileriye bakmasını, Amana'dan parsların dağlarına, bir eş aramasını orada, ruh da sanki aynı işitilmesi güç sesle yanıt veriyordu ona, teslim ederek kendini baştan ayağa: *Inter ubera mea commorabitur.**

Duaları ve tefekkürleri sırasında etinin ona bir şeyler mırıldanan ısrarcı sesleri bir kez daha ruhuna üşüşünce teslimiyet fikri tehlikeli bir cazibeye büründü. Tek bir razı geliş eylemiyle, bir anlık düşünceyle tüm yaptıklarını feshedebileceğini bilmek ona kesif bir iktidar duygusu veriyordu. Çıplak ayaklarına doğru bir selin yavaşça yaklaştığını ve o ilk zayıf çekingen sessiz dalgacığın hararetli tenine dokunmasını beklediğini hissediyordu. Derken, handiyse tam o dokunuş ânında, handiyse tam günaha

* Göğüslerimin arasına uzanasın. (ç.n.)

razı gelmenin eşiğinde, kendini kuru sahilde, âniden yardımına koşan iradenin yahut feryadın müdahalesiyle selin çok uzağında dikilirken bulurdu: onca uzaktan selin gümüşi ufuk çizgisini gören, ayaklarına uzanacak o ilerleyişin yavaştan başlayışına bakınca teslim olmamış olduğunu, hiçbir şeyi feshetmediğini bilen ruhu yeni bir iktidar duygusu ve tatminle silkeleniyordu.

Cazibenin selini birçok kez bu yolla atlattıktan sonra tedirginleşti, kaybetmeyi reddettiği inayetin kendisinden dirhem dirhem çalınıp çalınmadığını sorgular oldu. Dokunulmazlığına duyduğu saf itimadı söndü, farkında olmadan ruhunun düştüğüne dair çapraşık bir korkuya kapıldı. Ne kadar zorlansa da, inayet haline dair sahip olduğu eski bilincini kazanmak için kendine, her kışkırtma ânında Tanrı'ya dua ettiğini, yalvarıp istediği inayetin de kendisine verilmiş olması gerektiğini zira Tanrı'nın onu vermekle yükümlü olduğunu söyledi. Kışkırtmaların sıklığı ve şiddeti ona, azizlerin sınanışları hakkında işittiklerinin doğruluğunu gösterdi. Sık sık ve şiddetli bir şekilde başına üşüşen kışkırtmalar ruhunun kalesinin düşmediğinin, şeytanın onu düşürmek için esip gürlediğinin kanıtıydı.

Dua sırasında anlık bir dikkat dağınıklığı, ruhunda beliren geçici bir öfke akımı, konuşmasında ya da davranışında hafif bir aksilik ânına dair şüphelerinden, tereddütlerinden bahsederken papaz onu bağışlamadan evvel geçmiş hayatından bir günahı anlatmasını isterdi. O da bir kez daha günahını tevazu, utanç ve pişmanlıkla dile getirirdi. Ne kadar kutsal bir hayat sürse de, ne kadar erdeme yahut maharete erişse de günahından tamamen kurtulamayacağını düşünmek onu küçük düşürüyor,

utandırıyordu. Huzursuz bir günah duygusu hep onunla var olacaktı: itiraf edecek, tövbe edecek ve bağışlanacaktı, itiraf edecek, bir daha tövbe edecek ve bir daha bağışlanacaktı, verimsizce. Cehennem korkusuyla ruhunu ezip bükerek çıkardığı günah hayırlı değil miydi yoksa? Yoksa duyurulması an meselesi olan yazgısıyla ilgilenmekten, günahı için can-ı yürekten üzülememiş miydi? Ama itirafının hayırlı olduğuna, günahı için duyduğu üzüntüsünde candan olduğuna en kesin işaret, biliyordu ki, hayatını ıslah etmiş olmasıydı.

– Hayatımı ıslah ettim, değil mi? diye sordu kendi kendine.

* * *

Müdür konuşur ve gülümserken pencerenin önünde durmuş, ışığa arkasını dönmüş, dirseğini kahverengi panjura yaslamış, diğer panjurun kordonunu sallıyor, düğümlüyordu. Stephen karşısında durmuş, bir an için uzun yaz güneşinin çatılardan çekilişini biraz da papazca parmakların ağır, mahir hareketlerini gözlüyordu. Papazın yüzü tamamen karanlıktaydı, ne var ki arkasından usulca çekilen günışığı derin oluklu şakaklarına, başının kıvrımlarına dokunuyordu. Papazın ağır ağır ve içtenlikle anlattığı farklı konuları, henüz sonlanan tatili, başka şehirlerdeki okulları, öğretmenlerin tayinlerini dinlerken Stephen, kulaklarıyla papazın sesinin vurgularını ve eslerini takip ediyordu. Ağır ve candan ses su gibi sürdürürken hikâyelerini bir es aldığında Stephen saygı dolu sorularla sesi yeniden başlatmaya kendisini mecbur duyuyordu. Biliyordu ki hikâyeler girizgâhtı, aklı asıl akıbe-

ti bekliyordu. Müdürün kendisini çağırdığı haberini alalıberi aklı bu haberin anlamını kurcalamıştı, okulun bekleme odasındaki uzun tedirgin bekleyiş sırasında da gözleri duvarda asılı ölçülü resimlerin birinden diğerine gezinmiş, aklıysa, bu çağrının anlamı ortaya çıkıncaya dek bir tahminden diğerine atılmıştı. Derken, öngörülemeyen bir sebepten müdürün gelişinin engellenmesini dilerken, kapının tokmağının dönüşünü, bir cüppenin hışırtısını işitmişti.

Müdür, konuşmasına Dominik ve Fransisken mezheplerinden, Aziz Thomas ile Aziz Bonaventure'ün dostluklarından başlamıştı. Fransiskenlerin giyimleri ona göre biraz fazla...

Stephen'ın yüzü papazın hoşgörülü gülümseyişine karşılık verdi, bir fikir beyan etmeye can atmadığı için dudaklarıyla hafif şüpheli bir hareket yaptı.

– Sanırım, diye devam etti müdür, Fransiskenler arasında da bu giyimden vazgeçip diğer Fransiskenler'e uymak konuşuluyormuş.

– Manastırlarda şimdilik giyimlerini korurlar herhalde? dedi Stephen.

– A, elbette, dedi müdür. Manastır için uygun ama dışarısı için bana başka türlü olsa daha iyi olurmuş gibi geliyor, ne dersin?

– Rahatsız olsa gerek?

– Rahatsız olmaz mı, tabii rahatsız. Belçika'dayken onları her tür havada o kılıklarını dizlerine kadar çekmiş, bisiklete binerken görürdüm. Gerçekten de gülünçtü. *Les jupes,** derlerdi bu kılığa Belçika'da.

* Etek. (ç.n.)

Sesli harf hayal meyal seçilmek üzere nitelenmişti.

– Ne derler dediniz?

– *Les jupes.*

– Aa...

Papazın alçak, ihtiyatlı şivesi kulağına çarpınca gülücüğünün tahayyülü mü hayaleti mi öylesine hızla geçmişti ki Stephen'ın zihninden, Stephen papazın gölgede kalan yüzünde seçemediği gülücüğe gene gülücükle karşılık vermişti. Sakince karşısında solan göğe daldı gözleri, yanağında tutuşan küçük alevi saklayan akşamın serinliğinden ve solgun sarı korlarından memnuniyetle.

Kadınların giydiği elbiselerin, bu elbiselerin yapımında kullanılan belli başlı yumuşak, narin öteberinin ismi ona daima narin ve günahkâr bir kokuyu çağrıştırırdı. Oğlan çocuğuyken, atlara çekilen dizginlerin ince ipekten kayışlar olduğunu sanırdı; Stradbrook'ta koşumların yağlı derisine dokununca hayrete düşmüştü. Aynı hayrete hayatında ilk defa titreyen parmaklarıyla bir kadın çorabına dokunup, o gevrek dokusunu hissettiğinde de düşmüştü çünkü kendi halinin bir yansıması yahut kehaneti olmayan hiçbir şeyi aklında tutmazdı, kadın ruhunu ve bedenini de sadece nazik hayata ayak uyduran yumuşak sözcüklü cümleler yahut gül yumuşaklığında şeyler içinde tasavvur etmeye cüret edebilmişti.

Papazın ağzından çıkan söz ona samimiyetsiz gelmişti, bir papazın böyle bir konuda bunca kaygısız konuşmaması gerekirdi. Bir tasarıyla böylesine umarsız söylenmişti bu söz, yüzünün, karanlıkta kalmış gözler tarafından incelendiğini hissediyordu. Cizvitlerin kurnazlığına dair ne işitmişse, ne okumuşsa, kendisi tecrübe etmediğinden, içtenlikle elinin tersiyle itmişti. Öğretmen-

leri, hoşuna gitmediği zamanlarda dahi, ona daima zeki ve ciddi papazlar, atletik ve hayat dolu başkanlar olarak görünmüşlerdi. Onları hep soğuk suda çabuk çabuk yıkanan, temiz serin çamaşırlar giyen adamlar olarak düşünmüştü. İçlerinde yaşadığı tüm o yıllarda, Clongowes'da, Belvedere'de, onlardan yalnızca iki kez sopa yemişti, bunlar haksız yere aldığı cezalar olsa da çoğunlukla hak ettiği cezalardan kurtulduğunun ayrımındaydı. Tüm o yıllar boyunca öğretmenlerinden bir kez olsun küstahça bir söz işitmemişti: ona Hıristiyan öğretisini aşılayan, onu iyi bir hayat sürdürmeye teşvik eden, ağır günahlar işlediğinde ona inayetin yolunu gösteren onlardı. Onların varlığıydı Stephen'ı Clongowes'da aceminin tekiyken ve Belvedere'de o ikili haliyle özgüvensiz hissettiren. Okul hayatının son yılına dek bu duygu sürekli onunla kalmıştı. Ne bir kez olsun başkaldırmış ne de şamatacı arkadaşlarının onu bu mülayim itaatkârlık huyundan vazgeçirmesine izin vermişti: bir öğretmeninin beyanından şüphe duyduğunda bile şüphesini açıkça dile getirmeye yeltenmemişti. Son sıralarda öğretmenlerinin bazı yargıları ona çocukça gelmiş, alışageldiği bir dünyadan yavaşça uzaklaşıyormuş ve bu dili son defalığına işitiyormuş gibi hissederek kederlenip yazıklanmıştı. Bir gün oğlanların birkaçının kilisenin yakınındaki barakanın orada papazın etrafında toplaştığında papazın şöyle dediğini işitmişti:

– Lord Macaulay'in hayatı boyunca ölümcül bir günah işlememiş bir adam olduğunu tahmin ediyorum, yani kasten işlememiş...

Bunun üzerine bir iki oğlan ona Victor Hugo'nun en büyük Fransız yazar olup olmadığını sormuştu. Papaz, Victor Hugo'nun kiliseye yüz çevirdikten sonra yazdık-

larının, Hıristiyan'ken yazdıklarının yarısı etmeyeceğini söylemişti.

– Fakat bazı seçkin Fransız eleştirmenler, diye sürdürmüştü papaz, Victor Hugo'nun bile, ne kadar büyük olursa olsun, Louis Veuillot kadar duru bir Fransız üslubuna sahip olmadığını iddia ediyor.

Papazın imasıyla Stephen'ın yanağında tutuşan küçük alev sönmüştü, gözleriyse hâlâ sessizce renksiz göğe dalgındı. Fakat huzursuz bir kuşku aklında bir oraya bir buraya uçuşuyordu. Maskeli hatıralar canlanıverdi gözünün önünde: sahneleri ve kişileri tanıyordu ancak onlara dair hayati durumları kavramayı başaramadığının da bilincindeydi. Kendisini Clongowes'un bahçesinde oyunları izleyerek yürürken ve kasketinin içinden ince lokum yerken gördü. Birkaç Cizvitli, bisiklet yolu boyunca yanlarında hanımefendilerle yürüyordu. Clongowes'ta kullanılan bazı deyişlerin yankıları zihninin uzak mağaralarında çınladı.

Papazın kendisiyle başka bir sesle konuştuğunu fark ettiğinde görüşme odasının sessizliğinin içinde kulakları bu uzak yankıları dinliyordu.

– Seni bugün buraya çağırmam Stephen, seninle çok mühim bir konuyu görüşmek içindi.

– Buyrun efendim.

– Hiç içinde bir çağrı duydun mu?

Stephen evet demek için dudaklarını araladı ancak hemen sözcüğü alıkoydu. Papaz cevabı bekleyerek ekledi:

– Demek istediğim, içinde, ruhunda hiç mezhebe katılmak için bir arzu duydun mu? Bir düşün.

– Bazen bu konuyu düşündüğüm oluyor, efendim, dedi Stephen.

Papaz, kendi kendine konuşarak, kepengin kordonunu bıraktı, ellerini kavuşturup ciddiyetle çenesine dayadı.

– Böyle bir okulda, dedi sonunda, Tanrı'nın dini bir hayata çağırdığı ya bir ya iki, bilemedin üç çocuk olur. Böyle bir çocuk arkadaşlarından müminliğiyle ve onlara oluşturduğu olumlu örnekle ayrışır. Arkadaşlarınca aranan kişi olur; cemiyet yoldaşlarınca başkan seçilir belki de. İşte sen, Stephen, böyle bir öğrencisi oldun bu okulun, Kutsal Bakire Cemiyeti'nin başkanı oldun. Belki de sen Tanrı'nın bu okuldan Kendisi'ne çağırmayı düşündüğü çocuksun.

Papazın sesindeki ciddiyeti vurgulayan güçlü gurur tınısı Stephen'ın kalbini dörtnala koşturdu.

– Bu çağrıyı almak, Stephen, dedi papaz, Yüce Tanrı'nın bir adama bahşedebileceği en büyük onurdur. Hiçbir kral, hiçbir imparator, Tanrı'nın papazının gücüne sahip değildir. Cennetteki hıçbır melek hatta baş melek, hiçbir aziz, Kutsal Bakire Meryem bile Tanrı'nın papazının gücüne sahip değildir: anahtarların gücüne, günaha bağlama ve günahtan kurtarma gücüne, şeytan çıkarma gücüne, Tanrı'nın kullarına hükmeden kötü ruhları kovma gücüne, Cennet'in kudretli Tanrı'sını mihraba indirip, ekmekte ve şarapta vücut bulmasını sağlayacak güce ve yetkiye sahip olmak. Bu ne muazzam bir güçtür, Stephen!

Bu gurur dolu nutukta kendi düşüncelerinin yankısını bulan Stephen'ın yanağı yine alev almıştı. Kaç defa kendini meleklerle azizlerin bile önünde saygıyla eğildiği bir papaz olarak, o muazzam gücü sükunet ve tevazu ile ustaca kullanırken hayal etmişti! Ruhu gizlice bu arzuyu düşünmeye bayılırdı. Günah çıkarma odasına çabuk çabuk giren, mihrabın basamaklarını tırmanan, buhur

yakan, diz çökerek dua eden, papazlığın gerçeğe benzerlikleri ve gerçekten uzaklıklarıyla onu hoşnut eden karmaşık davranışlarını başarıyla sergileyen genç ve sessiz mizaçlı bir papaz olarak hayal ederdi kendini. Düşüncelerinde yaşadığı o loş hayatta çeşitli papazların dikkatini çeken sesleri ve ifadelerini takınırdı. Biri gibi dizlerini iki yana kırarak çömelir, buhurdanı bir başkası gibi şöyle bir sallayıverir, insanları kutsadıktan sonra mihraba dönerken cüppesi berikininki gibi savrulup açılırdı. En çok da hayallerinin bu loş sahnelerinde ikincil rolleri almak hoşnut ederdi onu. Dini ayin liderlerinin rütbesinden çekinirdi, tüm o karmaşık azametin kişiliğine sirayet edeceğini, ayinin kendisine böylesine açık ve net bir görev vereceğini düşünmek hiç hoşuna gitmezdi. O daha küçük ama kutsal görevler bekliyordu, kilise seremonisinde diyakoz yardımcısının cüppesini kuşanmış, mihraptan ve gözlerden uzak, omuzlarında bir örtü, örtünün kıvrımları içinden kutsal ekmek kabını tutmak yahut kurban töreni tamamlandığında dekan olarak altın işlemeli cübbesiyle ayin liderinin bir adım gerisinde, elleri kenetli, yüzü insanlara dönük, *Ite, missa est** şarkısını söylemek gibi. Hayalinde ayin liderliği ettiği vakitler kendisini çocuklar için yazılan dua kitaplarındaki tören resimlerinde bulurdu; kurban meleğinden başka kimsenin olmadığı bir kilisede, boş bir mihrapta, kendisinden bile çocuksu bir yardımcı eşliğinde. Müphem kurban ve kutsama törenlerinde iradesi hakikatle yüzleşmekten çekinirdi: onu eylemsizliğe mecbur eden şey, sessizliğin öfkesini, guru-

* Gidebilirsiniz, ayin sona ermiştir. (ç.n.)

runu bastırmasına izin verse de, kucak açma özlemi çekse de, biraz da bir ayinle görevlendirilmemiş olmanın eksikliğiydi.

Hürmetkâr bir sessizlikle papazın çağrısını dinliyordu, sözcüklerin içinden onlardan bile belirgin bir ses Stephen'ı yaklaşmaya davet ediyor, ona gizli bilgiyi ve gizli gücü teklif ediyordu. İşte o vakit öğrenirdi Simon Magnus'un günahını, Kutsal Ruh'a karşı işlenen, o bağışlanamaz günahı. Başkalarından, gazabın çocukları olarak rahme düşüp doğmuşlardan saklanan, anlaşılması güç şeyleri bilirdi. Karanlık kiliseden utanarak günah çıkarma odasında kadınların, kızların dudaklarından kulaklarına mırıldanan günahlarını, günahkâr özlemlerini, günahkâr düşüncelerini, günahkâr davranışlarını öğrenirdi ve fakat atanması ve kutsanmasıyla esrarengiz bir şekilde bağışıklık kazanmış ruhu kirlenmeden mihrabın beyaz huzuruna kavuşurdu hemen. Hiçbir günah izi kalmazdı kutsal ekmeği kaldırıp, böldüğü ellerinde; İsa'nın gövdesini ayrı tutarak, kendi lanetlenmesini yiyip içmesine sebep olacak hiç bir günah izi kalmazdı dudaklarında dua ederken. Bir masum kadar günahsız, gizli bilgisini, gizli gücünü kendinde tutardı: bir ömür Melkizedek mezhebinin papazı olurdu.

– Yarın sabah Yüce Tanrı sana kutsal iradesini vahiy etsin diye dua edeceğim, dedi müdür. Ki sen de Tanrı katında çok güçlü olan kutsal koruyucu aziz için, ilk şehit için dokuz günlük duayı okuyasın ve böylece Tanrı zihnini aydınlatsın. Ancak çağrıldığından çokça emin olmalısın Stephen, olur da sonradan aslında çağrılmamış olduğunu fark edersen bu felaket olur. Bir kez papaz oldun

mu daima papaz kalacaksın demektir, unutma. İlmihalin sana der ki takdis merasimi vaftizi yalnızca bir kez yaşanabilir ve ruhuna asla silinemeyecek ruhani bir mühür basar. Önceden tartmalısın düşüncelerini, sonradan değil. Bu ciddi bir mesele Stephen zira ebedi ruhunun kurtuluşu buna bağlı. Gel, beraber dua edelim Tanrı'ya.

Odanın ağır kapısını açık bırakarak, ellerini şimdiden ruhani hayattaki yol arkadaşına uzatırcasına uzattı. Stephen, merdivenlerin yukarısındaki geniş sahanlığa çıkarken ılık akşam havasının okşayışlarını duydu. Findlater Kilisesi'ne doğru dört genç adam başlarını sallayarak, kılavuzlarının akordeonunun kıvrak ezgilerine uygun adımlarla kol kola yürüyordu. Zihninin akıl almaz örgülerinden geçen müzik, örgüleri acı vermeksizin, gürültü çıkarmaksızın, âni bir dalganın çocukların kumdan kalelerini eritiverdiği usulde çözüvererek bir anda dindi, âniden başlayan müziğin ilk notalarının hep diniverdiği gibi. Keyfekeder ezgiye gülümseyerek, gözlerini papazın yüzüne kaldırdı ve bu yüzde, batan günün neşesiz bir yansımasını görerek, bu yoldaşlığa zayıflıkla razı gelmiş olan elini usulca çekti.

Basamaklardan inerken kendi kendine yaptığı fikir alışverişinin sıkıntısını gideren şey, okulun eşiğinden batan günü yansıtan o neşesiz maskeydi. Okul hayatının gölgesi, o zaman, bilincinden tüm ciddiyetiyle geçti. Onu ciddi, tertipli, tutkusuz bir hayat bekliyordu, maddi kaygılardan azade bir hayat. Papaz adaylarının konakladığı yurtta ilk gecesi nasıl geçecekti kim bilir, nasıl bir bunalımla uyanacaktı ilk sabahına. Clongowes'un upuzun koridorlarının rahatsız edici kokusu geldi burnuna, gaz

alevlerinin ketum mırıltısını işitti. Birdenbire varlığının her bir yanından huzursuzluk saçıldı. Nabzı hararetle hızlandı, anlamsız sözcükler silsilesi aklıselim düşüncelerini allak bullak ederek oraya buraya sürükledi. Ciğerleri, sıcak nemli cansız bir hava soluyormuşçasına şişip şişip söndü, Clongowes'un banyosunun o kıpırtısız, tezek renkli suyuna sinmiş sıcak nemli havayı bir kez daha duydu.

Bu anıların uyandırdığı, eğitimden de dindarlıktan da daha güçlü bir içgüdü bu hayata her yaklaşışında harekete geçiyor ve bu kurnaz, düşmanca içgüdü onu teslimiyete karşı zırhlandırıyordu. Bu hayatın soğukluğu ve düzenliliği itiyordu onu. Kendisini, sabahın ayazında uyanmış, diğerleriyle beraber sabah duası için sıralanmış, oruçtan zayıf düşmüş midesinin dayanılmaz ağrısına katlanmaya çalışarak beyhude dua ederken görüyordu. Okul topluluğuyla beraber akşam yemeğinde görüyordu kendisini. Ya ne olmuştu onu yabancı bir çatı altında yiyip içmeye dair isteksiz kılan o kökü pek derin utangaçlığına? Ne olmuştu ona kendini herhangi bir düzenin parçası olamaz bir ayrıksı olarak duyuran ruhunun gururuna?

Muhterem Papaz Stephen Dedalus, S. J.

O yeni hayattaki ismi sıçrayıp, gözlerinin önünde harflere dönüştü, onlar da zihninde belirsiz bir yüzün yahut bir yüz tonunun duyumsanışına el verdi. Bu ton soldu, ardından donuk kiremit kırmızısının değişken alevi gibi güçlü bir hal aldı. Kış sabahları sık sık rastladığı, papazlarının sinekkaydı yanaklarındaki ham kızılımtırak alev miydi bu? Surat gözsüzdü, ekşi ve sofuydu, bastırılmış öfkenin pembeliği yayılmıştı üzerine. Bazı oğlanların

Fener Çene, bazılarının Tilki Campbell dedikleri Cizvitler'den birinin yüzünün zihinsel hayaleti değil miydi bu?

Tam o sırada Gardiner Sokağı'ndaki bir Cizvit evinin önünden geçiyordu; olur da mezhebe katılırsa bu pencerelerden hangisi onun olurdu diye belli belirsiz bir düşünceye kapıldı. Düşüncesinin belirsizliği, ruhunun bugüne dek hep mabedi saydığı şeyden şimdi bunca uzaklaşışı, mutlak, geri alınamaz eylem zaman ve sonsuzluk boyunca özgürlüğünü elinden alma tehdidini savurunca yıllardır süregiden düzen ve itaat bağlarının kırılganlığının ortaya çıkışı düşündürdü onu. Kilisenin bu onurlu talebini yerine getirmesi için dayatan, papazlık görevinin gizemi ve gücünü anlatan müdürün sesi hafızasında boşuna tekrar edip durdu. Ruhu bu sesi işitmek ve karşılamak için orada değildi; dinlediği teşvik dolu sözlerin şimdiden asılsız, resmi bir masal durumuna düştüğünü iyi biliyordu. Mihrabın önünde hiçbir zaman bir papaz olarak buhurdanı sallamayacaktı. Kaderinde hiçbir sosyal yahut dini düzen tarafından ele geçirilememek vardı. Papazın çağrısındaki bilgelik yüreğine dokunmamıştı. Kendi bilgeliğine başkalarından azade ulaşmaya, başkalarının bilgeliğini de dünyanın tuzaklarının arasında dolanarak tanımaya yazgılanmıştı.

Tuzakları, dünyanın günah yollarıydı. Düşecekti. Düşmemişti henüz ama bir anda sessizce düşecekti. Düşmemek çok zordu, çok zor: ruhunun sessizce kayışını duydu, an gelip de kayacağı gibi, düşeyazıp, düşeyazıp fakat hâlâ düşmemiş olacağı gibi, henüz düşmemiş de olsa düşeyazarak.

Tolka Nehri'nin üzerindeki köprüden geçti, bir an için gözlerini serinkanlılıkla jambon biçimindeki yoksul ku-

lübeler yığınının ortasındaki bir direkte kümes hayvanı gibi duran Kutsal Bakire'nin mavi türbesine çevirdi. Ardından, sola saparak, evine çıkan yola girdi. Irmağın üzerindeki yola dizilmiş bahçelerden lahanaların baygın ekşi kokusu geldi ta yanına. Babasının evinin düzensizliğinin, kötü yönetiminin, karışıklığının, bu sebze dolu hayatın durgunluğunun ruhuna kazandıracağını düşünerek gülümsedi. Derken kısa bir kahkaha koptu dudaklarından, evlerinin arkasında bir başına yaşayan, şu şapkalı adam adını taktıkları ırgatı düşününce. İstemsizce bir ikinci kahkaha daha geldi bir süre sonra, şapkalı adamın çalışırkenki halini, gökyüzünün dört noktasını belirleyip, pişmanlıkla küreğini toprağa daldırışını gözünün önüne getirince.

Verandanın mandalsız kapısını iterek açtı, çıplak koridoru geçerek mutfağa vardı. Kimi kardeşleri sofra başındaydı. Çay bitti bitecekti, yalnızca çay fincanı görevini gören küçük reçel kavanozlarının dibinde son haşlama çaylar kalmıştı. Bırakılmış ekmek kabuklarıyla üzerlerine dökülen çayla kararmış şekerli ekmek topakları masaya saçılmıştı. Sofranın orasında burasında ufak çay kuyuları açılmıştı, fildişi saplı bıçaksa yağmalanmış meyveli turtanın sinesine saplanmıştı.

Ölen günün hüzünlü, sessiz çakır renkli parıltısı pencereden ve açık kapıdan içeri süzülüyor, Stephen'ın yüreğinde ansızın beliren pişmanlığı sarıp sarmalayıp yatıştırıyordu. Onlardan mahrum edilen her şey ona, en büyüklerine, cömertçe sunulmuştu; ne var ki akşamın sakin parıltısı yüzlerinde hiçbir garez izi göstermiyordu.

Masaya, aralarına oturup, anne babasının nerede olduğunu sordu. İçlerinden biri onu yanıtladı:

– Eviyiy aramiyiya gittiyiyler.

Yine mi taşınma! Belvedere'de Fallon adında bir oğlan salakça bir sırıtışla sık sık niye durmadan taşındıklarını sorardı ona. Bu sorunun salakça bir sırıtışla soruluşunu hatırlayınca küçümseyici bir kaş çatışla alnı kararıverdi.

Dedi ki:

– Sormamda bir sakınca yoksa, acaba neden yeniden taşınıyoruz?

Aynı kız kardeşi yanıtladı:

– Çünkiyiy eviyiy sahibiyiy biziyiy kapiyiy dışariyiy edeciyiyek.

Şömine başındaki en küçük kardeşi *Oft in the Stilly Night* şarkısını söylemeye başladı. Bir bir ötekiler de şarkıya katıldı, nihayetinde bir koro oluşmuştu. Böyle saatlerce şarkı söylerlerdi, ama ne ezgiler, üçlü düetler, son solgun ışık da ufukta sönünceye, ilk koyu gece bulutları meydana çıkıp da gece çökünceye dek.

Şarkıya katılmadan evvel bir süre onları dinleyerek bekledi. Narin taze masum seslerini dolduran yorgunluğun tınısını ruhu acıyarak dinliyordu. Daha henüz hayat yolculuğuna yelken açmadan yorulmuşlardı bile.

Mutfaktaki koronun sonsuz çocuk nesillerinin korolarının sonsuz aksi boyunca yankılanıp çoğaldığını ve tüm bu yankılarda yorgunluğun ve acının tekrar eden notasının yankısını işitti. Hepsi de henüz hayata atılmadan yorgun düşmüşlerdi hayattan. Newman'ın da bu notayı "*her çağdan çocuğun ortak tecrübesi olan acıyı, yorgunluğu ve fakat daha iyiye olan umudu Doğa'nın sesine benzer bir sesle dile getiren*" Virgil'in kesik dizelerinde işittiğini hatırladı.

* * *

Daha fazla bekleyemeyecekti.

Adımlarını kaldırım çizgilerinin tam arasına ihtimamla atıp, adımlarının zamanlamasını şiirlerin ölçülerine uydurarak Byron meyhanesinin kapısından Clontarf Kilisesi'nin kapısına, Clontarf Kilisesi'nin kapısından Byron meyhanesinin kapısına, sonra tekrar kiliseye, oradan da yeniden meyhaneye gidip gelmişti ilkin ağır adımlarla. Babası, üniversiteye dair birtakım şeyler görüşeceği öğretmenle, Dan Crosby'yle eve geleli dolu dolu bir saat geçmişti. Tam bir saat boyunca iki mekânın arasında mekik dokumuştu, bekleyerek: fakat daha fazla bekleyemeyecekti.

Birdenbire Bull'a doğru yollandı, hızlı hızlı yürüyordu ki babasının tiz ıslığı onu geri çağırmasın; birkaç dakika içinde polis kulübesini geçmişti, artık güvendeydi.

Kayıtsız sessizliğinden anladığına göre evet, annesi bu fikre karşıydı. Annesinin güvensizliği, babasının onurundan daha derinden yaralıyordu onu; ruhundaki imanın annesinin gözlerinde olgunlaşıp, kuvvetlenişini nasıl da izlediğini serinkanlılıkla düşündü. Karanlık bir karşıtlık duygusu içinde güçleniyor, annesinin sadakatsizliğine karşılık geçen bir bulut gibi aklını karartıyordu: ve yine bir bulut gibi bu duygu geçip gittiğinde, aklı yine annesine karşı berrak ve saygılı halini alıyordu, müphem bir şekilde, pişmanlık duymaksızın hayatlarının ilk sessiz sedasız ayrılığını yaşadıklarını fark etmek durumundaydı.

Üniversite! Demek yeniyetmeliğinin bekçiliğini eden, onlara itaat ve hizmet etsin diye onu aralarında barındıran nöbetçilerin meydan okumalarını aşmıştı. Tatmin duygusunun ardından gurur, büyük sakin dalgalar gibi

yükseltti onu. Hizmet etmek için doğduğu ancak öngöremediği gaye ona görünmez bir yoldan kaçma fırsatı tanımıştı: ve şimdi onu bir kez daha çağırıyordu, yeni bir macera başlamak üzereydi. Bir geceyarısı ormanından sıçrayıp, üç dala ayrılan düzensiz alevler gibi bir perde yukarı sıçrayıp çeyrek perde inen, bir perde yukarı çıkıp, majör üçte bir perde inen, alev alev, düzensiz müzik notaları işittiğini sandı. Cinlere özgü bir prelüttü bu, sonsuz ve kuralsız; gitgide daha vahşileşerek hızlanıyor, alevler zamandan sıçrıyorken Stephen ağaç dallarının ve çimlerin altında ayakları yaprakların üstünde yağmur misali tıpırdayan vahşi yaratıkların koşuşmasını işittiğini hissetti. Ayakları, yabani tavşanların, karacaların, geyiklerin, ceylanların ayakları zihninden tıpırtılı bir patırtı halinde geçti ta ki seslerini artık işitmez oluncaya ve zihni yalnızca Newman'ın o görkemli veznini hatırlayabilinceye dek: *O ayaklar ki karacanın sanki, ebedi kolların altındaki.*

Bu karanlık imgenin görkemi, reddettiği görevin saygınlığını getirdi aklına. Çocukluğu boyunca sık sık muhtemel kaderi üzerine düşüncelere dalardı, çağrıya itaat etme ânı gelince ise bildiğini okuyan bir içgüdüye boyun eğerek ondan vazgeçmişti. Şimdi zaman uzanıyordu aralarında: atanma ve kutsanma töreninde asla yağlanmayacaktı vücudu. Reddetmişti. Niçin?

Dollymount'taki yoldan denize doğru döndü, pek sağlam olmayan tahta köprüden geçerken kalasların ağır ayakkabıların adımlarıyla sallandığını hissetti. Bull'dan dönen Hıristiyan kardeşlerden bir ekip ikişer ikişer köprüden geçiyordu. Şimdi tüm köprü sarsılıyor, yankılanıyordu. Denizin kâh sarı kâh kırmızı kâh kurşuni yansımalarıyla lekelenmiş kaba saba yüzler yanından

ikişer ikişer geçti, bu yüzlere kayıtsızca, umarsızca bakmaya çabalarken Stephen'ın yüzünü de kişisel utancın ve merhametin cılız lekesi kapladı. Kendine öfkeli, köprünün altındaki sığ, çalkantılı suya çevirdiği yüzünü onların bakışlarından saklamaya çalıştı, fakat orada da onların ağır ipekli şapkalarının, mütevazı şeritvari yakalarının ve bosbol papaz giysilerinin yansımasıyla karşılaştı.

– *Hickey Kardeş.*
Quiad Kardeş.
MacArdle Kardeş.
Keogh Kardeş.

Dindarlıkları da isimleri gibiydi, yüzleri, giysileri gibiydi; onların mütevazı, tövbekâr gönüllerinin onunkinden çok daha zengin bir adanmışlık hürmeti göstermiş olduğunu, bunun, Stephen'ın gösterişli tapınmalarından on kat daha makbul bir Tanrı vergisi olduğunu kendisine anlatması beyhudeydi. Kendisini, onlara karşı cömert olmaya zorlaması, olur da bir gün gururundan sıyrılmış, dövülmüş, paspal bir dilenci halinde kapılarına giderse kendisine karşı cömert ve sevgi dolu davranacaklarını düşünmesi beyhudeydi. Komşumuzu kendimize olan sevgimizle aynı ölçü ve yoğunlukla sevmeyi değil, kendimize duyduğumuz sevginin tıpatıp aynısıyla sevmeyi emreden sevgi buyruğu hususunda kendi tutkusuz mutlaklığıyla tartışmak da nihayetinde beyhude ve can acıtıcıydı.

Hazinesinden bir deyiş çıkarıp, usulca söyledi kendine:

– Denizden doğma alacalı bulutların günü.

Deyiş, gün ve sahne bir akortta hemhal olmuştu. Kelimeler. Renkleri miydi onları onlar yapan? Bıraktı parlayıp solsunlar, renkberenk: gündoğumu altını, elma bahçelerinin kızılıyla yeşili, dalgaların laciverdi, bulutların saçak saçak postlarının külrengi. Hayır, renkleri değildi: zarafeti ve dengesiydi. Öyleyse kelimelerin ritmik iniş çıkışlarını, efsaneleri ve renkleri anıştırmalarından daha mı çok seviyordu? Daha doğrusu aklı ne kadar tutuksa o kadar zayıf olan görme yeteneği yüzünden parlak, sezgisel dünyanın çok renkli ve zengin hikâyeli bir dilin prizmasından aksedişinden daha mı az zevk duyuyordu, bireysel duyguların iç dünyasına dair tasavvurların açık, kıvrak, düzenli düzyazıda kusursuzca aksedişinden?

Sallantılı köprüden geçip yine dönmüştü sağlam karaya. O an ona öyle geldi ki hava serinlemiş, kuşkuyla baktığı su kopan fırtınayla koyulaşmış, akıntısı dalgalanmıştı. Kalbinde cılız bir tıkırtı, boğazında cılız bir nabız ona etinin, denizin o soğuk insanötesi kokusundan nasıl da korktuğunu bir kez daha hatırlattı: ne var ki soldan aşağı vurup gideceğine nehrin ağzını işaret eden kayaların sırtı boyunca dosdoğru yürümeyi sürdürdü.

Nehrin koya dönüşen ucunda külrengi su, tül bulutlarıyla örtülmüş günışığınca solgunca da olsa aydınlanmıştı. Uzaklarda, akışınazlı Liffey'nin yatağı boyunca gemilerin incecik direkleri gökyüzünü parçacıklara bölüyor, daha da uzaklardaysa şehrin loş dokusu pusun içinde yüzükoyun yatıyordu. Muğlak bir duvar halısı manzarası misali, insanlığın yorgunluğu kadar eski, Hıristiyan aleminin yedinci şehrinin imgesi, zamansız havanın içinden görünmüştü ona, İskandinavyalıların

hüküm sürdüğü günlerin tutsaklığından ne daha az yorgun, ne daha az sabırlıydı, ne de daha eskiydi o günlerden.

Cesaretini yitirmiş vaziyette gözlerini ağır ağır sürüklenen bulutlara kaldırdı, hani şu alacalı ve denizden doğma bulutlara. Göğün çöllerinde seyahattelerdi, İrlanda sırtlarında, batı ucuna doğru seyahat eden, alıp başını giden bir küme göçmen. Geldikleri Avrupa, İrlanda Denizi'nin ötesinde uzanıyordu, yabancı dillerin, vadilerle, ormanlarla, kalelerle, siperlerle kuşanmış nizami Avrupası idi. İçinden karmaşık bir müzik yükseliyordu, dilinin ucunda olan ama bir an için bile yakalayamadığı hatıralar ve isimlerden meydana gelmişti sanki; derken müzik uzaklaştı, uzaklaştı, uzaklaştı: her uzaklaşmada bulutlu müziğin izinden uzatılmış bir sesleniş notası çıkıyordu, zifiri sessizliği bir yıldız gibi delerek. Yine! Yine! Yine! Dünyanın ötesinden bir ses sesleniyordu.

– Merhaba Stephanos!

– İşte geliyor Dedalus!

– Ah! Of, kes artık Dwyer, bak demedi deme, bir tane patlatacağım yoksa... Ah!

– Aferin Towser! Batır onu!

– Gelsene Dedalus! Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!

– Batır onu! Derhal işini bitir Towser!

– Yardım edin! Yardım edin! ... Ah!

Yüzlerini seçmeden evvel hep bir ağızdan konuşmalarını tanıdı. Sadece o ıslak çıplaklığın karmaşık görüntüsü bile iliklerine kadar ürpermesine yetti. Vücutları, kâh ceset beyazı kâh soluk altın ışığa boyanmış kâh güneşten derisi soyulana dek yanmış, denizin ıslağından parıldıyordu. Hantal destekler üzerine yerleştirilmiş, her

dalışlarında sallanan atlama taşıyla birbirleriyle şakalaşırken tırmandıkları eğimli dalgakıranın yontulmamış taşları soğuk ıslak bir ışıltıyla parıldıyordu. Vücutlarına şaplattıkları havlular soğuk deniz suyuyla ağırlaşmıştı: keçeleşmiş saçları soğuk deniz suyuyla sırsıklam olmuştu.

Çağrılarına uyarak durdu, alaylarını basit sözlerle savuşturdu. Amma kişiliksiz görünüyorlardı: iliklenmemiş yüksek yakası olmadan Shuley, yılan kopçalı kızıl kemeri olmadan Ennis, cepli, kanatsız Norfolk ceketi olmadan Connolly! Acıydı onları görmek, hele de acınası çıplaklıklarını itici kılan ergenliğin belirtilerini görmek, bıçak saplanması gibi bir acıydı. Belki de ruhlarındaki gizli korkudan kaçıp kalabalığa, gürültüye sığınmışlardı. Stephan'sa, onlardan uzak ve sessiz, kendi vücudunun hangi sırrından korku duyduğunu hatırladı.

– Stephanos Dedalos! Bous Stephanoumenos! Bous Stephaneforos!

Şakalaşmaları onun için yeni değildi, uysal gururlu bağımsızlığı artık bunlarla pohpohlanıyordu. Şimdi, evvelce hiç olmayan bir şey olmuş, ismi ona bir nevi kehanet gibi gelmişti. Külrengi ılık hava öylesine zamansız, ruh hali öylesine değişken ve kişiliksizdi ki tüm çağlar birdi sanki onun için. Az evvel Danimarkalı eski bir krallığın hayaleti sisle örtülmüş şehrin örtüsünden doğru kendisine bakmıştı. Şimdi, o olağanüstü zanaatkârın isminde –Deadalus– bulanık dalgaların sesini işitir, dalgaların üzerinde uçan ve usulca havaya tırmanan kanatlı bir sureti görür gibi oluyordu. Ne demekti bu? Kehanetler ve sembollerle dolu bir ortaçağ kitabını açan tuhaf bir araç mıydı, denizin üzerinde güneşe doğru uçan şahin-

vari bir adam, hizmet etmek üzere doğduğu, çocukluğun ve yeniyetmeliğin sislerince peşine düştüğü hedefin kehaneti miydi, yeryüzünün ağırkanlı özüne atölyesinde yepyeni bir biçim vererek onu yüce, kavraması güç, ebedi bir varlığa dönüştüren sanatçının sembolü mü?

Kalbi titredi; nefesi çabuklaştı, derken yabani bir can geçiverdi uzuvlarından, güneşe doğru süzülüyormuş gibi duydu kendini. Kalbi titredi korkunun esrikliğiyle ruhu kaçışırken. Dünyanın ötesinde bir havada süzülüyordu ruhu; kendinin bildiği vücudu bir nefeste arınmış, tereddütlerinden kurtulmuş, ruhundaki cevherle katmerlenip, nurlanmıştı. Bir esriklik kaçışı gözlerini ışıldatmış, nefesini yabanileştirmiş, rüzgârın sürüklediği uzuvlarını gergin, yabani ve ışıltılı kılmıştı.

– Bir! İki!... Dikkat!

– Of, kahretsin! Boğuldum!

– Bir! İki! Üç ve ileri!

– Sıra bende! Sıra bende!

– Bir!... Of!

– Stephaneforos!

Boğazı, yükseklerde uçan bir şahinin yahut kartalın haykırışıyla var gücüyle haykırma arzusuyla acımıştı, kurtuluşunu rüzgârları delercesine haykırmak arzusuyla... Bu, hayatın ruhuna seslenişiydi; vazifelerin ve çaresizliğin dünyasının o can sıkıcı, kaba sesi değildi, onu mihrap başına, donuk görevine çağıran o insaniyetsiz ses değildi. Bir anlık yabani bir kaçış kurtarmıştı onu, dudaklarının ucundaki zafer haykırışı beynini yarıyordu.

– Stephaneforos!

Ölümün vücudundan silkelenmiş kefenden başka neydiler şimdi –gece gündüz katettiği korku, onu bir çırpıda

alt eden tereddüt, hem içsel hem dışsal mânâda onu küçük düşüren utanç– kefenlerden, mezarlık kumaşlardan başka neydiler?

Mezar kılıklarını küçümseyerek reddeden ruhu, yeniyetmeliğin mezarından diriliyordu. Evet! Evet! Evet! İsmini taşıdığı o muhteşem zanaatkâr gibi, ruhundaki özgürlük ve kuvvetle gururla yaratacaktı: yaşayan bir şey; yeni, yüce, güzel, kavraması güç, ebedi.

Gergince fırladı taştan zira daha fazla bastıramayacaktı kanındaki ateşi. Yanaklarının alev aldığını, boğazının müzikle hırıldadığını hissetti. Yeryüzünün bir ucuna doğru yola koyulma isteğiyle dolu ayaklarında gezginliğin şehveti vardı. İleri! İleri! diye haykırıyordu sanki yüreği. Akşam derinleşirdi denizin üzerinde, gece çökerdi ovalara, şafak sökerdi gezginin önünde ve yabancı tarlalar, tepeler, yüzler sunardı ona. Nerede?

Howth taraflarına doğru kuzeye baktı. Deniz, dalgakıranın sığ yanının üzerinde sıralanmış yosunların aşağısında kalmıştı, sular şimdiden hızla çekiliyordu kıyıdan. Şimdiden bir uzun, oval kum yığını, sıcak ve kuru, dalgacıkların ortasında uzanmıştı. Orada burada sıcak kum adacıkları sığ gelgitin üstünde parlıyordu; adacıkların yanında, uzun kumsal boyunca sahilin sığ akıntıları arasında efil efil giysileriyle figürler suyun içinde yürüyor ve kumu kazıyordu.

Birkaç saniye içinde yalınayaktı, çorapları katlanmış cebindeydi, bez ayakkabılarıysa düğümlenip omzuna astığı bağlarından sallanıyordu: kayaların arasındaki ıvır zıvırdan tuzun dişlediği sivri uçlu bir sopa alıp, dalgakıranın eğiminden vurdu aşağıya.

Kıyıda uzun bir dere vardı: yatağının içinden ağır ağır yürürken, yosunların sonsuz sürüklenişine hayret etti. Zümrüdi, siyah, kızıl-kahve ve zeytuni, akıntı boyunca ilerliyor, çalkalanıyor, tersyüz oluyorlardı. Bu sonsuz sürüklenişle koyulaşan derenin suları, gökte sürüklenen bulutları yansıtıyordu. Bulutlar sessizce sürükleniyordu başının üzerinde ve sessizce sürükleniyordu yosunlar önünde; külrengi ılık hava durağandı: ve yeni, yabanıl bir yaşam şarkılar söylüyordu damarlarında.

Şimdi neredeydi yeniyetmeliği? Yaralarının utancı üzerine bir başına düşüncelere dalmak ve sefillikten, dalavereden mürekkep evinde, bir dokunuşta çürüyen soluk kefenler ve taçlar içinde kraliçelik taslamak için kaderinden kaçınan ruhu neredeydi? Daha sı o neredeydi?

Yapayalnızdı. Görmezden geliniyordu, mutluydu ve hayatın o yabani kalbine yakındı. Yapayalnızdı ve gencecikti ve inatçıydı ve yabanıl kalpliydi, yabani havanın ıssızlığının, tuzlu suyun, deniz ekini olan kabukların, kördüğüm olmuş ve perdelenmiş külrengi günışığının, şen kılıkları, efil efil giysileriyle figürlerin, çocukların, kızların ve havadaki çocuksu ve kızsı seslerin ortasında yapayalnızdı.

Karşısında, nehrin orta yerinde bir kız duruyordu, yapayalnız ve durağan, bakışları denize dalmış. Sihir yoluyla garip ve güzel bir deniz kuşuna dönüştürülmüştü adeta. Uzun ince çıplak bacakları bir turnanınkiler kadar narindi, saftı ancak bir yosunun zümrüdi izi bir işaret misali etine yerleşmişti. Fildişi gibi nazik bir tondaki dolgun baldırları kalçalarına, beyaz bir kuşun yumuşacık tüylerini andıran beyaz püsküllü çamaşırına dek handiyse çıplaktı. Kayrak taşı mavisi eteği cesurca belinde dü-

ğümlenip, arkasında bir kumru kuyruğu haline gelmişti. Göğsü bir kuşunki gibi yumuşacık ve narincecikti, narincecik ve yumuşacık göğsü gibi koyu tüylü bir kumrunun. Fakat uzun, açık renkli saçları kızlara mahsustu: ve gene kızlara mahsustu, ölümlü güzelliğin mucizesiyle dokunmuş çehresi.

Yapayalnız ve durgundu, denize dalmıştı bakışları; ne zaman onun varlığını ve gözlerinin tapınışını fark etti, usulca göz yumarak gözlerini ona çevirdi, ne utançla ne de cilveyle. Uzun uzun katlandı bakışlarına ve sonra usulca kaçırdı gözlerini onunkilerden, uzattı gözlerini nehre, nazikçe kımıldatırken suyu ayağıyla bir şuraya bir buraya. Nazikçe kımıldayan suyun o ilk belli belirsiz sesi sessizliği bozdu, alçacık, varla yok arası, mırıl mırıl, uykunun çanları kadar varla yok arası; bir şuraya bir buraya, bir şuraya bir buraya: derken belli belirsiz bir ateş titreşti kızın yanağında.

– Yüce Tanrım! diye haykırdı Stephen'ın ruhu, dünyevi bir sevinç infilakıyla.

Birden kıza arkasını dönüp, kumsal boyunca yürümeye koyuldu. Yanakları alev alevdi; vücudu hararetliydi; uzuvları titremekteydi. İleri, ileri, ileri, ileri yürüdü, kumsalın da ötesine, yabani şarkılar söyleye söyleye denize, ona haykıran hayatın gelişini karşılamak için haykırışlar eşliğinde.

Kızın görüntüsü ebediyen ruhuna sinmişti ve hiçbir söz bozamamıştı esrikliğinin o kutsal sessizliğini. Kızın gözleri çağırmıştı onu ve bu çağrıyla ruhu yerinden fırlamıştı. Yaşamak, hata etmek, başarmak, hayatı sil baştan hayatla yaratmak! Yabanıl bir melek görünmüştü ona, ölümlü gençliğin ve güzelliğin meleği, hayatın şirin alan-

larından bir elçi, bir esriklik ânında açıvermek için önünde tüm hataların ve güzelliğin kapılarını. İleri, ileri, ileri, ileri!

Duraksadı birdenbire, kalbini işitti sessizlikte. Ne kadar uzağa gelmişti? Kaç etmişti saati?

Yakınında tek bir insan sureti yoktu, havanın ona taşıdığı hiçbir ses kalmamıştı. Ama dönmek üzereydi gelgit, gün solmaya başlamıştı bile. Karaya dönüp kıyıya koşmaya başladı, keskin çakıllara aldırmaksızın kumsalın yokuşlarını tırmanırken küme küme kum tepeciklerinin ortasında bir kuytu buldu, uzanıverdi oracığa ki akşamın huzuru, sessizliği dindirsin kanının başkaldırısını.

Üzerinde o uçsuz bucaksız, umarsız kubbeyi ve gök cisimlerinin o dingin ilerleyişini hissetti; altındaki toprağı hissetti, ona can veren, onu göğsünde uyutan toprağı.

Uykunun rehavetiyle kapadı gözlerini. Gözkapakları yeryüzünün o uçsuz bucaksız dönüşsel hareketini hissetmişçesine, yeni bir dünyanın o yabancı ışığını hissetmişçesine titreşti. Ruhu, kendinden geçercesine harikulade, müphem, denizaltı gibi belirsiz, bulutsu şekillerin ve varlıkların gezindiği yeni bir dünyaya geçti. Bir dünya mıydı bu, bir ışık zerresi mi, bir çiçek mi yoksa? Işıldayarak ve titreşerek, titreşerek ve gözler önüne serilerek, süzülen bir ışık, açan bir çiçek sonsuz bir peşpeşelikte yayıldı kıpkızıl süzülerek, açarak, güllerin en solgununa dönüşerek, yaprak yaprak, zerre zerre, tüm göğü her biri bir diğerinden daha derin yumuşak kızarışlarla basarak.

Uyandığında akşam çökmüştü ve yatağının kumuyla kuru otları artık parlamıyordu. Ağır ağır kalktı, uykusunun esrikliğini anımsayarak, sebep olduğu sevince içini çekti.

Kumsalın tepesine tırmanıp, çevresine bir göz attı. Akşam çökmüştü. Körpe ayın kenarları, külrengi kuma gömülmüş gümüş bir çemberin kenarları gibi göğün soluk ıssızlığını yarıyordu; gelgit, dalgalarının alçacık ıslığıyla karaya doğru hızla akıyor, uzak göllerde kalan son birkaç figürü adalaştırıyordu.

beşinci bölüm

Üçüncü sulu çay fincanını demine kadar boşalttı, ardından kırıntıları saçılmış kızarmış ekmek kabuklarını çiğnemeye koyulduğunda leğenin koyu sularını seyredaldı. Sarı sızıntı bataklık deliği gibi çukur açmıştı, altında biriken göl ona Clongowes'un tuvaletinin tezek renkli suyunu hatırlattı. Dirseğinin yanındaki makbuz kutusu daha yeni yağma lanmıştı, yağlı elleriyle boş boş birbiri ardı sıra mavi ve beyaz makbuzları çıkardı, karalanmış, cilalanmış, buruşmuş kâğıtlar borçluların Daly yahut MacEvoy olan isimlerini taşıyordu.

1 çift ayakkabı
1 ceket
3 eşya ve beyaz örtü
1 erkek pantolonu

Sonra bunları bir kenara kaldırıp, kutunun pislikle beneklenmiş kapağına düşünceli düşünce bakmaya başladı ve şöyle sordu hayal meyal:

– Şimdi saat ne kadar ileri gidiyor?

Annesi, şömine rafının ortasında yan yatan hurdaya dönmüş çalar saati, saatin on ikiye çeyrek kala olduğunu görünceye dek dik tuttuktan sonra gene yan yatırdı.

– Bir saat yirmi beş dakika, dedi. Demek doğru zaman onu yirmi geçiyor. Sevgili saatimiz dersine zamanında yetişsen iyi olacağının farkında.

– Doldurun şurayı da yıkanayım, dedi Stephen.

– Katey, şunu doldur da yıkansın Stephen.

– Boody, doldur şunu da yıkansın Stephen.

– Dolduramam, ben çamaşır sabunu almaya gidiyorum. Sen dolduruver Maggie.

Emaye tas lavabonun çukuruna yerleşip de o eskimiş, yıkanmalara doyamayan kese ona fırlatılınca annesinin boynunu keselemesine, kulaklarının kıvrımlarını, burnunun delikleriyle kanatlarını derinlemesine temizlemesine izin verdi.

– Annesini kendisini yıkamaya mecbur bırakacak kadar pis bir üniversite öğrencisi hayretmez, dedi.

– Ama sana keyif veriyor, dedi Stephen serinkanlılıkla.

Üst kattan kulak tırmalayan bir ıslık işitilince annesi şöyle söyleyerek eline nemli bir havlu tutuştururdu:

– Kurulan ve Tanrı aşkına çabuk ol.

İkinci bir öfkeyle uzatılmış tiz ıslık kızların birini merdivenin ayağına getirdi.

– Söyle baba?

– Tembel teneke kaltak kardeşin çıkmadı mı hâlâ?

– Çıktı baba.

– Emin misin?

– Evet baba.

– Hmm!

Kız dönüp, ona çabuk olması ve sessizce arkadan çıkması için el etti. Stephen bir kahkaha koparıp:

– Kaltağı erkek biliyorsa cinsiyetler hakkında acayip düşünceleri olsa gerek, dedi.

– Ah Stephen, ayıp ediyorsun, dedi annesi, oraya ayak bastığın gün büyük pişmanlık duyacaksın. Nasıl da değiştirdi seni.

– İyi günler herkese, dedi Stephen, gülümseyerek ve parmak uçlarıyla güle güle öpücüğü göndererek.

Taraçanın arkasındaki geçide su dolmuştu; Stephen, ıslak ıvır zıvır yığının arasında adım atacak yer arayarak ağır ağır geçidi aşarken, duvarın öte yanındaki rahibeler tımarhanesinden bir deli rahibenin çığlığını işitti.

– İsa! Ey İsa! İsa!

Bu sesi öfkeyle başını savurarak silkeledi kulaklarından, dökülen çerçöpün içinde sendeleyerek ilerledi, yüreği şimdiden tiksintinin ve acılaşmanın ağrısıyla sızlıyordu. Babasının ıslığı, annesinin dırdırı, görünmeyen bir delinin çığlığı şimdi onun için gençlik gururunu inciten ve tehdit eden bir ses kalabalığıydı. Yankılarını kalbinden bile kovdu sövgüyle: caddeden inerken, sularını damlatan ağaçların arasında külrengi sabah ışığının üzerine düştüğünü hissettiğinde ve ıslak yaprakların o tuhaf yabanıl kokusunu içine çektiğinde ruhu ıstırabından kurtulmuştu.

Caddenin yağmuru yüklenmiş ağaçları her zaman olduğu gibi Gerhart Hauptmann'ın oyunlarındaki kızlarla kadınları aklına getirmişti; onların soluk kederlerinin hatırasıyla ıslak dallardan düşen koku sessiz bir sevinç halinde birbirine karıştı. Şehirdeki sabah yürüyüşü başlamıştı, biliyordu ki Fairview'ün çamurlu topraklarını geçerken Newman'ın manastır misali gümüş damarlı yazılarını düşünecek, erzak dükkânlarının vitrinine boş boş bakarak kuzey kıyı şeridi boyunca yürürken Guido Cavalcanti'nin kara mizahını hatırlayıp gülümseyecek,

Baird'ın Talbot Meydanı'ndaki taşçı dükkânından geçerken Ibsen'ın ruhu, keskin bir rüzgâr misali, dediğim dedik çocukça güzelliğin ruhu misali içinde esecek, Liffey'nin ilerisindeki kirli bir gemi tüccarının dükkânından geçerken Ben Jonson'ın şöyle başlayan şarkısını yineleyecekti:

Daha yorgun değildim uzandığım yerde.

Zihni, Aristoteles ve Aquinas'ın hayali sözcüklerinin içinde güzelliğin özünü ararken yorgun düşünce keyiflenmek için Elizabeth dönemine ait o nefis şarkılara dönerdi. Kuşkucu bir keşiş kılığındaki zihni, çoğu zaman lavtacıların ağırbaşlı ve alaycı müziğini yahut fahişelerin dobra kahkahalarını işitebilmek için o dönemin pencerelerinin altındaki gölgede dururdu, ta ki aşırı neşesiz bir kahkaha, hafifmeşrepliğe ve sahte onura dair zamanın eliyle lekelenmiş bir cümle keşişçe gururunu incitip, onu gizlendiği yerden çekip alıncaya dek.

Günlerini derin düşüncelere dalarak geçirmesine sebep olduğuna ve onu gençliğin dostluklarından alıkoyduğuna inanılan ilim yalnızca Aristoteles'in poetikasıyla psikolojiye dair düşüncelerinden ve *Synopsis Philosophiæ Scholasticæ ad mentem divi Thomæ*'den alıntıladığı birkaç cümleden oluşan bir ambardı. Stephen'ın fikriyatı şüphe ve özgüvensizliğin alacakaranlığıydı; ancak bazı anlarda içgüdüsel şimşeklerle aydınlanırdı, bu şimşekler o denli görkemli olurdu ki böyle anlarda dünya yanıp kül olmuşçasına can verirdi ayaklarının altında: sonrasında dili ağırlaşır, başkalarının gözlerine yanıtsız gözleriyle karşılık verirdi zira güzelliğin ruhunun onu bir kabuk gibi sardığını hissederdi, en azından düş âleminde soylularla

tanışabiliyordu. Ne zaman ki bu sessizlik gururu onu onaylamaz olur, o zaman kendini sıradan hayatların ortasında, şehrin sefaletinin, gürültüsünün, miskinliğinin içinde kendi yolunda giderken korkusuz ve kaygısız bulmaktan memnuniyet duyardı.

Kanalın üzerindeki tabelaların orada, bebek yüzlü, kenarsız şapkalı veremli adamın, köprünün eğiminden ufacık adımlarla kendisine doğru geldiğini gördü; çikolata rengi mantosunun düğmelerini sımsıkı iliklemişti, sıkıca sarılmış şemsiyesini, maden arama çubuğu tutar gibi bir iki karış önünde tutuyordu. On bir olsa gerek, diye geçirdi ve saati görmek için sütçü dükkânını kolaçan etti. Sütçüdeki saat ona saatin beşe beş var olduğunu söylediyse de arkasını dönüp giderken yakınındaki bir saatin sesini işitti, göze görünmese de hızlı bir kesinlikle on bir vuruş attı saat. İşittiği, onu güldürdü çünkü aklına MacCann'i getirmişti, avcı ceketi, binici pantolonu, sarı keçi sakalıyla, Hopkins'in köşesindeki rüzgârın içinde dururken canlandı gözünün önünde ve şöyle söylediğini işitti kendisine:

– Dedalus, sen kendine dolanmış, asosyal bir varlıksın. Ben değilim. Ben bir demokratım: geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri'nde bütün sınıflar ve cinsiyetler arasında toplumsal özgürlüğü ve eşitliği sağlamak için çalışacak, mücadele edeceğim.

On bir! Demek bu derse de gecikmişti. Günlerden neydi? Duvar gazetesinin tarihini görebilmek için gazetecinin önünde durdu. Perşembe. On bire on kala İngilizce; on ikiye on bir kala Fransızca; bire on iki kala Fizik. Kendisini İngilizce dersinde hayal etti ve onca mesafeye rağmen umarsız ve onulmaz hissetti. Defterlerine not

almaları gerekenleri, isim tanımlarını, temel tanımları, örnekleri ya da doğum ve ölüm tarihlerini, belli başlı eserleri, yan yana hem yeren hem öven eleştirileri not alan sınıf arkadaşlarının başlarının ezikçe eğildiğini görür gibi oldu. Onun başı eğilmemişti çünkü düşünceleri ötelerde geziniyordu ve ne vakit o küçük sınıfa yahut pencereden kimsesiz yeşil bahçelere baksa o iç karartan kiler nemi ve çürüme kokusu ona hücum ederdi. Kendisininkinden başka bir baş, hemen önündeki sıraların birinde, çevresindeki alçakgönüllü müminler için tevazu göstermeksizin mihraba yakaran bir papazın başı gibi başını eğmiş arkadaşlarının üzerinde dimdikti. Neden ne vakit Cranly'i düşünse aklında asla bir bütün halinde bedeni canlanmıyordu da yalnızca başının ve yüzünün sureti canlanıyordu? Şimdi, sabahın külrengi perdesinden bile katı kara dik saçlarının kaşlarını demir bir taç gibi süslediği bir hayalin hayaleti gibi, yarılmış bir kafa yahut ölüm maskesi gibi canlanıyordu gözlerinin önünde Cranly. Tam bir papaz yüzüydü bu, tüm solgunluğuyla, geniş kanatlı burnuyla, derin göz altlarıyla, çenedeki gölgeleriyle tam bir papaz yüzüydü, tam bir papaz yüzüydü geniş, cansız ve gülümser gibi duran dudaklarıyla: Stephen, Cranly'ye ruhundaki kargaşayı, huzursuzluğu, özlemleri günbegün, gecebegece anlattığında arkadaşının kendisini sessizlikle yanıtladığını çabucak hatırlayarak aslında onun, günah çıkarmaları dinlemesine rağmen bağışlayacak gücü olmayan suçlu bir papazın yüzü olduğunu söylerdi, ne var ki gene o karanlık kadınsı bakışlarını hatırlayıverirdi.

Bu imge üzerinden tuhaf, karanlık bir kurgu mağarası görür gibi oldu ancak bu mağaraya girme zamanının henüz gelmediğini hissederek derhal uzak durdu. Arka-

daşının kayıtsızlığından havaya yaban yasemini kokusu yayılıyordu sanki, belli belirsiz ve ölümcül bir nefes, derken kendini sağında solunda beliren gelişigüzel bir sözcükten bir diğerine vurdumduymaz bir merakla göz gezdirirken buldu, nasıl da sessizce boşaltılmıştı içleri anlık duygulardan ta ki Stephen, ölü diller yığınının arasından geçen bir patikadan yürürken her kıymetsiz dükkân efsanesi zihnini bir büyünün sözcükleri gibi kuşatıncaya ve ruhu pörsüyünceye, yaşlılıkla iç çekinceye dek. Dil bilinci beyninden çekiliyor ve bildiğini okuyan ritimler edasında birleşip dağılan sözcüklere damlıyordu:

Sızlanır duvarda sarmaşık
Sızlanır, duvara sarılır
Sızlanır duvarda sarmaşık
Duvardaki sarı sarmaşık
Duvardaki sarmaşık, sarmaşık.

Daha önce böylesi bir saçmalık işitilmiş midir? Ulu Tanrım! Duvarda sızlanan sarmaşığın bahsini kim işitmiş olabilir? Sarı sarmaşık; fena değil. Sarı fildişi de olabilir. Peki ya fildişi sarmaşık?

Sözcük beyninde ışıldıyordu şimdi, fillerin ebruli dişlerinde görülen fildişi renginden daha berrak, daha parlak. *Ivory, ivoire, avorio, ebur.** Latince'de öğrendiği ilk örneklerden biri: *India mittit ebur;*** Ovid'in *Dönüşümler*'ini, domuzlar, kırık çömlekler, domuz etlerinin bahsiyle bir hayli acayipleşen saray İngilizcesinde çözümlemeyi öğreten

* Fildişi'nin İngilizcesi, Fransızcası, İtalyancası ve Latincesi. (ç.n.)
** Hindistan fildişi gönderir. (ç.n.)

rektörün kurnaz kuzeyli yüzünü anımsayıverdi. Portekizli bir rahibin yazdığı pejmürde kitaptan Latin şiirinin kurallarına dair öğrendiği bilgiler ne de azmış esasen.

*Contrahit orator, variant in carmine vates.**

Roma tarihindeki krizleri, zaferleri, parçalanmaları *in tanto discrimine*** diyerek beylik sözcüklerle öğretilmişti kendisine, bu şehirler şehrinin sosyal hayatına, rektörün, bir çanağa dolan eski Roma altınları misali yankılı bir edada canlandırdığı *implere ollam denariorum* sözcükleri aracılığıyla daha dikkatle bakmaya çalışmıştı. Horatius'un zamanla yıpranmış sayfalarına dokunmak, parmakları buz tuttuğunda bile asla soğuk gelmezdi insana: insanca sayfalardı bunlar, elli sene evvel John Duncan Inverarity'nin ve kardeşi William Malcolm Inverarity'nin parmaklarınca çevrilmişlerdi. Evet, kararmış son sayfanın üzerindeki asil isimlerdi bunlar, onun gibi yetersiz bir Latinceci için bile bu kararmış dizeler sanki onca yıl içine mersinler, lavantalar ve mineler serilmiş gibi rayihalıydı; gelin görün ki dünya kültür şöleninde yalnızca utangaç bir misafir olacağını ve estetik bir felsefeye dönüştürmeye uğraştığı o keşiş misali öğrenimin, içinde yaşadığı şu çağda armacılıkla avcılığın karmaşık jargonundan daha üstün tutulmadığını düşünmek incitmişti onu.

Şehrin cehaletine hantal bir yüzüğün donuk mu donuk taşı misali tüm ağırlığıyla yerleştirilmiş külrengi Trinity kütlesi aklını aşağılara çekti; ayaklarını iyileşmiş vicda-

* Hatip özetler, şair-kahinse nakşeder dizelerinde. (ç.n.)

** Böylesine büyük bir buhranda. (ç.n.)

nının prangalarından kurtarmanın yollarını ararken İrlanda'nın ulusal şairinin bu gülünç anıtıyla karşılaşmıştı.

Öfke duymaksızın baktı anıta: bedensel ve ruhsal miskinliği görünmez parazitler gibi sürüdüğü ayaklarında, pelerininin katlarında, köle ruhlu kafasında süründüğü halde, gurursuzluğunun bilincine acizane varmış gibiydi. Bir Miletuslu'dan ödünç aldığı pelerine bürünmüş bir Firbolg'du: köylü öğrenci arkadaşı Davin'i düşündü. Aralarında espri niyetine koymuşlardı ona bu ismi, genç köylü de ciddiye almıyor olacaktı ki şöyle diyordu:

– Haydi Stevie, kalın kafalıymışım, öyle diyorsun. Canın nasıl isterse öyle çağır beni.

İsminin bu canayakın halini arkadaşından ilk işitişi ona dokunmuş, hoşuna gitmişti çünkü diğerleriyle konuşmalarında hep resmiydi, onlar da onunla öyle konuşurdu. Çoğu, Davin'in Grantham Caddesi'ndeki odasında otururken, duvarın yanına çift çift dizdiği kaliteli ayakkabılarının akıbetini merak eder ve arkadaşının basit kulağına, kendi özlemlerinin, hüzünlerinin örtüsü olan başkalarının şiirlerini, kafiyelerini okurken aklı, dinleyicisinin kaba Firbolg aklına çekilip, savrulmuştu; doğuştan gelen dikkat inceliğiyle, eski İngilizce bir söyleyişin antikalığıyla yahut ilkel bedensel becerilerinin hazzının kuvvetiyle onu kendisine çeker –zira Davin, Kelt şairi Michael Cusack'ın dizinin dibinden ayrılmazdı– inceliksiz bir zekâ yahut duygusal körlük ânında veya karartmanın hâlâ daha bir gece kâbusu olduğu, açlıktan kırılan bir İrlanda köyü ruhunun dehşetinin dolduğu gözlerindeki alık bakışla da birdenbire ve hızla itiverirdi kendinden.

Atlet amcası Mat Davin'in hünerlerinin hatıralarıyla yaşayan genç köylü İrlanda'nın kederli efsanesine tapı-

yordu. Okul arkadaşları, okul hayatının yeknesaklığını önemli kılmak için icat ettikleri dedikodularda onu Cumhuriyetçi İrlanda Birliği mensubu olarak anlatmaya bayılırlardı. Dadısı ona İrlanda dilini öğretmiş ve kaba hayal gücünü İrlanda efsanesinin kırık dökük ışıklarıyla biçimlendirmişti. Hiçbir insan aklının tek bir satır güzellik dahi bulup çıkaramadığı bu efsaneye ve onun hantal masallarına, Katolik Roma dinine güttüğü tutumla, kafasız sadık bir köle tutumuyla yaklaşıyordu. İngiltere'ye yahut İngiliz kültüründen edindiği herhangi bir düşünceye ve duyguya karşı aklı, bir şiara riayet edercesine, zırhını kuşanmıştı: zaten İngiltere'nin dışındaki dünyaya dair tek bildiği, zaman zaman hizmet etmek istediğini söylediği Fransa'nın yabancılar lejyonuydu.

Genç adamın bu tutkusunu mizah duygusuyla birleştiren Stephen, ona sık sık evcil bir kaz olduğunu söylerdi: Stephen'ın kuruntulara yatkın aklıyla İrlanda hayatının saklı yolları arasında duran, arkadaşının konuşma ve davranma isteksizliğine yöneltilmiş sinir bozucu bir yanı da vardı bu takma ismin.

Bir gece genç köylü, Stephen'ın entelektüel başkaldırının soğuk sessizliğinden kaçmak için başvurduğu saldırgan ve ağdalı diliyle iğnelenmiş ruhuyla Stephen'ın zihninde tuhaf bir görüntünün canlanmasına sebep olmuştu. Beraber yoksul Yahudiler'in yaşadığı karanlık dar sokaklardan doğru ağır ağır Davin'in odasına yürüyorlardı.

– Başıma bir şey geldi, Stevie, geçen sonbahar, kışa doğruydu, kimseciklere anlatmadım bak bunu, ilk anlattığım kişi sen olacaksın. Ekim miydi Kasım mıydı hatır-

layamıyorum. Ekim olsa gerek çünkü buraya gelip kaydolmamıştım daha.

Stephen gülümseyen gözlerini arkadaşına çevirmişti, kendisine duyduğu güven gururunu okşamıştı; arkadaşının basit konuşma üslubu onda bir tür duygudaşlık uyandırmıştı.

– Kaldığım yerden uzakta geçirmiştim tüm günü, Buttevant'ta –bilmem bilir misin oraları– Crokelu Oğlanlar'la Korkusuz Thurlesliler arasındaki hokey maçındaydım. Yemin ederim Stevie, gerçekten de acayip zorlu bir yarıştı. Büyük kuzenim Fonsy Davin, heyecandan üstünü çıkarıp atmıştı, zamanın yarısını ön safhalarda deliler gibi bağırarak geçirdi. O günü hiç unutmayacağım. Crokelular'ın biri sopasını öylesine savurdu ki vallahi az kalsın kafasına gelecekti. Yemin ederim bak, hele bir gelseydi kafasına işi bitmişti.

– Atlattığına sevindim, dedi Stephen gülerek, ama herhalde bu değildir başına gelen tuhaf şey?

– Evet sanırım bunlar seni pek alâkadar etmedi ama neyse işte maçtan sonra öylesine bir gürültü koptu ki eve dönüş trenini kaçırdım, beni alacak hiçbir araç da bulamadım çünkü şansıma yanayım tam da o gün Castletownroche'de kitlesel bir miting vardı, bütün arabalar oradaydı. Yapabileceğim tek şey ya geceyi orada geçirmek ya da tabana kuvvet dönmekti. Ne yapayım, başladım yürümeye, Ballyhoura tepelerine vardığımda gece bastırıyordu; Kilmallock'a daha on mil var, sonrasında da bir o kadar uzun ve kimsesiz bir yol. Yol boyunca ne kutsal bir ev görebilirsin ne de bir ses olsun işitebilirsin. Zifiri karanlık dense yeri. Bir iki kez bir çalının altında durup pipomu tazeledim, çiy öylesine yoğun olmasaydı oracık-

ta kıvrılır, uyurdum. Nihayet, bir yol kıvrımının hemen ardından, penceresinden ışık sızan küçük bir kulübeye rastladım. Gidip kapısını çaldım. Bir ses kim o dedi, Buttevant'taki maça gittiğimi, evime yürüyerek dönmekte olduğumu, bir bardak suyun çok makbule geçeceğini söyledim. Bir süre sonra genç bir kadın kapıyı açıp bana kocaman bir fincan süt getirdi. Ben kapıyı çaldığımda yatmak üzere olsa gerekti ki yarı çıplaktı, saçı da çözülmüştü; vücudunun yapısından mı bakışlarındaki bir şeyden mi onun hamile olduğunu düşündüm. Kapının eşiğinde uzun bir konuşmaya daldı benimle, garip buldum bu durumu çünkü göğüsleri, omuzları açıktaydı. Yorgun muyum diye sordu bana, geceyi orada geçirmek isteyip istemeyeceğimi sonra da. Evde hepten yalnızmış, kocası sabah kız kardeşini geçirmeye Queenstown'a gitmiş. Konuştuğu süre boyunca gözlerini yüzümden ayırmadı Stevie, öylesine yakınımda duruyordu ki nefesini duyabiliyordum. Ona fincanı geri verirken elimi tutup içeri çekti beni ve dedi ki: İçeri gel, burada kal bu gece. Korkacak bir şey yok. İçerde bizden başka kimse yok. İçeri girmedim Stevie. Teşekkür edip, can havliyle çıkıp yoluma koyuldum. İlk dönemeçte dönüp arkama baktım, kapıda duruyordu.

Davin'in hikâyesinin son sözleri hafızasında çınladı, hikâyedeki kadının sureti, okul arabaları geçerken Clane kapılarında dikilen köylü kadınların suretinde yansıdı, onun ve kendi ırkının türleri misali, karanlıkta, mahremiyette, yalnızlıkta kendi bilincine uyanan yarasavari bir ruh; kadın o kurnazlık taşımayan gözleriyle, sesiyle, edasıyla yabancıyı yatağına çağırır.

Bir el tuttu onu kolundan, haykırdı genç bir ses:

– Ah beyefendi, emrinize amadeyim efendim! Bugünün siftahı olacak, beyefendiciğim. Alıverin şu canım demeti. Alırsınız, değil mi?

Kızın ona doğru uzattığı mavi çiçeklerle kızın mavi genç gözleri bir an için ona kurnaz olmayışın imgeleri gibi görünmüştü, bu imgeler yok oluncaya, gördüğü tek şey kızın paçavra elbisesi, nemli kaba saçları ve terbiyesiz suratı oluncaya dek kalakalmıştı.

– Hadisene beyefendi! Unutmayasınız emrinizdeki bu kızcağızı, efendi!

– Param yok, demişti Stephen.

– Alıverin şu güzelleri, alırsınız, değil mi? Bir kuruş altı üstü.

– İşitmedin mi dediğimi? diyerek ona doğru eğilmişti Stephen. Sana param yok dedim. Gene söylüyorum.

– Peki, Tanrı'nın izniyle eminim bir gün olur, efendim, demişti kız bir an sonra.

– Belki, demişti Stephen, sanmasam da.

Samimiyetinin alaya dönmesinden korkarak ve kız, malı bir başkasına, İngiltere'den bir turiste yahut Trinity'den bir öğrenciye satmaya çalışmadan oradan uzaklaşma isteğiyle hızla ayrıldı yanından. Yürüdüğü şu Grafton Caddesi, o bezgin yoksulluk ânını uzattıkça uzatıyordu. Yolun ortasına Wolfe Tone'un anısına bir levha yerleştirilmişti, törene babasıyla katılmalarını hatırladı. O ucuz saygı sahnesini içi acıyarak hatırlıyordu. Bir araçta dört Fransız delegesi vardı, biri, apalak güleç bir adam, ucuna bir pankart iliştirilmiş bir çubuk tutuyordu, pankartta *Vive L'Irlande, Yaşasın İrlanda* yazıyordu.

Oysa Stephen Green'in ağaçları yağmur kokuyordu, yağmurla ıslanmış toprak o ölümlü kokuyu yayıyordu,

birçok kalpten yükselen cılız tütsü kokusu gibi. Eskilerin ona anlattığı şu heybetli, rüşvet yiyici şehrin ruhu zamanla toprağından yükselen cılız, ölümlü bir kokuya dönüşmüştü, kasvetli okula girdiği an biliyordu ki Buck Egan'la Burnchapel Whaley'ninkinin de ötesinde bir yozlaşmanın bilincine varacaktı.

Yukarıya Fransızca dersine çıkmak için çok geçti. Avluyu geçip, fizik sınıfına çıkan soldaki koridoru takip etti. Koridor karanlık ve sessizdi ama tetikteydi. Neden tetikte olduğunu hissetmişti? Buck Whaley'nin zamanında orada gizli bir merdiven olduğunu işittiği için mi? Yoksa Cizvit evi sınır ötesindeydi de yabancı yaratıkların arasında mı yürüyordu? Tone ile Parnell'ın İrlandası boşlukta kaybolmuştu sanki.

Sınıfın kapısını açtı, tozlu camlardan içeriye sızmaya uğraşan soğuk, külrengi ışıkta durdu. Geniş şöminenin karşısında çömelmiş biri vardı, cılızlığından ve kırlığından onun ateş yakan etüt dekanı olduğunu çıkardı. Kapıyı usulca örtüp, şömineye yaklaştı.

- Günaydın efendim! Yardımcı olabilir miyim?

Rahip bir çırpıda ona bakarak, şöyle söyledi:

– Bir durun, Bay Dedalus, şimdi göreceksiniz. Şömine yakmak da bir sanattır. Bizim hem güzel sanatlarımız hem de işlevsel sanatlarımız var. Bu işlevsel sanatlardan.

– Öğrenmeye çalışacağım, dedi Stephen.

– Kömür çok olmamalı, dedi çabuk çabuk işini gören rektör, sırların biri bu.

Cüppesinin ceplerinden dibi kalmış dört mum çıkarıp, bunları ustaca kömürlerin ve buruşturulmuş kâğıtların yanına dizdi. Sessizce izledi onu Stephen. Ateşi tutuştur-

mak için taşın üstünde diz çöküp, kâğıt tutamlarıyla mum diplerinin istifiyle meşgulken boş bir tapınakta kurban yerini hazırlayan alçakgönüllü bir hizmetkâra, Tanrı'nın bir Levi'sine her zamankinden çok benziyordu. Tıpkı bir Levi'nin sade keten cübbesini andıran, belli başlı törenlerde yahut eski ahitte bahsi geçen incelikli kaftanlara alışkın olanların içinde sıkılıp, rahatsız olacağı yıpranmış cübbesi, diz çökmüş görüntüsünü örtüyordu. Vücudu Tanrı'ya kulluk etmekten –mihraptaki ateşi yakmaya eğile eğile, gizlice haber taşıya taşıya, dünyevi kimselere hizmet ede ede, emir aldığı an hızla vura vura mum gibi eriyip çökmüştü– ne var ki azizlere, piskoposlara özgü zarafetten zerre nasibini alamamıştı. Ruhu bile bu kulluktan, ışığa, güzele, yahut güzelin kutsallığından yayılan o tatlı kokuya meyletmemekten eriyip çökmüştü –körelmiş iradesi itaatkârlığının heyecanına kayıtsızdı, aşkın heyecanına yahut yaşlanmış, zayıflamış, sinirleri kalkmış, gümüşi tüylerle kırlanmış bedeninin mücadelesine kayıtsız kaldığı gibi.

Rektör ağırlığını geriye vererek, topuklarının üstünde durup, çıraların tutuşmasını izledi. Stephen, sessizliği doldurmak adına şöyle dedi:

– Ben kesin yakamazdım ateşi.

– Siz bir sanatçısınız, öyle değil mi Bay Dedalus? dedi rektör, gözlerini kaldırıp, solgun gözlerini kırpıştırarak. Sanatçının gayesi güzeli yaratmaktır. Güzelin ne olduğu ise başka bir husustur.

Yavaşça, kuru kuru ovuşturdu ellerini bu güç mevzu sebebiyle.

– Bu soruyu aydınlığa kavuşturabilir misin? diye sordu.

– Aquinas, diye yanıtladı Stephen, *Pulcra sunt quæ visa placent** der.

– Bu karşımızdaki ateş, dedi rektör, gözü memnun edecek. Dolayısıyla bu onu güzel mi kılacak?

– Gözle, yani estetik idrakla, kavranabildiği müddet güzel olacaktır. Fakat yine Aquinas, *Bonum est in quod tendit appetitus*** der. Hayvani arzuyu doyurduğu müddetçe ateşin sıcaklığı iyidir. Oysaki cehennemde şeytanidir.

– Tamı tamına öyle, dedi rektör, taşı gediğine koydunuz.

Çeviklikle ayaklanıp, kapıya gitti; kapıyı aralık bırakıp, şöyle söyledi:

– Bu gibi durumlarda cereyanın işi kolaylaştırdığı söylenir.

Az bir şey topallasa da canlı adımlarla şömine başına dönerken, Stephen, o soluk, sevgisiz gözlerden kendisine bakan bir Cizvit'ın suskun ruhunu gördü. Ignatius gibi topaldı o da fakat gözleri Ignatius'un şevkinin kıvılcımıyla yanmıyordu. Mezhebin, kitaplarda fabllaştırılan gizli, zekice bilgelikten bile zeki ve gizli olan o efsanevi hüneri bile ruhunu havariliğin enerjisiyle ateşlemiyordu. Görünen oydu ki dünyanın hilelerini, ilmini, kurnazlığını, emredildiği üzere Tanrı'yı yüceltme yolunda kullanmıştı, ne bunları idare etmekten zevk duyuyor ne de içlerinde yatan kötülüğe nefret duyuyordu, yalnızca onları mutlak bir itaat tavrıyla kendilerine dönüştürüyordu: tüm bu uysal hizmete rağmen efendisini hiç sevmiyor, hizmet

---

* Gözü memnun edene güzel deriz. (ç.n.)

** Her şeyin arzuladığı iyi olandır. (ç.n.)

ettiği gayeyi de belki birazcık seviyor gibi görünüyordu. *Similiter atque senis baculus,** kurucusunun da olmasını isteyeceği üzere bir ihtiyarın elindeki baston gibiydi, köşesinde beklerdi, geceleyin yahut sıkıntılı havalarda çıkılacak yollarda dayanılmak için, bir hanımefendinin çiçek demetinin yanında bir bahçe koltuğunda uzanırdı, tehlike ânında savrulmak için.

Dekan şömine başına dönmüş, çenesini sıvazlıyordu.

– Estetik soruları üzerine çalışmanızı ne zaman görebileceğiz? diye sordu.

– Benim mi! dedi Stephen hayretle. İki haftada bir ancak tek bir fikir gelebiliyor aklıma, o da şansım yaver giderse.

– Bu sorular oldukça derindir, Bay Dedalus, dedi rektör. Moher'in uçurumlarından aşağılara, derinlere bakmak gibidir. Birçokları derinlere iner fakat bir daha da geri dönemez. Yalnızca eğitimli dalgıç o derinlere inebilir ve onları keşfederek tekrar yüzeye dönebilir.

– Tasavvursa sözünü ettiğiniz efendim, dedi Stephen, özgür düşünce diye bir şeyin var olmadığına eminim zira tüm düşünceler kendi kanunlarıyla sınırlıdır.

– Ha!

– Şimdilik bu düşüncem üzerine Aristoteles ve Aquinas'nın bir iki düşüncesinin ışığında çalışabilirim.

– Anlıyorum. Ne demek istediğinizi anlıyorum.

– Onların ışığında kendi başıma bir şey yapıncaya dek onların rehberliğine muhtacım. Kandil is yahut koku çıkarırsa rüzgârın yönüne göre yerini değiştiririm. Yeterince ışık yaymazsa da satar, yenisini edinirim.

---

* İhtiyar bir adamın bastonuna benzeyen. (ç.n.)

– Epictetus'un da bir kandili vardı, dedi rektör, ölümünden sonra fahiş bir fiyata satılmıştı. Felsefi tezlerini o kandilin ışığında yazmıştı. Epictetus'u bilir misiniz?

– Ruhun bir kova dolusu suya çokça benzediğini savunan yaşlı bir beyefendi, dedi Stephen terbiyesizce.

– O gösterişsiz üslubuyla bizlere tanrılardan birinin önüne bir demir kandil koyduğunu ve bir hırsızın bu kandili çaldığını anlatır. Felsefeci ne yapmış dersiniz sonrasında? Çalmanın, bir hırsızın doğası olduğunu düşünerek ertesi gün demirden değil de topraktan bir fener almaya karar vermiş.

Erimiş mum yağı kokusu yükseldi rektörün mum diplerinden ve Stephen'ın bilincini fitilledi, kelimelerin şıngırtısıyla, kova ve fener ve fener ve kova. Rahibin sesinin de şıngırtılı bir tonu vardı. Stephen'ın zihni içgüdüsel olarak duraladı, hem şu tuhaf ton ve imge tarafından hem de rahibin yanlış bir odağa asılmış ışıksız bir feneri yahut ışık çanağını andıran yüzü tarafından yoklandı. Ardında ya da içinde yatan neydi? Ruhun körelmiş uyuşukluğu mu yahut idrak yüklü, Tanrı'nın kasvetine muktedir fırtına bulutunun körelmişliği mi?

– Başka tür bir fenerdi benim kastettiğim, efendim, dedi Stephen.

– Şüphesiz, dedi dekan.

– Estetik tartışmasındaki tek zorluk, dedi Stephen, sözcükler edebi geleneğe mi uygun kullanılıyor yoksa pazar yeri geleneğine mi uygun kullanılıyor, bunu bilmek. Newman'ın, Kutsal Bakire'nin azizlerce alıkonduğunu söylediği bir cümlesini hatırlıyorum. Sözcüğün pazar yerindeki anlamı çokça başkadır. *Umarım sizi alıkoymuyorumdur.*

– Katiyen, dedi dekan, kibarca.

– Hayır hayır, dedi Stephen, gülümseyerek, demek istiyorum ki...

– Evet evet, anlıyorum, dedi dekan çabucak, vurgunuzu yakaladım: *alıkoymak.*

Alt çenesini öne iterek kuru kuru, kısa kısa öksürdü.

– Fenere dönecek olursak, dedi, bakımı da kayda değer bir meseledir. Saf yağ kullanmalı, dökerken taşırmamaya, huninin alacağından fazla dökmemeye özen göstermelisiniz.

– Ne hunisi? diye sordu Stephen.

– İçinden fenere yağ doldurduğunuz huni.

– O mu? dedi Stephen. Huni mi onun ismi? Lüle değil mi?

– Lüle da nesi?

– O işte... Huni dediğiniz.

– İrlanda'da lüle mi diyorlarmış? diye sordu dekan. Ömrümde işitmedim böyle bir sözcüğü.

– Aşağı Drumcondra'da lüle derler, dedi Stephen gülerek, en iyi İngilizce orada konuşulur.

– Lüle, dedi dekan düşünceli düşünceli. Pek ilginç bir sözcük. Bir araştırmalıyım bu sözcüğü. Aman mutlaka bakayım.

Tavrındaki nezaket biraz sahteydi, Stephen bu mezhep değiştirmiş İngiliz'e, meseldeki ağabeyin müsrif kardeşe baktığı gözlerle bakıyordu. Yaygaracı dönüşümlerin peşinden giden mütevazı bir mürit, İrlanda'da zavallı bir İngiliz, Cizvit tarihine o tuhaf entrika, çile, kıskançlık, çırpınma, rezillik oyunu bitti bitecekken katılmıştı –zamanında gelemeyen bir kimse, geç kalmış bir ruh. Nereden çıkmıştı yola? Kurtuluşu bir tek İsa'da gören, düzenin

o mağrur debdebelerinden tiksinen, Anglikan kilisesine muhalif olan ağırbaşlı kimselerin arasında doğmuş ve onlarca büyütülmüş olsa gerekti. Mezhepçiliğin kargaşasının ve onun çalkantılı parçalanmalarının dilinin, altı ilke adamının, acayip insanların, tohum ve yılan vaftizcilerinin, tevekkülcü dogmatistlerin ortasında kendi içinde saklı bir inanca mı ihtiyaç duymuştu? Okunup üflenince mi emrivaki neticesinde mi Kutsal Ruh'un geçit töreninde mi o incecik muhakeme çizgisini pamuk sarılı bir makarayı ucuna dek çevire çevire açarcasına birdenbire buluvermişti doğru kiliseyi? Yoksa İsa Efendimiz mi ona dokunup, ardından gelmesini söylemişti, çinko çatılı bir kilisenin kapısında oturup esneye esneye kilisede topladığı paraları sayan o havarinin başına geldiği gibi?

Dekan bir kez daha yineledi sözcüğü.

– Ağızlık. Bak sen, amma ilginç!

– Bir dakika önce sizin bana yönelttiğiniz soru bana daha ilginç geliyor. Sanatçının o toprak yığınlarıyla ifade etmeye çalıştığı güzellik nedir, dedi Stephen soğuk bir edada.

Bu küçücük sözcük, hassasiyetinin kılıcının incecik ucunu nazik ve ihtiyatlı rakibine döndürmüş gibiydi. Konuştuğu adamın Ben Johnson'ın hemşehrisi olduğunu hüzünlü bir sızıyla hissetti. Düşündü ki:

– Konuştuğumuz dil benden evvel onun dili. *Ev, İsa, bira, usta* sözcükleri onun ağzında ve benim ağzımda nasıl da başka! Ben bu sözcükleri bir ruh huzursuzluğuna kapılmadan ne konuşabilir ne de yazabilirim. Onun böylesine tanıdık ve böylesine yabancı dili benim için daima sonradan edinilmiş bir söyleyiş olarak kalacak. Onun kelimelerini ne ben yaptım ne de kabul ettim. Sesim

koyda tutuyor onları. Ruhum, onun dilinin gölgesinde kendisini yiyip bitiriyor.

– Güzel ve yüce arasında ayrım yapmak, diye ekledi dekan. Manevi güzellikle maddi güzellik arasında ayrım yapmak. Her bir sanata hangi tür güzelliğin uygun olduğunu araştırmak. Bunlar, üzerine kafa yorabileceğimiz ilginç noktalar.

Dekanın katı kuru tonuyla ansızın umutsuzlaşan Stephen suskundu. Dekan da suskunlaşmıştı: bu suskunluğun içinden bir hayli bot ve karmaşık ses merdivenleri tırmanıyordu.

– Bu tasavvurları izlersek, dedi dekan sözü toparlarcasına, zafiyetle can verme tehlikesiyle karşı karşıya geliriz. Evvela diplomanızı almalısınız. Birincil gayeniz bu olmalı. Derken adım adım yolunuzu bulacaksınız. Her mânâda, yaşayış ve düşünce tarzınızda. Başta yokuş yukarı pedal çevirmek olacak bu. Mr Moonan'ı alın. Doruğa varması ne kadar zaman aldı. Ama oraya vardı.

– Bende ondaki yetenek olmayabilir, dedi Stephen sakince.

– Bilemezsiniz, dedi dekan zekice. İçimizde ne olduğunu asla söyleyemeyiz. Sizin yerinizde olsam katiyen ümitsizliğe kapılmazdım. *Per aspera ad astra.**

Şöminenin başından hemen ayrılıp, ilki yapılacak güzel sanatlar dersine gelenleri görmek üzere sahanlığa doğru gitti.

Stephen, şömineye dayanmış, dekanın büyük bir canlılıkla ve tarafsızlıkla sınıfın tüm öğrencilerini tek tek selamlayışını işitti, daha kaba saba öğrencilerin içtenlik-

* Güçlüklerden yıldızlara. (ç.n.)

le gülümsediğini bile görür gibiydi. Loyola'nın bu şövalyece sadık hizmetkârı, rahiplerin bu yarı kardeşi için –o ki sözleri onlardan daha kolay satın alınır, ruhu onlarınkinden daha sebatlıdır, asla ruhani babam diyemeyeceği biridir– kimsesizleştiren bir acıma kolaylıkla acılaşan yüreğine bir çiğ tanesi gibi düşmüştü: bu adam ve yoldaşlarının tarihleri boyunca Tanrı'nın mahkemesinde kaygısız, gayretsiz ve açıkgöz ruhları müdafaa ettikleri için yalnızca dünyevi olmayanlar tarafından değil dünyeviler tarafından da nasıl da dünyevi olarak nitelendiğini düşündü.

Profesörün girişi kasvetli külrengi amfiteatrın örümcek ağı sarmış pencerelerin hemen altındaki en yüksek sıralara oturan öğrencilerin ağır botlarından çıkan alkış tufanıyla belirtilmiş oldu. Yoklama başladı, isimlere her türden tonda karşılık verildi ta ki Peter Byrne'ın ismine varıncaya dek.

– Burada!

Yukardaki sıraların birinden derin bir bas sesi işitildi, bu sesi diğer sıralardan yükselen itirazcı öksürükler takip etti.

Profesör bir durup, sonra sıradaki isimle devam etti:

– Cranly!

Yanıt yoktu.

– Bay Cranly!

Bir gülücük kondu Stephen'ın yüzüne arkadaşının derslerinin halini düşününce.

– Leopardastown'u deneyin! dedi arka sıradan bir ses.

Stephen çabucak dönüp baktı ancak Moynihan'ın külrengi ışıkça konturlenen domuz suratı lakaytt. Bir formül

yazdırıldı. Defterlerin hışırtısının arasında Stephen arkasını dönüp şöyle söyledi:

– Tanrı aşkına bir iki kâğıt ver bana.

– O kadar mı kötü durumdasın? diye sordu Moynihan geniş bir sırıtışla.

Defterinden bir yaprak koparıp uzatırken fısıldadı:

– Mecburiyet halinde her acemi ya da kadın yapabilir bunu.

Uysal bir şekilde bir yaprak kâğıda yazdığı, profesörün kâh sarmal hale gelen kâh çözülen formülü, hayaletvari güç ve hız sembolleri Stephen'ın zihnini bir büyülüyor bir bezdiriyordu. Kimileri yaşlı profesörün ateist bir mason olduğunu söylüyordu. Amma kurşuni, donuk bir gündü! Sanırdınız ki matematikçilerin ruhlarının gitgide seyrekleşen ve soluklaşan alacakaranlığın uzun ince yapılarını bir yüzeyden bir diğerine uzatarak, gitgide enginleşen, uzaklaşan, iyice dokunulmazlaşan yeryüzünün eşiğine seri anaforlar saçarak gezinebileceği ağrısız sabırlı bir bilincin arafı.

– Demek ki eliptikle elipsoit arasında bir ayrım yapmamız gerekiyor. Belki kiminiz, beyler, Bay W. S. Gilbert'ın işlerine aşinasınızdır. Bir şarkısında:

Eğri büğrü bir bez üstünde
Bükülmüş bir istekayla
Eliptik bilardo toplarıyla

... oynamaya mahkûm edilen bir bilardo şampiyonundan bahseder. Biraz evvel anlattığım asal eksenli elipsoit formundaki toptan söz ediyor.

Moynihan Stephen'ın kulağına eğilip, mırıldandı:

– En fiyakalısından elipsoit toplar bende! Kadınlar, düşün peşime, süvariyim ben!

Sınıf arkadaşının kaba şakası bir bora gibi sarstı Stephen'ın zihninin manastırını, duvarlara asılmış rahiplerin giysilerini şen bir hayata savurdu, yönetimsizliğin sebt gününde onları oynayıp zıplamaya buyurdu. Borayla uçmuş giysilerden cemaatin biçimleri belirdi, etüt dekanı, kurşuni saçlarını takke etmiş iriyarı, kırmızı suratlı veznedar, müdür, sofu şiirler yazan tüy gibi saçlı ufarak rahip, ekonomi profesörünün bodur köylü hali, sınıfla bir vicdan vakasını tartışırken bir antilop sürüsü içinde tepedeki yeşillikleri kemiren bir zürafayı andıran genç ruhsal bilimler profesörünün uzun sureti, ciddi sorunları olan cemiyet başkanı, kurnaz gözlü, kavun kafalı tombul İtalyanca profesörü. Salınarak, tökezleyerek, devrilerek, sıçrayarak, cübbelerinin eteklerini birdirbir oynamak için sıyırarak, birbirlerine arkadan sarılarak, inleyen seri kahkahalarıyla sarsılarak, birbirlerinin kıçlarına şaplak atıp kaba kötülüklerine gülerek, birbirlerini arsız takma isimleriyle çağırarak, bir hoyratlığa birdenbire zuhur eden bir ağırbaşlılıkla itiraz ederek, elleriyle dudaklarını iki yandan gizleyip fısıldaşarak geldiler.

Profesör, yan duvardaki vitrine gidip, raftan bir dizi bobin indirdi, tozlarını yer yer üfleyip, özenle masaya yerleştirip, parmağını bobine bastırarak dersine devam etti. Modern bobinlerin tellerinin yakın zamanda T. S. Martino tarafından keşfedilen platinoit adına bir bileşim olduğunu anlattı.

Kaşifin isminin ve soyisminin baş harflerini tane tane zikretti. Moynihan, Stephen'ın ardından fısıldıyordu:

– Hey gidi koca Tatlı Su Martin'i!*

– Sor bakalım, diye fısıltıyla yanıt verdi Stephen, yorgun düşmüş mizah duygusuyla; elektrik vererek öldürmek istediği biri var mıymış. Ben talibim.

Profesörün bobinlere eğildiğini gören Moynihan ayağa kalkıp, sağ elinin parmaklarını sessizce tıkırdatarak, salyalı bir afacanın sesiyle seslendi:

– Öğretmenim, n'olur! Öğretmenim, n'olur! Bu çocuk kötü şeyler söylüyor, öğretmenim.

– Platinoit, dedi profesör ciddiyetle, Alman gümüşüne tercih edilir çünkü ısı değişikliğine bağlı direnç katsayısı çok daha düşüktür. Platinoit tel yalıtılmıştır, onu yalıtan ipek kaplaması ebonit, parmağımın durduğu yerden ebonit bobinlere sarılır. Tek kat sarılması halinde bobinlerde ekstra akım meydana gelir. Bobinler sıcak parafin içinde doyar...

Stephen'ın aşağısındaki sıradan keskin bir Ulster sesi işitildi:

– Uygulamalı fizikten de soru gelecek mi?

Profesör, saf fizik ve uygulamalı fizik terimleri hakkında ciddiyetle hokkabazlık etmeye başladı. Altın gözlüklü iri yapılı bir öğrenci soruyu soran öğrenciye hayretle bakıyordu. Moynihan arkadan her zamanki sesiyle mırıldandı:

– Şu MacAlister hakkını arama konusunda cin gibi, değil mi?

Stephen, orman gibi karman çorman sicim renkli saçlı uzun kafatasına buz gibi bakışlarla baktı. Sorunun sahibinin sesi, şivesi, zihni rahatsız etmişti onu, bıraktı bu

* Orijinal metinde söz konusu kısaltma "F. W. Martino" şeklinde geçmektedir: "Fresh Water". (y.h.n.)

rahatsızlık kendisini gönüllü kötülüğe sürüklesin, böylece aklına öğrencinin babası eğer oğlunu okumaya Belfast'a yollasaymış, belki tren parasının üç beş kuruşu da cebinde kalırmış diye düşünmeyi önerdi.

Uzun kafatası bu düşünce okuyla yüz yüze gelmek için yüzünü çevirmediyse de ok, yayına geri döndü: zira birden öğrencinin beti benzi atmış yüzünü gördü.

– Bu fikir bana ait değil, dedi kendine çabuk çabuk. Arka sıradaki komik İrlandalı'dan çıktı bu fikir. Sabret. Irkının ruhunu kim satmış, seçilmişlerine kim hainlik etmiş kati bir şekilde söyleyebilmen mümkün mü –soruyu soran mıydı onunla alay eden mi? Sabret. Epiktetus'u hatırla. Böyle bir soruyu böyle bir anda böyle bir tonla sorması, *bilim* sözcüğünü böyle tek heceliymişçesine telaffuz etmesi mizacı gereğiydi herhalde.

Profesörün vızıldayan sesi bahsettiği bobinlerin etrafında ağır ağır dönüp dolaşıyordu, bobinlerin om dirençleri arttıkça sesinin uyuklayan sesi de enerjisini ikiliyor, üçlüyor, dörtlüyordu.

Uzak bir çanın yankısı misali Moynihan'ın sesi yükseldi arkasından:

– Kapatıyoruz beyler!

Giriş avlusu kalabalık ve gürültülüydü. Kapıya yakın masanın üstünde çerçevelenmiş iki fotoğraf asılıydı, aralarında da düzensiz imzalardan bir kuyrukla dolu uzun bir kâğıt vardı. MacCann öğrencilerin arasında hızlı hızlı bir oraya bir buraya yürüyor, çabuk çabuk konuşuyor, tersliklere cevap veriyor, öğrencileri birbiri peşi sıra sofralara yönlendiriyordu. İç avluda etüt başkanı genç bir profesörle konuşuyor, ciddiyetle çenesini sıvazlıyor, başını sallıyordu.

Stephen kapıdaki kalabalığın karşısında kararsız bir şekilde kalakaldı. Yumuşak bir şapkanın düşen geniş yaprağının altından Cranly'nin karanlık gözleri onu izliyordu.

– İmzaladın mı? diye sordu Stephen.

Cranly ince dudaklı ağzını kapadı, bir anlığına kendisiyle söyleşip, şöyle cevapladı:

– *Ego habeo.**

– Niçin?

– *Quod?***

– Niçin?

Cranly solgun yüzünü Stephen'a çevirip, tekdüze ve acıklı bir sesle şöyle dedi:

– *Per pax universalis.****

Stephen, Csar'ın fotoğrafını göstererek şöyle dedi:

– Bunda kafası kıyak İsa yüzü var.

Sesindeki aşağılama ve öfke Cranly'nin gözlerini avlunun duvarlarını sakince yoklamaktan geri getirdi.

– Rahatsız mı oldun? diye sordu.

– Hayır, dedi Stephen.

– Asabın mı bozuk?

– Hayır.

– *Credo ut vos sanguinarius mendax estis,* dedi Cranly, *quia facies vostra monstrat ut vos in damno malo humore estis.*****

---

* Evet. (ç.n.)

** Ne? (ç.n.)

*** Evrensel barış için. (ç.n.)

**** Aşağılık bir yalancı olduğunu düşünüyorum çünkü suratından kahrolası kötü vaziyette olduğunu okuyabiliyorum. (ç.n.)

Sofraya doğru yürüyen Moynihan, Stephen'ın kulağına:

– MacCann tam formunda. Son damlayı dökmeye hazır. Yepyeni dünya. Uyarıcı yok, orospulara oy hakkı yok.

Stephen bu güven karşısında gülümsedi, Moynihan geçtikten sonra Cranly'nin bakışlarıyla karşılaşmak üzere döndü.

– Niye ruhunu böylesine özgürce kulağıma akıttığını belki sen söyleyebilirsin bana. Söyleyebilir misin?

Tatsız bir çatık kaş belirdi Cranly'nin alnında. Gözlerini Moynihan'ın ismini yazmak için eğildiği sofraya dikti, sonra dolaysızca dedi ki:

– Ümitsiz vaka!

– *Quis est in malo humore,* dedi Stephen da, *ego aut vos?**

Cranly alaya karışmadı. Yüzünü ekşitmiş, verdiği yargısı üzerine düşünüyordu, sonra aynı dolaysız güçle yineledi:

– Kahrolası alçak bir ümitsiz vaka, olup olacağı işte bu!

Tüm ölmüş dostluklar için mezar taşı yazısı buydu onun için, Stephen acaba kendisinin arkasından da böyle mi konuşulur diye merak etti. Bu ağır, hantal cümle bataklıkta bir taş misali ağır ağır batıp, işitilmez oldu. Nicesi gibi bunun da batışını gördü Stephen, ağırlığı kalbini bunaltmıştı. Cranly'nin konuşması, Davin'ininkinin aksine, ne Elizabeth İngilizcesine ait özel deyişleri içeriyordu ne de İrlanda deyimlerinin acayip hallerini.

* Kötü vaziyette olan kim, ben mi, sen mi? (ç.n.)

Ağır ağır konuşması Dublin rıhtımlarının sevimsiz, çürüyen limanlarınca desteklenen yankısı, enerjisi Dublin'in kutsal hitabet sanatının Wicklow kilise kürsüsünce tekdüzeleştirilmiş halinin yankısıydı.

MacCann avlunun öte tarafından onlara doğru hızlı hızlı ilerlerken Cranley'nin yüzündeki o ağır kaş çatış diniverdi.

– İşte buradasın! dedi MacCann sevinçle.

– İşte buradayım! dedi Stephen.

– Her zamanki gibi gecikmeli. İlerici eğilimi zamanlama saygısıyla bağdaştıramıyor musun?

– Bu soru hizmet dışı, dedi Stephen. Sıradaki işimize bakalım.

Gülümseyen gözleri, propagandacının göğsündeki cebinden çıkan yaldız bir kâğıda sarılı bir kalıp sütlü çikolataya mıhlanmıştı. Küçük bir dinleyici halkası zekâların atışmasını işitmek için çevrelerini sarmıştı. Teni zeytuni, sönük kara saçlı cılız bir öğrenci yüzünü ikisinin arasına dayadı, her cümlede bir birine bir diğerine bakarken sanki her uçan cümleyi açık, ıslak ağzıyla yakalamaya çalışıyordu. Cranly cebinden küçük, külrengi bir el topu çıkarıp, evire çevire inceden inceye incelemeye koyuldu.

– Sıradaki işimiz? dedi MacCann. Hım!

Patırtılı bir kahkaha öksürüğüne tutuldu, ağzı kulaklarındaydı, küt çenesinden sarkan saman renkli keçi sakalını iki kez çekti.

– Sıradaki işimiz belgeyi imzalamak.

– İmzalarsam bir şey ödeyecek misin bana? diye sordu Stephen.

– Seni idealist bilirdim, dedi MacCann.

Çingenevari öğrenci ona bir bakış atıp, seyircilere belli belirsiz, meleyen bir sesle seslendi:

– Vay anasına! Amma acayip bir görüş. Çok çıkarcı bir görüş bana kalırsa.

Sesi sessizliğe karıştı. Sözlerine aldıran olmamıştı. İfadesi atı andıran zeytuni yüzünü Stephen'a çevirip, onu bir kez daha konuşmaya buyurdu.

McCann, akıcı bir enerjiyle Çar'ın bildirisi, Stead, genel silahsızlanma, uluslararası anlaşmazlık hallerinde tahkime gitme, çağın göstergeleri, mümkün olan en fazla sayıdaki insana mümkün olan en fazla mutluluğu en ucuza güvenceye almayı toplumun görevi belleyecek yeni insanlığı ve yaşamın yeni İncil'ini anlatmaya başladı.

Çingene öğrenci, cümlenin sonunu şöyle haykırarak cevapladı:

– Evrensel kardeşlik için kadehlerimizi üç kez çınlatalım!

– Sen başla Temple, dedi yanındaki tıknaz, al yanaklı öğrenci. Ben sana sonra bir kadeh ısmarlarım.

– Ben evrensel kardeşliğe inanıyorum, dedi Temple, koyu, beyzi gözleriyle çevresini tarayarak. Marx, alçak sazanın tekidir.

Cranly diline hâkim olsun diye oğlanın kolunu sıkıca tuttu, tedirginlikle gülümseyerek yineledi:

– Yavaş, yavaş, yavaş!

Temple kolunu kurtarmak için çabalarken bile konuşmayı sürdürdü, ağzı ince bir köpükle beneklenmişti:

– Sosyalizmi bulan bir İrlandalı'dır, Avrupa'da düşünce özgürlüğünü savunan ilk adam da Collins'tir. Ta iki yüz yıl evvel. Papazlığı ifşa etti, Middlesexli profesör. Üç kez de Anthony Collins'in şerefine çınlatalım kadehleri!

Halkanın ucundaki cılız bir sesten cevap geldi:

– Bip! Bip!

Moynihan, Stephen'ın kulağının dibinde mırıldanıyordu.

– Peki ya John Anthony'nin zavallı, küçük kız kardeşi?

Lottie Collins külotunu kaybetti;
Bir zahmet ödünç versen ya seninkini?

Stephen güldü; Moynihan, neticeden memnun, gene mırıldandı:

– John Anthony Collins'e hem gidişte hem dönüşte beş şilinlik oynarız.

– Cevabını bekliyorum, dedi MacCann kısaca.

– Mesele beni hiç alâkadar etmiyor, dedi Stephen bezginlikle. Bunu iyi biliyorsun. Neden olay çıkarıyorsun?

– Güzel! dedi MacCann, dudaklarını şapırdatarak. Demek sen bir gericisin?

– Tahta kılıcını savurarak beni korkutacağını mı sanıyorsun, diye sordu Stephen.

– Metaforlar! dedi MacCann dolaysızca. Vakalara gelelim.

Stephen kızararak öte yana döndü. MacCann geri çekilmeyerek, düşmancıl bir alayla şöyle söyledi:

– Gölgede kalmış şairler, herhalde evrensel barış gibi gelip geçici soruları aşmışlardır.

Cranly başını kaldırdı, elindeki topu barış önerisi minvalinde iki öğrencinin arasında tuttu.

– *Pax super totum sanguinarium globum.**

* Aşağılık kainatın tümüne barış. (ç.n.)

Stephen, seyircilerin arasından uzaklaşırken, omuzlarını öfkeyle silkerek, Çar'ın resmine yöneldi:

– İkonanız sizin olsun. İlla bir İsamız olması gerekiyorsa meşru bir İsamız olsun.

– Vay anasına, bak bunu sevdim, dedi çingene öğrenci yanındakilere. Bu iyi bir ifade. Bu ifadeye bayıldım.

Boğazındaki tükürüğü ifadeyi yutarcasına yutkundu, tüvit başlığıyla oynarken Stephen'a dönüp şöyle dedi:

– Bağışlayın efendim, az evvel dile getirdiğiniz ifadeyle tam olarak ne demek istediniz?

Yakınındaki öğrencilerce sıkıştırıldığını hissederek onlara:

– O ifadeyle ne demek istediğini merak ediyorum, dedi.

Yeniden Stephen'a dönerek, fısıltıyla:

– İsa'ya inanıyor musunuz? Ben insana inanıyorum. Tabii bilemem siz insana inanır mısınız. Size hayranım, efendim. Bütün dinlerden azade işleyebileyen insan aklına hayranım. İsa'nın aklı için de düşünceniz bu yönde midir?

– Haydi Temple, dedi şu tıknaz al yanaklı öğrenci, adeti olduğu üzere ilk fikrine dönerek, içkin seni bekliyor.

– Beni ahmak sanıyor, diye açıkladı Temple, Stephen'a, sırf aklın gücüne inanıyorum diye.

Cranly bir kolunu Stephen'ın bir kolunu da hayranının koluna dolayıp:

– *Nos ad manum ballum jocabimus,** dedi.

Sürüklenerek götürülürken Stephen, MacCann'in kızarmış, duygusuz hatlı yüzünü gördü.

* Haydi, gidip hentbol oynayalım. (ç.n.)

– Benim imzamın bir önemi yok, dedi kibarca. Sen kendi yolunda gitmekte haklısın. Bırak ben de kendi yoluma gideyim.

– Dedalus, dedi MacCann kesifçe, senin iyi bir insan olduğuna inanıyorum ancak diğerkâmlığın yüceliğini ve bireysel varlığın mesuliyetlerini de öğrenmen gerekiyor.

Bir ses yükseldi:

– Entelektüel asabiyetin bu harekette yer almaması, yer almasından iyidir.

Stephen, MacAlister'ın haşin tonunu tanıdığından, sesin geldiği yöne çevirmedi başını. Cranly öğrenci güruhunu ağırbaşlılıkla iterek geçerken, vaizleri eşliğinde mihraba doğru ilerleyen bir ayin lideri edasında Stephen ile Temple'ı birleştiriyordu.

Temple Cranly'nin üzerinden eğilerek:

– MacAlister'ın dediğini işittin mi? diye sordu. Gençlik seni kıskanıyor. Gördün mü? Bahse girerim Cranly görememiştir bu durumu. Heyhat, ben tek seferde görüp, anladım.

İç avludan geçerlerken, etüt başkanının konuştuğu öğrenciden kaçmaya çalışır gibi bir hali vardı. Merdivenin ayağında duruyordu, tek ayağı en alçak basamakta, başını sık sık sallayarak şu sözleri yinelerken yıpranmış cübbesinin etekleri kadınca bir özenle basamakları çıkmak için toplanmıştı:

– Buna ne şüphe Bay Hackett! Şahane! Ne şüphe!

Avlunun orta yerinde kardeşler birliğinin başkanı içten, mızmız bir sesle yatılı bir öğrenciyle konuşuyordu. Konuşurken çilli alnını hafifçe çatıyor ve cümlelerinin arasında ufacık bir kemiği andıran kalemini dişliyordu.

– Umarım kaydolanların hepsi gelir. Birinci sınıf güzel sanat öğrencileri gayet eminler. İkinciler de. Yeni gelenlerin de katılmasını sağlamalıyız.

Temple kapıdan geçerlerken gene Cranly'den doğru eğildi ve süratli bir fısıltıyla:

– Adamın evli olduğunu biliyor muydun? Din değiştirmeden evvel evliymiş. Bir yerlerde karısıyla çocukları varmış. Vay anasını, hayatımda duyduğum en acayip görüş bu. Öyle değil mi?

Fısıltısı kısılıp sinsi, kıkırtılı bir gülüşe dönüştü. Kapıdan geçer geçmez Cranly onu ensesinden yakalayıp, sarsarak şöyle dedi:

– Seni kahrolası dengesiz sersem! Bu koca kahrolası kahpe dünyada senden daha büyük bir kahpe şebek olmadığına kutsal kitap üzerine yemin ederim!

Temple elinden kurtulmak için kıpırdanıyordu; Cranly onu her kabaca sarsışında aynı sözleri yinelerken o hâlâ sinsice bir rahatlıkla gülüyordu.

– Kahrolası dengesiz alçak dümbelek!

Ot bürümüş bahçeyi birlikte geçtiler. Müdür, ağır, bol bir pelerine sarılmış, elindeki duayı okuyarak onlara doğru geliyordu. Dönemeçte durup gözlerini kaldırdı. Öğrenciler selamladılar onu, Temple'sa her zamanki gibi başlığıyla oynadı. Sessizce ilerlediler. Geçide yaklaşırlarken Stephen oyuncuların eldivenlerinin pat seslerini, topun ıslak şamarlarını, Davin'in her vuruşta heyecanla bağırışını işitebiliyordu.

Üç öğrenci, Davin'in maçı izlemek için üstüne oturduğu kasanın orada durdular. Temple, birkaç dakikanın ardından, Stephen'a yanaşarak dedi ki:

– Kusura bakmayın, bir sorum olacak size, sizce Jean Jacques Rousseau içtenlik sahibi biri miydi?

Stephen ayan beyan güldü. Cranly, ayağının dibindeki otların arasındaki fıçının kırılmış tahtasını kapıp, hızla dönerek, sertçe şöyle söyledi:

– Bak Temple, Tanrı şahidim, eğer bir kelime daha edersen, herhangi birine herhangi bir konuda, seni *super spottum** öldürürüm.

– O da senin gibiydi tahminimce, dedi Stephen, içli bir adam.

– Azarla şunu, sayıp söv! dedi Cranly pervasızca. Muhattap bile olma şununla. Ha kahrolası bir lazımlıkla konuşmuşsun ha Temple'la. Evine dön Temple. Tanrı aşkına, evine dön.

– Seni iplemiyorum Cranly, diye yanıtladı onu Temple, kendisine yönelmiş fırçanın yönünün dışına çıkıp, Stephen'ı işaret ederek. Bu kurumda bireysel bir zihni olduğunu gördüğüm tek adam odur.

– Kurum! Birey! diye haykırdı Cranly. Evine dön, kahrolası, sen ümitsiz, lanet bir herifsin.

– Ben içli bir insanım, dedi Temple. Çokça doğru bir ifade bu. İçli olmaktan da gurur duyuyorum.

Geçidin ötesine geçerken sinsice gülümsüyordu. Cranly boş, ifadesiz bir yüzle izliyordu onu.

– Şuna bak! dedi. Hiç bunun kadar kaypak bir tip gördün mü?

Onun bu sözü, duvara yaslanmış, kasketini gözlerine çekmiş bir öğrencinin tuhaf kahkahasıyla karşılık bul-

* Şuracıkta. (ç.n.)

muştu. Tiz perdeden ve böylesine kaslı bir bünyeden çıkan bu kahkaha sanki bir filin kişneyişiydi. Öğrencinin vücudu baştan aşağı katıldı, neşesini dizginlemek için iki eliyle keyifle kasıklarını ovuşturdu.

– Lynch de amma uyanıkmış, dedi Cranly.

Lynch, cevap niyetine doğruldu ve göğsünü kabarttı.

– Lynch göğsünü kabartıyor, dedi Stephen, sanırsın bir hayat eleştirisinde bulunuyor.

Lynch göğsüne yankılı bir şekilde vurarak, dedi ki:

– Kimin itirazı var engin göğsüme?

Cranly, onun bu sözüne meydan okudu, başladılar dövüşmeye. Yüzleri boğuşmaktan kırmızıya kesince nefes nefese ayrıldılar. Stephen, öbürlerinin konuştuklarını kale almadan oyuna dalmış olan Davin'e doğru eğildi.

– Benim küçük uslu kazım nasılmış bakalım? O da imzalamış mı?

Davin başını evet dercesine sallayıp:

– Ya sen Stevie? diye sordu.

Stephen hayır dercesine başını salladı.

– Sen korkunç bir adamsın Stevie, dedi Davin, ağzındaki ufak pipoyu çıkararak. Daima yalnız kalacaksın.

– Mademki evrensel barış önergesini imzaladın, odanda gördüğüm o küçük defteri de yakarsın herhalde.

Davin kendisini yanıtlamayınca Stephen başladı defterden alıntılar yapmaya:

– Uzun adım, savaşçı! Sağa kır, savaşçı! Savaşçı, selam çak sayıyla, bir, ki!

– Bu başka bir mesele, dedi Davin. Ben, her şeyden önce İrlandalı bir milliyetçiyim. Ama senin elinden gelen bu. Sen doğuştan alaycısın, Stevie.

– Kriket sopalarıyla çıkaracağınız bir sonraki isyanda, olmazsa olmaz bir muhbire ihtiyacın olursa bana söyle. Ben sana okuldan birkaç tane bulabilirim.

– Seni anlayamıyorum, dedi Davin. Bir bakıyorum İngiliz edebiyatının aleyhinde sözler ediyorsun. Bir bakıyorum İrlandalı muhbirlerin aleyhinde konuşuyorsun. İsmin, fikirlerin... Sende zerre İrlandalılık var mı yahu?

– Benimle şeceŗeler dairesine gel haydi, göstereyim sana soy kütüğümü, dedi Stephen.

– Öyleyse bize katıl, dedi Davin. Neden İrlanda dilini öğrenmiyorsun? Neden ilk dersten sonra bıraktın gelmeyi?

– Sebeplerin birini biliyorsun, diye yanıtladı onu Stephen.

Davin başını sallayarak, güldü.

– Of, yapma, dedi. O genç hanımefendi ve Peder Moran yüzünden mi? Ama onların hepsi senin uydurman. Onlar sadece konuşup, gülüyorlardı.

Stephen durup, elini dostça Davin'in omzuna attı.

– Nasıl tanıştığımızı hatırlıyor musun? dedi. Tanıştığımız o sabah bana birinci sınıfın yolunu sormuştun, ilk heceyi aşırı vurgulayarak. Hatırladın mı? Sonra Cizvitler'e de Peder diyordun, hatırladın? Kendime sormuştum: *Acaba konuşması kadar masum mu bu çocuk?*

– Ben basit insanım, dedi Davin. Adın gibi biliyorsun. O gece, Harcourt Sokağı'nda bana özel hayatına dair o şeylerini anlatınca, Tanrı şahidim, Stevie, yemeğimi yiyemedim. Bayağı fenalaşmıştım. O gece uyku girmedi gözüme. Niçin anlattın bana o şeyleri?

– Sağ ol, dedi Stephen. Canavarım yani.

– Hayır, dedi Davin, ama keşke anlatmasaydın.

Stephen'ın dostluğunun dingin yüzeyinde bir gelgit başladı yükselmeye.

– Bu ırk, bu ülke, bu hayat yetiştirdi beni, dedi. Olduğum gibi ifade edeceğim kendimi.

– Bize katılmayı dene, diye yineledi Davin. Kalbinde bir İrlandalısın ama gururun lüzumundan fazla güçlü.

– Benim atalarım dillerinden vazgeçip, bir yenisini almışlar, dedi Stephen. Bir avuç yabancıya boyun eğmeye razı gelmişler. Sence ben onların hesabını kendi hayatım ve şahsımla öder miyim?

– Özgürlüğümüz için, dedi Davin.

– Hiçbir onurlu ve samimi insan, dedi Stephen, hayatını, gençliğini, ilgisini size adamadı, bu Tone'un zamanından Parnell'a kadar böyleydi, fakat siz Parnell'ı düşmana sattınız, size muhtaçken yanında olmadınız, ona hakaret edip, başkasının peşine düştünüz, yalnız bıraktınız onu. Şimdi gelmiş size katılmamı söylüyorsun. İlk lanetlenecek olan sizlersiniz.

– Onlar idealleri uğruna öldüler Stevie, dedi Davin. Bizim günümüz de gelecek, inan bana.

Stephen, kendi kendine düşünerek, bir süre sessiz kaldı.

– Ruh, sana anlattığım o ilk anlarda doğar, dedi belli belirsiz bir sesle. Doğumu ağır ve karanlıktır, bedenin doğumundan daha gizemlidir. Bu ülkede ne vakit bir insanın ruhu doğar, ağlar atarlar üstüne ki uçup gitmesin ruh. Bana milliyetçilikten, dilden, dinden bahsediyorsun. O ağlardan uçup gitmeliyim ben.

David, piposunun küllerini silkti.

– Benim için fazlaca derin konular, dedi. Ama bir adamın ülkesi her şeyden önce gelir. İrlanda önceliktir, Stevie. Sonra olursun şair ya da sufi olacaksan.

– İrlanda nedir, biliyor musun? diye sordu Stephen soğuk bir saldırganlıkla. İrlanda, kendi yavrusunu yiyen bir ihtiyar domuzdur.

David, oturduğu kasadan kalktı, oyunculara doğru giderken üzüntüyle başını sallıyordu. Fakat bir anda üzüntüsü bırakıp gitti onu, Cranly'yle ve oyunlarını bitiren iki oyuncuyla ateşli bir kavgaya tutuşuverdi. Dörtlü bir maç ayarlandı ancak Cranly ille kendi topu kullanılsın istedi. İki üç kez sektirdikten sonra kuvvetlice ve hızlıca fırlattı topu sahanın ucuna doğru, topun pat sesinin ardından haykırarak şöyle yanıt verdi:

– İşte ruhun!

Skor arttıkça Lynch'in yanında durdu Stephen. Sonrasında onu yakasından çekiştirerek uzaklaştırmaya çalıştı. Lynch söz dinleyerek, şöyle dedi:

– Biz 'dâhi*' gidelim, Cranly'nin deyişiyle.

Stephen bu iğneli lafa gülümsedi.

Bahçeden ve eli ayağı güçlükle tutan kapıcının panoya bir duyuru iğnelediği koridordan geçtiler. Merdivenlerin ayağında durdular, Stephen cebinden bir paket sigara çıkardı ve arkadaşına uzattı.

– Biliyorum, meteliksizsin.

– Lanet olsun ödlek arsızlığına, dedi Lynch de.

Lynch'in kültürünün bu ikinci ispatı Stephen'ı bir kez daha gülümsetti.

– Avrupa kültürü adına muhteşem bir gün oldu, dedi, alçak değil de ödlek diyerek küfür etmeye karar verdiğin için.

---

* Cranly, "dahi" bu sözcüğü yanlış vurgulamasıyla alay konusudur. (ç.n.)

Sigaralarını yakıp, sağa yöneldiler. Bir müddet sonra Stephen konuştu:

– Aristoteles acımayı da dehşeti de tanımlamamıştı. Ben tanımlıyorum. Diyorum ki...

Lynch bocaladı, dobra dobra:

– Sus! Dinlemeyeceğim! İyi değilim. Horan ve Goggin'le ödlekçe sarhoş olduk dün gece.

Stephen oralı olmadı:

– Acıma, insanın kederinde ciddi ve sürekli olanın karşısında zihni ele geçiren ve onu, o kederli insanla birleştiren duygudur. Dehşetse insanın kederinde ciddi ve sürekli olanın karşısında zihni ele geçiren ve onu, o gizli sebeple birleştiren duygudur.

– Bir daha söylesene, dedi Lynch.

Stephen tanımlarını yavaşça tekrarladı.

– Bir kız, birkaç gün evvel Londra'da at arabasına bindi. Yıllardır görmediği annesiyle buluşmaya gidiyordu. Bir sokağın köşesinde, bir kamyon, at arabasına çarparak, penceresini yıldız şeklinde parçaladı. Paramparça olan camın sivri ucu kızın kalbini deldi. Oracıkta ölüverdi. Gazeteci bunun adına trajik ölüm dedi. Öyle değil. Benim tanımlamalarımın terimlerine göre bu, dehşetten ve acımadan ötedir.

– Trajik his ise esasında iki ayrı yöne, bir dehşete bir de acımaya bakan bir yüzdür; bu iki yüz onun iki safhasıdır. Farkındaysan *ele geçirme* sözcüğünü kullanıyorum. Yani trajik his sabittir. Dramatik his de öyledir. Uygunsuz sanatın uyandırdığı hisler devimseldir, arzuyu yahut tiksintiyi doğurur. Arzu bizi sahip olmaya, bir şeye gitmeye teşvik eder; tiksinti ise bizi terk etmeye, bir şeyden dönmeye teşvik eder. Bunlar devimsel hislerdir. Bunları uyan-

dıran sanatlar, ister pornografik olsun ister didaktik, haliyle uygunsuz sanatlardır. Demektir ki estetik his (genel terimi kullandım) sabittir. Zihin ele geçirilmiş, tutku ve tiksintinin ötesine yükseltilmiştir.

– Sanat tutkuyu uyandırmamalı mı demek istiyorsun, diye sordu Lynch. Bir gün müzede Praksiteles'in Venüs'ünün arkasına kurşunkalemle ismimi yazdığımı anlatmıştım ya sana. Bu tutku değil de neydi?

– Ben normal yaradılışlılardan bahsediyorum, dedi Stephen. Sen bana o harikulade karmelit okulunda henüz bacak kadarken kurumuş inek gübresi yediğini de söylemiştin.

Lynch gene kahkaha kişnemelerine tutuldu ve gene iki elini de ceplerinden çıkarmadan kasıklarını ovuşturdu.

– Vallahi yedim! Yedim! diye bağırdı.

Stephen arkadaşına dönüp, bir an cesurca ta gözlerinin içine baktı. Lynch, kahkahasından kendine gelerek, aşağılanmış gözleriyle bu bakışa karşılık verdi. Sivri uçlu kasketin altındaki ince uzun, bozum olmuş kafatası, Stephen'ın aklına kukuletalı bir sürüngen imgesi getirdi. Gözler de kıvılcımlarıyla, bakışlarıyla sürüngenvariydi. Fakat o an, aşağılanmış ve uyanık halleriyle pörsümüş bir ruhun, o dokunaklı ve kendine küsmüş penceresiyle bir zerrecik insani bir halle aydınlanmıştı.

– Ona bakacak olursan, dedi Stephen kibarca sözü toparlayarak, hepimiz hayvanız. Ben de hayvanım.

– Öylesin, dedi Lynch.

– Ama şimdilik zihinsel bir dünyadayız, diye devam etti Stephen. Uygunsuz estetik araçlarla uyanan tutku ve tiksinti sahiden de hiç de estetik olmayan hislerdir; yapı-

ları gereği devimsel oldukları için değil sade, fiziksel olmanın ötesine geçemedikleri için de. Etim korktuğu şeyden kaçınır ve sinir sisteminin basit bir refleksiyle, arzu ettiğinin uyarılışına karşılık verir. Biz sineğin gözümüze girişini daha idrak etmemişken gözkapaklarımız kapanır.

– Her zaman değil, dedi Lynch eleştirel bir edada.

– Benzer şekilde, dedi Stephen, senin etin de çıplak bir heykelce uyarılışına karşılık vermiştir, ama bu, dediğim gibi, tamamen sinirlerin refleksidir. Sanatçının ifade ettiği güzellik bizlerde devimsel bir his yahut sade fiziksel bir duyum uyandıramaz. Bir estetik durallığın uyandıracağı ya da uyandırması beklenen, tetikleyeceği ya da tetiklemesi beklenen ideal bir acıma ya da ideal bir dehşettir; ortaya çıkarılmış bir durallık, uzatılmış ve nihayetinde benim güzelliğin ezgisi dediğim şeyde eritilmiştir.

– Tam olarak nedir o? diye sordu Lynch.

– Ezgi, dedi Stephen, herhangi bir estetik bütünde parçanın parçayla yahut herhangi bir parçanın parçası olduğu estetik bütünle kurduğu ilk biçimsel estetik ilişkidir.

– Eğer ezgi böyle bir şeyse, dinleyelim bakalım neymiş senin güzellik dediğin: ve lütfen unutma ki vaktiyle bir dilim inek gübresi yemiş olsam da taptığım yalnızca güzelliktir.

Stephen, hay hay der gibi kasketini yükseltti. Ardından, hafifçe kızararak, elini Lynch'in kalın tüvit omzuna koydu.

– Biz haklıyız, dedi, ötekilerse haksız. Bu konuları konuşmak, doğalarını anlamaya çalışmak ve anladıktan sonra koca yeryüzünden yahut onun doğurduklarından,

ruhlarımızın zindanlarının kapıları olan sesten, biçimden ve renkten ağır ağır, alçakgönüllükle ve sebatla kavramış olduğumuz güzelliğe dair bir imgeyi dile getirmeye, onun özüne erişmeye çalışma –işte budur sanat.

Kanalın üstündeki köprüye varmışlardı, yollarını değiştirerek, ağaçların yanı sıra yürüdüler. Miskin sulara yansıyan çiğ, külrengi ışık ve başlarının üstündeki ıslak dallardan yükselen koku, Stephen'ın fikirleriyle cenge tutuşmuştu sanki.

– Ama soruma cevap vermedin, dedi Lynch. Nedir sanat? Dile getirdiği güzellik nedir?

– Sana yaptığım ilk tanım buydu, uykulu zavallıcık, dedi Stephen, bu konuyu kendi kendime düşünmeye çalışmaya başladığımdaydı. Hatırlıyor musun o geceyi? Cranly gözü kararıp, Wicklow pastırmasını anlatıp durmuştu.

– Hatırlıyorum, dedi Lynch. O kahrolası şişko iblis domuzları anlata anlata bir hal olmuştu.

– Sanat, dedi Stephen, sezilebilir ve kavranabilir konuların estetik bir gayeyle insanca tertip edilmesidir. Domuzları hatırlıyorsun da bunu unutuyorsun. Senle Cranly, acıklı bir ikilisiniz.

Lynch ekşittiği yüzünü ham, külrengi göğe kaldırıp, şöyle söyledi:

– Eğer biraz daha senin bu estetik felsefeni dinleyeceksem hiç değilse bir sigara daha ver bana. Bütün bunlar alâkadar etmiyor beni. Kadınlar da alâkadar etmiyor. Sana da her şeye de lanet olsun. Bana yılda beş yüz kazandıracak bir iş lâzım. Sen sağlayamazsın öylesini bana.

Stephen tüm pakedi ona uzattı. Lynch kalan son sigarayı aldı ve sadece:

– Devam et! dedi.

– Aquinas, dedi Stephen, kavranışı zevk verenin güzel olduğunu söyler.

Lynch başıyla onayladı.

– Evet, hatırlıyorum, dedi. *Pulcra sunt quoe visa placent.**

– Estetik kavrayışın her türünü kapsamak adına *visa* sözcüğünü kullanır, dedi Stephen, ister görme, ister işitme, isterse kavrayışın başka yollarıyla. Bu sözcük, üstü kapalılığına rağmen, tutku ve tiksintiyi uyandıran iyi ve kötüyü uzak tutmak için yeterince açık. Şüphesiz, durallık anlamına gelmektedir, devimsellik değil. Peki ya doğru? O da bir zihinsel durallık meydana getirir. Gidip de bir dik açılı üçgenin hipotenüsünün karşısına ismini kurşunkalemle yazmazdın.

– Tabii, dedi Lynch, bana Praksiteles'in Venüs'ünün hipotenüsünü vermelisin.

– Demek ki duraldır bu da, dedi Stephen. Sanırım Platon, güzellik için doğruluğun görkemi demişti. Bunun pek bir anlamı olduğunu düşünmemekle birlikte doğru ile güzelin akraba olduğuna inanıyorum. Doğru, kavranılabilirin en doyurucu bağlarıyla dindirilen zihin tarafından görülür: güzellikse, sezilebilirin en doyurucu bağlarıyla dindirilen hayal gücü tarafından görülür. Doğruya giden yolda atılan ilk adım evvela aklın çerçevesini ve kapsamını idrak etme çabasıdır, idrak etme eyleminin kendisini kavramaktır. Aristoteles'in tüm felsefe sistemi psikoloji hakkındaki kitabına dayanır ve bu da, bence, aynı vasfın aynı zamanda ve bağlamda aynı özneye hem

* Gözü memnun edene güzel deriz. (ç.n.)

ait olup hem de ait olamayacağı önermesine dayanmaktır. Güzelliğe giden yolda atılan ilk adımsa evvela hayal gücünün çerçevesini ve kapsamını idrak etme çabasıdır, bu estetik idrak eyleminin kendisini kavramaktır. Açıklayıcı oldu mu?

– İyi de güzellik nedir? diye soru Lynch sabırsızca. Çıkar bakalım ağzındaki sıradaki baklayı. Gördüğümüz ve beğendiğimiz bir şey olsun! Senle Aquinas'nın bulabileceğiniz en iyisi bu mu?

– Kadını ele alalım, dedi Stephen.

– Hadi alalım! dedi Lynch tutkuyla.

– Yunan, Türk, Çinli, Kıpti, Hotanto, dedi Stephen, hepsi farklı tür kadın güzelliğine hayrandır. Bu, kaçışı olmayan bir labirenttir. Ben yine de iki çıkış yolu görebiliyorum. Biri şu hipotezdir: erkeklerce hayranlıkla karşılanan her dişi fiziksel özellik doğrudan kadının, türlerin çoğalmasına dair çeşitli işleviyle ilişkilidir. Böyle olabilir. Dünya, öyle görünüyor ki, senden bile kederli bir yer, Lynch. Kendi hesabıma ben bu çıkış yolunu sevmiyorum. Estetikten sonra öjeniye götürebilir bizi. Bizi labiretten çıkarıp, MacCann'in, bir elinde *Türlerin Kökeni* bir elinde *Yeni Ahit*, sırf sana kanlı canlı çocuklar doğurabileceğini hissettiğin için Venüs'ün o muhteşem böğrüne hayranlık duyduğunu, sırf çocuklarını ve seni mis gibi sütüyle besleyeceğini hissettiğin için onun o muhteşem memelerine hayranlık duyduğunu anlattığı yeni bir gösterişli dersliğe sürükleyebilir.

– Öyleyse MacCann ödlek bir yalancı, dedi Lynch kıpır kıpır bir halde.

– Bir çıkış yolu daha kalıyor, dedi Stephen güle güle.

– Orası ki... dedi Lynch.

– Bu hipotezse... diye başladı Stephen.

Kullanılmış demir yüklü uzun bir yük arabası Sir Patrick Dun hastanesinin köşesinde belirerek, Stephen'ın konuşmasının sonunu metal tıngırtısı ve takırtısının kaba gümbürtüsüyle bastırdı. Lynch kulaklarını kapayıp, yük arabası geçip gidinceye kadar küfür üstüne küfür saydırdı. Ardından kabaca topuklarını vurdu. Stephen da vurdu topuğunu ve bir süre arkadaşının tersliği geçsin diye bekledi.

– Bu hipotezse, diye tekrar etti Stephen, bir diğer çıkış yoludur: aynı nesne her insana güzel görünmese de güzel bir nesneye hayranlık duyan her insan o nesnede var olan tüm estetik idrak aşamalarını doyuran ve onlarla örtüşen belli bağlar bulur. Bana bir şekilde sana ise başka bir şekilde görünen sezilebilirin bu bağları demek ki güzelliğin zaruri nitelikleridir. Şimdi, beş kuruşluk akıl almak için eski dostumuz Aziz Thomas'a dönebiliriz.

Lynch kahkahayı bastı.

– Şen, tombul bir keşiş gibi durup durup onu alıntılaman acayip keyiflendiriyor beni. Sen de içinden gülüyor musun?

– MacAlister, diye yanıtladı onu Stephen, benim bu estetik teorime uygulamalı Aquinas derdi. Bu estetik felsefeyi sonuna dek Aquinas'nın izinde geliştirebilirim. Sanatsal döllenme, sanatsal gebelik ve sanatsal üreme olayına gelindiğinde, yeni bir terminoloji ve yeni bir kişisel tecrübeye gereksinim duyarım.

– Elbette, dedi Lynch. Nihayetinde, Aquinas, zekâsına rağmen, kelimenin tam anlamıyla iyi yürekli bir tombul keşişti. Şu yeni kişisel tecrübeyi ve yeni terminolojiyi başka bir güne sakla. Acele et de şu ilk kısmı bitir.

– Kim bilir, dedi Stephen gülümseyerek. Belki de Aquinas beni senin anladığından daha iyi anlardı. Bizzat şairdi o. Büyük Perşembe için bir ilahi yazmıştı. *Pange lingua gloriosi** sözleriyle başlar. İlahi türünün en şanlı örneği olduğu söylenir. İncelikli ve teskin edici bir ilahidir. Severim: ancak o kederli ve heybetli ayin ilahisinin, Venantius Fortunatus'un *Vexilla Regis*'inin yanına yaklaşamaz hiçbir ilahi.

Lynch, derinden ve alçak perdeden bir sesle yumuşakça ve ağırbaşlılıkla başladı söylemeye:

Impleta sunt quæ concinit
David fideli carmine
Dicendo nationibus
*Regnavit a ligno Deus.***

– Harikaydı! dedi pek memnun bir halde. Harika müzik!

Aşağı Mount Sokağı'na saptılar. Köşeden birkaç adım sonra boynunda ipek fularıyla şişman genç bir adam, onları selamlayıp, durdu.

– Sınav sonuçlarından haberdar mısınız? diye sordu. Griffin sınıfta kaldı. Halpin'le O'Flynn iç yönetimi geçtiler. Moonan Hindistan iç yönetiminde beşinci oldu; O'Shaughnessy on dördüncü. Clark'deki İrlandalılar dün gece yemek verdi bunlara. Beraber köri soslu şeyler yemişler.

---

* Anlat dilim İsa'nın o yüce bedenini. (ç.n.)

** Başarılmıştır ne anlattıysa David / o dürüst, kahince eski şarkıda / Demiştir ki milletler arasında, Tanrı / hüküm sürmüş ve galip gelmiştir Ağaç'tan beri. (ç.n.)

Solgun, şişmiş yüzünde yüce gönüllü bir kötülük belirdi, başarı haberlerini verirken küçük, etrafı yağlanmış gözleri gözden yitti, cılız, vızıltılı sesi de işitilmez oldu.

Stephen'ın sorularından birine cevaben, gözleri de sesi de gizlendiği yerden çıktı.

– Evet, benle MacCullagh, dedi. O matematik alıyor, ben anayasa tarihi. Yirmi konu var öğrenmemiz gereken. Ben botanik de alıyorum. Biliyorsun, tarla kulübüne de üyeyim.

Kurumlu bir edada ikisinden uzaklaşarak, yün eldivenli tombul elini, âniden vızıltılı bir kahkahayla inleyen göğsüne koydu.

– Bir dahaki gidişinde bizler için biraz turpla soğan getir, dedi Stephen soğuk bir sesle, türlü için.

Şişman öğrenci hoşgörüyle gülerek şöyle söyledi:

– Ziraat kulübünde hepimiz çokça saygıdeğer adamlarız. Geçen Cumartesi Glenmalure'a gittik, yedimiz birden.

– Kadınlarla mı, Donovan? diye sordu Lynch.

Donovan gene elini göğsüne koyarak:

– Gayemiz bilgi sahibi olmaktır, dedi.

Ardından hızla ekledi:

– Duyduğuma göre estetik üzerine tez yazıyormuşsun.

Stephen ne idüğü belirsiz bir inkâr hareketi yaptı.

– Goethe ve Lessing bu konu üzerine çok yazmışlardır, dedi Donovan, klasik ekol, romantik ekol falan filan. *Lacoon* çokça ilgimi çekmişti okuduğumda. Tabii tam anlamıyla idealist, Alman ve aşırı derinlikli.

Diğerleri konuşmadı. Donovan kibarca veda etti.

– Gitmeliyim, dedi yumuşak ve iyicil bir edada. Öyle zannediyorum, hatta inanıyorum ki kız kardeşim Donovan ailesinin akşam yemeği için pişi pişirecek.

– Güle güle, dedi Stephen arkasından. Bana ve arkadaşıma getireceğin turpları unutma.

Lynch, yüzü bir şeytanın maskesi halini alıncaya dek aheste bir aşağılamayla dudak büktü arkasından bakarken:

– Şu ödlek pişi manyağı pisliğin iyi bir iş bulabileceğini düşündükçe, dedi uzata uzata, ucuz sigaralar içesim geliyor!

Yüzlerini Merrion Square'e çevirdiler ve bir süre sessizce yürüdüler.

– Güzellik hakkında söylediklerimi bitirmek gerekirse, dedi Stephen, sezilebilirin en doyurucu bağları, sanatsal idrakın zaruri safhalarıyla uyuşmalıdır. Bunları bulunca evrensel güzelliğin niteliklerini de bulmuş olursun. Aquinas der ki: *ad pulcritudinem tria requiruntur, integritas, consonantia, claritas.* Şöyle çevirebilirim: *Güzellik için üç şey gerekir: bütünlük, ahenk, ışıltı.* Bunlar idrak safhalarıyla uyuşuyor mu? Dinliyor musun?

– Tabii dinliyorum, dedi Lynch. Zekâmın bok gibi olduğunu düşünüyorsan Donovan'ı yakala, ondan iste seni dinlemesini.

Stephen, bir kasap yamağının tersini çevirip başına taktığı sepeti gösterdi.

– Şu sepete bak, dedi.

– Görüyorum, dedi Lynch.

– O sepeti görebilmek için, dedi Stephen, zihnin evvela o sepeti görünebilir evrenin sepet olmayan geri kalanından soyutlar. İdrakın ilk safhası idrak edilecek nesnenin çevresine sınırlayıcı bir çizgi çekmektir. Estetik

bir imge bize ya mekânın ya zamanın içinde sunulur. İşitilebilir olan zamanın içinde sunulurken görülebilir olansa mekânın içinde sunulur. Ne var ki ister zamansal ister uzamsal, estetik imge evvela kendisi olmayan mekânın yahut zamanın o ölçüsüz zemininde kendini sınırlandırmış ve kendini içermiş bir şekilde berrakça idrak edilir. Onu *tek* şey olarak algılarsın. Onu bir bütün olarak görürsün. Onun bütünlüğünü idrak edersin. İşte bu *integritas*'tır.

– On ikiden vurdun! dedi Lynch, gülerek. Devam et.

– Ardından, dedi Stephen, biçimsel çizgilerini takip ederek bir noktadan bir noktaya geçersin; sınırları içinde parçaların arasındaki dengeyi idrak edersin; yapısının ezgisini duyumsarsın. Bir başka deyişle, birincil algının sentezini idrak edişin analizi izler. Başta onun *tek* şey olduğunu duyumsamışken şimdi onun *bir* şey olduğunu duyumsarsın. Onu karmaşık, çoğaltılabilir, bölünebilir, ayrıştırılabilir, parçalarından meydana gelmiş, parçalarının ve parçalarının toplamının sonucu olduğunu, ahenkliliğini idrak edersin. İşte bu da *consonantia*'dır.

– Gene tam on ikiden! dedi Lynch zekice. Haydi şimdi de *claritas* neymiş onu anlat, sonra senindir sigara.

– Sözcüğün çağrışımları, dedi Stephen, bir hayli müphem. Aquinas kesin olmayan bir terim kullanır. Uzun süre işin içinden çıkamadım. Aklında bir tür sembolizm yahut idealizm varmış gibi düşündürür insana, güzelliğin en üstün niteliğinin bir başka dünyadan gelme bir ışık oluşu olduğuna göre, madde bu fikrin bir gölgesi, gerçekliğiyse sembolüdür. *Claritas* ile herhangi bir şeydeki ilahi gayenin sanatsal keşfi ve temsilini yahut estetik imgeyi evrenselleştiren, ona mevcut koşullarının üstünde bir

ışıltı sağlayan genelleme kuvvetini kastetmiş olabileceğini düşünüyorum. Fakat edebi sözler bunlar. Ben öyle anlıyorum. Ne vakit o sepeti tek şey olarak kavrar, ardından da onu biçimine göre inceler ve bir şey olarak idrak edersin, o vakit mantık ve estetik bağlamında kabul edilebilir olan tek sentezi yapmış olursun. Onun olduğu şey olduğunu, başka bir şey olmadığını görmüş olursun. Bahsettiği ışıltı da skolastik düşüncenin *quidditas*'ı yani bir şeyin *nelik*'idir. Bu üstün niteliği sanatçı, hayal gücünde bu estetik imgeyi ilk kez canlandırdığında duyumsar. O büyülü anda zihninin halini Shelley, tüm zarafetiyle, küle dönmüş kömüre benzetir. Güzelliğin o en üstün niteliğinin, estetik imgenin billur ışıltısının, imgenin bütünlüğüne vurulmuş, ahengiyle mest olmuş zihin tarafından berrakça idrak edildiği o an estetik zevkin berrak, lâl olmuş durallığıdır, ruhsal bir haldir bu, İtalyan fizyolog Luigi Galvani en az Shelley'ninki kadar zarif bir ifade ile kalp hastalığına benzeyen bu hale kalbin efsunlanışı demiştir.

Stephen durmuştu, arkadaşı konuşmadığı halde sözcüklerinin aralarında düşünceyle efsunlanmış bir sessizlik doğurduğunu seziyordu.

– Söylediklerim, diye başladı bıraktığı yerden, sözcüğün genel anlamıyla, edebi gelenekteki anlamıyla değiniyor güzelliğe. Piyasada başka anlam taşır. Güzellikten terimin ikinci anlamıyla bahsettiğimde yargımız evvela sanatın kendisinden ve biçiminden etkilenir. Açıktır ki imge, sanatçının kendi zihni ve hisleriyle başkalarının zihinleri ve hislerinin arasında yerleştirilmelidir. Bunu aklında tutarsan, sanatın kendini mecburen, birbirlerince gelişen üç biçime böldüğünü görürsün. Bu biçimler

şunlardır: lirik biçim, bu biçimde sanatçı imgesiyle kendisini doğrudan ilintili sunar; epik biçim, bu biçimde sanatçı kendisini kendisiyle ve başkalarıyla dolaylı ilintili sunar; dramatik biçim, bu biçimdeyse sanatçı imgesini başkalarıyla dolaysız ilintili sunar.

– Geçen gece anlatmıştın ya, dedi Lynch, hani sonra o meşhur tartışma koptu.

– Evde bir kitabım var, dedi Stephen, ona birkaç soru not almıştım, seninkilerden bile matrak. Onlara yanıt ararken, anlatmaya çalıştığım estetik teorisini buldum. Kendime sorduğum soruların kimisi şöyle: *Ustaca yapılmış bir sandalye trajik midir komik mi? Onu görmeyi arzulamam, Mona Lisa'nın iyi bir portre olduğunu mu gösterir? Sir Philip Crampton'ın büstü lirik midir, epik mi dramatik mi? Bir dişi, bir çocuk ya da bir pire sanat eseri olabilir mi? Olamazsa, niye olamaz?*

– Niye gerçekten? diye sordu kahkahalar atan Lynch.

– *Bir adam öfkeyle bir dizi odun istiflerken,* diye sözünü devam ettirdi Stephen, *bir inek imgesi yapıverirse bu imge bir sanat eseri midir? Değilse, niye değildir?*

– Bunu sevdim, dedi Lynch, gene kahkahalar içinde. Buram buram skolastizm kokuyor.

– Lessing, üzerine yazmak için bir grup heykel almamalıydı. Sanat, birinden daha aşağı olunca biçimleri birbirinden açıkça ayrılmış olarak göstermez. En yüksek ve ruhani sanat olan edebiyatta bile biçimler sıklıkla kafa karıştırır. Lirik biçim esasında anlık bir duygunun en basit sözel kılığıdır, yüzyıllar evvel küreğe asılmış yahut yokuş yukarı taş taşıyan adamı neşelendiren o ezgisel haykırıştır. Onu dile getiren kişi, o duyguyu hissetmekten çok o duygu ânının bilincindedir. En basit epik biçim lirik edebiyattan

doğar; sanatçı, kendisini epik bir olayın merkezinde uzun uzun düşünmüştür ve bu biçim, duygusal çekim merkezi sanatçıdan ve başkalarından eşit uzaklığa ulaşıncaya dek sürer. Anlatı artık saf kişisel değildir. Sanatçının kişiliği anlatının kendisine sirayet ederek tüm kişilerin ve olayların etrafında hayati bir deniz misali akar durur. Birinci tekil şahısla başlayıp üçüncü tekil şahısla biten eski İngiliz türküsü *Turpin Hero*'da bu süreci görebilirsin. Her kişinin çevresinde gelip giden hayatilik ne vakit her bir kişiyi ona hakiki ve manevi estetik bir hayat kazandıracak şiddette hayati bir kuvvetle kuşatır, o vakit dramatik biçime ulaşılır. Sanatçının kişiliği, başlangıçta bir yakarış, bir kâfiye yahut haletiruhiye iken akıcı ve yalaz yalaz bir anlatıya dönüşerek nihayetinde kendisini var oluşun haricinde inceltir, adeta kişiliksizleştirir. Dramatik biçimdeki estetik imge, insanın hayal gücü tarafından saflaştırılmış ve yeni baştan tasavvur edilmiş hayattır. Maddenin yaratılması misali estetiğin büyüsü de tamamlanmıştır. Sanatçı, yaratının Tanrısı misali, yapıtının içinde, gerisinde, ötesinde yahut üzerinde görünmez kalarak var oluşun haricinde incelerek, kayıtsızca tırnaklarını keser.

– Onları da var oluşun haricinde inceltmeye çabalayarak, dedi Lynch.

İncecik bir yağmur, gökyüzünün kabarık tüllerinden dökülmeye başladı; sağanağa yakalanmadan milli kütüphaneye varabilmek için dükün yoluna saptılar.

– Neye varacaksın, diye sordu Lynch somurtarak, güzellik ve hayal gücü üstüne gevezelik ederek bu Tanrı'nın unuttuğu zavallı adada? Bu ülkeyi yaratma hatasına düştükten sonra sanatçının yapıtının içine ya da gerisine saklanmasına şaşmamalı.

Yağmur hızlanmıştı. İrlanda Kraliyet Akademisi'nin arkasındaki geçitten geçerlerken birçok öğrencinin, kütüphanenin kemeraltına sığındığını gördüler. Cranly, bir sütuna dayanmış, sivrilmiş bir kibritle dişleriyle oynarken yanındakileri dinliyordu. Bazı kızlar girişe yakın dikilmişti. Lynch, Stephen'a fısıldadı:

– Sevdiceğin de buradaymış.

Stephen, hızla yağan yağmura aldırmadan bir grup öğrencinin bir basamak aşağısında sessizce yerini aldı, ara sıra gözlerini ona kaçırıyordu. Arkadaşlarının içinde sessizce duruyordu. Cilveleşeceği bir papaz yok, diye farkına vardı canı yanarak, onu son görüşünü anımsayarak. Lynch haklıydı. Teorilerden ve cesaretten yoksun kalan zihni cansız bir sükuna gömüldü.

Öğrencilerin arasındaki konuşmalara kulak verdi. Tıp bitirme sınavını geçen iki arkadaşları hakkında konuşuyorlardı, transatlantiktc iş bulma ihtimallerinden, parası düşük ve parası çok uzmanlıklardan.

– Sabun köpüğünden işler hepsi. İrlanda'da taşra hekimliği çok daha iyidir.

– Hynes da iki senedir Liverpool'da, o da aynı şeyi söylüyor. Berbat bir boşlukmuş. Bir tek ebelik işi çıkıyormuş. O da iki kuruşa.

– Yani burada taşrada bir işin olması öyle zengin bir şehirde iş sahibi olmaktan yeğ mi? Bir tanıdığım var...

– Hynes'da beyin ne gezer? İnekleyerek geçti sınıfı, safi inekleyerek...

– Aldırma sen ona. Büyük, ticari şehirlerde iyi para kırılır.

– İşine bağlı.

– *Ego credo ut vita pauperum est simpliciter atrox, simpliciter sanguinarius atrox, in Liverpoolio.**

Sesleri, çok uzaklardan kesik kesik kalp atışları misali ulaşıyordu kulaklarına. Kız da arkadaşlarıyla gitmek üzereydi.

Âniden bastıran hafif sağanak çekilmişti, fundalarda elmas salkımları halinde oyalanıyordu koyulaşmış toprak nefes verirken avluda. Kemeraltındaki basamaklarda dururlarken cilalı botları da laklak ediyordu, sahipleri usulca ve neşeyle konuşurken, bulutları izleyerek, son birkaç yağmur damlasına karşı şemsiyelerini açıkgöz açılarda açarak sonra gene kapatarak, beri yandan da utangaçça eteklerini tutarak.

Peki ya onu merhametsizce yargılamıştıysa? Ya hayatı saatlerin sade bir gül bahçesiyse, bir kuşun hayatı kadar sade ve yabancıysa, sabahları şen, gün boyu tedirgin, günbatımında bitapsa? Kalbi bir kuşun kalbi gibi sade ve inatçıysa?

* * *

Şafağa doğru uyandı. Ah, ne şirin bir müzik! Ruhu hepten çiy nemliliğindeydi. Uykudayken uzuvlarından soluk serin ışık dalgaları geçmişti. Kıpırtısızca, ruhu serin suların ortasındaymışçasına, o çekingen şirin müziğin bilincinde uzandı. Zihni ağır ağır gergin sabahın bilgisine, sabahın ilhamına uyanıyordu. Bir can kapladı içini, en saf sudan da saf, çiy kadar şirin, müzik kadar dokunaklı. Fakat nasıl da halsizce soluk alıyordu, nasıl tutku-

* Öyle sanıyorum ki Liverpool'da fakirin hayatı tek kelimeyle korkunçtur, tek kelimeyle alçakça korkunçtur. (ç.n.)

suz, altı kanatlı o kutsal melekler sanki soluklarını ondan alıyordu! Ruhu ağır ağır uyanıyordu, büsbütün uyanmaya korku duya duya. Şafağın o rüzgârsız saati gelip çatmıştı, delilik şimdilerde uyanır, tuhaf bitkiler ışığa doğru açılır, gece kelebeği sessizce uçup giderdi uzaklara.

Kalbin efsunlanışı! Gece efsunlanmıştı. Bir rüyada yahut hayalde altı kanatlı o kutsal meleklerin hayatının esrikliğini tatmıştı. Yalnızca bir anlık bir efsunlanış mıydı bu yoksa saatlerce, günlerce, senelerce, asırlarca sürmüş bir efsunlanış mı?

İlham ânı şimdi olmuş olanın yahut olabilecek olanın bir sürü bulutlu halinin her bir köşesinden yansıyor gibiydi. An, bir ışık huzmesi gibi parıldıyordu, bulut bulut üstüne bir müphem halden çapraşık bir biçim, gurup vaktinde usulca örtünüyordu. Ah! Hayal gücünün bakire rahminde sözcük ete kemiğe bürünüyordu. Yüce melek Cebrail bakirenin yatak odasına gelmişti. Gurup vaktinin kızıllığı, beyaz alaz geçer geçmez ruhunda koyulaştı, bir güle ve ateşli bir ışığa dönüştü. O gül ve ateşli ışık, kızın yabancı, inatçı kalbiydi, hiç kimsenin bilmediği, bilemeyeceği kadar yabancı, dünyanın başından da eski bir inatçılıkla dolu: ve o ateşli gülvari kızıllığın cazibesine kapılmış kutsal melekler korosunun müziği cennetten iniyordu.

Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi,
Cezbeden günahkâr melekleri dahi?
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

Dizeler aklından dudaklarına döküldü, mırıldanırken şiiri, bir *villanelle*'in ezgili akışını dudaklarında duydu.

Gülvari kızıllık kafiye ışınlarını yayıyordu: ateşi, günlerini, kalbini, isi. Bu ışınlar yaktı yeryüzünü, tüketti insanların ve meleklerin yüreklerini: ışınlar bir gül meydana getirdi ki bu, kızın inatçı kalbiydi.

Gözlerin tutuşturdu erkeğin kalbini
Ne arzu ettiysen eriştin ona ilişkin.
Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi?

Ya sonra? Ezgi yitip gitti, dindi, derken başladı gene akmaya ve çarpmaya. Ya sonra? Yeryüzünün mihrabından yükselen buhurun isi.

Alevlerin üstünde güzellemenin isi
Yükselir deryadan bucak bucak.
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

İs bütün topraktan tüttü, buğulu deryalardan, onun güzellemesinin isi. Yeryüzü sanki sallanan, tüten, salınan bir buhurdan, bir buhur küresi, elipsoit bir küre. Ezgi birdenbire yok oldu; kalbinin haykırışı aksamıştı. Dudakları ilk dizeleri yine yine mırıldandı, ardından zar zor sonraki dizelere ilerledi, kekeledi, saptı ve durdu. Kalbin haykırışı aksamıştı.

O örtünmüş, rüzgârsız saat geçip gitmişti, çıplak pencere camının ardından sabah ışıkları toplaşıyordu. Çok uzaklarda bir çan cılızca çaldı. Bir kuş cıvıldadı, derken iki kuş, üç kuş. Çan da kuş da suspus kesildi: ve o cansız beyaz ışık doğuya batıya yayıldı, yeryüzünü kaplayarak, kalbindeki gül rengi ışığı kaplayarak.

Tümünü kaybetmekten korkarak birden dirseğinin üzerinde doğrularak kâğıt kalem arandı. İkisi de yoktu masada; akşamleyin içinden pilav yediği çorba kâsesi, yağı süzülen şamdanı, son alevle sönmüş kâğıttan oyuk. Kolunu yorgun argın yatağın ucuna uzattı, orada asılı duran ceketinin ceplerini karıştırdı. Parmakları önce bir kurşunkalem, daha sonra da bir sigara paketi buldu. Arkasına yaslanıp, paketi yırtarak açtı, kalan son sigarayı pencerenin denizliğine yerleştirdi ve sert karton yüzeyin üzerine küçük, düzgün harflerle *villanelle*'in dizelerini yazmaya başladı.

Yazdıktan sonra yamru yumru yastığa bıraktı kendini, bir kez daha mırıldanarak dizeleri. Başının altındaki budaklanmış yün yumakları ona kızın salonundaki sedirin budaklanmış atkılı yumaklarını anımsattı, kâh gülümseyerek kâh ciddiyetle kendisine orada ne aradığını sorardı, ondan ve kendinden memnuniyetsizlik duyarak, kullanılmayan büfenin üstündeki Kutsal Kalp baskısının karşısında kahrolarak. Konuşmanın uyuşukluğunda kızın kendisine yaklaşışını görür, o tuhaf şarkılarından birini söylemesi için kendisine yalvarışını işitir gibi oldu. Derken kendini o eski piyanonun başında bulmuştu, beneklenmiş tuşlara yumuşak yumuşak dokunarak çalarken, odada yeniden başlayan konuşmanın ortasında, şömineye sırtını vermiş olan ona Elizabeth çağından zarif bir şarkı söylerdi, hüzünlü ve canayakın bir ayrılık nağmesi, yahut Agincourt'un zafer türküsü, belki de Greensleeves'in mutlu havalarından birini. O şarkısını söyler, kız da dinlerken yahut dinler gibi yaparken, yüreği ferah olurdu, fakat ne vakit o acayip eski şarkılar biterdi ve odayı dol-

duran sesler işitilir olurdu, alaycılığı ona kendini hatırlatırdı: yeniyetmelere isimleriyle hitap etmek için birazcık erken davranmış bir ev.

Bazı anlarda kızın gözleri ona güven duyar gibi görünürdü, yine de boşunaydı bekleyişi. Şimdi hafızasından usulca dans ederek geçiyordu kız, tıpkı o gece karnaval balosundaki gibi, beyaz elbisesi hafifçe havalanmış, saçından eğilmiş beyaz çiçeğiyle. Çemberin ortasında dans ediyordu usul usul. Ona doğru dans ediyordu, yaklaşırken gözlerini hafifçe kaçırıyordu, yanaklarında çekingen bir kor. Molada, kenetlenmiş ellerin arasında, elleri onun ellerini tutmuştu bir anlığına, ağırdan satarak kendini.

– Tam bir yabancısın şimdi.

– Evet. Keşiş olmak için doğmuşum ben.

– Korkarım kâfirsin.

– Çok mu korkarsın?

Cevaben ondan dans ederek uzaklaşmıştı kız, kenetlenmiş eller boyunca, usulca ve mesafeli bir edada dans ederek, vermeyerek kendini kimselere. Başındaki beyaz çiçek de onunla beraber dans ediyordu, yanağındaki kor koyulaşmıştı gölgede kalınca.

Keşiş! Bir manastırın kâfiri, hizmet etmeye pek istekli ve pek isteksiz, dinsiz bir Fransisken rahibi halinde Gherardino de Borgo San Donnino misali safsatalardan kolayca eğilip bükülen bir ağ örer ve kızın kulağına fısıldarken canlandı kendisi gözünün önünde.

Hayır, bu imge ona ait değildi. Kızı son gördüğünde yanında olan, İrlandaca dilbilgisi kitabının sayfalarıyla oynarken kumruvari gözleriyle baktığı o genç papazın imgesiydi.

– Evet, evet, hanımlar bize dönüyorlar. Her geçen gün görebiliyorum bunu. Hanımlar bizim yanımızda. Dilin en iyi yardımcıları onlar.

– Kilisemizin de mi, Peder Moran?

– Kilisemizin de. Orada da yanımızdalar. İşler orada da yolunda. Hiç endişelenmeyin kilise için.

Peh! Kibirle odadan gitmekle iyi etmişti. Ona kütüphanenin merdivenlerinde selam vermemekle iyi etmişti. Onun papazıyla cilveleşmesine, Hıristiyanlığın bulaşıkçı kızı olan bir kiliseyle oynaşmasına aldırmamakla iyi etmişti.

Kaba yabani öfke, ruhunda kalakalan son esriklik ânını da kovalamıştı. Kızın o güzelim imgesini vahşice kırıp, parçalarını dört bir yana savurdu. Dört bir yanda kızın imgesinin bozulmuş yansımaları hafızasını harekete geçirdi: paçavra elbisesi içinde nemli kaba saçlarıyla çiçek satıcısının, ona kendisinin emrinde olduğunu söyleyerek kendisinden siftah isteyen terbiyesiz suratı, yan evin, mutfakta yıkadığı bulaşıkların tıngırtısını *By Killarney's Lakes and Fells* türküsünün ilk sözleriyle bastıran hizmetçi kız, Cork Hill'e giderkenki yolda ayakkabısının patlak tabanı demir ızgaraya takılıp sendeleyince kendisine neşeyle gülen kız, Jacob'ın bisküvi fabrikasından çıkarken küçük, olgun dudağına kapılıp, gözlerini alamadığı, diken üstünde kendisine şöyle bağıran kız:

– Hoşuna gitti mi bende gördüklerin, düz saçlarım, kıvrık kirpiklerim?

Fakat her ne kadar kızın görünüşünü yerip, alaya alsa da, öfkesi aynı zamanda bir saygı duyma biçimiydi. Odayı terk edişindeki kibir büsbütün sahici değildi, soyunun gizi belki de uzun kirpiklerinin kaşla göz arasında gölgelediği koyu gözlerinde saklıydı. Sokaklarda yürürken

kendisine içi yanarak, kendi bilincine ancak karanlıkta, mahremiyette ve yalnızlıkta uyanan o yarasavari ruhun, ait olduğu ülkede kadınlığın bir sureti olduğunu, bir süre uysal sevgilisiyle sevgisizce ve günahsızca avunduktan sonra onu, masum suçlarını papazın kafesin ardındaki kulağına fısıldamak üzere terk ettiğini anlattı. Ona karşı öfkesini ismiyle, sesiyle ve çizgileriyle sersemlemiş gururunu incittiği oynaşına kaba saba söverek çıkarmıştı: bir ağabeyi Dublin'de polis, bir ağabeyi de Moycullen'da bar garsonu olan köylü bozması papaz. Ruhunun utangaç çıplaklığını kendisine açacaktı demek, ona değil de resmi bir ayinde eğitilmiş olan kendisine, yaşamın günlük ekmeğini ölümsüz hayatın nurlu özüne dönüştüren ebedi hayallerin papazına değil de kendisine.

Kutsal ekmekle şarabın nurlu imgesi acıklı, ümitsiz düşünceleriyle birleşti yeniden, haykırışları fasılasız bir şükran ilahisinde zuhur etti.

Haykırışlarımız kırık dökük, nağmelerimiz kederli
Zuhur ederler bir kutsal ilahiden.
Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi?

Kaldırırken göğe fedakâr elleri
Şarapla dolup taşan kadehi,
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

İlk dizelerden başlayarak yüksek sesle okudu şiiri, müzik ve ezgi kaplayıncaya ve sakin bir boyun eğişe kavuşturuncaya dek zihnini: ardından daha iyi görebilmek için sözcükleri acı içinde kâğıda geçirdi; artık yastığına yaslanabilirdi.

Sabahın tüm ışıkları dolmuştu içeriye. Hiçbir ses yoktu işitilecek: halbuki iyi biliyordu ki çevresini saran hayat o bildik sesleriyle, boğuk sesleriyle, uykulu dualarıyla uyanmak üzereydi. Bu hayattan çekilerek duvara döndü, yorganını başına çekip, yırtıklarla dolu duvar kâğıdının lüzumundan fazla açmış, o muhteşem kızıl çiçeklerini seyredaldı. Onun kızıl alevleriyle donmuş neşesini ısıtmaya çalıştı, yattığı yerden göğe uzanan, baştan aşağı kıpkızıl çiçeklerle örülü bir gül yolu hayal etti. Bezgin! Bezgin! Ateşli haller için fazlasıyla bezgindi.

Yavaş yavaş yayılan bir sıcaklık, dermansız bir bitkinlik, sımsıkı örtülmüş başından omurgası boyunca akıp geçti. İnişini hissetti, kendisini yatarken düşünerek gülümsedi. Birazdan uykuya dalacaktı.

On senenin ardından yine onun için şiir yazmıştı. On sene evvel eşarbını başına sarardı, sıcacık nefesinin buğusunu geceye serpiştirirdi, buz tutmuş yolda ayakkabılarını tıkırdatırdı. Son tramvaydı bu; ince-uzun boz atlar bunu biliyor ve uyarı edasında berrak geceyi çıngıraklarıyla dürtüyordu. Biletçi, sürücüyle konuşuyordu, ikisi de ara sıra lambanın yeşil ışığı altında uyukluyordu. Tramvayın basamaklarında dikilmişlerdi, Stephen üst basamakta, kızsa alt basamaktaydı. Kız defalarca Stephen'ın bulunduğu basamağa çıkıp sonra gene kendininkine inmişti konuşmaları sırasında; bir iki kez de üst basamaktayken Stephen'ın çokça yakınında durmuş, aşağıya inmeyi unutmuş sonra tekrar inmişti. Bırak artık! Bırak!

Çocukluğun bilgeliğinden şimdiki aptallığına dek on sene. Şiirleri ona gönderseydi ya? Kahvaltı esnasında yumurtalar kırılırken yüksek sesle okunurlardı. Aptallıktı bu! Ağabeyleri gülecek, güçlü sert parmaklarıyla say-

faları kapmaya çalışacaklardı. Nazik bir papaz olan amcası koltuğunda oturup, kâğıdı şöyle biraz uzağında tutarak, gülümseyerek, edebi üslubunu takdir ederek okuyacaktı.

Yok, hayır: bu sahiden aptallık olurdu. Şiirleri ona gönderseydi, kız göstermezdi ki başkalarına. Yok, hayır: göstermezdi.

Ona haksızlık ettiğini hissetti. Kızın masumiyeti ona öylesine dokundu ki neredeyse acıyacaktı kıza ancak günah üzerinden bilgisine erişip, kavrayabildiği bir masumiyet, kızın da masum oluncaya dek yahut doğasının tuhaf utancı henüz kendini göstermeden evvel kavrayamadığı bir masumiyet. Derken önce ruhu başlamıştı yaşamaya, tıpkı Stephen'ın ilk günahından sonra ruhunun yaşamaya başladığı gibi: kızın narin solgunluğunu ve kadınlığın karanlık utancıyla alçakgönüllü ve hüzünlü bir hal alan gözlerini hatırlayınca şefkatli bir merhamet doldurmuştu yüreğini.

Ruhu esriklikten uyuşukluğa düştüğünde o neredeydi? Ruhani yaşamın esrarengiz yollarında ruhu şimdi şu anda Stephen'ın sadakatinin farkında olabilir miydi? Belki.

Arzunun alevi gene tutuşturmuştu ruhunu, ateş almıştı tüm vücudu. Stephen'ın arzusunun farkında, rayihalı uykusundan uyanıyordu şiirinin baştan çıkarıcısı. Koyu, baygın gözleri Stephen'ın gözlerine açılıyordu. Göz alıcı, sıcak, rayihalı, cömert uzuvlu çıplaklığı teslim oluyordu Stephen'a, parıl parıl bir bulut gibi kucaklıyordu onu, bir su gibi akışkan yaşamıyla kucaklıyordu onu: ve bir buğu bulutu gibi yahut boşlukta akan sular gibi sözün o akışkan harfleri, esrar cevherinin sembolleri beynine akın etti.

Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi,
Cezbeden günahkâr melekleri dahi?
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

Gözlerin tutuşturdu erkeğin kalbini
Ne arzu ettiysen eriştin ona ilişkin.
Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi?

Alevlerin üstünde güzellemenin isi
Yükselir deryadan bucak bucak.
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

Haykırışlarımız kırık dökük, nağmelerimiz kederli
Zuhur ederler bir kutsal ilahiden.
Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi?

Kaldırırken göğe fedakâr elleri
Şarapla dolup taşan kadehi,
Anma gayrı o efsunlanış günlerini.

Yine sensin hasret dolu bakışlarımızın esirgeyeni
Baygın gözlerin ve cömert uzuvlarınla!
Bezdirmedi mi seni bu hallerin ateşi?
Anma gayri o efsunlanış günlerini.

* * *

Ne kuşu bunlar? Görebilmek için dişbudak bastonuna bitap vaziyette yaslanarak kütüphanenin basamaklarında durup baktı. Molesworth Caddesi'ndeki bir evin pörtlek omzunun etrafında dönüp duruyorlardı. Mart sonunun

havası uçuşlarını billurlaştırıyordu, gökyüzündeki koyu, mızrak misali kıpırtılı vücutlarının billur uçuşu, gökyüzüne gevşekçe asılmış dumanlı incecik bir mavi kumaşı andırıyordu.

Uçuşlarını izliyordu, kuşbekuş: koyu bir ışıldama, bir dümen kırma, gene bir ışıldama, öte yana fırlayış, bir viraj, kanat çırpış. Tüm o fırlayıp, titreşen vücutları geçip gitmeden saymaya çalıştı: altı, on, on bir; acaba sayıları tek miydi çift mi. On iki, on üç: göğün yukarlarından döne döne inen iki tanesi daha gelmişti. Kimisi yüksekten kimisi alçaktan uçuyordu ama hepsi de hem düz hem eğri çizgiler halinde dönüp duruyor, hepsi de bir hava tapınağının yörüngesinde soldan sağa uçuyordu.

Çığlıklarına kulak verdi: ağaç kaplamanın arkasında ciyaklayan fareler gibi: iki misli tizlikte bir notayla. Fakat uzun, cırlak ve fırıltılıydı notalar, bir böceğinkinin aksine, uçuşan gagalarıyla havayı yararken sesleri üçte bir yahut dörtte bir oranda düşüyor ve titreşiyordu. Çığlıkları tiz, belirgin ve düzgündü; fırıl fırıl dönen makaralardan çözülen ipekli ışıklı iplikler gibi atılıyordu.

Bu içinde annesinin ısrarla mırıldanan hıçkırıkları ve serzenişleri yankılanan hiç de insancıl olmayan yaygara, kulaklarını dinginleştirmişti, incecik hava tapınağının etrafında turlayarak kanat çırpan koyu, çelimsiz, kıpır kıpır vücutlarsa onları annesinin yüzünün sureti diye gören gözlerini dinginleştirmişti.

Niçin sundurmanın basamaklarında durmuş, yukarılara bakıyordu, niçin onların çifte tizlikteki haykırışlarını dinliyor, uçuşlarını seyrediyordu? Bu iyiye mi alametti, kötüye mi? Cornelius Agrippa'dan bir söz uçtu zihninden, derken Swedenborg'un kuşların aklın şeyle-

rine tekabül edişi ve göğün yaratıklarının nasıl da kendilerine ait bilgileri olduğu, mantığıyla hayatın düzenini bozan insanın aksine hayatlarının düzeni içinde yaşayan kuşların zamanlarını, mevsimlerini nasıl da bildikleri üzerine düşünceleri zihninden oraya buraya uçuştu.

Asırlar boyunca insan başını kaldırıp, tıpkı onun yaptığı gibi göğe, uçan kuşlara bakmıştır. Başının üstündeki sütunlar ona eski bir tapınağı, bitap vaziyette yaslandığı dişbudak bastonu ise bir kahinin çarpık asasını düşündürdü. Bilinmeze duyulan korku hissi yorgunluğunun canevinde kıpırdandı, sembollerden ve delaletlerden korku, ismini taşıdığı söğüt örgüsü kanatlarıyla tutsaklığından uçup kaçan şahinvari adamdan korku, yağmurkuşu benzeri dar başında bir hilal taşıyan, kamışıyla bir kitabeye yazılar yazan, yazarların tanrısı Thoth'tan korku.

Tanrı'nın imgesini düşünmek onu gülümsetmişti çünkü gözünün önünde az ötesinde tuttuğu bir belgeye virgüller koyan peruklu, düğme burunlu bir yargıç canlanmıştı, bir de eğer şu İrlandaca küfre benzemeseydi Tanrı'nın ismini asla hatırlayamayacağını biliyordu. Aptallıktı bu. Ama tam da bu aptallık değil miydi onun içine doğduğu bu dua ve sağduyu evinden, geldiği hayat düzeninden sonsuza dek ayrılmak üzere olmasının sebebi?

Tiz feryatlarıyla döndüler evin pörtlek omzuna, koyu koyu uçarak solan gökte. Ne kuşu bunlar? Güneyden dönen kırlangıç olmalılar, diye düşündü. Öyleyse gitmeliydi o da, bunlar bir gidip bir gelen, insanların evlerinin saçaklarının altında kalıcı olmayan evler kuran ve daima gezip dolaşmak uğruna bu evleri terk eden kuşlardı.

Eğin yüzlerinizi Oona ile Aleel,
Onlara bakışım kırlangıcın gözleriyle sanki
Saçağın altındaki yuvasından
Gür suları dolaşmadan evvelki.

Yumuşak, akışkan bir neşe, bir dolu suyun gürültüsü misali akıverdi zihninden ve kalbi solan, incecik göğün altındaki suların sessiz boşluğunun, okyanus sessizliğinin, çağlayan suların üzerindeki alacakaranlık deniz boyunca uçan kırlangıçların yumuşak huzuruyla kaplandı.

Yumuşak, akışkan bir neşe akıverdi sözcüklerden, yumuşak uzun sesli harfler hızla, sessizce atılıp, çekilirken ve dalgalarının beyaz çanlarını dilsiz bir ahenkle, dilsiz bir çan sesiyle ve yumuşak alçak baygın bir haykırışla durmadan sallar, kucaklar ve gene kabarırken; bu dönüp duran, ok gibi atılan kuşlarda ve başının üstündeki göğün bu solgun boşluğunda aradığı kehanetin bir kulecikten sessizce ve çabucak çıkagelen bir kuş misali kendi kalbinden çıkageldiğini hissetti.

Yolcuğun mu simgesi, yalnızlığın mı? Hafızasının kulağında alçacık bir sesle mırıldanan dizeler hatırlayagelen gözlerinin önünde ulusal tiyatronun açılış gecesindeki sahneyi canlandırdı. Balkon tarafında bir başındaydı, koltuklarına kurulmuş Dublin kültürüne, cafcaflı kostümlere ve sahnenin cırlak ışıklarıyla çevrelenmiş insan kuklalara bıkkın gözlerle bakıyordu. İrikıyım bir polis arkasında ter döküyor, her an role girecek gibi görünüyordu. Dört bir yana yayılmış okul arkadaşlarının ıslıkları, yuhalamaları, alaycı bağrışları salonda kaba bir fırtına halinde esiyordu.

– İrlanda'ya iftira!

– Alman malı!

– Dine küfür!

– Asla satmadık imanımızı!

– Hiçbir İrlanda kadını yapmaz bunu!

– Amatör ateist istemiyoruz!

– Budist istemiyoruz!

Âni, hızlı bir ıslık geldi üstündeki pencereden, bildi ki okuma odasındaki lambalar yandı. Sütunlu avluya döndü, şimdi dingince ışıklanmıştı, merdiveni tırmandı, takırdayan turnikeden geçerek içeri girdi.

Cranly sözlüklerin orada oturuyordu. Baş sayfası açık duran kalın bir kitap önündeki ahşap dayanakta duruyordu. Koltuğunda sırtına yaslanmış, kulağını günah çıkaran bir papaz gibi kendisine bir derginin satranç sayfasından bir soru okuyan tıp öğrencisine eğmişti. Stephen, onun sağına oturunca masanın diğer ucundaki papaz elindeki *The Tablet* sayısını öfkeyle kapatıp, ayağa kalktı.

Cranly arkasından yavan, renk vermez gözlerle baktı. Tıp öğrencisi daha yumuşak bir sesle devam etti:

– Piyon, şahın dördüncü karesine.

– Gitsek iyi olacak Dixon, diye uyardı Stephen. Şikâyet etmeye gitti.

Dixon, dergiyi kapatıp, gururla şöyle diyerek ayaklandı:

– Adamlarımız muntazam bir şekilde geri çekilmiştir.

– Topları ve sığırlarıyla, diye ekledi Stephen, Cranly'nin kitabının baş sayfasındaki *Öküz Hastalıkları* yazısını işaret ederek.

Masalar arasındaki yoldan geçerken, Stephen:

– Cranly, seninle konuşmak istiyorum, dedi.

Cranly ne yanıt verdi ne de dönüp baktı. Kitabını masanın üstüne bırakıp, sağlam ayakkabılarıyla döşemede

monoton sesler çıkararak çıktı. Merdiven başında duraladı, Dixon'a kayıtsızca bakarak, şöyle tekrarladı:

– Piyon, şahın dördüncü alçak karesine.

– Canın istiyorsa böyle de denilebilir, dedi Dixon.

Sakin, tonsuz bir sesi vardı, kibardı davranışları, tombul temiz elinin parmaklarının birine zaman zaman mühürlü bir yüzük takardı.

Avludan geçerlerken cüce yapılı bir adam onlara yaklaştı. Ufak şapkasının kubbesi altında tıraş olmamış yüzü memnuniyetle gülümsedi, mırıldandığı işitildi. Gözleri bir maymununkiler gibi melankolikti.

– İyi akşamlar kaptan, dedi Cranly, duraksayarak.

– İyi akşamlar beyefendiler, dedi sakal bürümüş maymunumsu yüz.

– Mart için ne sıcak bir hava, dedi Cranly. Üst katta pencereleri açmışlar.

Dixon gülümseyerek yüzünü döndürdü. Karaya çalan, buruşuk-maymun yüz, nazik bir memnuniyetle insan dudağını büzdü ve sesi mırladı:

– Mart için enfes bir hava. Gerçekten enfes.

– Yukarda iki genç sevimli hanımefendi var, kaptan, beklemekten bezmişler, dedi Dixon.

Cranly gülümseyerek, kibarca şöyle dedi:

– Kaptanın bir tek aşkı var: Sir Walter Scott. Öyle değil mi, kaptan?

– Şimdilerde ne okuyorsunuz, kaptan? diye sordu Dixon. *Lammermoor'un Gelini*'ni mi?

– İhtiyar Scott'a bayılırım, dedi uysal dudaklar. Ne yazsa güzel oluyor. Sir Walter Scott'a erişebilecek yazar yoktur.

Övgüsünü gösterircesine zayıf, hareketli gözkapakları hüzünlü gözlerine çarpıp dururken zayıf, büzülmüş, kahverengi elini havada nazikçe oynattı.

Konuşması daha da acıklı gelmişti Stephen'ın kulağına: pes ve nemli, hatalarla bozulan kibar bir şivesi vardı, onu dinlerken merak ediyordu acaba anlattıkları doğru muydu, kaknem iskeletinde akan cılız kan asil miydi yoksa ensest bir aşkın neticesi miydi?

Parkın ağaçları yağmurla ağırlaşmıştı, zırh gibi kurşuni bir vaziyette serilmiş göle hâlâ, durmadan yağıyordu yağmur. Bir kuğu sürüsü uçuşuyordu oralarda, aşağılarındaki suyla kıyı yeşil-beyaz balçıklarıyla kirlenmişti. Külrengi yağmurlu ışığın, ıslak sessiz ağaçların, zırhvari bir tanıklık eden gölün ve de kuğuların iteklemesiyle usulca kucaklaştılar. Ne neşeyle ne de tutkuyla, kolunu kız kardeşinin omzuna atmıştı ağabey. Kızın külrengi yün atkısı, omzundan beline çaprazlamasına dolanmıştı: sarışın başı içten bir çekingenlikle eğilmişti. Oğlanın saldığı saçları kızıl kahveydi, hassas biçimli, güçlü ve çilliydi elleri. Yüz. Görünürde yüz yoktu. Ağabeyin yüzü kızın yağmur kokan sarı saçlarına eğilmişti. Çilli ve güçlü, biçimli ve okşayan el, Davin'in eliydi.

Düşüncesine ve bu düşünceyi uyandıran buruşuk mankene öfkeyle somurttu. Babasının Bantry çetesindeki alayları hafızasından fırladı. Bunlarla arasına bir mesafe koyarak, gene kendi düşüncesi üzerine huzursuzca kafa yordu. Niçin o eller Cranly'nin elleri değildi? Davin'in sadeliği ve masumiyeti onu içten içe daha mı incitmişti?

Cranly'yi cüceyle ihtimamlı bir veda için baş başa bırakarak, Dixon'la beraber avludan geçip gitti.

Sütunlu sundurmanın altında Temple bir küçük öğrenci grubunun ortasında duruyordu. İçlerinden biri haykırdı:

– Dixon, gel de dinle. Temple tam formunda.

Temple koyu, çingene gözlerini ona çevirdi.

– İki yüzlünün tekisin O'Keeffe, dedi, Dixon da tam bir gülücükçübaşı. Vay canına, harika bir edebi ifade oldu bu.

Sersem sersem güldü, Stephen'ın yüzüne bakarak, yineledi:

– Vay canına, bayıldım bu isme: gülücükçübaşı.

İrikıyım bir öğrenci aşağılarındaki basamaktan seslendi:

– Metresine dön, Temple. Onu dinlemek istiyoruz asıl.

– Sadıktı, dedi Temple. O da evli bir adamdı. Tüm papazlar orda yemek yerdi. Hepsinin yatağından geçmiştir o kadın; vay canına!

– Avcıyı kurtarmak için beygire binmek de diyebiliriz bu duruma, dedi Dixon.

– Anlatsana Temple, dedi O'Keeffe, midende kaç kilo bira var?

– Entelektüel ruhunun tümünü bu cümlede belli ettin O'Keeffe, dedi Temple onu açık açık aşağılayarak.

Ayaklarını sürüyerek grubun etrafında turlayarak Stephen'la konuştu.

– Forsterlar'ın Belçika kralları olduğunu biliyor muydun?

Cranly, şapkası ensesine itilmiş, dişlerini özenle karıştırarak giriş kapısına geldi.

– Ukala dümbeleği de geldi, dedi Temple. Sen biliyor muydun Forsterlar'ın hikmetini?

Yanıtı beklerken durdu. Cranly dişlerinin arasından sert kürdanının ucunda bir incir tanesi çıkardı ve merakla incelemeye koyuldu.

– Forster ailesi, dedi Temple, Flandra kralı Birinci Baldwin'in soyundan gelmedir. Forester denirmiş ona. Forestor'la Forster aynı şeydir. Birinci Baldwin'in soyundan kaptan Francis Forster İrlanda'ya yerleşmiş, Clanbrassil'in son kabile reisinin kızıyla evlenmiş. Bir de Blake Frosterlar vardır ama onlar başka bir soy.

– Flandra kralı Baldhead, diye tekrarladı Cranly, parıldayan ağzının köklerine bir kez daha incelikle dalarak.

– Nerde edindin bu tarih bilgisini? diye sordu O'Keeffe.

– Senin aile tarihine dair de bilgi sahibiyim, dedi Temple, Stephen'a dönerek. Giraldus Cambrensis'in ailen hakkında söylediklerinden haberdar mısın?

– O da mı Baldwinler'in soyundan? diye sordu koyu gözlü, uzun boylu, veremli çocuk.

– Baldhead, diye yineledi Cranly, diliyle dişinin çatlağıyla oynayarak.

– *Pernobilis et pervetusta familia,** dedi Temple, Stephen'a.

Aşağılarındaki basamakta duran irikıyım öğrenci kaşla göz arasında osurdu. Dixon, ona dönerek, yumuşak bir sesle:

– Bir melek mi konuştu?

Cranly de oğlana dönüp, hararetle ama öfkesizce:

– Goggins, sen bugüne dek tanıdığım en kahrolası pis şeytansın, biliyor musun? dedi.

---

* Ziyadesiyle asil ve kadim bir aile. (ç.n.)

– Lafı ağzımdan aldın, diye yanıtladı Goggins metin bir edada. Kimseye zararı dokunmadı, değil mi?

– Öyle umuyoruz, dedi Dixon tatlı tatlı, bilim dünyasının bildiği şekilde bir *paulo post futurum** değildi.

– Söylememiş miydim size onun tam bir gülücükçübaşı olduğunu? diyordu Temple bir sağa bir sola dönerek. Ona bu adı takmadım mı ben?

– Taktın. Sağır değiliz, dedi veremli uzun.

Cranly hâlâ şu irikıyım oğlana ters ters bakmakla meşguldü. Derken, bir tiksinti homurtusuyla şiddetle itti onu merdivenlerden aşağıya.

– Defol git, dedi kabaca. Defol, seni bok çuvalı. Bok çuvalı, sen işte busun.

Goggins çakıllı yola doğru sekti ve hiç istifini bozmadan eski yerine döndü. Temple, Stephen'a dönerek, sordu:

– Kalıtım kanunlarına inanır mısın?

– Sarhoş musun nesin, ne demeye getiriyorsun? diye sordu Cranly, yüzünde merak, ona dönerek.

– Bugüne dek yazılmış en derinlikli cümle, dedi Temple şevkle, zoolojinin son cümlesidir. Üreme, ölümün başlangıcıdır.

Çekinerek Stephen'ın dirseğine dokundu ve coşkuyla şöyle söyledi:

– Şair olduğuna göre bunun derinliğini hissedebiliyorsundur, değil mi?

Cranly uzun parmağıyla onu işaret etti.

– Şuna bakın! dedi alayla. İrlanda'nın umuduna bakın!

Onun bu sözlerine ve haline güldüler. Temple cesurca ona dönerek:

---

* Çok yakın bir gelecekte. (ç.n.)

– Cranly, sen hep küçümsersin beni. Farkındayım. Ama benim de senden aşağı kalır yanım yok. Kendimle kıyasladığımda hakkında ne düşünüyorum, biliyor musun?

– Sevgili dostum, dedi Cranly kibarca, bilmiyor musun ki sen düşünmekten tamamiyle acizsin.

– Ama biliyor musun, diye sözünü sürdürdü Temple, ikimizi kıyasladığımda ne düşünüyorum?

– Çıkar ağzından baklayı Temple! diye bağırdı şu basamaklardaki irikıyım öğrenci. Azar azar!

Temple bir sağa bir sola döndü, âni, kişiliksiz hareketler yapıyordu konuşurken.

– Ben taşağım, dedi başını umutsuzca sallayarak. Öyleyim. Biliyorum öyleyim. Kabul ediyorum öyle olduğumu.

Dixon, onun omzunu hafifçe sıvazladı, ılımlı bir sesle:

– Ve bu sana çok şey katıyor, Temple.

– Ama o, dedi Temple, Cranly'yi göstererek, o da aynı benim gibi taşağın teki. Sadece o, bunu bilmiyor. Görebildiğim, aramızdaki tek fark bu.

Kahkaha patlaması sözcüklerini istila etmişti. Yine de Stephen'a döndü ve ona, birdenbire beliren bir coşkunlukla:

– Bu çok ilginç bir sözcük. Eski İngilizcedeki tek çift sayı bu. Biliyor muydun?

– Öyle mi? dedi Stephen belli belirsiz.

Cranly'nin şimdi yapmacık bir sabır gülümseyişiyle aydınlanmış, sert çizgili, acı çeken yüzünü gözlüyordu. O berbat isim, incinmelere sabırla göğüs geren eski bir taş heykelin üzerine boşalan pis bir su gibi geçmişti ve onu gözlerken, selam vermek adına şapkasını kaldırarak,

demirden bir taç misali alnından bütün sertliğiyle dikilmiş olan kara saçlarını meydana çıkardığını gördü.

Kız, kütüphanenin verandasından geçiyordu, tam Stephen'ın karşı tarafında Cranly'nin selamına karşılık başını eğdi. O da mı? Cranly'nin yanakları bir dirhem olsun kızarmamış mıydı? Temple'ın sözleri mi böyle yapmıştı onu? Işık sönmüştü. Göremiyordu.

Arkadaşının cansız sessizliğini, acımasız eleştirilerini, sıklıkla Stephen'ın coşku dolu bildiğini okuyan itiraflarını mahveden o kaba sözleriyle birdenbire konuşmaları ihlal edişlerini açıklamaya yetiyor muydu bu? Stephen gönülden bağışlamıştı onu zira bu kabalığı ona karşı kendisinde de yakalıyordu. Bir akşam Tanrı'ya dua etmek için Malahide yakınlarında bir koruda inip, ödünç aldığı, gıcırtılı bisikletten nasıl indiğini hatırlıyordu. Kutsal toprakta durduğunu, kutsal saatte bulunduğunu bilerek kollarını kaldırmış, kilise ağırbaşlılığıyla duran ağaçlarla konuşmuştu kendinden geçerek. Ne vakit iki jandarma şuracıkta belirivermişti, kasvetli yolun ortasında ettiği duayı yarıda kesip, izlediği son pandomimden bir havayı tiz ıslığıyla çalmaya koyulmuştu.

Dişbudak sopasının aşınmış ucunu, sütunun kaidesine vurmaya başladı. Cranly işitmemiş miydi onu? Bekleyebilirdi. Hakkındaki konuşma bir anlığına kesilmişti: yukardaki pencereden yumuşak bir tıslama geldi gene. Fakat havada başkaca hiçbir ses yoktu, avare gözleriyle uçuşlarını takip ettiği kırlangıçlar da uykuya dalmıştı.

Alacakaranlığın içinden geçip gitmişti kız. Ve bu yüzden sessizdi hava, o yumuşak tıslama sayılmazsa. Ve bu yüzden çevresindeki bir karış diller eski boyutlarına dönmüşlerdi. Karanlık çöküyordu.

Karanlık yağıyor gökten.

Çırpıntılı bir sevinç, solgun bir ışık gibi alaz alaz, bir peri sürüsü gibi oynayıp duruyordu çevresinde. Ama niçin? Kızın kararan havadaki geçişi mi, kara sessiz harflerle dolu, lavtayı andıran zengin açılış sesiyle şiir mi?

Sütunun sonundaki derin gölgelere doğru ağır ağır yürümeye koyuldu, arkasında bıraktığı öğrencilerden kurduğu hayalleri saklarcasına taşa vurdu sopasını usulca: ve bıraktı zihnini geri çağırsın diye Downland, Byrd ve Nash dönemini.

Arzunun karanlığından açılan gözler, ışıyan doğuyu karartan gözler. Neydi o mahmur zarafetleri, sevişmenin tatlılığı değil de neydi? Neydi o pırıltıları, salyalı Stuart'ın sarayındaki lağım çukurunu kaplayan cürufun pırıltısından başka? Ve hatıraların diliyle tattı amber kokulu şarapları, sevimli şarkıların ölgün sükutlarını, o yerel dansları: ve hatıraların gözleriyle gördü Covent Garden'ın balkonlarından ıslak dudaklarıyla kur yapan hanımefendilerini, meyhanelerin frengili fahişelerini, tecavüzcülerine neşeyle teslim olan evli genç kadınları, bir daha, bir daha diye diye.

Çağrıda bulunduğu bu görüntüler ona hiç mi hiç zevk vermemişti. Sırdı bunlar, yakıcıydılar, fakat onun, kızın imgesi dolaşık değildi bunlara. Onu böyle düşünmezdi. Onu düşünmenin yolu değildi bu. Öyleyse kendisine güvenmemeli miydi zihni? Eski sözlerin tatlılığı yalnızca kazınıp çıkarılışlarındaydı, Cranly'nin parlayan dişlerinin kökünden çıkardığı incir taneleri gibi.

Ne bir düşünce ne de bir görüntüyle, öyle ya da böyle biliyordu işte, kızın şehri arşınlayan suretinin eve doğru

gittiğini. Başta hayal meyal, derken daha kesif duyar oldu vücudunun kokusunu. Bilinçli bir huzursuzluk kanını kaynatmıştı. Evet, onun vücuduydu kokusunu duyduğu: yabani ve baygın bir koku: müziğinin tutkuyla doluştuğu ılık uzuvları, kızın etinden bir rayihanın ve bir çiğin damladığı o herkesten gizli yumuşak çamaşırı.

Ensesinde bir bit sürünüyordu, maharetle gevşek yakasından soktuğu işaret parmağı ve baş parmağıyla yakaladı onu. Dertop oldu vücudu, bir pirinç tanesi gibi cılız, yine de gevrek, durdu bir süre işaret parmağıyla baş parmağının arasında, bırakmadan evvel onu, acaba yaşayacak mıydı ölecek mi. Buradan aklına Cornelius a Lapide'den, bitin yaradılışın altıncı gününde diğer hayvanlarla birlikte Tanrı eliyle yaratılmadığını, insan terinden doğduğunu söyleyen tuhaf bir cümle gelmişti. Ensesinin kaşıntısı aklını soydu, kızarttı. Kötü giydirilmiş, kötü beslenmiş, bitlerce yenmiş vücudunun hayatını düşünmek gözkapaklarını âni bir umutsuzluk kasılmasıyla kapattı: ve karanlık bitlerin o gevrek, parlak vücutlarının gökten yağışını, döne döne yağışını gördü. Evet, gökten yağan karanlık değildi. Aydınlıktı.

Aydınlık yağıyor gökten.

Nash'in dizesini doğru düzgün hatırlayamamıştı bile. Uyandırdığı tüm imgeler yanlıştı. Zihni mikrop doğuruyordu. Düşünceleri, uyuşukluğun terinden doğmuş bitlerdi.

Sütun boyunca çabuk çabuk yürüyerek öğrencilerin yanına döndü. Peki madem, bırak gitsin, lanet olsun ona. Her sabah beline kadar yıkanan, göğsünde kara kıllar olan tertemiz bir atleti sevecekse sevsin. Bırak.

Cranly, cebindeki stoktan bir incir daha çıkarmıştı, ağır ağır, katır kutur çiğniyordu. Temple, bir sütunun alınlığına sırtını yaslamış, kasketini uykulu gözlerine çekmişti. Bodur bir genç adam, kolunun altında deri bir dosyayla çıkageliyordu verandadan. Botlarının topuğuyla ve ağır şemsiyesinin değneğiyle kaldırım taşlarına vura vura topluluğa doğru yürüdü. Sonra, selam namına şemsiyesini kaldırdı ve herkese birden:

– İyi akşamlar baylar, dedi.

Gene vurdu kaldırıma ve kıkırdadı, başıysa ufak bir sinir kıpırtısıyla titredi. Uzun, veremli öğrenci, Dixon ve O'Keeffe İrlandaca konuşuyorlardı, yanıtsız bıraktılar onu. O da Cranly'e dönerek şöyle dedi:

– İyi akşamlar, bilhassa sana.

Belirteç misali şemsiyesini oynattı ve bir kez daha kıkırdadı. Hâlâ incirini çiğnemekle meşgul Cranly, çenesinin gürültülü hareketleriyle yanıtladı.

– İyi mi? Evet. İyi bir akşam.

Bodur öğrenci ciddiyetle ona baktı ve şemsiyesini kibirce, azarlarcasına salladı.

– Gördüğüm o ki, dedi, zaten ortada olan bir şeyleri açıklamak üzeresin.

– Hmm, dedi Cranly, yesin diye, yarısı çiğnenmiş inciri bodur öğrencinin ağzına doğru sallayarak.

Bodur öğrenci inciri yememişti fakat kendine has mizahıyla, bir yandan kıkırdar ve şemsiyesiyle cümlesini kakarken, ciddiyetle konuştu:

– Maksadın..

Kesti sözünü, katur kutur yenmiş iri inciri gösteri ve gür sesle:

– Bunu kastediyorum.

– Hmm, dedi Cranly az evvelki gibi.

– Yani şimdi maksadın bu mu, dedi bodur öğrenci, *ipso facto* misali ya da tabir caizse de denebilir?

Dixon gruptan ayrılarak:

– Goggins seni bekliyordu Glynn, dedi. Senle Moynihan'ı aramak için Adelphi'ye gitti. Ne var orda bakalım? diye sordu, Glynn'in kolunun altındaki dosyaya vurarak.

– Sınav kâğıtları, diye yanıtladı Glynn. Eğitimimden fayda görüp görmediklerini anlamak için her ay sınav yapıyorum.

O da dosyaya vurdu, kibarca öksürdü ve gülümsedi.

– Eğitim! diye kabaca bağırdı Cranly. Bundan kastın alçak bir şebek tarafından bir şeyler öğretilen çıplak ayaklı çocuklar. Tanrı yardımcıları olsun!

İncirin kalanını ağzına attı, sapınıysa fırlatıverdi.

– Küçük çocukların bana gelmelerine katlanırım, dedi Glynn cana yakın bir edada.

– Alçak şebek, diye üstüne bastıra bastıra yineledi Cranly. Kâfir, alçak şebek!

Temple ayaklandı, Cranly'yi iterek geçti, Glynn'e:

– Şu şimdi söylediğin söz, dedi, küçük çocukların bana gelmelerine katlanırım sözü yeni ahitten.

– Uykuna dön, Temple, dedi O'Keeffe.

– Pekâlâ, diye devam etti Temple, hâlâ Glynn'di muhattap aldığı, eğer İsa çocukların kendisine gelmesine katlandıysa niçin kilise vaftiz olmadan ölürlerse cehenneme yolluyor onları? Niçin böyle?

– Sen vaftiz edildin mi Temple? diye sordu veremli öğrenci.

– Ama niçin her biri cehenneme gönderildi, İsa hepsini kucaklarken? diye sordu Temple'ın gözleri Glynn'in gözlerini yoklayarak.

Glynn öksürdü, sesindeki gergin kıkırdayışı zor zapt ederek, her sözünde şemsiyesini hareket ettirerek, kibarca konuştu:

– Söylediğin gibi eğer böyleyse üzerine basa basa sorarım, bu böyleliğin kaynağı ne?

– Çünkü kilise tüm ihtiyar günahkârlar gibi acımasızdır, dedi Temple.

– Aklın tamamen yatıyor mu bu düşüncene Temple? diye sordu Dixon tatlı tatlı.

– Aziz Augustine anlatıyor vaftiz edilmemiş çocukların cehenneme gittiğini, diye yanıtladı Temple çünkü o da acımasız bir ihtiyar günahkârdı.

– Önünde saygıyla eğiliyorum, dedi Dixon ancak araf böyle durumlar için var sanırdım.

– Tartışma şununla Dixon, dedi Cranly hayvani bir tonda. Konuşma şununla, bakma. Meleyen bir keçiyi nasıl sürersen bağlayıp öyle sür şunu evine.

– Araf! diye haykırdı Temple. Bu da iyi bir buluş. Cehennem gibi.

– Tüm tatsızlıklardan muaf hali, dedi Dixon.

Gülümseyerek diğerlerine döndü ve:

– Burada mevcut olan herkesin düşüncelerini dillendirdiğime inanıyorum, dedi.

– Haklısın, dedi Glynn katı bir tonda. Bu noktada tüm İrlanda birleşir.

Şemsiyesinin sopasını taş döşemeye vurdu.

– Cehennem, dedi Temple. Şeytan'ın külrengi karısının bu keşfine saygı duyarım. Cehennem Roma icadıdır, Ro-

malıların surları gibi, sağlam ve çirkin. Ama araf neyin nesidir?

– Şunu al da bebek arabasına koy Cranly, diye seslendi O'Keeffe.

Cranly Temple'e doğru âniden atıldı, durdu, ayağını yere vurarak bir tavuğa bağırır gibi bağırdı:

– Kış! Kış!

Temple çeviklikle uzaklaştı.

– Araf ne bilir misiniz ki siz? diye haykırdı. Roscommon'da böylesi bir kavrama ne deriz, bilir misiniz?

– Kış! Tanrı'nın cezası! diye bağırırken ellerini çırpıyordu Cranly.

– Ne kıçım deriz ne de dirseğim! diye bağırıyordu Temple küçümseyerek. Ben araf diye tam da buna derim işte.

– Versene şu sopayı, dedi Cranly.

Dişbudak sopasını Stephen'ın elinden sertçe kaptığı gibi merdivenlerden aşağı zıplayıverdi: fakat Temple, peşinde olduğunu hissederek alacakaranlığın içinden bir vahşi yaratık misali atik, uçaradım sıvıştı. Ağır botları meydan boyunca gürültüyle ağırlaşan Cranly'nin yenilgiye uğramış ayaklarını sürüyerek, her adımda çakılları tepeleyerek dönüşe geçtiği işitildi.

Adımları öfke saçıyordu, öfkeli bir hareketle sopayı yeniden tutuşturuverdi Stephen'ın eline. Stephen öfkesinin başka bir nedeni daha olduğunu hissetti ancak sükunetini koruyarak, hafifçe arkadaşının koluna dokundu ve usulca şöyle söyledi:

– Cranly, sana seninle konuşmak istediğimi söylemiştim. Gel biraz.

Cranly birkaç dakika ona baktıktan sonra sordu:

– Şimdi mi?

– Evet, şimdi, dedi Stephen. Burada konuşamayız. Gel şöyle.

Meydanı konuşmadan geçtiler. *Siegfried*'deki kuş sesi, ıslıkla bir güzel çalınarak sundurmanın basamaklarında onlara eşlik etti. Cranly döndü, ıslığı çalan Dixon seslendi:

– Ne iş peşindesiniz? Hani oyun, Cranly?

Dingin havanın ortasında, karşıdan karşıya bağıra çağıra Adelphi Oteli'nde oynayacakları bilardo için sözleştiler. Stephen, Kildare Caddesi'nin sessizliğine dek tek başına yoluna devam etti. Maple Oteli'nin karşısında durup bekledi, gene sükunet içindeydi. Renksiz cilasız bir tahta üzerindeki otelin ismi, renksiz sessiz cephesi nazikçe tepeden bakan bir bakış misali içini sızlattı. İrlanda asilzadelerinin pürüzsüz hayatlarının huzur içinde misafir olduğunu düşündüğü otelin yumuşak bir ışıkla aydınlatılmış misafir odasına bir kez daha öfkeyle baktı. Ordudaki tayinleri ve toprak simsarlarını düşünürlerdi orada: kırsala çıktıklarında köylüler selam verirdi onlara: belli başlı Fransız yemeklerinin isimlerini bilirlerdi, daracık şivelerini delip geçen tiz mi tiz köylü sesleriyle atlarını sürenlere emirler yağdırırlardı.

Nasıl sarsabilirdi vicdanlarını yahut toprak ağaları henüz babaları olmamışken nasıl gölgesini düşürebilirdi kızlarının hayallerinin üzerine ki böylece kendilerininkinden daha az soylu bir ırka can verebilsinler? Derinleşen alacakaranlığın altında ait olduğu ırkın düşüncelerini, tutkularını hissetti, karanlık köy yollarında nehir köşelerindeki ağaçların altından, alacalı bataklıkların üzerinden uçuveren yarasalar gibi. Gece önünden geçtiği evin kapısında bir kadın beklemişti Davin'i, ona bir bardak süt ikram

etmişti, onu yatağına almak için baştan çıkarmaya çalışmıştı çünkü Davin'de gizemli olması muhtemel bir insanın o uysal gözleri vardı. Halbuki onu hiçbir kadının gözleri baştan çıkaramamıştı.

Kolu kuvvetle yakalandı ve şöyle söyledi Cranly'nin sesi:

– Biz dâhi gidelim.

Güneye doğru sessizce yürüdüler. Sonraları Cranly dedi ki:

– O lanet olası budala Temple yok mu! Musa'ya yeminim olsun, gün gelecek ölümü olacağım herifin.

Oysa sesi artık öfkeli çıkmıyordu, Stephen merak ediyordu yoksa içten içe kızın verandada onu selamlayışını mı düşünüyordu.

Sola kıvrıldılar, evvelki gibi yürümeyi sürdürdüler. Bir süre böyle gittikten sonra Stephen dedi ki:

– Cranly, bu akşam tatsız bir tartışma yaşadım.

– Seninkilerle mi?

– Annemle.

– Din konusunda mı?

– Evet, diye yanıtladı onu Stephen.

Bir süre sonra Cranly sordu:

– Annen kaç yaşında?

– Çok değil, dedi Stephen. Paskalya ayinine katılmamı istiyor.

– Katılacak mısın?

– Katılmayacağım, dedi Stephen.

– Niçin? diye sordu Cranly.

– İtaat etmeyeceğim, diye yanıtladı Stephen.

– Bu söz senden evvel edilmişti, dedi Cranly serinkanlılıkla.

– Şimdi yine edildi, dedi Stephen tersleyerek.

Cranly, Stephen'ın kolunu sıktı.

– Sakin ol, dostum. Hemen parlayan bir alçaksın, biliyor muydun?

Sinirli sinirli gülüyordu konuşurken, Stephen'ın yüzüne duygulanmış, dostane gözlerle bakarak, şöyle ekledi:

– Hemen parlayan bir herif olduğunu biliyor muydun?

– Galiba öyleyim, dedi Stephen da gülerek.

Son zamanlarda birbirlerine yabancılaşmış olan zihinleri birdenbire birbirine yaklaşmış gibiydi.

– Kutsal ekmeğe inanır mısın? diye sordu Cranly.

– Yok, dedi Stephen.

– İnanmıyorsun öyleyse?

– Ne inanıyorum ne de inanmıyorum, diye yanıtladı Stephen.

– Birçoklarının şüpheleri vardır, dindarların bile ancak ya bunları aşarlar ya da goz ardı ederler, dedi Cranly. Bu konudaki şüphelerin çok mu kuvvetli?

– Onları aşmak gibi bir isteğim yok, dedi Stephen.

Bir an için afallayan Cranly cebinden bir incir daha çıkardı, tam yiyecekti ki, Stephen şöyle söyledi:

– N'olursun yeme şunu. Ağzın incirle doluyken tartışılmaz böylesi bir konu.

Altında durduğu bir sokak lambasının ışığında inciri inceledi Cranly. Ardından her iki burun deliğiyle de kokladı inciri, küçük bir lokma ısırıp, ısırdığı parçayı tükürdü ve görgüsüzce oluğa fırlatıverdi inciri. Yeni yerine yerleşen incire seslenerek:

– Bırak beni, ey lanetli, ebedi ateşe kadar yolun var!

Stephen'ın koluna girip, yürümeyi sürdürürken:

– Yargılanma gününde bu sözlerin sana söylenmesinden korkmuyor musun?

– Öbür tarafta ne vaat ediliyor bana? diye sordu Stephen. Dekanın yamacında sonsuz mutluluk mu?

– Unutma ki yere göğe sığdırılamayacak orada.

– Ya, dedi Stephen bir nebze acıklı bir tonda; parlak, çevik, hissiz ve her şeyin ötesinde mahir olacak.

– İnanmadığını iddia ettiğin dinle zihninin bu denli dolu olması amma tuhaf şey, dedi Cranly çok da üstelemeden. Okuldayken inançlı mıydın? Kalıbımı basarım, öyleydin.

– Öyleydim, diye yanıtladı Stephen.

– Daha mı mutluydun o zaman? diye usulca sordu Cranly. Mesela şu an olduğundan daha mı mutluydun?

– Zaman zaman mutluydum, dedi Stephen, zaman zaman da mutsuzdum. O vakitler başka biriydim ben.

– Nasıl başka biri? Ne demek istiyorsun?

– Yani, şimdi olduğum, olageldiğim kişi değildim, dedi Stephen.

– Şimdi olduğun, olageldiğin kişi değildin, diye tekrarladı onu Cranly. Sana bir şey sorayım. Anneni seviyor musun?

Stephen ağır ağır başını salladı.

– Sözcüklerin ne anlama geliyor bilmiyorum, dedi basitçe.

– Hiç kimseyi sevmedin mi? diye sordu Cranly.

– Kadınlardan mı bahsediyorsun?

– Bahsettiğim o değil, dedi Cranly soğukça bir edada. Hayatında herhangi birine yahut bir şeye karşı sevgi hissettin mi diye soruyorum.

Stephen, gözleri kasvetle kaldırıma mıhlanmış vaziyette, arkadaşının yanında yürümeyi sürdürüyordu.

– Tanrı'yı sevmeye çabaladım, dedi nihayet. Öyle görüyorum ki becerememişim. Çok güç bir iş. Anbean kendi irademi Tanrı'nın iradesiyle birleştirmeye çabaladım. Bunu başardığım da oldu. Belki hâlâ yapabilirim bunu...

Cranly, Stephen'ın sözünü keserek şöyle sordu:

– Annenin mutlu bir yaşamı oldu mu?

– Nerden bileyim? dedi Stephen.

– Kaç çocuğu var?

– Dokuz on filan, diye yanıtladı Stephen. Bazıları öldü.

– Baban... diye başlayan Cranly bir an için kendini durdurdu, ardından şöyle söyledi, aile meselelerine burnunu sokmak istemiyorum... Babanın hali vakti yerinde miydi? Sen büyüme çağındayken yani?

– Evet, dedi Stephen.

– Neciydi? diye sordu Cranly kısa bir aranın ardından.

Stephen üstünkörü bir biçimde birer birer saymaya başladı babasının vasıflarını.

– Tıp öğrencisi, kürekçi, tenor, amatör aktör, yaygaracı politikacı, küçük toprak sahibi, küçük yatırımcı, içkici, iyi insan, hikâyeci, falancanın sekreteri, içki fabrikasında bilmemneci, vergi tahsildarı, müflis, şimdilerdeyse geçmişinin övgücüsü.

Cranly, Stephen'ın kolunu iyice sıkarak güldü de güldü.

– İçki fabrikası şahaneymiş, dedi.

– Bilmek istediğin başka bir şey var mı? diye sordu Stephen.

– Şimdiki durumunuz iyi mi?

– Öyle mi görünüyorum? diye dobraca sordu Stephen.

– Peki madem, dedi Cranly düşünceli düşünceli, bolluk bereketin kucağına doğmuşsun.

Beylik deyişleri söylediği zamanlarda olduğu gibi bunu da genelgeçer anlamda ve sesini yükselterek söylemişti, dinleyicisine bunları inanmadan söylediğini anlatmak istercesine.

– Annen epey acı çekmiş olsa gerek, dedi daha sonra. Onun daha fazla acı çekmesine engel olmak istemez miydin... yahut ister miydin?

– Engel olabileceksem, dedi Stephen. Çok da zorlamaz sanırım beni bu.

– Engel ol öyleyse, dedi Cranly. Onun senden yapmanı istediğini yap. Ne ki alt tarafı? İnanmadığın bir şey. Bir şekil: başka bir şey değil. Huzura erdirirsin anneni.

Durdu, Stephen yanıtsız kalınca, sessiz kaldı o da. Sonra, kendi düşünce akışını dillendirircesine dedi ki:

– Bu rezil, boklu dünyada her şey belirsizdir, bir tek anne sevgisi kesindir. Annen seni dünyaya getiriyor, önce kendi bedeninde taşıyor. Kim bilir neler hissediyor? Fakat her ne hissediyorsa, hissettikleri hakiki olsa gerek. Hakikidir elbet. Bizim fikirlerimiz, hırslarımız ne ki? Oyun. Fikirmiş! O alçak, meleyen keçi Temple'ın bile fikirleri var. MacCann'in de. Yola çıkmış her ahmak kendini fikir sahibi sanıyor.

Sözcüklerin ardındaki o söylenmeyen konuşmayı dinlemekte olan Stephen aldırışsız bir tavır takınarak şöyle söyledi:

– Eğer doğru hatırlıyorsam Pascal annesine kendisini öptürmüyormuş çünkü kadın cinsiyle temas onu korkutuyormuş.

– Pascal domuzun teki, dedi Cranly.

– Sanırım Aloysius Gonzaga da aynı fikirdeydi, dedi Stephen.

– Öyleyse o da bir başka domuzmuş, dedi Cranly.

– Kilise onun bir aziz olduğunu söylüyor, diye itiraz etti Stephen.

– Kim ne kahrolası şey derse dersin, dedi Cranly kabaca ve dümdüz. Benim için domuzun teki.

Stephen, aklında sözcükleri özenle hazırlayarak, devam etti sözüne:

– İsa da insan içinde annesine pek kibar davranmışa benzemiyor, oysa Cizvit teolog, İspanyol asilzadesi Suarez, İsa'yı savunur.

– Hiç İsa'nın göründüğünden başka olduğunu düşündün mü? diye sordu Cranly.

– Bunu düşünen ilk kişi, dedi Stephen, İsa'nın kendisiydi.

– Demek istediğim, onun ikiyüzlülüğünün bilincinde olduğunu, o zamanların Yahudileri için söylediği gibi beyaza boyanmış bir mezarlık olduğunu hiç düşündün mü? Ya da daha sade söylemek gerekirse, haysiyetsiz olduğunu? dedi Cranly az evvelki sözlerini pekiştirircesine.

– Böyle bir düşünce katiyen aklıma gelmedi, diye yanıtladı Stephen. Ama asıl merak ettiğim beni imana mı getirmeye çalışıyorsun yoksa kendi sapkın yoluna mı çekmeye çalışıyorsun?

Arkadaşının yüzüne çevirdi yüzünü ve orada bir irade gücünün inceden inceye önemli kılmaya çabaladığı ham bir gülümseme buldu.

Birdenbire Cranly sade, aklı başında bir tonda sordu:

– Doğru söyle. Söylediklerimle sarsıldın mı?

– Kısmen, dedi Stephen.

– Niçin sarsıldın sence, diye diretti Cranly aynı tonda, mademki dinimizin yanlışlarla dolu olduğuna, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığına emin hissediyorsun?

– O konuda hiç de emin değilim, dedi Stephen. Meryem'den çok Tanrı'nın oğluna benziyor.

– Ayine katılmayacak oluşunun sebebi bu mu, diye sordu Cranly, bu konuda emin olmayışın mı, kutsal ekmeğin yalnızca bir somun ekmek değil de Tanrı'nın oğlunun bedeni ve kanı olduğunu düşünmen mi?

– Evet, dedi Stephen usulca. Böyle düşünüyorum ve bu bana korku veriyor.

– Anlıyorum, dedi Cranly.

Tartışmayı kapama tonuna hayret eden Stephen tartışmayı bir kez daha şu sözlerle bir çırpıda açtı:

– Pek çok şeyden korkuyorum: köpeklerden, atlardan, ateşli silahlardan, denizden, gökgürültüsünden, makinelerden, geceleri köy yollarından.

– Peki ama bir ekmek parçasından niçin korkuyorsun?

– Öyle sanıyorum ki, dedi Stephen, korktuğumu söylediğim tüm o şeylerin ardında kötücül bir gerçek var.

– Kutsala saygısızca ayine katılacağın için Katoliklerin Tanrısının seni ölüme mahkûm edip, lanetleyeceğinden mi korkuyorsun öyleyse, diye sordu Cranly.

– Katoliklerin Tanrısı şimdi de yapabilir dediğini, dedi Stephen. Ardında yirmi yüzyıllık otorite ve hürmet saklı olan bir sembole yalancıktan tapındığımda ruhumda meydana gelecek kimyasal devinim beni daha çok korkutuyor.

– Büyük bir tehlike altında olsan bu saygısızlığı yapar mıydın? Mesela cezalandırma günlerinde yaşasaydın?

– Geçmişte olabilecek bir şey adına yanıt veremem, dedi Stephen. Herhalde yapmazdım.

– Peki, dedi Cranly, Protestan olma niyetin var mı?

– İnancımı kaybettiğimi söyledim, dedi Stephen, ama kendime saygımı kaybetmiş değilim. Mantıklı ve tutarlı bir saçmalığı bırakıp, mantıksız ve tutarsız bir başka saçmalığı benimsemek nasıl bir özgürlük olur?

Pembroke bucağına doğru yürümüşlerdi, şimdi, caddelerden ağır ağır geçerlerken ağaçlarla villalardan saçılan ışıklar zihinlerini durgunlaştırıyordu. Çevrelerine yayılan zenginlik ve sükunet hali yokluklarını avutuyordu sanki. Bir defne çitinin ardındaki mutfak penceresinden bir ışıkcağız sızıyor ve bıçakları bilerken türküler söyleyen hizmetçinin sesi işitiliyordu. Kısa, kesik kesik ölçülerle şarkı söylüyordu:

Rosie O'Grady—

Cranly dinlemek için durdu:

– *Mulier cantat.**

Latince kelimelerin o yumuşacık güzelliği büyüleyici bir dokunuşla dokundu akşam karanlığına, müziğin yahut bir kadın elinin dokunuşundan daha hafif ve gönülçelen bir dokunuşu vardı. Zihinlerinin mücadelesi yatışmıştı. Ayinlerde nasıl görünürse öyle görünen bir kadın sureti usulca geçiverdi karanlığın içinden: beyazlar kuşanmış bir suret, belinde düştü düşecek kuşağıyla bir oğlan çocuğu gibi ufak tefek ve incecik. Bir oğlan çocuğunki gibi zayıf ve tiz sesi, ta uzaklardaki koronun, tutkunun ilk kez dile gelişinin kasvetini ve feryadını delen ilk sözlerini makamıyla seslendiriyordu.

* Bir kadın şarkı söylüyor. (ç.n.)

– *Et tu cum Jesu Galilæo eras.**

Sesinin dokunduğu tüm kalpler, makamlı sesi gerekli nağmeleri vurguladıkça daha bir berrak parlayan ve ölçülü hale geldikçe daha bir soluk ışıldayan körpe bir yıldıza benzeyen sesine dönmüştü.

Söyleyiş sona ermişti. Yollarına devam ederlerken Cranly, ezgisini alabildiğine vurguladığı nakaratın sonunu tekrarlayıp duruyordu.

Ve evlendiğimizde
Ah nasıl da mutlu olacağız
Çünkü benim sevdiğim Rosie O'Grady
Ben de Rosie O'Grady'nin sevdiği.

– Al sana gerçek bir şiir, dedi. Ve gerçek aşk.

Stephen'a tuhaf bir gülümsemeyle yan yan bakarak şöyle söyledi:

– Bunu şiir mi addediyorsun? Bu sözcükler ne anlama geliyor, biliyor musun peki?

– Önce Rosie'yi görmeliyim, dedi Stephen.

– Orası kolay, dedi Cranly.

Şapkası alnına düşmüştü. Geriye itti: ağaçların gölgesinde Stephen onun, karanlıkla çevrelenmiş soluk yüzünü ve büyük kara gözlerini gördü. Evet. Yüzü yakışıklıydı: gövdesi de güçlü ve sağlamdı. Anne sevgisinden söz etmişti. Demek kadınların ıstıraplarını, vücutlarının ve ruhlarının zayıflığını o da hissediyordu: gerekirse güçlü ve yürekli kollarıyla onlara kol kanat gerecek, aklı da onlara boyun eğecekti.

---

* Sen de Hıristiyan İsa ile birlikteydin. (ç.n.)

Uzaklara madem: gitme vaktidir. Bir ses Stephen'ın kimsesiz kalbiyle konuşuyordu, ona gitmesini, dostluklarının sona ermek üzere olduğunu söylüyordu. Evet; gidecekti. Başkalarıyla didişmeyecekti. Rolünü biliyordu.

– Belki de gitmeliyimdir, dedi.

– Nereye? diye sordu Cranly.

– Nereye gidebilirsem, dedi Stephen.

– Evet, dedi Cranly. Burada yaşamak artık zor olabilir. Peki ama bu mu seni gitmeye zorlayan?

– Gitmek zorundayım, diye yanıtladı onu Stephen.

– Çünkü diye sözünü sürdürdü Cranly, gitmek istemezsen kendine bir sürgün, bir kâfir yahut kanunsuz bir adam olarak bakman gerekmeyecek. Birçok inançlı insan da senin gibi düşünüyor. Şaşırtır mı seni bu? Kilise taştan bir bina değildir, rahipler ve dogmaları da değildir. Ona doğmuş olan bütün bir kitledir. Hayatınla ne yapmak istediğini bilmiyorum. Harcourt Sokağı'ndaki istasyonun dışındayken söylediğini mi acaba?

– Evet, dedi Stephen, kendi haline rağmen Cranly'nin her şeyi mekânlarıyla birlikte hatırlama huyuna gülümseyerek. Sallygap'tan Larras'a en kısa yolun hangisi olduğuna dair yarım saat boyunca Doherty'yle tartıştığınız gece.

– Esrarkeş! diye söylendi Cranly serinkanlı bir aşağılama edasıyla. O ne bilir zaten Sallygap'ten Larras'a giden yolu? Daha doğrusu herhangi bir şey hakkında ne bilir o? O salyalı bulaşıktası kafası yok mu!

Gür sesle, uzun uzadıya güldü de güldü.

– Peki? dedi Stephen. Sonrası hatırında mı?

– Söylediklerin mi? diye sordu Cranly. Evet, hatırımda. Ruhunun kendisini prangasız bir özgürlükle ifade edebileceği bir yaşam ve sanat tarzı keşfetmek.

Stephen onaylarcasına şapkasını çıkardı.

– Özgürlük! diye yineledi Cranly. Ama sen henüz kutsala küfredebilecek kadar özgür değilsin. Söylesene hiçbir şey çalar mıydın?

– Önce dilenirdim, dedi Stephen.

– Peki ya hiçbir şey kazanamazsan, çalar mıydın?

– Mülkiyet haklarının geçici olduğunu ve belli koşullar altında çalmanın kanun dışı olmadığını söylememi istiyorsun, diye yanıtladı Stephen. Herkes bu inançla hareket ederdi. Bu yüzden seni böyle yanıtlamayacağım. Bu konuda Cizvit teolog Mariana de Talavera'ya danış, hangi koşullar altında kralını kanuna uygun bir şekilde öldürebileceğini, zehrini ona bir kadehte mi sunmalısın yoksa kaftanına yahut eyerine mi bulamalısın, o sana izah edecektir. Asıl başkaları beni soyarsa ıstırap çeker miyim diye sor bana ya da öyle bir durumda onları sivil kuvvet kötekleri dendiğini sandığım şeye mi teslim ederim diye sor.

– Eder miydin?

– Sanırım bu bana en az soyulmak kadar acı verirdi, dedi Stephen.

– Anlıyorum, dedi Cranly.

Kibritini çıkarıp, iki dişinin arasını temizlemeye koyuldu. Neden sonra keyfekeder sordu:

– Peki mesela bir bakirenin bekâretini alır mıydın?

– Affedersin, dedi Stephen kibarca, ama çoğu genç beyefendinin ihtirası değil midir bu?

– Senin görüşün nedir madem? diye sordu Cranly.

Kömür gibi ekşi kokulu ve cesaret kırıcı olan son sözleri Stephen'ın, üzerinde tüten dumanları derin düşüncelere dalmış olan beynini kışkırtmıştı.

– Bana bak Cranly, dedi. Bana ne yapacağımı ve ne yapmayacağımı sordun. Ne yapıp yapmayacağımı söyleyeyim sana. Artık inanmadığım şeye, adına ister evim, ister memleketim, ister kilisem densin, itaat etmeyeceğim: ve kendimi elimden geldiğince özgürce ve bütünüyle ifade edebileceğim bir yaşam ve sanat tarzı keşfetmeye çalışacağım, kendimi savunmak içinse sadece kendime kullanma izni verdiğim silahları kullanacağım –sessizlik, sürgünlük ve kurnazlık.

Cranly, Stephen'ın kolunu yakaladığı gibi Leeson Park'a geri götürmek istercesine sürükledi onu. Handiyse sinsice gülüyor ve Stephen'ın kolunu bir ağabey şefkatiyle sıkıyordu.

– Kurnazlık demek! Sen mi? Seni zavallı şair!

– Beni itirafa mecbur bıraktın, dedi Stephen, arkadaşının dokunuşuyla heyecanlanmış vaziyette, tıpkı bana ettirdiğin birçok başka itiraf gibi, değil mi?

– Evet, çocuğum, dedi Cranly, neşesini koruyarak.

– Korkularımı itiraf ettirdin bana. Ama korkmadıklarımı da anlatacağım sana. Yalnız kalmaktan, bir başkası için terk edilmekten yahut bırakabileceğim neyim varsa bırakmaktan korkmuyorum. Hata yapmaktan, hatta çok büyük bir hata yapmaktan, ömür boyu, dahası ebediyen sürecek bir hata yapmaktan korkmuyorum.

Cranly, şimdi gene ciddileşerek adımlarını yavaşlatarak şöyle söyledi:

– Yalnız, yapayalnız. Korkmuyorsun bundan. Ve biliyor musun bu sözcük ne demek? Yalnızca diğerlerinden ayrı olmak değil, bir dostu bile olmamak demek.

– Bunu göze alacağım, dedi Stephen.

– Bir dosttan fazlası olacak, bir insanın sahip olabileceği en asil ve hakiki dosttan bile fazla olacak tek bir kimsesi bile olmamak, dedi Cranly.

Sözleri, kendi doğasında bulunan derin bir bamteline çarpmıştı sanki. Kendisi miydi bahsettiği yoksa bir zamanlar olduğu yahut olmak istediği kendisi mi? Stephen bir müddet sessizce arkadaşının yüzünü seyretti. Buz gibi bir hüzünle kaplıydı. Kendisiydi bahsettiği, korkusunu duyduğu kendi yalnızlığıydı.

– Kimden bahsediyorsun? diye sordu Stephen nihayetinde.

Cranly onu yanıtsız bıraktı.

* * *

20 Mart: Başkaldırım hususunda Cranly'yle uzun bir sohbet.

Büyüklük takındı. Bense uysal ve tatlı dilliydim. Anne sevgisi hususunda dil uzattı bana. Annesini gözümün önüne getirmeye çalışıyorum: olmuyor. Bir keresinde, bir düşüncesizlik ânında, bana babasının o doğduğunda altmış bir yaşında olduğunu söylemişti. Onu canlandırabiliyorum gözümün önünde. Tam bir kuvvetli çiftçi. Kırçıllı giysi. Tıknaz. Hırpani, kır sakal. At yarışlarına gidiyor olması muhtemel. Larraslı Peder Dwyer'a borçlarını muntazam ödüyor ama bütün bütün değil. Bazen gece çöktü mü kızlarla muhabbet ediyor. Peki ama annesi? Çok mu genç çok mu yaşlı? İlki değil gibi. Öyle olsaydı Cranly böyle konuşmazdı. Demek yaşlı. Herhalde ve de ihmal edilmiş. İşte Cranly'nin ruhundaki ümitsizlik: canı çıkmış kasıkların çocuğu oluş.

21 Mart, sabahleyin: Dün gece yatarken düşündüm bunları ama kalkıp yazmayacak kadar üşengeç ve özgürdüm. Evet, özgür. Canı çıkmış kasıklar Elisabeth'le Zachary'de kalsın. Demek haberci o. Madde: Sıklıkla domuz pastırmasıyla kuru incir yiyor. Keçi boynuzu ve yaban balı hakkında okumalı. Ayrıca ne zaman onu düşünsem, gözümün önüne sureti külrengi bir perdeye çıkmış, haşin bir şekilde koparılmış bir kafa yahut ölüm maskesi halinde geliyor. Boynunu vurmak deniyor buna cemaat ağzında. Latince sınıfının kapısında Aziz John tarafından kafam karışmış durumda. Nedir gördüğüm? Kilidi kırmaya çalışan, boynu vurulmuş bir haberci.

21 Mart, geceleyin: Özgür. Ruhen ve fikren özgür. Bırakalım da ölüler gömsün ölüleri. Evet. Ve bırakalım ölüler nikâhına alsın ölüleri.

22 Mart: Lynch'le beraber irikıyım bir hastabakıcının peşine düştük. Fikir Lynch'ten çıktı. Hoşuma gitmedi. İki sıska aç tazı bir ineğin peşi sıra yürüyor.

23 Mart: O geceden beri görmedim onu. Hasta mı? Şömine başında, omzunda annesinin şalıyla oturuyor belki de. Huysuz değil ama. Güzel bir tas lapa? İstemez miydin?

24 Mart: Gün annemle tartışarak başladı. Konu: K. B. M. Cinsiyetim ve gençliğim tarafından engellendim. Meryem'le oğlunun ilişkisine karşılık İsa'yla Baba'nın ilişkisini desteklemek. Din bir doğumevi değildir dedim. Annem hoş gördü. Tuhaf bir kafam olduğunu ve lüzumundan çok okuduğumu söyledi. Doğru değil bu. Lüzumundan az okudum ve anladım. Sonra dedi ki huzursuz bir kafam olduğu için imana gelecekmişim. Bu, kiliseden günahın arka kapısından çıkıp gitmek ve tövbekârlığın günışığı

eşliğinde ön kapıdan yeniden içeri girmek demek. Tövbe edemem. Bunu ona da söyledim ve altı peni istedim. Üç peni aldım.

Sonra okula gittim. Küçük topaç kafalı, timsah gözlü Gezzi'yle de tartıştım. Bu kez konu Bruno Nolan. İtalyanca başlayıp karma İngilizceyle bitirdik. Bruno'nun korkunç bir kâfir olduğunu söyledi. Bense korkunç şekilde yakıldığını. Bunu hafif bir üzüntüyle kabul etti. Ardından bana *risotto alla bergamasca* yemeğinin tarifini verdi. Ne zaman yumuşak o harfi çıksa ağzından, etli dudaklarını harfi öpercesine uzatıyor. Öpüyor da galiba. Tövbe edebilir mi? Evet, edebilir: iki de yuvarlacık timsah gözyaşı akıtır her bir gözünden.

Stephen'ı yani benim parkımı geçerken benimkilerin değil Cranly'nin hemşehrilerinin icat ettiğini hatırladım geçen gece Cranly'nın bizim dinimiz dediği şeyi. Doksan yedinci piyade alayından bir dörtlü, çarmıhın dibine oturup, çarmıha gerilenin pelerini üzerine zar attılar.

Kütüphaneye gittim. Üç makale okumaya çalıştım. Ne fayda. Hâlâ görünürlerde yok. Eteklerim mi tutuştu? Niçin? Bir daha hiç görünmezse diye.

Blake şöyle yazmış:

Acep ölecek mi William Bond
Zira besbelli ki adamakıllı hasta.

Yazık zavallı William'a!

Bir keresinde Rotunda'da bir diyoramadaydım. Sonunda büyük züppelerin filmleri gösterildi. İçlerinde William Ewart Gladstone da vardı, o sıralarda ölmüştü. Orkestra *Ah, Willia, ne çok özlüyoruz seni*'yi çaldı.

Andavallı soyu!

25 Mart, sabahleyin: Rüyalar yüzünden sıkıntılı bir geceydi. Şuramdan söküp çıkarmalıyım.

Upuzun, dönemeçli bir galeri. Yerden koyu buhar sütunları yükseliyor. Taşlara oturtulmuş efsanevi kralların resimleriyle kalabalıklaşmış. Elleri, yorgunluk belirtisi misali dizlerinin üstünde kavuşturulmuş, gözleriyse koyulaşmış zira insanın hataları, karşısında koyu buğular halinde sonsuza dek tüter.

Tuhaf biçimler bir mağaradan çıkmış gidiyor. İnsanlar kadar boylu değiller. Biri, diğerinden ayrı durmuyor. Yüzleri fosforlu, koyu çizgilerle dolu. Dikkatle bana bakıyorlar, gözleri benden bir şey ister gibi. Konuşmuyorlar.

30 Mart: Bu akşam Cranly kütüphanenin sundurmasında Dixon'la kardeşine bilmeceler soruyor. Annenin biri çocuğunu Nil'e düşürmüş. Hâlâ şu anne meselesi. Timsahın biri de çocuğu kapıyor. Anne, çocuğunu geri istiyor. Timsah da diyor ki peki ama önce benim çocukla ne yapacağımı bilmelisin, onu yiyecek miyim yemeyecek miyim?

Bu zihniyet, derdi Lepidus, senin çamurundan senin güneşinin faaliyetiyle doğmuştur.

Ya benimki? O da öyle değil mi? Öyleyse at gitsin Nil çamuruna!

1 Nisan: Şu son cümleye katılmıyorum.

2 Nisan: Onu, Mooney ve O'Brien'ınkini Johnston'da çay içer, pasta yerken gördüm. Daha doğrusu, vaşak gözlü Lynch gördü geçerken. Cranly'nin, onun kardeşi tarafından çağrıldığını söylüyor. Timsahını da getirmiş mi yanında? Parlayan ışık o mu oldu şimdi? Her neyse ortaya

koydum onu. İddia ediyorum ki yaptım bunu. Bir kile Wicklow kepeğinin ardında sessizce parıldarken.

3 Nisan: Findlater Kilisesi'nin karşısındaki tütüncüde Davin'e rastladım. Siyah bir kazak giymiş, eline bir kriket sopası almıştı. Gideceğim doğru muydu, peki ama niçindi. Ona Tara'ya çıkan en kısa yolun Holyhead'den *geçtiğini* söyledim. Tam o sırada babam çıkageldi. Tanışma faslı. Babam kibar ve gözlemci. Davin'e bir şeyler içmek ister mi diye sordu. Davin içemeyeceğini, bir toplantıya gitmek üzere olduğunu söyledi. Dışarı çıktığımızda babam Davin'in iyi, dürüst bakışları olduğunu söyledi. Ve bana niçin kürek kulübüne katılmadığımı sordu. Bu konuyu düşünecekmiş gibi davrandım. Sonra Pennyfeather'ın kalbini nasıl kırdığını anlattı. Hukuk okumamı istiyor. Benim için biçilmiş kaftanmış. Daha çok çamur daha çok timsah.

5 Nisan: Yabani bahar. Sürükleniveren bulutlar. Ey hayat! Elma ağaçlarının narin çiçeklerini üzerine attığı girdaplı batak suyu. Yaprakların arasında kızların gözleri. Mahcup kızlar, oyunlar oynuyorlar. Hepsi de sarışın yahut kumral: hiç esmer yok. Daha bir güzel kızarıyorlar. Hop-pala!

6 Nisan: Elbet hatırlıyor geçmişi. Lynch tüm kadınlar hatırlar diyor. Öyleyse çocukluk günlerini de hatırlıyor –ve benimkileri, hiç çocuk olduysam. Geçmiş şimdide tükeniyor, yaşayan tek şey şimdi çünkü geleceği doğuran o. Kadın heykelleri, eğer Lynch haklıysa, hep baştan ayağı örtünmüş olmalı; kadının bir eli pişmanlıkla arka tarafına gitmiş olmalı.

6 Nisan, sonrası: Micheal Robartes unutulmuş güzelliği hatırladığında ne vakit kollarını ona dolar, bu dünya-

dan evvel zaman içinde kaybolmuş güzelliğe sarılmış olur sımsıkı. Bu değil. Hiç değil. Benim arzum kollarımla bu dünyaya henüz gelmemiş güzelliği sarmak sımsıkı.

10 Nisan: Hafif hafif, ağır gecenin altında, hiçbir okşayışın kımıldatamadığı yorgun bir sevgili misali rüyalardan rüyasız uykuya geçen şehrin sessizliği içinde yol üstünde nal sesleri. O kadar da hafif değil artık, yaklaştılar köprüye: ve bir an için, kararmış pencerelerden geçerken sessizlik telaşla çatlıyor, ok isabet etmiş gibi. Artık uzakta kaldı sesleri, ağır gecenin ortasında mücevherler misali parlayan nallar uyuyan tarlaların ötesine hangi yolculuğun –hangi kalbin– sonuna koşturuyorlar, hangi haberleri uçurarak?

11 Nisan: Geçen gece yazdıklarımı okudum. Müphem duygulara müphem sözcükler. O sever miydi bunları? Sanırım. Öyleyse ben de seveyim.

13 Nisan: Şu lüle hanidir aklımda. Sözlükte aradım ve İngilizce olduğunu öğrendim, hem de eski toprak, körelmiş İngilizce. Dekan da hunisi de yerin dibine batsın! Ne demeye gelmiş buraya, bize kendi dilini öğretmeye mi yoksa bizden öğrenmeye mi? Her nedense fark etmez, batsın yerin dibine!

14 Nisan: John Alphonus Mulrennan döndü batı İrlanda'dan. (Avrupalı ve Asyalı gazeteler, yayalım lütfen.) Orada bir dağ kulübesinde ihtiyar bir adam tanıdığını anlattı bize. Bu ihtiyarın kırmızı gözleri ve piposu varmış. İrlandaca konuşuyormuş ihtiyar. Mulrennan da İrlandaca konuşmuş. Sonra da ihtiyarla Mulrennan İngilizce konuşmuşlar. Mulrennan kainattan ve yıldızlardan bahsetmiş ona. Oturmuş, dinlemiş, tüttürmüş, tükürmüş ihtiyar. Sonra da demiş ki:

– Ah, dünyanın öbür ucunda korkunç garip yaratıklar olsa gerek.

Korktum ondan. Kırmızı kenarlı azgın gözlerinden korktum. Bu gece boyunca sabaha dek o olacak cebelleşeceğim şey, ta ki ya ben ya o ölünceye dek, sinirli gırtlağından tutup... Nereye kadar? Bana boyun eğinceye dek mi? Yok. Kötülük etmek istemiyorum.

15 Nisan: Onunla karşılaştım bugün Grafton Caddesi'nde, burun buruna geldik. Kalabalık buluşturdu bizi. Durduk ikimiz de. Bana niye gelmez olduğumu sordu, hakkımda çeşit çeşit hikâye işittiğini söyledi. Zaman kazanmak içindi bunlar. Şiir yazıyor muyum diye sordu. Kim hakkında diye sordum ben de. Bu, kafasını daha beter karıştırdı, üzüldüm, adi buldum kendimi. O vanayı tek hamlede kapayıverip, ruhani-kahramanvari soğutucu cihazı açtım, ki tüm ülkelerde kaşifi Dante Aligheri'dir, patenti de ona aittir. Çabuk çabuk kendimden ve tasarılarımdan bahsettim. Sözümün orta yerinde maalesef âniden devrimci huyda bir hareket yapıverdim. Havaya avuç dolusu bezelye fırlatan birine benzemiş olmalıyım. İnsanlar bize bakmaya başladı. Bir dakika geçmemişti ki elimi sıktı ve ayaküstü, söylediklerimi yapacağımı umduğunu söyledi.

Dostane değil de nedir bu şimdi?

Evet, onu bugün sevdim. Az mı çok mu? Bilmem. Sevdim işte ve bu bana yeni bir duygu gibi görünüyor. Öyleyse, bu durumda, geri kalan her şey, düşüne düşüne, hissede hissede bir hal olduğum her şey, şimdiden evvelki her şey, esasında... Of, bırak arkadaş! Uyu gitsin!

16 Nisan: Uzaklara! Uzaklara!

Kollarla seslerin büyüsü: yolların bembeyaz kolları, verdikleri sarmaş dolaş olma sözü, aya karşı duran boylu poslu gemilerin kara kolları, anlattıkları uzak diyar masalları. Şöyle söylemek için uzanıyorlar: Yalnızız biz. Gelsene. Sesler de şöyle katılıyor onlara: Akrabanızız biz senin. Hava, onların yoldaşlığıyla yoğunlaşıyor bana akrabaları olduğumu söylerlerken, gitmek için son hazırlıkları yaparken, sevinçli ve dehşetli gençliklerinin kanatlarını çırparken.

26 Nisan: Annem, yeni aldığımız ikinci el giysilerimi istifliyor. Dua ediyor, evden ve dostlarımdan uzakta kalp nedir, ne hisseder, yaşamım bana öğretsinmiş. Amin. Varsın öyle olsun. Hoş geldin ey hayat! Milyonuncu kez yaşamın hakikatiyle yüzleşmek ve ruhumun nalbantında ırkımın yaratılmamış vicdanını dövmek için yola koyuluyorum.

27 Nisan: Pir baba, pir sanatkâr, şimdi ve daima esirgeme benden yardımını.

Dublin, 1904.
Trieste, 1914.

Konuştuğumuz dil benden evvel onun dili. 'Ev', 'İsa', 'bira', 'usta' sözcükleri onun ağzında ve benim ağzımda nasıl da başka! Ben bu sözcükleri bir ruh huzursuzluğuna kapılmadan ne konuşabilirim ne de yazabilirim. Onun böylesine tanıdık ve böylesine yabancı dili benim için daima sonradan edinilmiş bir söyleyiş olarak kalacak. Onun kelimelerini ne ben yaptım ne de kabul ettim. Sesim koyda tutuyor onları. Ruhum, onun dilinin gölgesinde kendisini yiyip bitiriyor.

***

Ruhu, Joyce'un hem en kıymetli varlığı hem de edebiyatının sonsuz konusudur. Öyle ki 1900 senesinde kaleme aldığı *A Brillant Career* (Parlak Bir Meslek) adlı ilk tiyatro oyununu "hayatımın ilk gerçek eserini kendi ruhuma adıyorum" diye yazar. Elinizdeki roman içinse Yeats'e, "Ruhun hareketlerini yansıtacak kadar akıcı bir üslup yakalayabilirim" der: gene ruhudur üslubunu şekillendiren. Ruhunu, kendi köküne ait olmayan İngilizcenin gölgesinden gene İngilizce aracılığıyla kurtaracaktır Joyce. Evet, ömrünce ne yazarsa İngilizce yazacaktır ama daima kendi dilinde, varlığının yegâne kökü saydığı ruhunun dilinde yazacaktır. Joyce'ça bir İngilizceyi keşfedişidir işte elinizdeki bu roman. Hal böyleyken, Joyce'ça bir Türkçeyle çevrilmeye gayret edilmiştir. Bu uğurda Joyce'un dilindeki şiirin, cümlelerindeki müziğin, andan âna uçan anlatısının durmadan değişen kiplerinin, her bir duyguyla çalkalanan tonunun Türkçesi aranmıştır.

KDV'den muaftır. 40

AYRINTI • KLASİK

ISBN: 978-605-314-467-0

9 786053 144670